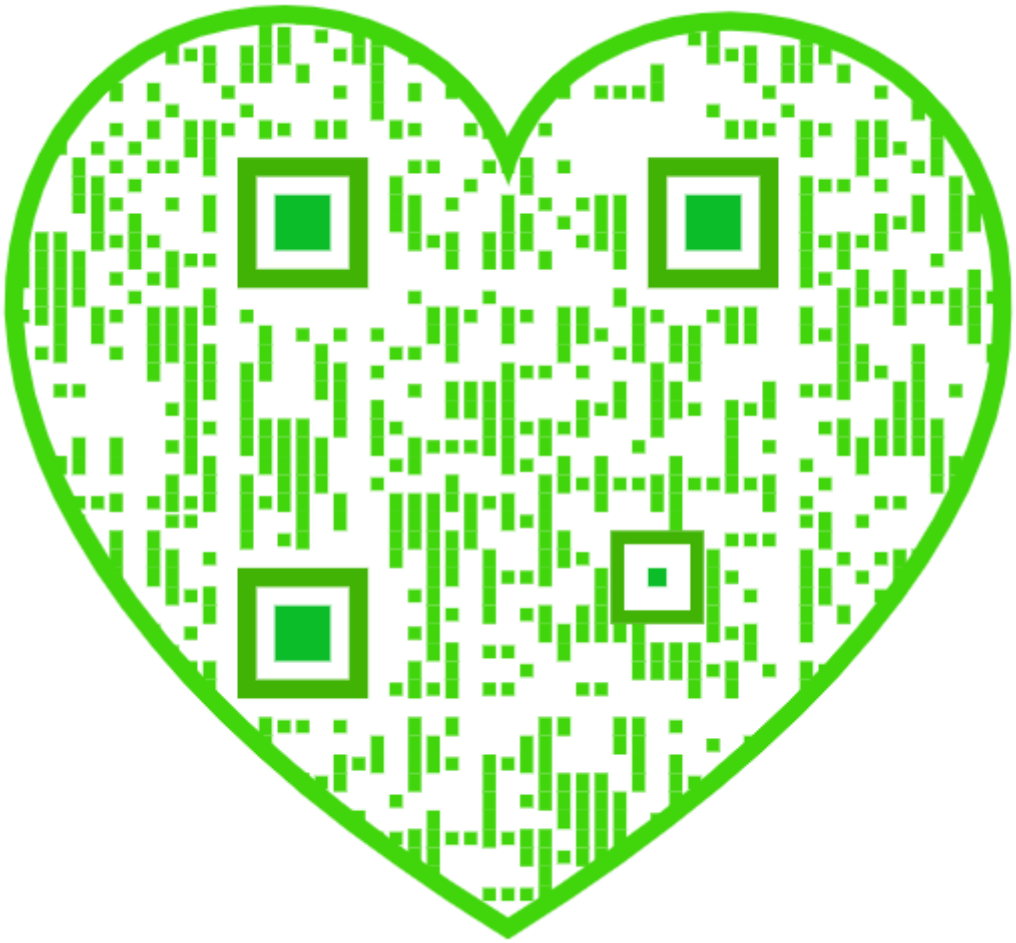

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

TWEE EN VEERTIGSTE DEEL.

1862.

Vindicamus hereditatem patrum nostrorum.
I Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poort
Sergius die Paumes benedede,
En hine Aertsche bisscop wiede

Melis Stoke.

TE 'S GRAVENHAGE,
BIJ GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Blz.

Een teeken des tijds, het leven van Jezus, door Ernest Renan, beschouwd door Dr. L. S. P. Meijboom, predikant te Amsterdam 1

Het christelijk begrip van Kerk, verwezenlijkt in het Katholicisme 24

Hoe oud is de aarde en het menschelijke geslacht? . . . 74

De christelijke liefdewerken 93

Eene historische schets van de laatste helft der vierde en de eerste der vijfde eeuw 130, 201, 267

Over de „Novorum Martyrum Historia" van W. Estius . . 163

De heilige Maria Magdalena 236

Eene voorlezing over het Rationalisme 323

Katholieke adel van Holland en Utrecht in de helft der zeventiende eeuw 348

VERSCHEIDENHEDEN.

Breve van Z. H. Pius IX aan den Aartsbisschop van Munchen 56

Kerkmuziek 188

De zoogenaamde verlichten 190

Statistiek van zelfmoorden 199

Breve van Z. H. Pius IX aan den Aartsbisschop van Freiburg in Brisgau, betreffende de regeling der volksscholen in het Groot-Hertogdom Baden 257

Blz.

Encyclick van Z. H. Pius IX aan de Aartsbisschoppen, Bisschoppen en Kerkbestuurders in Polen en Rusland . . . 305
Dr. Pichler over de Oostersche kerkscheuring 316
Eene oude vertaling van het Te Deum 321
Het „Manna des Nieuwen Verbonds" 368
Eene stem uit de negende eeuw over het oriënteren van kerken en altaren 372
Wonderbare bekeering 374
Verdraagzaamheid 377
Brief van den Apostolischen Nuntius te Munchen aan de Bisschoppen van Duitschland, over de geleerden-congressen 381
Vreemdsoortige Protestantsche ritus bij het leggen van een eersten steen voor een nieuw kasteel te Inch in Engeland 384

LETTERLOOVER.

Het gebed te Nazareth. (Lied voor het H. Huisgezin.) . . 71

Bl. 164, reg. 2, staat: *de* belangwekkende; lees: *die* belangwekkende.
Bl. 167, reg. 6 v. o. staat ook in den oorspronkelijken Latijnschen druk; *arcem* interiacentem; buiten twijfel is *aream* de ware lezing, welke daarom in onze Hollandsche vertaling (bl. 173) gevolgd is.
Bl. 180, reg. 15, staat: van *Thoranus;* lees: van *Thore.*
Bl. 305, reg. 13. v. o. staat: Salutem; lees: Salutem.
Bl. 307, reg. 18. v. o. staat: ultimum; lees: ultimum.
Bl. 312, reg. 7. v. o. staat: Zonen; lees: Zonen.
Bl. 317, reg. 16. v. o. staat: waarmeê; lees: waarmeê.
Bl. 321, reg. 11, staat: *wie*; lees: *wi.*
Ald. reg. 14, staat: *dese*; lees: *deser.*

EEN TEEKEN DES TIJDS,

HET LEVEN VAN JEZUS, DOOR ERNEST RENAN,

BESCHOUWD DOOR

D^R. L. S. P. MEIJBOOM.

predikant te Amsterdam (1).

Wij bekennen het, eene beoordeeling van Renan's heiligschennend boek, door genoemden predikant uitgesproken, kon nog eenmaal onze aandacht trekken, hoewel wij anders van diens geschrijf meer dan verzadigd zijn. Wij meenden voorlang te weten, wat wij van een redakteur van de „*Evangelie-Spiegel*", een maandschrift, waarin een hoogmoedig ongeloof bijna iederen regel ingeeft, te wachten hadden; het mogt *ons* niet bevreemden, dat een Meijboom zou instemmen met een Renan, dat hij Renan's werk in dat maandschrift hoog verheffen en zijn eigen opstel alligt eene afzonderlijke uitgave nog waardig keuren zou, dat hij bij die gelegenheid wat domme hatelijkheden zou uitstallen tegen de Katholieke Kerk; maar toch, anderen oordeelden iets gunstiger over den dominé, en in elk geval was het niet onbelangrijk op te merken, in hoeverre de

---

1) Te Amsterdam bij Gebroeders Kraay, 1863. Overgedrukt uit de „*Evangelie-Spiegel.*"

doctor in de godgeleerdheid den moed zou hebben, om zijn, niet door allen gekend, ongeloof openlijk te belijden. Wij wilden onze overtuiging bevestigen; van daar onze nalezing, welke wij aan de aandacht der lezers van „de Katholiek" voorstellen.

Wij spreken niet over het werk van Renan. Wie eenig begrip van wetenschap en geloof heeft, zal het vonnis onderschrijven, over dat boek uitgesproken door de in het vorig jaar gehoudene vergadering van Katholieke geleerden te Munchen: „*het jongste geschrift* van *Ernest Renan met den titel het „leven van Jesus" is niet alleen een onchristelijk, maar ook een dóór en dóór onwetenschappelijk, oppervlakkig en volkomen onzedelijk knoeiwerk (machwerk)*". Wie verder nog weten wil, wat die Parijsenaar over het leven van Christus romantiseert, en behoorlijke wederlegging van dien roman verlangt te lezen, verwijzen wij naar de talrijke fransche tegenschriften [1]) en naar de brochure van den geleerden pastoor van Heino [2]).

---

1) Wij zouden ongaarne verwijzen naar de brochure van den heer Cochin: « *Quelques mots sur la vie de Jésus de M. E. Renan* » waarvan, naar ons, meenen we, gegrond oordeel, volstrekt geene overzetting in de hollandsche taal had behooren te verschijnen. De hier te gematigde mede-arbeider van den vrij gematigden « Correspondant » zegt veel goeds, maar doet verscheidene onjuiste grepen omtrent Renan en diens boek, en drukt zich uit in bewoordingen, die, zonder verklaring, een groot deel van lezers aanstoot kunnen geven. Van toepassing is dikwerf het woord van den moedigen redakteur der Parijsche « Union » Laurentie: « Les gens de bien, et « même les lettrés catholiques, ont peut-être à faire un retour sur « eux-mêmes: ils ont parfois affecté d'honorer les talents impies; ils « se croyaient généreux; qu'ils voient si leur indulgence n'a pas « été une complicité! »

2) Vijfde Evangelie of Evangelie volgens Ernst Renan, hoogleeraar te Parijs, en volgens J. H. Scholten, hoogleeraar te Leijden, medegedeeld en toegelicht door O. A. Spitzen, vroeger hoogleeraar te Warmond, thans pastoor te Heino.

Één opmerking kunnen we echter niet verzwijgen. In de meeste brochuren, tegen Renan gerigt, geeft men meer of minder lof aan den vorm van zijn boek en noemt men hem een groot schrijver. Is die lof verdiend? of laat men zich misleiden door, wat de franschen noemen „les prestiges d'un style faux"?

Het is niet moeijelijk aan te toonen, dat men in het boek, wel is waar eenige fraaije gezegden en uitdrukkingen, maar overigens al te veel gebrek aan gedachte, zamenhang en goeden smaak opmerkt, om aan Renan den naam van een groot schrijver te mogen toekennen. Die sentimenteel-eklogische stijl, waarin hij zich zoo dweepend vermeidt, is in een zoogenaamd wetenschappelijk werk bespottelijk, en wij gruwen er van, het leven en, erger nog, het lijden van den Man van smarten te hooren verhalen in de manier van „Paul et Virginie". Die vorm is althans voor dàt onderwerp volkomen ongepast.

Keeren we tot Dr. Meijboom terug. Dat de predikant in de *hoofdzaak* over den persoon, de geschiedenis en het werk van den Godmensch denkt gelijk Renan, is, dunkt ons, vrij duidelijk voor hem, die met eenige aandacht zijne brochure doorleest. Het is waar, Meijboom behoort tot de Groninger-school, en die school zou, volgens Pastoor Spitzen *„over onzen Heer J. C. geheel andere denkbeelden dan Renan"* hebben, maar Meijboom behoort reeds in die school tot de fortschritt-partij en of er dàn zooveel noodig is om met Renan in te stemmen, meenen wij te mogen betwijfelen. De heerschende valsche philosophie onzer dagen moge op wetenschappelijk gebied verschillend genuanceerd zijn, toegepast op de theologie, komt zij tot dit eindbesluit: de ontkenning van alle bovennatuurlijke orde in de wereld. Als men gelijk de Groninger-

school „*nagenoeg de begrippen van Arius deelt*", de Godheid van Christus, waardoor alle bovennatuurlijke orde in de wereld hare volle verklaring krijgt, loochent, en als men reeds „*aan bepaalde wonderen knaagt*" dat is, aan de meest krachtige bevestiging dier orde, gelijk Dr. Meijboom dikwerf doet, dan, meenen wij, heeft de dwaling genoegzame kracht van consequentie, en of men Renan, Scholten of Meijboom heet, men heeft voldoende overeenstemming, om, laat zijn, langs verschillende bijwegen, aan denzelfden grenspaal elkander te ontmoeten.

Dat Meijboom denkt gelijk Renan, wordt evenwel niet zoo duidelijk door hem uitgesproken. Ofschoon Hij verklaart, dat (helaas!) „duizenden elkander in het verborgen zeggen" (bladz. 5) wat Renan in het openbaar uitspreekt, weet hij zeer goed, dat er ook onder de Protestanten nog velen zijn, die de leer van Renan verafschuwen en van Ds Meijboom, als hij zich aanhangeling van genen verklaarde, de afreding uit zijne „standplaats in de gemeente" zouden vragen. Daarom, hij laat aan de ingewijden genoeg merken, wie hij is en wat hij denkt, maar voor de eenvoudigen zal hij zóó spreken, dat zij hem nog altoos Dominé Meijboom kunnen noemen, en zal hij dus ook een en ander in het werk van den franschen schrijver afkeuren. Vergissen wij ons? Men oordeele:

Over het werk van den weleer zoo berucht geworden Strauss „das leben Jesu", in 1835 te Tübingen uitgegeven [1]), en dat door Renan als een dilettant-geleerde

---

1) Het is wel een bewijs van toenemend ongeloof, dat weleer in ons land eene vertaling van het werk van Strauss om de hevige tegenstreving der „geloovigen" moest gestaakt worden, en nu eene vertaling van Renan's boek geduld en door Meijboom toegejuicht wordt.

onbarmhartig is uitgeschud, wordt gezegd: „*Het heeft zijn groot nut gedaan*", ondanks dat het „*de onfeilbare historische trouw der N. Testamentische geschriften, met name der Evangeliën*" ontkent en „*het wonderbare als eene schepping van den geest der tijden, uit welke de oudste berigten afkomstig zijn*" verklaart (bladz. 2.).

De nitkomsten gedurende de laatste dertig jaren in „natuur- en sterrekunde, Oostersche en oud-Christelijke letterkunde" zijn zóó, dat al wie daarvan kennis draagt, volgens Meijboom moet bekennen, „*dat het moeijelijk*, „*zoo niet onmogelijk is, op menig punt over Jesus leven* „*zoo te blijven denken als hij voorheen daarover dacht*" (bladz. 4.).

Onze lezers kennen de resultaten der ongeloovige wetenschap, die hier bedektelijk verheerlijkt worden; Renan's werk is, gelijk Meijboom later zelf aangeeft, daarvan eene voortreffelijke zamenvatting. De invloed van al die geleerdheid op „het leven der gemeente" is geweest, dat er „*bij een groot deel der Gemeente-leden en bij de* „*meest ontwikkelden niet het minst in den laatsten tijd* „*eene geweldige omwenteling in hunne* GEHEELE *gods-* „*dienstige denkwijze tot stand is gekomen*" (bladz. 4).

Wie zal er aan twijfelen of de geleerde Doctor Meijboom behoort tot die „meest ontwikkelden." En welke omwenteling heeft er dan eigenlijk plaats gegrepen? Eenvoudig, dat de ontwikkelden denken gelijk Renan. „*Want duizenden zeggen elkander in het verborgen, wat* „*Renan in het openbaar uitspreekt*, (bladz. 5) ja, veel „meer, *vele duizenden durven openlijk en met vrijmoedig-* „*heid uitspreken, wat vroeger maar een enkele met beving* „*te denken waagde*" (ib.).

En dan volgt er eene loftuiging aan den boozen Renan

en een besluit, hetwelk ieder Christelijk gemoed zal verfoeijen, en hetwelk schande brengt over een Meijboom, die zulk eene taal uitwerpen, en nog den naam van Christelijk leeraar voeren durft, in een, voor een goed gedeelte, nog aan de godheid van Christus geloovend kerkgenootschap.

Renan, zoo heet het, is een waardige tolk („het is op verre na niet onverschillig wie er spreekt") van die, volgens Meijboom, algemeene overtuiging. Renan is de geleerde bij uitstek „*wiens eerlijkheid en goede trouw door* „*niemand worden verdacht, van wiens waarlijk gods-* „*dienstig gemoed dit leven van Jezus zelve voldoende ge-* „*tuigenis geeft*"; en alles wel overwogen, „*het leven van* „*Jezus van Ernest Renan, is, naar wij meenen, een* „*teeken des tijds, dat wij met tevredenheid kunnen zien* „*verschijnen*" (bladz. 5 en 6).

De indruk van het werk van Renan op de nog geloovige Protestanten is ontzettend geweest, en menige kreet van afschuw is uit de Christelijke gemoederen opgegaan. [1]) Dit ook kan aan Meijboom niet onbekend wezen en daarom voelde hij behoefte, om op de meest sluwe wijze de afschuwelijke leer van Renan, waarvoor hij zijne liefde kwalijk verborg, bij zijne lezers in te leiden als hoogst aannemelijk. „*Wat is het dan eigenlijk*," die vraag wordt nu gesteld, „*waarvoor Renan in zijn* „*leven van Jezus als tolk optreedt*"*?*

Volgens Meijboom is de leer van Renan de onschuldigste zaak van de wereld. „*Renan's boek is het eerste (?)*

---

1) Eere aan den Utrechtschen hoogleeraar van Oosterzee, die een open protest tegen Renan leverde. Mogt hij eens inzien, hoe hij toch, buiten de Katholieke Kerk staande, en Haar gezag loochenend, zijne verdediging op zandgrond heeft gebouwd.

„*in eene bepaalde rigting*,... *de rigting, die zich de* „*moderne noemt en ook daarom is dat boek een teeken* „*des tijds, waarmede wij* VREDE *mogen hebben*" (bladz. 6).

Klaarder mogt Meijboom zijne overeenstemming met Renan niet aangeven, hij toch is bij uitnemendheid de man der moderne rigting; maar hoe, zoo zal een groot deel van Meijboom's geloofsgenooten (in naam!) hem toevoegen, hoe zullen wij vrede kunnen hebben met de moderne rigting, die van alle kanten wordt aangeklaagd, wegens het verwerpen van tallooze waarheden, die ons tot heden dierbaar zijn? Vreest niet, zoo is het wederantwoord, de moderne rigting is zoo onschuldig!

En dan volgt eene uitlegging van „moderne rigting, moderne theologie", die men lachwekkend zou kunnen noemen, indien het, bij eenig nadenken, minder gemakkelijk ware te gissen, welke bedoeling achter die verklaring verborgen ligt: het is om de eenvoudigen in het geloof te doen.

„*Modern is dat, wat zijnen oorsprong heeft in den tijd,* „*waarin men leeft. In den tijd der Apostelen was hunne* „*theologie de moderne, in den tijd der hervormers de* „*hervormde. Elke rigting is modern ten tijde van haar* „*ontstaan, en blijft dat, tot dat zij door eene latere ver-* „*vangen wordt, die beter voldoet aan den tijd, waarin zij* „*wordt geboren. De naam van moderne rigting drukt dus* „*eenvoudig (?) uit: de nieuwste rigting.... Men kan ook* „*eenvoudig zeggen, de rigting van het jaar zóó en zóó veel*" (bladz. 6 en 7). Onze lezers zullen spoedig opmerken, wat stoutmoedig en alles minachtend ongeloof in voorgaande regels zich verschuilt, maar men beschuldige Meijboom niet van onnadenkende oppervlakkigheid. Zijne verklaring, hij weet het even goed als wij, is bitter

oppervlakkig en dwaas, maar velen zijner onbedachtzame lezers zullen nu zeggen: „hoe redelijk, hoe eenvoudig! waarom toch dat uitvaren tegen die moderne theologie?" en zoo doende zullen zij voorbereid worden, om er nadere, bevriende kennis meê te maken, en (hoe ligt laat de massa zich in „den geloove" verschalken!), zich te vereenigen met de moderne theologie, d. i. met het grofste ongeloof, dat te gelijk eene openlijke spekulatie is op de hartstogten der menigte. De bedorvenheid des harten verzoent zich buitengewoon gemakkelijk met de moderne rigting.

Met minder bekommering, hoewel altoos schoorvoetend, gaat thans de predikant den sluijer ligten, over die zoo eenvoudige theologie heengeslagen. „*Intusschen*, zegt hij, „*hebben zij, die thans den naam* moderne rigting *pogen* (*!*) „*te bezigen, het oog op eene bepaalde wijze van denken* „*en beschouwen, thans sinds eenigen tijd meer en meer* „*in zwang gekomen. En welke is dat? is dat de rigting,* „*die zich kenmerkt door de ontkenning van wonderen? of* „*door een nieuw Godsbegrip? of door eene nieuwe voor-* „*stelling van de betrekking tusschen God en de wereld?* „*of door dat alles gezamentlijk?* (bladz. 7). Op al die zoo uitnemend logiesch gestelde vragen komt geen bepaald antwoord, maar de modern-theoloog Meijboom meent, dat de modern-theoloog Renan „*het groote vraag-* „*stuk*" (van de moderne rigting) „*vierkant en ondub-* „*belzinnig in het licht gesteld heeft*" en dat „*zijn boek* „*bij uitnemendheid geschikt is om tot duidelijke bewustheid* „*bij de Christenen te brengen, wat het is, waarover ge-* „*dacht en gestreden moet worden, welke de groote vraag* „*is, die een antwoord vereischt*" (ib.). Renan levert de moderne theologie voltooid.

Met kennelijke voorliefde geeft de predikant dan zulk

een verslag van het boek van Renan, dat het onmiskenbaar is, dat hij den laatste doorgaande gelijkt, en hem soms in stoute beweringen overtreft.

„*Renan beschouwt en gebruikt de boeken van het „N. Verbond zoo als* (sic) *men alle andere boeken van „geschiedkundigen aard beschouwt en gebruikt. Hij ziet er „in geschriften van menschenhand, waarop geen andere „invloed gewerkt heeft, dan die naar den aard der men- „schelijke natuur en naar gelang van tijd en omstandig- „heden op elk boek werkt*" (ib.). Heeft Meijboom een anderen maatstaf van beoordeeling over de H. Boeken? Neemt *hij* misschien hunne inspiratie en integriteit aan?

Renan „*beschouwt Jezus als een mensch, zooals alle* (?) *menschen zijn, geboren, zoo als alle menschen geboren worden*, van den zelfden aanleg, van de zelfde ontwikkeling, bewerkt door de zelfde invloeden. „*Hij „beoordeelt Jezus daden enz., zoo als hij die van elk ander „mensch beoordeelen zou, en verklaart Jezus invloed op „anderen door middelen en wetten, zooals voor alle men- „schen beschikbaar zijn en gelden*" (bladz. 7 en 8). Welnu, heeft Meijboom iets tegen die stellingen? Gelooft *hij* aan de Godheid van Christus? of is Christus ook voor *hem* niets dan een mensch, van den zelfden aanleg enz.?

Renan verklaart „*de ontwikkeling van Jezus werk na „zijn dood en de ontwikkeling zijner Kerk, zooals hij de „ontwikkeling van Luthers werk na diens dood, en de „toekomst van Luthers Kerk* (!?) *ook verklaren zou*" (ib.) Zóó zeker zou Meijboom handelen, en allerwaarschijnlijkst, nog meer dan Renan, door godslasterlijke tegenstelling het werk van Christus onteeren, want, wij betwijfelen het naauwelijks, zelfs op Renan zal de Kerk van Christus, achttien eeuwen glorievol en verwinnend staande te mid-

den der wereld en (laat hij het verfoeijen, hij moet het toestemmen), de geschiedenis der menschheid beheerschend, een anderen indruk maken dan het ellendiglijk zich zelven vernietigend Protestantisme.

„*Met één woord*, zoo eindigt de predikant, *Renan* „*waagt het, Jezus' leven te schrijven, als dat van een* „*uitnemend* (?) *mensch; hij waagt het, het Christendom te* „*verklaren, op dezelfde wijze, waarop hij elk andere* „*godsdienst verklaart*" (ib.), of korter: in den loop der tijden werd Christus in de voorstelling der menschen tot een God, Renan maakt hem tot mensch; men hield Zijne Kerk voor eene „*geheel bijzondere, bovennatuurlijke goddelijke stichting*", Renan verklaart die Kerk, als een wèl geslaagde onderneming van een' bekwamen spekulant.

Wij stellen onze laatste vraag: zou Meijboom, berucht om zijne ligtzinnigheid op het gebied van waarheid en godsdienst, minder WAGEN dan Renan als hij het leven en het werk van Christus verklaart? En wàt ontbreekt nog, om den eersten een schrikkelijk evenbeeld van den tweeden te noemen?

Het oordeel van Dr. Meijboom over het werk van Renan wordt nu nog bekroond met eene bewering, welke ons de ziel van den predikant geheel opent: iedereen, wie hij ook zijn moge, en hoe hij ook over deze „*eigenaardige* (moderne) *rigting moog oordeelen*, zal „*moeten* „*toestemmen, dat het eene wezenlijke aanwinst is voor de* „*kennis der waarheid, wanneer eene groote vraag* (!) *op* „*het gebied des godsdienstigen levens,.... in haren ruimsten* „*omvang helder en duidelijk wordt uitgesproken*" (bladz. 9.).

Ja zelfs, Renan wijst „*den belangstellenden*" (den rusteloozen en moedeloozen zoekers naar de waarheid) „*scherp* „*en duidelijk den weg, waarop zij gedurende de eerst-*

„*volgende jaren hoofdzakelijk zullen hebben te wandelen*" (bladz. 10.).

Zietdaar alzoo de verheerlijking van Renan's geschrift, en tot besluit: de aanprijzing zijner methode. Alles is in zachte bewoordingen uitgedrukt. De predikant spreekt van eene „groote vraag", maar zijne eigenlijke bedoeling is, dat voor de kennis der waarheid niet zoo zeer de door Renan gestelde vraag, maar het door Renan gegeven antwoord eene wezenlijke aanwinst is. God geve, dat slechts weinigen de goddelooze bewering van Meijboom uit der harte zullen toestemmen! wij voor ons, wij protesteren, en onderschrijven het vonnis der veroordeeling, door de kerkvoogden van Frankrijk en elders, ook door de uitnemendste geleerden der Katholieke Kerk over Renan's afschuwelijk boek uitgesproken. Ook hebben wij liefde genoeg voor onze onkatholieke broeders, die nog het geloof aan de godheid van Christus en aan de goddelijkheid zijner werken niet van onwaarde beschouwen, om hen te bezweren, niet den weg, de methode van Renan te volgen, door één hunner leeraars, door Dr. Meijboom, predikant te Amsterdam, hun aangewezen, want ontwijfelbaar, zij storten zich met hun blinden voorganger in den afgrond des ongeloofs.

Na deze uiteenzetting durven wij gerustelijk de vraag stellen: wie betwijfelt het, of Meijboom, welke school of rigting hij dan ook aanhange, stemt in de hoofdzaak met Renan mede? Voorzeker, ons verslag spreekt bepaalder en duidelijker dan Dr. Meijboom; zijn oordeel is in de brochure zooveel mogelijk omwolkt; de schrijvers van de „*Evangelie-Spiegel*" hebben daarvoor hunne goede

redenen, maar als men die benevelde taal tot eenvoudige uitdrukking der ware meening terugbrengt, dan is er, dunkt ons, geen twijfel mogelijk.

Wij stemmen toe: met al de losse vaardigheid, welke een redakteur van de „*Evangelie-Spiegel*" tot zulk eene taak bezit, vangt de predikant aan, om, alsof hij nog geen woord van zijne overeenstemming met Renan had doen blijken, „*over dit Leven van Jezus veel en velerlei te zeggen, dat tot den lof van het boek gezegd moet worden, maar ook veel en velerlei, dat gansch geen lof mag heeten*" (bladz. 10). Men zij echter oplettend. De voorname beoordeeling is door den predikant in de tien eerste bladzijden van het vlugschrift neêrgelegd; wat hij in de twintig volgende zal neêrschrijven, èn zijne goedkeuring èn zijne afkeuring, betreft niet, om ons zoo uit te drukken, het wezen, niet den eigenlijk anti-christelijken inhoud van Renan's werk, maar alleen het toevallige, meer den vorm van het boek.

Tot hiertoe heeft hij voor de ingewijden genoeg zijnen geloofsbrief geschreven, thans zal hij tot anderen het woord rigten, en nog eens, door zijne loftuitingen, hunnen afkeer voor het geschrift van Renan matigen, hunne nieuwsgierigheid prikkelen, hunnen leeslust opwekken, terwijl hij door zijne afkeuring, waarbij echter geen enkele geloofs-akte tegenover het ongeloof van Renan gesteld wordt, toch niet al te sterk hunne nog geloovige zielen schokken zal. De afbreking des geloofs gaat aldus langzaam en trapsgewijze.

„*Wat wij*, zegt Meijboom, „*ten goede en ten kwade te zeggen hebben, meenen wij te kunnen knoopen aan de volgende* GESCHIEDKUNDIGE *opmerking, die tevens de verklaring van de verschillende* EIGENSCHAPPEN *des boeks*

„*bevat: Renan's boek is een deel van een grooter werk,*
„*geschreven voor het groot publiek; het is het werk van eenen*
„*hoogleeraar in de Oostersche letterkunde, die persoonlijk*
„*Palestina heeft bezocht, die R. Katholiek is* (??) *maar* (!)
„*met de Kerk heeft gebroken, en die van geboorte een*
„*Franschman is.*"

Wij herhalen het: uit de enkele aangeving dier zes punten ziet reeds iedereen, dat het nu niet meer om het werk van Renan te doen is. De goedkeuring is boven gegeven, de lof is hooger toegezwaaid, de afkeuring, welke men voornemens is uit te spreken, zal het werk van Renan niet schaden, maar het doel zal bereikt worden; de ongeloovigen beginnen reeds te lagchen, de nog geloovigen zullen zeggen, „dominé Meijboom meent het toch zoo kwaad niet."

Voorzeker bij velen zal de predikant slagen, en nog doorgaan voor een man van geloof, voor iemand, die met Renan niet heult, maar, die vraag zullen onze lezers zelve beantwoorden, is dat oordeel der „gemeente" niet verkregen met de opoffering van alles, wat den adel van een opregt en eerlijk gemoed uitmaakt? Die vraag is vrij persoonlijk, maar moet zij bevestigend beantwoord worden, dan aarzelen wij niet te verklaren, dat wij minder afschuw gevoelen voor den in zijn ongeloof erkenbaren Renan, dan voor den predikant, die zich der „goede gemeente" gemaskerd wil vertoonen.

Het lust ons niet, te beoordeelen, in hoeverre uit de aangegeven „historische opmerking" de *eigenschappen* van Renan's boek kunnen worden afgeleid, en wij stellen er weinig belang in, die eigenschappen uit den mond van Dr. Meijboom te hooren; wij maken er maar even melding van, om enkele aanmerkingen er aan te verbinden.

Wij, Katholieken, zouden vrij onverschillig blijven bij de mededeeling, dat dit boek van Renan, die volgens de eerste „historische opmerking" niet alle bronnen voor de zamenstelling van zijn „Leven van Jezus" heeft nagezocht, nog door drie „op elkander volgende werken" moest gevolgd worden, als wij het niet betreurden, dat „*die grootsche onderneming*" gelijk Meijboom ze noemt, een doorgezette aanval op het geloof en de zeden der christelijke wereld zijn zal, tot ergernis van zeer velen.

God geve, dat waarheid moge zijn, wat Renan nog maar betwijfelt, dat hij geen „leven genoeg zal hebben om het einde te bereiken" van dat misdadig bedrijf. De oppervlakkigheid van een fransch schrijver vraagt anders geen lang leven, om boeken vol ongeloof en bederf de wereld in te zenden, voor al niet, als hij, gelijk Renan, zich aflaat tot de rol van een' letterkundigen roover.

Dat het, zoo beweert eene tweede „historische opmerking" in de bedoeling van Renan lag, niet voor geleerden maar alleen voor het „groote publiek" te schrijven, kan betwijfeld worden, al geeft hij, zelfs volgens Meijboom, „*als bewezen slotsommen van wetenschap en onderzoek*", wat „*eenvoudig gissingen, meeningen en beweringen*" zijn. Mannen van het allooi van Renan (en waarom zouden wij hier den naam van Dr. Meijboom niet plaatsen?) zijn in het bevestigen van onbewezene stellingen onovertroffene meesters, en, laat het zijn, dat zij vooral op de onwetendheid der groote menigte rekenen, zij schamen zich dikwijls niet, de gebrekkigste voortbrengselen van een hoogmoedig verstand ook onder de oogen van geleerden te brengen.

Voor wie mag toch wel de brochure van Dr. Meijboom geschreven zijn? Hij gist en meent en beweert en waagt niet minder stout dan Renan, en beschuldigt dan met

doktorale deftigheid den franschman van „*eene groote mate van wetenschappelijke* (?) *ligtzinnigheid.*" O, die bedachtzame en bescheidene redakteur van de „*Evangelie-Spiegel!*"

Leveren we maar, tot bewijs van 's mans degelijkheid, de gissing, meening en bewering, aan de geleerde of ongeleerde wereld prijs gegeven in de nu volgende derde „historische opmerking", waarin tot goed- en afkeuring van Renan's boek gezegd wordt, dat deze wel veel (?) Hebreeuwsch maar te weinig Grieksch kent. „*De Apokry-*„*phen des N. T.*" zoo heet het „*wijzen aan den naauw-*„*gezetten onderzoeker, die zich door volledige kennis van*„*zijne bronnen tot zijnen arbeid wenscht voor te bereiden,*„*en* VOORAL DE EVANGELIËN KENNEN WIL, *eer hij be-*„*gint, beter dan eenig ander geschrift, den weg, om te*„*vernemen, aan welke punten van Jezus geschiedenis de*„*opsierende en uitbreidende overlevering zich vooral heeft*„*gesloten, en wàar hij derhalve dubbel scherp moet toe-*„*zien, om het werk der woekerende overlevering niet te*„*verwarren met de getuigenis der historie*" (bladz. 16.).

Zietdaar met een enkel woord de overlevering buiten de historie geplaatst! Zietdaar het karakter en de waarde der Apokryphen, de wijze van — en het doel waartoe ze te gebruiken in tien regels door een Amsterdamschen dominé beslist en beweerd, zonder zelfs even melding te maken, dat er toch eene, achttien eeuwen door de christelijke wereld gehuldigde, meening bestaat, welke verklaart, dat de Apokryphen zijn eene navolging of valsche aanvulling, verlangt men liever, eene valsche opsiering en uitbreiding van de boeken der H. Schrift, in tegenspraak met de getuigenis der *ware* historie, vervaardigd door ongenoemde schrijvers, op naam van sommige in de gewijde geschiedenis beroemde mannen, meermalen met

het schandelijk doel, om onkundige lezers te bedriegen, waarom dan ook de Kerk ze nooit als echt of geinspireerd erkend of op haren Kanon geduld heeft.

Gaan we zonder aanmerking voorbij de vierde „ historische opmerking", waarin Dr. Meijboom den voor- en nadeeligen invloed aangeeft van het persoonlijk bezoek, door Renan aan Palaestina gebragt, op diens werk, en tevens menige bewering en gissing waagt, waarvoor zijn vriend Renan hem minder dankbaar zal wezen.

Geheel onze aandacht en zeker ook de oplettendheid veler lezers viel aanstonds op de vijfde „ historische opmerking": *Wat wij van de gebreken van ons boek hebben „gezegd*", zoo schrijft Meijboom (bladz. 20), „*vindt ten „deele nog nadere verklaring in hetgeen wij ten vijfde „hebben opgemerkt, dat de schrijver R. Katholiek is, „maar een, die met de Kerk gebroken heeft*". Deze opmerking erlangt van den dominé eene uitlegging, zoo ergerlijk voor elk onbevoordeeld gemoed, dat wij moeite hebben, onze verontwaardiging te bedwingen.

Zou dan waarlijk deze doctor der godgeleerdheid niet begrijpen, wat de eenvoudigste onzer leeken hem te gemoet zou voeren, dat namelijk niemand R. Katholiek *is*, wanneer hij met de Katholieke Kerk *gebroken heeft*? indien zulks het geval is, verklaren wij, die soort van onwetendheid op onze beurt zeer wel te begrijpen. Wij wijzen nog slechts in het voorbijgaan op de schandelijke bewering van den predikant, dat alleen diegene een goed schrijver van Christus' leven kan zijn, „*die vrij en moedig „vergete en van zich werpe al wat hij reeds van Jezus „geleerd heeft en als een nieuw man, alleen met eerlijke „waarheidsliefde en noodige bekwaamheid toegerust, kome „tot de bronnen, om daaruit, als van onderen op, te*

„*leeren, wat hij van Jezus denken moet*" (bladz. 21).

Voorwaar, dus zal nimmer een Katholiek, zoo zal „*schaars een protestantsch godgeleerde*" te werk gaan, zoolang niet het hoogmoedig ongeloof van de moderne rigting tot geest en hart is doorgedrongen. Nimmer is de schrikkelijke methode der dwaling met platter woorden uitgesproken, en dáárin wordt nu de glorie van Renan geplaatst, wien het als een „voorregt" wordt aangerekend, dat hij noch R. Katholiek is, noch „eenige protestantsche geloofsleer" bezit, en buiten het Christendom zich beweegt en leeft.

Arme Protestanten! die het gezag der Katholieke Kerk verwerpt, en nu uit den mond uwer leeraars nog vernemen moet, dat het zoo hoog geroemde beginsel van vrij onderzoek u niet voeren kan tot de kennis van den Heer en het bezit der waarheid. Wie toch onder de groote menigte bezit, na alles vergeten te hebben, wat hij van Christus geleerd heeft, de „noodige bekwaamheid", om door de moeijelijke studie der bronnen, welke, volgens Meijboom, zelfs boven het bereik van den geleerden Renan lag, tot de waarheid te komen? terwijl men toch zonder zijn beginsel te verloochenen niet op gezag van anderen die bronnen erkennen kan.

Genoeg was, dat de predikant het woord „Katholiek" schreef en het bittere gemoed zal zich luchten. Uit het „*karakter van Renan als R. Katholiek* (?) *maar* (!) *die „zijner Kerk de gehoorzaamheid heeft opgezegd, laat zich „weer een groot gebrek van zijn boek verklaren*" (bladz. 21). En na nu eerst het huichelend accommodatie-stelsel, dat de Groningers niet vreezen, ook aan onzen goddelijken Leermeester toe te schrijven, geluldigd en den raad gegeven te hebben, dat „*elk, die over den persoon*

„*en het leven van Jezus schrijft, niet uit het oog moest „verliezen, in welke betrekking zij, die het boek moeten „lezen, zich tot Jezus gevoelen, welke gezindheid jegens „Hem, wat gevoel voor Hem hen bezielt*" (ib.), volgt deze afschuwelijke, slechts Meijboom onteerende verklaring: een Protestant blijft vol eerbied voor Jezus, ook al houdt hij op, Protestant te zijn „*omdat die eerbied de grond- „toon van alle Protestantsch onderwijs en opvoeding is.*" „*In den geest van den R. Katholiek daarentegen staat de „persosn van Jezus meer in den diepen achtergrond. „Krachtens zijne vorming en het door hem ontvangen „onderwijs is het de Kerk, die 't meest zijnen eerbied „vraagt, en bij hem het voornaamste is*" (bladz. 22).

Wat zullen wij antwoorden?

„Le bon sens proteste, la plus vulgaire honnêteté „s'indigne, l'homme a des entrailles, L'ARTISTE EN „PHRASES est sans pitié."

Groote God! Jesus in den geest van den Katholiek in den diepen achtergrond! In den geest van den Katholiek, die telken dag met geheel de Katholieke Kerk juicht en zingt: „ik geloof in Jesus Christus, Gods eeniggeboren „Zoon, voor alle eeuwen uit den Vader geboren, God „uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit den waar- „achtigen God, geboren en niet gemaakt, één van wezen „met den Vader, door wien alles gemaakt is; ik geloof „in Jesus Christus, die om ons, menschen, en om onze „zaligheid, van den hemel nederdaalde, het vleesch aannam „door den H. Geest, uit de Maagd Maria, en mensch werd, „voor ons leed en stierf en daardoor ons verloste; ik geloof „in Jesus Christus, die met heerlijkheid komen zal, om „levenden en dooden te oordeelen, wiens rijk geen einde „hebben zal; ik geloof in Jesus Christus, mijn God, mijn

„Schepper, mijn Zaligmaker, mijn Regter!" Jesus in den diepen achtergrond in den geest van den Katholiek, die na die geloofsbelijdenis nedervalt en Jesus aanbidt, en met eene ziel, vlammend van liefde, Hem toeroept: „mijn God, mijn Al!"

Gij, loochenaar van Jesus' Godheid, gij lastert of gij zijt schuldig aan onvergefelijke onwetendheid! Gij weet of moest weten dat, én krachtens onze vorming én krachtens het door ons ontvangen onderwijs, Jesus de eerste is in onzen geest en in ons hart. In Hem zijn wij, bewegen wij ons, en leven wij. Voor Hem elke gedachte van ons verstand, dat zich buigt zelfs voor de geheimen Zijner openbaring, voor Hem elke beweging van ons gemoed, dat het juk Zijner wetten zoet heet, voor Hem elke daad onzer ziel en elke ademing van ons ligchaam. En, vergeten wij soms in onze zwakheid, wie Jesus is voor ons, en wat wij voor Hem moeten wezen, dan nog voor Hem de traan van ons oog en de smart onzer ziel; *Hem* smeeken wij dan om barmhartigheid, vergeving en genade. Zeker wij eerbiedigen en beminnen ook Jesus' Kerk, onze dierbare Moeder. Maar waarom? Juist omdat die Kerk de voortlevende Christus is der geschiedenis, zij Hem vertegenwoordigt op aarde, krachtens Zijn' wil Zijn Koningschap, Zijn Leeraarsambt. Zijn Priesterschap voortzet op de wereld, en daardoor Zijne verlossing toepast op de menschheid; juist omdat wij weten, dat al onze eerbied, al onze liefde terugkeert tot Hem, die door Zijne Kerk, langs den lichtenden weg der Openbaring, ons wil opvoeren in Zijn rijk, het rijk der aanschouwing, des bezits en des genots van alles, wat ons geloof, onze hoop, onze liefde in eeuwigheid verlangt.

O, was de beklagenswaardige Renan Katholiek, hij

zou den Christus niet verguisd hebben, maar wijl hij een afvallige, een ongeloovige is, omdat hij, zegt Meijboom éénmaal waar, „met de Kerk gebroken heeft, nu „is de eerbied voor haar verdwenen en geen diepe eerbied „voor Jezus blijft als grondtoon in 't gemoed over", evenmin als in de zielen van hen, die hem aanhangen en toejuichen, en die hij overtreft in opregtheid, want het huichelend, het verfoeijelijk, maar aangeprezen, accommodatie-stelsel huldigt hij niet.

Onze lezers zullen gevoelen, dat onze weerzin tot het verder bespreken van Meijboom's vlugschrift sterk genoeg is, om naar het einde onzer nalezing te verlangen. De laatste, zesde „historische opmerking" levert niets belangrijks, dan dat de predikant uit de hoedanigheid van franschman, eerst „*de deugden*" van Renans boek afleidt: „*alles is leven, objectief, reëel, Jezus persoon een „persoon*, ZOOALS *er werkelijk op aarde leven, zooals „wij kunnen verstaan, van wien wij moeten zeggen: Hij „is als een onzer*" (bladz. 24), en daarna in het breede melding maakt van de fransche oppervlakkigheid, en spreken durft op een' toon, welke, had de dominé zich niet vroeger verraden, ons in den waan zou brengen, dat er tusschen hem en Renan, zijne „meeningen, gissingen en beweringen" en die van Renan een hemelsbreed verschil was. Helaas, beiden loochenen de godheid van Christus, beiden volgen de ongeloovige methode der moderne rigting, dat is alles!

„*Wij betreuren het verschijnen van dit boek niet*", zoo eindigt Dr. Meijboom schandelijk genoeg zijn ergerlijk vlugschrift; wie bij ons te lande Fransch kent, „*verkreeg overigens eene ontwikkeling, voldoende, om een „boek als Renan's Leven van Jezus zonder schade en tot*

„*zijn nut te lezen*", het vertolken voor hen, die geen Fransch kennen, „*zal niet geheel zonder voordeel zijn*"; (bladz. 31). Hij wenscht het niet „*veroordeeld en verboden*" en dat, ondanks hij „*zeker verwacht*" dat het „*in de hand van den onnadenkende* (en wie kan hen tel- „len?) *aanleiding geven moge tot minachting*, NIET ALLEEN „*van Jezus*, MAAR OOK *van 't geheele Christendom*, en „*door dezen of dien ligtzinnige* (hoe velen!) *gebruikt zal* „*worden, om zich achter te verschuilen en aan zijne ligt-* „*zinnigheid eene tint van diepe* (?) *wetenschappelijkheid* „*te geven*" (bladz. 30), (d. i. zijn ongeloof te verdedigen.).

Wat taal en dat in den mond van een zoogenaamd Christen-leeraar, van een predikant! Wat heeft zulk een man een' kommer voor het heil van hen, die, als zij hem niet verachten, hem meenen te kunnen volgen als een' zekeren leidsman. Is dan de bewustheid, dat het boek van Renan schaden zal aan velen, niet genoeg, om zoo niet dat boek te verafschuwen, (daarvoor liefkoost de dominé het te veel) het minstens te ontraden aan hen, voor wie het gevaarlijk zijn zal, wier hoogste belangen het benadeelen kan?

Hoe schittert tegenover zulk eene handelwijze de vaderlijke zorg van de Herders, de Bisschoppen der Katholieke Kerk, die zich gehaast hebben, hunne onderhoorigen te waarschuwen tegen het schandboek van een' Renan, die het altaar van den Koning van hemel en aarde ontvlugtte, om langs den troon van een' vorst dezer aarde te kruipen, en de oogen sloot voor de waarheid, om met beide handen de duisternis eener monsterachtige dwaling te grijpen! En is die waarschuwing te vergeefs gebeurd? Dat meent een predikant, die zich te Amsterdam moeite geeft, om zeer waanwijs en zeer onwaar te komen verklaren: „*de bisschoppe-*

„*lijke mandementen in Frankrijk bragten duidelijk genoeg*
„*aan 't licht, hoe gretig vele Katholieken lezen gaan,*
„*zoodra de bisschoppen hebben verboden. 't Boek op den*
„*index* (Sic) *en meer dan* 30,000 *exemplaren verkocht!*
„*dat is een veel beteekenend berigt omtrent den gezond-*
„*heidstoestand der R. Katholieke Kerk in 't beschaafd*
„*Europa*" (bladz. 32.).

O, l'artiste en phrases! Zouden wij den geneesheer, die zijne diagnose maakt voor „den gezondheidstoestand der R. Katholieke Kerk in 't beschaafd Europa" ook mogen vragen, wie hij Katholieken noemt? Zullen dat ook menschen zijn gelijk Renan, die Katholiek *is*, *maar* met de Kerk gebroken *heeft*? En zijn die 30,000 (?) exemplaren alleen onder de Katholieken verspreid? Zijn het niet meerendeels Renanianen en Meijboomianen, die het boek van Renan aanschaffen? en hoe staat dan het groot aantal der verkochte exemplaren in betrekking met den gezondheidstoestand der R. Katholieke Kerk? Zoude een vijftigtal tegenschriften van R. Katholieken *alleen* in Frankrijk, en bij veel meer dan dertig duizend exemplaren de wereld ingezonden, geen juister denkbeeld van dien gezondheidstoestand geven, als men daarbij bedenkt, dat die geschriften schier alleen in handen der Katholieken komen?

Moet in elk geval de gezondheidstoestand der Katholieke Kerk zoo ongunstig genoemd worden, als wel duizenden lijdend zijn, maar veel meer millioenen in verjongde kracht leven? Want toch, ontvingen de oogen van Dr. Meijboom eenig licht ook van buiten de grenzen der Protestantsche bekrompenheid, hij zou weten, dat alle Roomsch-Katholieken, waardig dien schoonen naam te dragen, met liefde gehoorzamen aan het bevel hunner Bisschoppen, ook als zij gebieden, de hand niet te reiken

naar de verbodene vrucht der valsche wetenschap; hij zou weten, dat, zooals hij valschelijk onderstelt, de bisschoppen niet geoordeeld hebben „zonder bewijs", maar dat zij, de leeraars der Kerk, de door Jesus aangestelde bewaarders en verdedigers Zijner waarheid, de prediking der Kerk hebben verdedigd, het geloof harer kinderen hebben verlicht en hunne veroordeeling van Renan's boek hebben gestaafd met bewijzen, die het Woord Gods, de getuigenis der overlevering, en de wetenschap hun aanboden; hij zou weten, dat eene trilling van afschuw door de Katholieke wereld liep bij den hernieuwden aanslag van Renan op de glorie van den God-mensch en dat, moge het boek van Renan aan eenigen geschaad hebben, de groote menigte der Katholieken in vele landen zich neergeworpen heeft rondom de altaren, om hun geloof te betuigen, en hun eed van getrouwheid te hernieuwen aan Jesus Christus, hun God en hun Zaligmaker, en om te bidden (want de Katholieke liefde haat de dwaling maar de dwalenden niet) voor de bekeering en redding van hen, die hunnen Meester onteerden.

Ongetwijfeld eene wolkenjagt kan een oogenblik de zon verduisteren, maar immer heft deze weêr het hoofd glorievol aan de transen, allen overgietend met licht, en bezielend met een nieuw leven, als zij niet opzettelijk de oogen sluiten of zich verbergen. Zoo ook zal de ergernis van boeken, als Renan schreef, en van brochures als Meijboom zamenraapte, groot zijn en de duisternis des ongeloofs voeren in veler zielen, maar toch de waarheid gaat niet onder en triumfeert altoos, en de meerderheid der geloovigen staat vaster dan ooit in dat geloof, dat de wereld overwinnen en redden moet.

HET CHRISTELIJK BEGRIP VAN KERK,

VERWEZENLIJKT IN HET KATHOLICISME [1]).

Onder bovenstaanden titel heeft de geleerde Pater Perrone S. J., vroeger professor der theologie, thans prefekt der studiën in het Collegium Romanum te Rome, een werk uitgegeven, wat elks aandacht verdient en waarvan wij den lezers van de *Katholiek* een kort overzigt wenschen te geven, ons voorbehoudende, het tweede deel, waarin de schrijver bewijst, dat het christelijk begrip van Kerk vernietigd is door het Protestantisme, later te bespreken.

Het doel van den schrijver — zooals hij zelf in zijne voorrede verklaart — is geenzins, eene theologische verhandeling over de Kerk te schrijven; hij wenscht slechts, de hooge waarde, de verhevene schoonheid, de voornaamste eigenschappen der Kerk in een helder licht te stellen en beoogt, daarmede een tweevoudig doel: opdat de geloovigen te beter inzien, welk een kinderlijken en heiligen eerbied zij hunner algemeene moeder, de Kerk, moeten toedragen, en opdat zij, door de kenmerkende eigenschappen der ware Kerk goed te begrijpen, haar des te gemakkelijker kunnen onderscheiden van die tallooze sekten, welke reeds in vorige eeuwen, maar vooral in den laatsten tijd zijn opgestaan, en die met opzet eene scheeve en valsche voorstelling der ware Kerk geven, om daarna

---

1) L'idea Cristiana della Chiesa avverata nel Cattolicismo. per G. Perrone. Genova, 1862.

zich zelven èn den naam èn de wezenlijke vereischten er van toe te kennen.

Een ieder kent de goddelooze pogingen, door ongeloovigen van allerlei slag aangewend, om het juiste begrip van Kerk te vervalschen en daardoor den eerbied jegens die heilige instelling van den God-mensch, den geest van onderwerping en gehoorzaamheid, aan haar goddelijk gezag verschuldigd, in het hart der Christenen te vernietigen, om vervolgens het bedrogene volk rond te slingeren en te verwarren in een doolhof van ijdele formulieren en van nietswaardige magtspreuken, welke nog door verwrongene bijbelteksten in schijn bewezen worden.

Om aan deze verderfelijke leeringen — zoo gaat de geleerde Perrone voort — weêrstand te bieden, moet het beginsel, wat zoo rijk aan inhoud en door alle eeuwen vastgehouden is, en in de H. Schrift zijn grond vindt, het beginsel namelijk, dat de Kerk eene levende afbeelding is, welke de Zaligmaker van zich zelven heeft willen achterlaten, ontwikkeld en toegelicht worden. Dit is evenwel nog niet genoeg; want de Zaligmaker wilde ook zich zelven in de door Hem gestichte Kerk vereeuwigen, als in eene voortzetting van Zijne menschwording en van Zijne zigtbare tegenwoordigheid op aarde.

Dat beginsel, dat ware begrip van Christelijke Kerk, noemt de schrijver met het volste regt rijk aan inhoud; want het geeft ons niet slechts een zeer duidelijk en verheven denkbeeld van de Kerk, het doet ons ook tevens den uitgebreiden werkkring, de hooge waarde en grootsche eigenschappen van die zelfde Kerk kennen. Als immers de Zaligmaker bij de instelling Zijner Kerk beoogd heeft, om van zich zelven in die Kerk eene

levende afbeelding achter te laten, als Hij in haar Zijne menschwording wilde voortzetten en door haar zigtbaar werkend onder ons blijven wilde, dan ook volgt hieruit onmiddelijk, dat Hij alles wat groot, verheven en goddelijk in Zijn persoon is, in de Kerk moet doen schitteren, dat Hij aan Zijne Kerk — in zooverre zij daarvoor vatbaar is — Zijne eigenschappen en voorregten moet mededeelen. Even als een helder kristal ons een duidelijk denkbeeld geeft van het voorwerp, wat zich daarin afspiegelt, zoo ook moet de ware Kerk ons eene levendige uitdrukking wezen van Hem, die in en door haar vertegenwoordigd zijn wilde, in en door haar leven en werken wil tot aan de voleinding der eeuwen.

Wij behoeven dus de voornaamste eigenschappen en voorregten der Kerk slechts van nabij te beschouwen, om ons te overtuigen, dat zij eene volkomene gelijkenis heeft met haar goddelijk voorbeeld en met haren goddelijken Stichter, dat ook al die noodzakelijke voorwaarden alleen verwezenlijkt worden in de Katholieke Kerk, en dat deze derhalve de eenige ware Kerk is.

Daar het ons evenwel te ver zou voeren en het den omvang van een kort overzigt ver te buiten zou gaan, zoo wij den geleerden Perrone op den voet volgden, moeten wij uit den rijkdom der gedachten en beschouwingen, welke hij den lezers voorhoudt, een en ander hoofdpunt uitkiezen en ons daartoe bepalen. En, zoo ook de keuze moeijelijk is, omdat elke gedachte, die de schrijver behandelt, op meesterlijke wijze toegelicht en bewezen wordt, toch munten er eenige hoofdstukken uit, die voor ons, levende in het midden van andersdenkenden, bijzonder belangrijk en daarom onze aandacht overwaardig zijn. Wij bepalen ons tot de volgende.

I.

Het is noodig, zegt de schrijver, dat wij, vóór we de eigenschappen der Kerk kunnen nagaan, het bewijs leveren, dat Jesus Christus een Kerk gesticht heeft. Hij wijdt daaraan zijn eerste hoofdstuk; wij zullen dit zoo beknopt mogelijk teruggeven, maar brengen nogmaals in herinnering, wat wij reeds vroeger aanstipten, dat Pater Perrone niet zoo zeer schrijft om ongeloovigen te overtuigen, als wel om regtgeloovigen te onderrigten en te stichten.

Volgens de overeenstemmende getuigenis van de Vaders der eerste eeuwen en van de exegeten, zoowel Protestantsche als Katholieke, vinden wij reeds in het Oude Testament de schoonste typen der Kerk. Het Paradijs, zegt de H. Augustinus, stelt de Kerk voor; de vier rivieren, die uit het midden des Paradijzes in verschillende rigtingen voortstroomen, zijn de vier Evangelisten, die door hunne prediking en vooral door de Evangeliën, welke zij geschreven hebbben, de leer des heils naar alle deelen der aarde hebben verbreid; de vruchtboomen en hunne vruchten zijn de symbolen van de heiligen en van hunne goede werken; de boom des levens stelt het Heilige der Heiligen voor; de ark van Noë is het beeld der Kerk, die behouden werd door het kruishout, waaraan de Zaligmaker leed en stierf. Eene heerlijke beschrijving der toekomende Kerk geeft de Profeet Isaïas, als hij het koninklijk Jerusalem bezingt, „waar„over de heerlijkheid des Heeren is opgegaan en dat „het licht heeft ontvangen, terwijl de aarde en de vol„keren in duisternis gehuld waren; in wiens licht en glans

„de volkeren en koningen zullen wandelen; die stad, „werwaarts de menigte heenstroomen, de schepen van „de uiterste grenzen der aarde zich spoeden zullen en „waarnaar de eilanden verlangen; wier poorten steeds „geopend en noch bij dag noch bij nacht gesloten zijn; „die niet door zon of maan, maar door het eeuwig licht „des Heeren beschenen wordt, en bewoond wordt door „al de regtvaardigen, ranken, door Gods hand geplant, „werken zijner handen. En alles zal in die stad wonder- „baar zijn; uit den kleinste zullen duizenden worden en „uit den geringste een zeer groot volk." In grootscher en verhevener trekken kon de heiligheid, de bloei, de duurzaamheid en uitgestrektheid der Kerk niet geschetst worden. Niet minder treffend en duidelijk schilderen ons zoovele Profeten en daaronder David, de koninklijke Profeet, de stichting, de heerlijkheid en magt dierzelfde Kerk der volgende eeuwen. Wij zouden geheele hoofdstukken, en in groot aantal, uit de H. Schrift moeten overnemen, wilden wij slechts de schoonste plaatsen aanhalen; doch het gezegde is genoeg, om aan te toonen, hoe in het O. Testament reeds de Kerk, die Christus stichten zou, voorspeld en afgebeeld is.

De schrijver leidt ons vervolgens door het N. Testament en haalt de teksten aan, waarin de Zaligmaker spreekt van *Zijne Kerk*, het hoofd dier Kerk aanstelt, diens magt en pligten bepaalt, het doel en den duur, de uitbreiding en den werkkring der Kerk omschrijft; teksten, die alle zoo klaar en duidelijk zijn, dat de ongeloovigen, zeker huns ondanks, een slaand bewijs van de onomstootbare kracht van die woorden geven, door de verschillende wegen, die zij inslaan, door de tegenstrijdige gevolgtrekkingen, waartoe zij komen, door het

ongerijmde hunner veronderstellingen, door de verschillende bogten, waarin zij zich wringen, om ook maar eene schijnbaar redelijke, maar vooral eene andere uitlegging dan die der Katholieken te geven van teksten, die, zonder vooroordeel gelezen, geen den minsten grond tot twijfel overlaten.

Om een enkel voorbeeld aan te halen, is het genoeg te wijzen, op de zoo krachtige woorden des Zaligmakers, waarin Hij zegt, dat Hij Zijne Kerk bouwt op Petrus, op den onwrikbaren grondslag, waartegen alle magten der hel zich zullen verbrijzelen, op Petrus, die in zijne opvolgers zal blijven leven tot aan de voleinding der eeuwen, die in zijne door Christus hem gegeven magt alles binden en alles ontbinden kan, met de volle zekerheid, dat zijn oordeel in den hemel bekrachtigd zal worden, en met de schapen ook de lammeren van Christus hoeden moet. En die Kerk, van welker uitspraak niemand zich op een hooger gezag zal kunnen beroepen zal ook voor hare regtbank een ieder dagen, die niet luisteren wil naar hare teregtwijzing, en, blijft hij halstarrig weigeren, zich aan hare uitspraak te onderwerpen, hem uitsluiten uit de gemeenschap der geloovigen. Deze woorden, merkt de schrijver met het volste regt aan, zijn zoo slaande, dat zij altijd de veroordeeling zullen blijven van alle scheurmakers en andere vijanden der Kerk; zij zullen hun altijd een steen des aanstoots zijn, want geen hunner zal ooit daarvan de kracht kunnen ontzenuwen, niemand Christus in tegenspraak met zich zelven kunnen brengen, die uitdrukkelijk verklaart: „ik zal mijne Kerk bouwen."

Op Pinksterdag werd deze Kerk ingewijd en geheiligd door den H. Geest, die zigtbaar, onder de gedaante van

vurige tongen, neerdaalde op de twaalf, die Jesus tot zijne Apostelen had uitgekozen; van dien dag af is de Kerk werkzaam en heeft zich allengs uitgebreid. Al spoedig lezen wij van kerken te Jerusalem, te Antiochië, te Caesarea, te Ephesus en op andere plaatsen, maar allen staan onder één opperhoofd, den H. Petrus. De H. Paulus roept al de herders van ééne provincie te zamen, om hun vóór zijne afreize naar Rome de zorg voor de hun toevertrouwde kudde op het hart te drukken; maar de H. Petrus bezoekt al de gemeenten van Palaestina, als Opperhoofd; ook erkent de H. Paulus, in zijne brieven, ééne Kerk, die hij vervolgd heeft, maar die door Christus in Zijn eigen bloed gesticht is en door Hem als Zijne bruid bemind wordt.

Hetzelfde denkbeeld van ééne Kerk keert onophoudelijk terug bij de Apostolische Vaders; Hermas onder anderen stelt de Kerk voor onder het beeld van een toren, uit witte steenen opgetrokken, die zoo juist in elkander sluiten, dat zij slechts één steen gelijken, terwijl door de poort niemand kan binnen treden, dan wie den naam van Christus draagt en met Zijnen geest bezield is. De benamingen, door latere schrijvers aan de Kerk gegeven, duiden allen hare eenheid aan: zij is de ééne wijnstok, door God uitgekozen, de bruid van Christus, de bron der waarheid, de moeder der levenden, de tempel en stad van God. De onwankelbare overtuiging van ééne Kerk vond hare krachtige uitdrukking in de geloofsformulieren voor de verschillende gemeenten, die zonder eenige uitzondering het artikel: „Wij gelooven in ééne, heilige, Katholieke Kerk" hebben opgenomen, De bisschoppen moesten bij hunne wijding, de Catechumenen bij hunnen doop, de afgedwaalden bij hunnen terug-

keer tot den schaapstal van Christus, dit geloofsartikel bezweren.

Na dit betoog besluit de geleerde Perrone, dat alle Christenen, van de Apostelen af, voortdurend geloofden in ééne door Christus gestichte Kerk. Doch dan ook is de bewering -- zoo gaat hij verder voort — van sommige aan de Kerk vijandige schrijvers ten eenemaal valsch en ongerijmd, dat Christus niet eene *Kerk*, maar slechts eene algemeene *Christenheid* zou ingesteld hebben; onwaar is dus ook de bewering van Guizot, dat de Christelijke maatschappij aanvankelijk niets anders was dan eene vereeniging van personen (association d'individus) zonder vaste leerstukken, en dat eerst omtrent het begin der vijfde eeuw het Christendom een bepaald leer- en tuchtstelsel aannam, met een geregeld bestuur eener zaamgeslotene geestelijkheid, met eene hiërarchie. Zij die zoo redeneren, merkt Pater Perrone op, maken eene geschiedenis op volgens een vooraf aangenomen beginsel, zonder op te letten, dat zij ten minste hunne stelling moesten bewijzen, en niet zich vergenoegen met eene loutere bewering, die regtstreeks aandruischt tegen feiten, welke aan geen twijfel onderhevig zijn. Wie toch kan ontkennen, dat Jesus zegt tot den H. Petrus: „op u zal ik mijne Kerk bouwen"; dat de Apostelen spreken van eene Kerk, door Christus gesticht; dat zij opvolgers en medehelpers aanstelden; dat aan de Christenen eene duidelijk uitgedrukte wet was voorgeschreven; dat de Apostelen de door hen aangestelde Bisschoppen leerden, hoe zich te gedragen tegen dwaalleeraars en ketters; dat zij straffen uitspraken tegen diegenen, welke zich aan hunne voorschriften niet onderwierpen?

II.

Nadat Pater Perrone in dit hoofdstuk, wat wij eene inleiding zouden mogen noemen, den grond voor zijne volgende redenering gelegd heeft, gaat hij aanstonds over tot het betoog, dat deze Kerk, door Christus gesticht, eene voortzetting is van Zijne zigtbare tegenwoordigheid op aarde, dat Hij in en door haar leeft en werkt. Het bewijs hiervoor vindt hij duidelijk aangegeven in de woorden van Jesus, als Hij aan de Apostelen belooft, met hen te zullen blijven tot aan de voleinding der eeuwen; als zijne Kerk in de H. Schrift het geheimzinnige ligchaam van Christus, waarvan Hij het heilig hoofd is, de bruid van Christus genoemd wordt; als de H. Paulus ons leert, dat Christus lijdt in de geloovigen, even als het hoofd lijdt in de ledematen des ligchaams. Doch om alle misverstand te voorkomen, worden wij gewaarschuwd, hier een wezenlijk onderscheid niet uit het oog te mogen verliezen; toen namelijk het goddelijk Woord mensch werd, nam Hij de menschelijke natuur aan en vereenigde ze met zijne goddelijke natuur in één persoon op physieke wijze, maar met de Kerk vereenigt Hij zich op morele wijze door genade en door liefde; en juist in die *morele* eenheid leeft Hij in en met Zijne bruid. Van daar ook, dat Christus in die Kerk door Zijne dienaren een altijddurend priesterschap uitoefent, door hen offert, de Sacramenten toedient en Zijne geloovigen heiligt. Wat het goddelijk Woord is voor de heilige menschheid des Heeren, dat is in zekeren zin Christus voor Zijne Kerk; gelijk het goddelijk Woord door de menschheid werkt, zoo ook werkt Christus door Zijne Kerk; gelijk Hij door

Zijne menschheid werkte, den mensch bestuurde en onderrigtte, hem voorbeelden van de verhevenste deugden gaf, hem vrijkocht door Zijn bloed, zoo ook geeft Hij door Zijne Kerk — volgens hare instelling en haren aard — voorbeelden van de hoogste deugden, door haar bestuurt, onderwijst en verlost Hij. Daarenboven heeft de goddelijke Persoon aan de menschelijke natuur — in zoover deze er vatbaar voor is — Zijne eigenschappen medegedeeld; eveneens heeft de Kerk, — óók in zoover zij daar vatbaar voor is — die gaven en voorregten van Christus verkregen, welke de goddelijke Persoon aan de menschheid mededeelde. Eindelijk kunnen ook de handelingen der Kerk aan Christus worden toegeschreven, gelijk de handelingen der menschelijke natuur aan den goddelijken Persoon toegekend kunnen worden.

Uit deze waarheden besluit de schrijver:

a.) Christus — zegt hij — is God en mensch; Hij heeft eene goddelijke en menschelijke natuur, en beiden zijn in één persoon vereenigd Zoo nu, wat boven bewezen en toegelicht is, Christus in Zijne Kerk leeft en vertegenwoordigd wordt, dan ook moet in die Kerk het goddelijke en het menschelijke vereenigd zijn; zoo één van beiden ontbrak, zou Jesus in de Kerk niet met zijne geheele persoonlijkheid vertegenwoordigd zijn. Waarin nu bestaat het menschelijke en het goddelijke der Kerk?

Het *menschelijke* valt een ieder aanstonds in het oog; zij is zamengesteld uit menschen, die bestieren, hetzij als opperhoofd, hetzij in meer of minder verhevene bediening, en uit menschen, die bestierd worden. Het *goddelijke* in de Kerk bestaat, in het algemeen genomen, in de bovennatuurlijke orde, waartoe zij door Christus verheven is, toen Hij haar tot Zijn mystiek

ligchaam vormde, waarvan Hij het hoofd is, tot Zijne geestelijke bruid, tot Zijn tabernakel en Zijn tempel, waarin Hij een geliefkoosd verblijf vindt. Die bovennatuurlijke orde is een vrije gaaf van God, die ze aan de Kerk schonk, opdat deze eenmaal voor eeuwig de zalige aanschouwing Gods zou erlangen. Maar daartoe had de Kerk ook middelen noodig, aan hare bestemming geevenredigd: voor hare bovennatuurlijke roeping moest zij over bovennatuurlijke middelen kunnen beschikken. Van daar, dat het goddelijke van de Kerk ook nog verder bestaat in het altoosdurend verblijven van Christus met haar, in de inwoning des H. Geestes in de harten der geloovigen, in de H. H. Sacramenten, die de Kerk toedient, in de bovennatuurlijke genade, aan elk lid der Kerk in meerdere of mindere mate geschonken, in de nog inniger vereeniging van God met die heiligen, welke naar hooger heiligheid en volmaaktheid streven, vooral in het aanbiddelijk Sacrament der H. Eucharistie, waarin Hij de zielen voedt ten eeuwigen leven, en waarin Hij een nooit opdroogende bron van genade, zegening en gunsten heeft doen ontspringen voor Zijne geloovigen. Wij mogen dan besluiten uit hetgeen tot dusverre gezegd is, dat Christus door de instelling Zijner Kerk eene levendige voorstelling van Zijne menschwording heeft willen geven en eene duurzame voortzetting daarvan, door het goddelijk en het menschelijk element in de Kerk te vereenigen op eene zoo innige wijze, dat die vereeniging alleen door de hypostatische eenheid van de twee naturen in Christus in eén persoon overtroffen wordt; dat, met andere woorden, de Katholieke Kerk in dit opzigt den God-mensch ons levendig voorstelt en Hem vertegenwoordigt.

Christus, de God-mensch was zigtbaar als mensch, onzigtbaar als God, de Kerk moet dus ook zigtbaar en onzigtbaar tevens zijn. Dat dit vervuld wordt in de Katholieke Kerk, volgt onmiddelijk uit het voorgaande. In de Kerk hebben wij het goddelijk en het menschelijk element gevonden; zij heeft dus hare zigtbare en onzigtbare zijde. In Christus was de aangenomene menschheid zigtbaar, de godheid van het Woord ontzigtbaar; ook in de Kerk moeten wij onderscheid maken tusschen de ziel en het ligchaam, tusschen het inwendige en het uitwendige, tusschen het onzigtbare en het zigtbare. Het inwendige is het goddelijk element, waardoor zij leeft en zich beweegt; het uitwendige is het menschelijk element, de menschen, die door het inwendige leven der Kerk bezield worden; zoo het inwendige ontbrak, zou de Kerk gelijk zijn aan een werkingloos, dood ligchaam; zoo het uitwendige ontbrak, zou het inwendige zich niet kunnen uiten, niet kunnen openbaren, evenmin als de ziel hare kracht of hare werkingen toonen kan zonder behulp van het ligchaam.

Maar hoe is de zamenhang tusschen beide deelen? Komt het onzigtbare uit het zigtbare voort of omgekeerk? Welke is de genetische orde? Deze vragen zijn van het grootste gewigt, want van hare oplossing hangt de waarheid af van de bewering der Katholieken òf der Protestanten. Deze laatsten onderscheiden *twee Kerken*, waarvan de eene die der *geroepenen*, de andere die der *uitverkorenen* is. De eerste bestaat zonder onderscheid uit allen, die de leer van Christus belijden, onverschillig of zij goed of slecht zijn, en deze maken de *zigtbare* Kerk uit; de tweede bestaat slechts uit regtvaardigen, en deze maken de *onzigtbare* Kerk uit. Van daar hun

beweren, dat de zigtbare Kerk uit de onzigtbare ontstaat.

De Katholieken daarentegen hebben nooit deze tweevoudige Kerk gekend; zij hebben altijd geloofd aan *ééne* en aan eene *zigtbare* Kerk door Christus gesticht, maar die ook hare *zigtbare zijde* heeft, waarin ook het goddelijk, het onzigtbaar element vertegenwoordigd is.

Toen de Zoon van God zich wilde openbaren op aarde, nam Hij eene zigtbare gedaante aan, door zich te vereenigen met onze menschelijke natuur, en verscheen onder de menschen in menschelijke gedaante, Hij predikte en deed wonderen, ten bewijze van Zijne godheid en van Zijne goddelijke zending, Hij vereenigde leerlingen om zich heen en maakte aldus een begin met de instelling dier Kerk, waarin Hij Zijne zigtbare tegenwoordigheid wilde voortzetten. Deze Kerk werd ingewijd door de zigtbare nederdaling des H. Geestes. Dit is het begin en vorming der Kerk, zigtbaar, gelijk de verschijning van haren stichter op aarde zigtbaar was. Op dit zigtbaar begin volgde eene zigtbare voortzetting. De Apostelen verkondigden de leer, welke zij van den Zaligmaker ontvangen hadden, deden wonderen door de van God hun gegeven magt, tot staving van de waarheid hunner leer en namen de bekeerlingen op als nieuwe ledematen der Kerk, door de toediening des H. Doopsels. Van eeuw tot eeuw werd deze bediening voortgezet met dezelfde middelen en met hetzelfde gelukkig gevolg en zal zóó voortgezet worden tot aan het einde van 's menschen vreemdelingschap op aarde.

Deze genetische en historische orde van de instelling der Kerk kan niemand loochenen, zonder de geheele geschiedenis, ook zelfs voor zoover de H. Schrift ons

die leert, omverre te werpen. Zoo stelt de H. Paulus uitdrukkelijk als een zeker beginsel, dat, zal er geloof worden opgewekt, de zending en de prediking noodzakelijk zijn, en dat door middel van de uitwendige en zigtbare mededeeling van het woord Gods, de geloovigen, uit welke de Kerk zamengesteld is, gevormd worden.

Die Kerk echter, zigtbaar in hare instelling en uitbreiding, is geen dood ligchaam. Eene ziel, die niet onder het bereik der zinnen valt, maar toch van haar aanwezen getuigt door de werkingen, welke zij door middel van het ligchaam verrigt, maakt dit ligchaam levend. Het geloof, wortel en grondslag van alle regtvaardiging, is het levendmakend beginsel. Doch ook dit geloof mag geen dood geloof zijn, het moet leven in liefde, zonder welke het aan de Kerk onmogelijk eenig leven schenken, noch eenige vruchten voortbrengen kan. Is deze voorwaarde vervuld, dan wekt het de ledematen der Kerk op tot oefening van deugden, en voert den Christen naar het toppunt van volmaaktheid, in zoo verre dit voor een mensch bereikbaar is

Dit inwendig levensbeginsel is de onzigtbare zijde der Kerk, en in dezen zin mogen wij zeggen, dat het onzigtbare der Kerk voortkomt en ontspruit uit het zigtbare, als het gevolg uit zijne oorzaak, dat de Kerk, zigtbaar zijnde, ook hare onzigtbare zijde heeft.

Uit deze waarheden leidt de schrijver af, dat de Protestanten dwalen met te beweren, dat de zigtbare Kerk haren oorsprong ontleent aan de onzigtbare, door dat een Christen, den Bijbel lezende, Christus en de door Hem verkondigde waarheid leert kennen, vervolgens door den H. Geest inwendig verlicht wordt, belijdenis van zijn geloof aflegt, en zich, op die wijze Christen en

geloovige geworden, als door instinkt aansluit bij andere geloovigen, om gezamenlijk met hen, het gehoor van een leeraar, en zóó eene vergadering of kerk te vormen. Men ziet gemakkelijk in, zegt de schrijver, dat in zoodanig systeem de menschwording des Zoons, Zijne leering, het bewijs Zijner Almagt, de zending der Apostelen doelloos wordt; dat zelfs, in deze veronderstelling, de Bijbel voor de Protestanten nutteloos zijn zou, daar hij geen uitspraak doet tusschen de verschillende sekten, die allen toch, ieder voor zich, hunne leer uit den Bijbel willen bewijzen, en deze dan ook een twistappel geworden is voor al die sekten, welke er eene glorie in stellen, het gezag der Kerk te verwerpen. Zelfs de zigtbare Kerk ware dan overbodig; een ieder immers kon voor zich zelven eene kerk zijn, die niet behoeft onderrigt, geleid en bestuurd te worden.

De Kerk — dit is de leer der Katholieken — is één en zigtbaar, maar die ééne en zigtbare Kerk heeft èn hare onzigtbare èn hare zigtbare zijde; zij openbaart en vertoont zich in haar zigtbaar gedeelte, door hare ledematen, hare hiërarchie, hare leer en liturgie; in haar onzigtbaar gedeelte, door de deugden en door de heiligheid harer kinderen, die, bezield van het inwendig leven, den Stichter der Kerk navolgen, voor zoo ver zij daartoe in staat zijn als menschen, en voor zoo ver zij beantwoorden aan de genade, hun geschonken. De geloovigen zijn verbonden aan hunne herders, door eerbied en onderwerping, onderling, door deelneming aan dezelfde heilmiddelen, de herders en geloovigen te zamen door één geloof, ééne hoop, ééne liefde. Wij zien derhalve ook in dit opzigt de levendige voorstelling van den God-mensch in de ééne zigtbare Katholieke Kerk, die hare zigtbare en onzigtbare zijde heeft.

III.

Altijd uit hetzelfde beginsel verder redenerende, maakt de schrijver eene andere gevolgtrekking en zegt: de Kerk moet altijddurend, onvergankelijk, onveranderlijk zijn. Hij betoogt zulks op de volgende wijze:

Het is een algemeen erkend beginsel in de theologie, dat de Zaligmaker nooit meer aflegt, wat Hij eens heeft aangenomen. Dit is niet alleen toepasselijk op de wezenlijke menschwording van Gods Zoon, maar ook op de mystieke menschwording, dat is: op de vereeniging van Christus met Zijne Kerk. In de wezenlijke menschwording was de menschelijke natuur het menschelijk bestanddeel; in de mystieke menschwording is het zigtbare gedeelte der Kerk, dat zamengesteld is uit alle geloovigen, die hetzelfde geloof belijden, die aan dezelfde Sacramenten deelnemen, die door hetzelfde opperhoofd, den Paus, bestuurd worden, het menschelijke bestanddeel. De Kerk is dus één zedelijk persoon met Christus, gelijk de goddelijke en menschelijke natuur in den Godmensch slechts één persoon uitmaken. Daar nu Christus in Zijne Kerk, eene voortzetting en openbaring van zijne wezenlijke menschwording geven wilde, kan de Kerk nimmer vergaan; daar Christus niet meer aflegt, wat Hij eens aangenomen heeft, moet de eenheid, waartoe Christus de Kerk met zich verheven heeft, even duurzaam zijn als de eenheid tusschen Zijne goddelijke en menschelijke natuur. Dezelfde waarheid volgt uit de bestemming, welke Christus aan Zijne Kerk gegeven, en uit de bediening, welke Hij haar opgelegd heeft. De Kerk moet alle geslachten, die elkander over de geheele aarde zullen op-

volgen, onderrigten en aan hen voortdurend een onbetwijfelbaar getuigenis geven van de waarheid, welke zij van haren goddelijken Stichter heeft ontvangen. En dat onderrigt en dat getuigenis moeten voortduren, zoo lang er menschen bestaan, die onderwezen, aan wie de waarheden, door Christus gepredikt, verkondigd moeten worden. Daarenboven moet de Kerk het geheele menschdom heiligen en met het brood des levens voeden, het in zijne zwakheid versterken, het opbeuren na den val, het genezen in zijne ziekte, het opvoeren tot hooger deugd en inleiden in het koningrijk der hemelen. Aan deze bestemming nu, aan dezen last kan zij niet voldoen, als zij ten eenigen tijde zou vergaan; zij moet als zigtbare Kerk bestaan tot aan de voleinding der eeuwen. „Ik zal op u mijne Kerk „bouwen — zeide de Zaligmaker tot Petrus — en de „poorten der hel zullen haar niet overweldigen; en Ik „zal met u zijn — tot de apostelen sprekende — tot „aan de voleinding der eeuwen; gaat en onderwijst alle „volken, en leert hun onderhouden wat ik u bevolen „heb". Al wie nog betwijfelen kan, of deze voorspelling vervuld is in de Katholieke Kerk, behoeft, om zich te overtuigen, slechts de geschiedenis na te gaan der Kerk, der ketterijen en der vijandelijke aanvallen, tegen haar beproefd. Ontelbare sekten, duizenden vijanden hebben een aanval tegen die rots beproefd, maar zijn vergaan; zelfs Luther en zijne volgelingen strijden reeds drie eeuwen, en schoon zij alle wapenen ter hunner beschikking hebben, geven zij, door hun onafgebroken maar ook vruchteloozen strijd, voortdurend getuigenis, èn van het nuttelooze hunner pogingen, èn van de duurzaamheid der Kerk, die zij bestrijden.

Nog meer: de ware Kerk moet niet slechts onvergan-

kelijk, zij moet ook onveranderlijk zijn in den uitgestrektsten zin des woords. Zij moet altijd denzelfden grondvorm, dezelfde leer behouden; zij kent geene verandering, noch in hare inrigting, noch in hare zigtbaarheid, noch in haar geloof; in één woord: zij blijft zoo als Christus haar instelde, zij behoudt alles, wat Christus haar gegeven heeft. Menschen veranderen in hunnen physieken en morelen toestand; staten en rijken wisselen van regeringsvormen en van grondwet; maar de Kerk blijft even als haar Stichter, èn gisteren, èn heden, èn altijd dezelfde. Dat deze vereischten volkomen vervuld zijn in de Katholieke Kerk, blijkt uit haren aard en uit hare geschiedenis.

De Kerk, zoo als wij zagen, is het mystieke ligchaam van Christus; door haar zet Hij Zijne menschwording voort, en openbaart zich in haar aan de wereld. De vereeniging der menschelijke natuur met de goddelijke in Christus is de type van de vereeniging der Kerk met Christus. Gelijk nu Zijne goddelijke natuur aan de menschelijke — in zooverre deze daarvoor ontvankelijk was — hare goddelijkheid mededeelde en die zóó hoog verhief, dat hare gedachten en werkingen tevens de gedachten en werkingen der goddelijke natuur werden, zoo ook heeft Christus aan de Kerk — zoo verre deze daarvoor vatbaar was — Zijne eigenschappen medegedeeld, en haar met zich op zulk eene innige wijze verbonden, dat zij aan de onvergankelijkheid en onveranderlijkheid van Christus deelachtig wordt. Zeker, de menschheid van Christus was onderworpen aan zwakheden, aan lijden, aan den dood, maar dit was een gevolg van Zijne liefde; uit haar zelve zou zij, als met de goddelijke natuur van Christus vereenigd, onlijdelijk, onsterfelijk geweest zijn.

Dit moet ook de toestand der Kerk wezen, van haar, die de voortzetting en blijvende vertegenwoordiging is der menschwording van den Zoon Gods, en daarom altijd dezelfde moet zijn in bestaan, en leeren en werken.

De geschiedenis der Kerk bewijst hetzelfde voldingend. Naauwelijks is de Kerk toegerust met de kracht des H. Geestes, of zij begint reeds hare roemvolle veroveringen, om in haar zegevierende uitbreiding over de geheele wereld door niets en nimmer gestuit te worden. Zij lijdt, even als Christus nog lijdt in de Zijnen, maar sterft noch verandert, evenmin als haar hoofd. Hare liefde en ijver verminderen niet, hare eeredienst blijft altijd even indrukwekkend, haar gezag even beslissend; wat zij geleerd heeft vóór eeuwen, leert zij heden nog; wat zij vroeger voor de wereld was, is zij voortdurend: een onuitputtelijke bron van weldaden, hulp in het gevaar, de redster na den val. Te midden der burgerlijke en staatkundige omwentelingen, bij het wisselen van regeringsvormen en van vorsten, bleef zij onverwrikt, sterk als eene rots; onder hetzelfde bestuur krachtig werkende, predikte zij dezelfde leer en veranderde nooit van beginselen.

De ongeloovigen en ketters beschuldigen haar, dat zij in haar bestuur veranderd is, dat zij eene verschillende leer gepredikt heeft, zelfs bijna weggestorven is geweest, zoodat zij naauwelijks meer te erkennen en tot weinige ledematen versmolten was; doch zij kunnen hunne bewering niet bewijzen. Haar *vorm*, haar wijze van bestaan was altijd dezelfde. Zij heeft nooit een ander bestuur gekend dan dat der priesters, die wederom onder de bisschoppen stonden en deze onder den Paus. Zoo er eenige verscheidenheid in de achttien eeuwen van haar

bestaan op te merken is, heeft die slechts de uitoefening van eene of andere magt tot voorwerp; want de Kerk — men merke dit wèl op — werkt niet als eene machine, maar gaat altijd met wijsheid en overleg voort, zich zoo veel mogelijk schikkende naar tijd en omstandigheid, de geschiktste middelen kiezende om het doel, wat zij zich voorstelt, de verheerlijking Gods namelijk en het heil harer kinderen, des te zekerder te bereiken. Ook hare *leer*, haar geloof is altijd hetzelfde geweest. Het tegendeel is niet slechts onbewijsbaar, maar ook niet denkbaar. De Kerk heeft, van de eerste tijden van haar bestaan af, hare leer en haar geloof luide verkondigd in geloofsformulieren, in haar openbaar en bijzonder onderrigt, in gansch haar uitwendig leven, in hare plegtigheden en gebeden, in hare geheele liturgie; hoe zou, niettegenstaande dit alles — ook afgezien van hare onfeilbaarheid — het nogtans mogelijk zijn, dat zij van leer veranderd ware? Zulk eene onderstelling is in tegenspraak met zich zelve, met het gezond verstand, met de geheele geschiedenis. — Met zich zelve: dan toch zouden alle geloovigen moeten overeengekomen zijn, om die leer, welke zij tot dusverre als goddelijke waarheid, als openbaring van Gods Zoon hadden aangenomen en geloofd, te verruilen voor eene andere, welke geen enkelen genoegzamen grond van zekerheid aanbood; — met het gezond verstand: welk verstandig mensch toch zou zich kunnen inbeelden, dat alle priesters en bisschoppen, met alle leeken zich aan zulk eene misdaad van heiligschennis hebben schuldig gemaakt, om de geloofsleer, wetke zij als goddelijke waarheid en als onfeilbaar zeker hadden beleden, waarvoor zij geleefd en geleden hadden, te verwisselen voor eene menschelijke meening

of opvatting; dit zou een psychologiesch wonder zijn, waarvan het denkbeeld ons verstand ver te boven gaat; — met de geschiedenis: deze toch verzekert ons èn door negative èn door positive bewijzen, dat een dergelijke verandering nooit heeft plaats gehad. Geen enkel historisch feit is er te vinden, wat ook slechts in de verte daar van gewaagt. En zou eene gebeurtenis van zulk een gewigt en belangrijkheid aan de opmerkzaamheid van alle geschiedschrijvers ontsnapt zijn? Zou die verandering hebben kunnen plaats grijpen, zonder dat de geheele wereld daarover in beweging gebragt werd, zonder dat de geschiedenis er van gewaagde, zonder dat allerlei vijanden daarin een geschikt wapen gezocht hadden, ter bestrijding van de bij hen zoo gehate Kerk? Daarentegen leert ons de geschiedenis overtuigend, dat de Kerk immer de hoogste zorg en waakzaamheid aanwendde, om elke dwaling te kennen en te veroordeelen, om den verspreider eener ketterij van zijne valsche leer te overtuigen en, zoo hij niet luisteren wilde naar hare beslissing, buiten de gemeenschap der geloovigen te sluiten. En welke vijand der Kerk heeft ooit een bepaald tijdstip aangewezen, waarop die verandering zou plaats hebben gehad, wie ooit den naam genoemd van dengenen, die de nieuwe leer invoerde?

Met dezelfde zekerheid verwerpen wij de andere beschuldiging, alsof de Kerk ooit tot een klein getal van ledematen was weggesmolten. Onder de hevigste vervolging schoot zij welig op en breidde zich uit: het bloed der martelaren was het zaad van nieuwe Christenen. Gedurende den strijd met de Gnostieken verloor zij enkele ongelukkigen, maar won daartegen velen, die door de kracht der waarheid overtuigd, zich in haren schoot lieten

opnemen. Het Arianisme scheurde eenige bisschoppen, die kropen voor een gekroonden despoot, van de eenheid der Kerk af, maar het volk bleef Katholiek, juichte de verdedigers der waarheid toe en had een afschuw van de ketters. En wat heeft de Kerk tijdens het Protestantisme verloren? Zeker duizenden in Europa; maar vóór Luther was het getal harer kinderen niet grooter dan na een strijd van honderd en vijftig jaar; God had de genade des geloofs aan genen ontnomen tot straf hunner misdaden, om ze aan anderen te schenken. En wee hun, op wie het woord der H. Schrift toepasselijk is: „Het rijk Gods „zal u ontnomen en gegeven worden aan een volk, dat „er vrucht mede doet." Wij mogen derhalve ook hier de gevolgtrekking maken: de Katholieke Kerk is de eenige ware; zij alleen vertegenwoordigt den overanderlijken, den altijd levenden God-mensch.

IV.

De Kerk moet van God de gave van onfeilbaarheid en van een onbeperkt gezag ontvangen hebben.

Door onfeilbaarheid verstaan wij dat bijzonder voorregt, krachtens hetwelk de Kerk noch aan eenige dwaling onderhevig zijn, noch eenige dwaling leeren kan; en dit voorregt strekt zich uit tot elke door God geopenbaarde waarheid, tot alles wat met die geopenbaarde waarheid innig verbonden is; en tot alles wat noodzakelijk is, opdat de Kerk noch in eene of andere dwaling vervalle, noch deze of gene dwaling verkondige. Doch gelijk elk regt, zoo heeft ook dit voorregt zijne verpligtingen: de Kerk namelijk moet hetgeen God haar geopenbaard heeft, verkondigen aan alle volkeren en zoo lang de wereld

bestaan zal; zij moet het haar toevertrouwde pand zorgvuldig bewaren en tegen alle aanvallen krachtdadig verdedigen; zij moet den waren zin en de eenige ware uitlegging der goddelijke waarheid geven, en tevens eene beslissende uitspraak doen in alle geschillen, welke omtrent die waarheid en den zin er van kunnen ontstaan.

Dat de Kerk de gave van onfeilbaarheid in den bovengemelden zin van God ontvangen moet hebben, bewijst de schrijver op de volgende wijze: in de Kerk hebben wij het goddelijke en het menschelijke element gevonden, en gezien, dat beiden op de innigste wijze vereenigd zijn. Christus, de God-mensch leeft in haar; de H. Geest bestuurt haar en leert haar alle waarheid; dit leven van Christus en dit blijven van den H. Geest met de Kerk moet haar onfeilbaar maken. Maar wij gaan eene schrede verder en zeggen: dan is ook het menschelijke, dat is: de Paus, die haar in Gods naam bestuurt, en de bisschoppen met den Paus vergaderd, onfeilbaar, niet uit hen zelven, maar als organen, door wie Christus en de H. Geest spreken, als de uiting van het goddelijke, wat zonder het menschelijke in de Kerk niet bestaat.

Van daar, dat ook de Kerk, van den eersten oogenblik van haar bestaan, opgetreden is als met die gave van onfeilbaarheid toegerust, en zij dat voorregt staafde met dezelfde bewijzen, waarmede zij hare van God ontvangene zending bewees. Even als de Zaligmaker den Joden zeide: „zoo gij mijne woorden niet gelooft, gelooft mijne werken"; zoo ook zeide de Kerk: ik heb mijne zending ontvangen van God en ik ben onfeilbaar in mijne leering; de wonderen, die ik doe, geven getuigenis van mij en bewijzen, dat, hetgeen ik zeg, waarheid is." Aldus is ons geloof aan de onfeilbaarheid der Kerk gegrond én

op de inwoning van Christus en des H. Geestes in de Kerk én op de wonderen, welke zij deed in de kracht en den naam van God.

Wat nu de Kerk eens was, dat zelfde blijft zij altijd; wat zij eens van God ontving, dat behoudt zij altijd; Jesus leeft altijd met haar, de H. Geest leert haar altijd. Hiervan was de Kerk overtuigd en zij heeft hare overtuiging op het krachtigste uitgesproken. Reeds ten tijde der Apostelen stonden dwaalleeraars op, die deze of gene waarheid loochenden, b. v. de godheid of de menschheid van Christus, de opstanding des vleesches enz.; anderen verdraaiden den waren zin der H. Schrift, d. i. ook der brieven, door de Apostelen geschreven. En wat deden de Apostelen? Zij onderzochten de leer der ketters, en veroordeelden de dwaling, in het volle bewustzijn dat hunne uitspraak beslissend en onwraakbaar was; daar de H. Geest door hen sprak, zeiden zij: „*visum est Spiritui* „*Sancto et nobis*, het heeft goed geschenen aan den H. Geest „en aan ons". Geen geloovige heeft ooit aan dit leerstuk getwijfeld, maar de uitspraak der Kerk geëerbiedigd als de uitspraak van God: er bleef niets meer overig dan onderwerping en eerbiedige gehoorzaamheid. Hieruit volgt onmiddelijk, dat geene andere sekte zich onfeilbaarheid kan toeschrijven, en ook geen enkele heeft ooit op dit voorregt aanspraak gemaakt. Het zou ook inderdaad belagchelijk zijn, zoo deze of gene sekte zich aan eene dergelijke aanmatiging zou schuldig maken; alle sekten toch wisselen onophoudelijk van leer, verwarren zich in een doolhof van verschillende formulieren en geloofbelijdenissen, die heden opgemaakt en morgen verworpen worden; zij bewijzen alles, het ja en neen, dikwijls te gelijker tijd, uit den Bijbel, en maken op die wijze de

eenige bron, waaruit zij de leer putten, tot een bron van allerlei vreemde meeningen en opvattingen, tot eene oorzaak van verdere afdwalingen en nieuwe verdeeldheden.

Wij laten hier nog eenige redenen volgen, die de schrijver aangeeft, waarom dit buitengewoon voorregt aan de Kerk door Christus moest gegeven worden, wilde zij de haar opgelegde taak volbrengen.

De Kerk moet, overeenkomstig den wil van haren goddelijken Stichter, gedurende alle eeuwen de leermeesteres der volkeren wezen, en dezen moeten wederkeerig hare leer niet slechts aanhooren, maar ook geloovig aannemen. „Verkondigt het Evangelie aan alle volkeren" dit was de taak door den Zaligmaker aan Zijne Apostelen opgedragen; maar daartegenover is ook aan allen, die de prediking der Kerk hooren zouden, eene zware verpligting opgelegd, waarvan de verwaarloozing de strengste straf ten gevolge zal hebben: „en wie niet geloofd zal hebben zal veroordeeld worden". De Kerk derhalve moet de ware leer prediken, en allen moeten in die leer gelooven; van beide zijden is de verpligting juist omschreven. Maar hoe zal de Kerk de haar eens geopenbaarde leer altijd blijven verkondigen, zoo zij niet voor vergissing, misvatting, dwaling gevrijwaard is? hoe zal zij na eenige eeuwen nog altijd dezelfde leer verkondigen, die zij vroeger predikte, onvervalscht, onverminderd en onveranderd, als zij niet door God, op bovennatuurlijke wijze, zelfs voor de minste afwijking behoed wordt? En hoe kunnen alle menschen, onder bedreiging van de zwaarste straffen, onder bedreiging van het verlies hunner eeuwige zaligheid, verpligt worden, eene leer aan te nemen op gezag van iemand, die geen ontwijfelbaren grond van zekerheid kan aan-

voeren? te gelooven in eene leer, die niet op onwraakbaar getuigenis steunt, en waaromtrent zij zich niet kunnen vergewissen, of zij waar of valsch is? Een ieder begrijpt, dat de Kerk onfeilbaar zijn moet, om aan deze verpligting te kunnen voldoen, en dat God zelf aan de menschen in Zijne Kerk een vasten waarborg geven moet voor de zekerheid van hun geloof, als Hij van hen een onvoorwaardelijk gelooven in de leer der Kerk eischt. Daarenboven wilde Christus, dat de Kerk Zijne geopenbaarde waarheid als een kostbaar pand, in haar geheel en voor altijd bewaren, tegen elken aanval haar verdedigen, den waren zin er van verklaren, en alles, wat er mede in strijd was, veroordeelen zou. Doch hoe kan de Kerk ook dezen last vervullen, zoo zij even als de menschen aan dwaling onderhevig is, en niet een voorregt bezit, wat haar boven den mensch verheft, en voor dwaling of afwijking behoedt? Daarenboven moet de Kerk één zijn: één in bestuur, één in leer; zij moet één ligchaam, één gezin uitmaken, waarvan de leden onderling eensgezind zijn in geloof; maar ook dit is onmogelijk, zoo de Kerk niet met onfeilbaar gezag allen kan beheerschen en hare uitspraak niet als onfeilbaar kan doen gelden? Dat er, zonder eene onfeilbare Kerk, verschil van opvatting, ten aanzien van Schriftuur en Overlevering, en diensvolgens verschil van geloof ontstaan zou, zal niemand ontkennen, die ook maar eene enkele bladzijde van de geschiedenis der ketterijen gelezen heeft, of een enkel oogenblik heeft nagedacht over de verschillende hartstogten, die in het hart des menschen leven. Eigenliefde, vooringenomenheid met eigene beschouwing of vinding, geven zich niet gevangen aan de uitspraak van anderen; alleen eene uitspraak, die beslissend, boven allen twijfel geloofwaar-

dig, onfeilbaar zeker is, en die geen beroep toelaat op hooger gezag, zulk eene uitspraak alleen kan onderlinge geschillen òf voorkomen, òf beslechten. Deze eenheid vordert derhalve onfeilbaarheid, maar wanneer zij altijd bestaan heeft (gelijk door de geschiedenis gestaafd wordt), bewijst zij tevens, dat men altijd en algemeen aan de onfeilbaarheid der Kerk geloofd heeft.

De schrijver gaat verder en bewijst uit hetzelfde beginsel, dat de Kerk ook gezag moet bezitten. De Kerk toch is de vertegenwoordiging van Christus op aarde, de zigtbare voortzetting Zijner menschwording, en daar Christus in en door haar leeft en werkt, moet zij even als haar Stichter, een gezag bezitten, dat boven alle ander gezag verheven, onafhankelijk en algemeen is.

Voor elke maatschappij, welk ook haar regeringsvorm zij, is gezag onmisbaar; zonder gezag is het onmogelijk, eene maatschappij te besturen; regeringloosheid en verwarring zouden weldra de bittere vruchten van zulk een onregelmatigen teestand zijn.

Dit geldt nog meer van eene maatschappij die, zoo als de Kerk boven alle andere verheven, de uitgestrektste is, die alle landen der aarde, alle menschen in haren werkkring omsluit. Wij zullen dit door het volgende toelichten en, voor zoo ver zulks in weinige woorden mogelijk is, den oorsprong, den aard en de uitgestrektheid van de magt der Kerk nader doen kennen.

Omtrent den *oorsprong* dier magt kan wel geen twijfel bestaan. God, Christus alleen heeft de Kerk ingesteld; Hij alleen derhalve kon aan de Kerk gezag en ook alle gezag geven. Niemand anders kon dit schenken aan eene maatschappij, die ver boven al het menschelijke uit staat

De Zaligmaker verklaarde deze waarheid in de duidelijkste bewoordingen: „Mij is alle magt gegeven in den hemel „en op aarde; gelijk de Vader mij gezonden heeft, zoo „zende ik u; gaat en onderwijst alle volkeren, hun leerende „alles wat ik u bevolen heb; wie u hoort, hoort mij, „en wie de Kerk niet hoort, die zij u als een heiden en „een tollenaar." Het gezag derhalve, wat nu de Kerk uitoefent, heeft zij onmiddellijk van God en ook van Hem alleen ontvangen.

De kerkelijke geschiedenis bewijst, dat de Kerk, reeds van den eersten tijd haars bestaans, de van God ontvangene magt heeft uitgeoefend. De Apostelen onderrigten de bisschoppen, welke zij hebben aangesteld, hoe zij de hun toevertrouwde kudde moeten besturen. De H. Paulus schrijft aan zijn beminden Timotheus: „neem geene aan„klagt aan tegen een priester, tenzij onder twee of drie „getuigen; berisp hen, die misdoen, in tegenwoor„digheid van allen, opdat ook dezen vreezen." De H. Petrus, het hoofd der Apostelen, zegt: „ik, de ge„tuige van Christus' lijden, en deelgenoot van Zijne heer„lijkheid, die eens openbaar zal worden, bezweer allen, „weidt de u toevertrouwde kudde en verzorgt ze, niet „uit dwang, maar vrijwillig, volgens den wil van God, „niet uit zucht naar schandelijke winst, maar uit liefde." En toen de H. Paulus op het punt stond, naar Jerusalem te vertrekken, riep hij de bisschoppen van Ephesus bijeen en drukte hun vooral op het hart: „slaat acht op „u zelven en op de kudde, onder welke de H. Geest u „tot bisschoppen heeft aangesteld, om Gods Kerk te be„sturen, die Hij zich door Zijn bloed verworven heeft". Uit deze enkele trekken reeds is het duidelijk, dat de Kerk in de uitoefening van haar gezag de levende, zigt-

bare vertegenwoordiging is van Christus zelf, die door Zijne Kerk onophoudelijk het deel, hetwelk Hij door Zijn dood verkregen heeft, bestuurt, die in Zijne dienaren zich openbaart, ook door de magt, welke zij uitoefenen.

Uit het gezegde kunnen wij gevolgelijk den *aard* van het gezag der Kerk afleiden. Het is namelijk een goddelijk gezag, een gezag, aan de Kerk gegeven om het geestelijk heil der zielen te bewerken, te bevorderen en te volmaken en wel door alle middelen, die voor zulk een verheven doel of noodzakelijk of dienstig zijn. Maar dan ook moet dit gezag aan geen ander ondergeschikt, in zich onafhankelijk zijn; dan moet geen andere magt dit gezag beperken of in zijne werking verhinderen kunnen. De magten dezer wereld kunnen zich er tegen verzetten, maar het nooit aan de Kerk ontnemen. Zelfs de Kerk kan er nooit afstand van doen, omdat het onvervreemdbaar is; alleen kan zij de uitoefening er van, naar gelang van tijd, omstandigheden en personen, wijzigen, zoo het algemeen belang, de rust en vrede deze inschikkelijkheid van haren kant vorderen. In dergelijke gevallen sluit zij met de vorsten der aarde verdragen en concordaten, om te zekerder het geestelijk heil harer kinderen te behartigen; maar nooit laat zij zich dwingen tot *zulk* eene toegefelijkheid, waardoor zij een vergrijp tegen haar gezag, een geweld jegens zich zelve zou wettigen.

Dit gezag der Kerk sluit verder eene *wetgevende* magt in. Ook dit is hoogst duidelijk; de Kerk is eene gemeenschap, bestaande uit ledematen, die allen verpligtingen te vervullen hebben, die voor een groot gedeelte een bijzondere betrekking bekleeden, en tot het geheele ligchaam in verschillende verhouding staan. Die betrekkingen en die verschillende verhouding van de leden tot elkander

en tot de geheele gemeenschap, die verpligtingen van allen moeten geregeld worden door wetten. Maar die wetten moeten wederom in overeenstemming zijn met den aard der maatschappij, voor wie zij gegeven worden; derhalve moeten zij tot voorwerp hebben, hetzij onmiddelijk of middelijk, het geestelijk heil der leden en daarom ook het geloof, de zedeleer en eerdienst handhaven. Geen andere magt kan dit gezag bezitten dan de Kerk alleen, daar zij alleen van Christus den last ontvangen heeft om zorg te dragen voor de zuiverheid van het geloof, voor de heiligheid der zedeleer en voor het plegtige der eeredienst. Wij vinden in de handelingen dər Apostelen een treffend voorbeeld van de uitoefening dezer magt. In het concilie van Jerusalem vergenoegden zich de Apostelen niet met te bepalen, dat de bekeerde heidenen niet verpligt waren tot de onderhouding van de Mozaïsche wet; niet alleen stelden zij vast, dat de ontucht en de deelname aan de offers, welke den afgoden opgedragen waren, tegen de zedeleer streden, maar beslisten ook eene zaak van zuiver disciplinairen aard, door het gebruik van bloed en van het gestikte te verbieden. Zoo ook gaf de H. Paulus voorschriften omtrent het huwelijk, den ongehuwden staat, de vereischten in een bisschop of in een diaken, het vieren van de H. Eucharistie en omtrent andere aangelegenheden.

De *uitgestrektheid* van de magt der Kerk omvat alle menschen en tevens alles, dat in eenig verband staat met het doel wat zij bereiken moet. De Kerk gebiedt aan allen, die in haren schoot zijn opgenomen; niemand, wie hij ook zij of waar hij ook verblijve, kan zich aan hare regtsmagt onttrekken; het gebod der Kerk verpligt ieder Christen, zonder eenige uitzondering. De magt,

door Christus gegeven, is onafscheidelijk van de Kerk, die overal één en overal dezelfde zijnde, ook overal met gelijk gezag beveelt en ieder zijne verpligtingen oplegt. Daarenboven strekt de magt der Kerk zich uit tot alle zaken, die het geestelijk belang harer ledematen betreffen. Zij is door Christus ingesteld om de zielen te heiligen, om allen, die door Christus verlost zijn, met niet falende hand naar hunne eeuwige bestemming te leiden, en is daartoe uitgerust met eene magt, die regelt en voorschrijft, wat zij in hare nooit overtroffene wijsheid voor nuttig en noodzakelijk acht. Van daar ook, dat de Kerk gezag heeft niet alleen over de ziel, maar ook over het ligchaam, in zoo ver dit het werktuig is voor de ziel, om hare verpligtingen te vervullen. De Kerk is eene niet slechts onzigtbare, maar ook zigtbare maatschappij; zij is zonder twijfel eene geestelijke maatschappij in dien zin, dat zij een geestelijk doel zich voor oogen stelt; maar niet in den zin, dat al de middelen, die zij tot het bereiken van haar doel aanwendt, louter geestelijk zijn. Gelijk de mensch uit ziel en ligchaam bestaat, en de ziel hare indrukken ontvangt door bemiddeling der zintuigen, zoo ook moet de mensch noodzakelijk van uitwendige middelen hulp verkrijgen voor zijn bovennatuurlijk leven. Wij kunnen ons hiervan gemakkelijk overtuigen, door op te merken, op welke wijze de Zaligmaker den mensch heeft willen heiligen. Hij wilde, dat wij door het gehoor, door de uiterlijke prediking, tot het geloof zouden komen, stelde de H. Sacramenten in, uitwendige teekenen, om ons Zijne genade mede te deelen, Hij sterkt ons met Zijn goddelijk ligchaam en bloed, maar onder de zigtbare gedaanten van brood en wijn, geeft ons de verlorene genade terug door de absolutie des priesters, enz. Daar nu de Kerk

het werk van Christus voortzet, of liever: daar Christus blijvend en onafgebroken werkt door Zijne Kerk, is het hoogst natuurlijk, dat de Kerk ook uiterlijke, ook stoffelijke werken en middelen voorschrijft en regelt, dat zij aldus den tevens stoffelijken en geestelijken mensch heiligt, en tot zijne eigene heiliging doet medewerken.

Hier eindigen wij het verslag, dat wij over het laatste werk van den geleerden Perrone beloofd hebben te geven. De overtuigende ontwikkeling van hetgeen de schrijver behandelde, maakte het moeijelijk, alles in minder woorden zamen te vatten, vooral daar wij vreezen moesten, door eene nog meer in een gedrongene voorstelling der waarheden, waaraan de schrijver vele bladzijden wijdt, al te weinig van het licht te doen zien, wat hij overal ontsteekt. En hoe uitgebreid het overzigt ook is geworden, toch zouden wij gaarne nog menig hoofdstuk hebben besproken; doch wij hopen, dat het voorgestelde genoegzaam zal wezen, om den drang te regtvaardigen, waarmede wij de lezing van dit belangrijk geschrift wenschen aan te bevelen.

Om de degelijkheid van het werk en om het gepaste daarvan ook voor ons land, zouden wij het gaarne door eene bekwame hand in onze taal overgebragt zien; het is waar, die taak zou niet van de ligtste, en theologische kennis een hoofdvereischte voor den vertaler wezen; maar het nut, daardoor gesticht, de verspreiding van grondige kennis aangaande het wezen en de eigenschappen van onze Moeder, de H. Kerk, zou eene waardige belooning verzekeren aan den ondernemer van dien moeijelijken arbeid.

VERSCHEIDENHEDEN.

BREVE VAN Z. H. PIUS IX

AAN DEN AARTSBISSCHOP VAN MUNCHEN, BETREFFENDE HET CONGRES DER KATHOLIEKE GELEERDEN VAN DUITSCHLAND, GEHOUDEN IN SEPTEMBER 1863.

De Apostolische Breve, waarvan wij hier den oorspronkelijken tekst en de vertaling laten volgen, is reeds door verscheidene Katholieke dag- en weekbladen verspreid geworden. Zij is echter in menig opzigt zóó belangrijk en betreft bepaaldelijk van zóó nabij de beoefening der Katholieke wetenschap, dat wij meenden, haar insgelijks volledig te mocten mededeelen.

Venerabilis Frater, Salutem et Apostolicam Benedictionem. Tuas libenter accepimus Litteras die 7 proxime elapsi mensis Octobris datas, ut Nos certiores faceres de Conventu in ista Monacensi civitate proximo mense Septembri a nonnullis Germaniae Theologis, doctisque catholicis viris habito de variis argumentis, quae ad theologicas praesertim ac philosophicas tradendas disciplinas pertinent. Ex Litteris Tibi Nostro jussu scriptis a Venerabili Fratre Matthaeo Archiepiscopo Neocaesariensi, Nostro et Apostolicae hujus Sedis apud istam Regiam Aulam Nuntio, vel facile noscere potuisti, Venerabilis Frater, quibus Nos sensibus affecti fuerimus, ubi primum de hoc proposito Conventu nuntium accepimus, et postquam agnovimus quomodo commemorati Theologi, et viri ad hujusmodi Conventum invitati et congregati fuere. Nihil certe dubitare volebamus de laudabili fine, quo hujus Conventus auctores, fautoresque permoti fuere, ut scilicet omnes Catholici viri doctrina praestantes, collatis consiliis, conjunctisque viribus, germanam catholicae Ecclesiae scientiam promove-

rent, eamque a nefariis, ac perniciosissimis tot adversariorum opinionibus conatibusque vindicarent ac defenderent. Sed in hac sublimi Principis Apostolorum Cathedra, licet immerentes, collocati asperrimis hisce temporibus, quibus Sacrorum Antistitum auctoritas, si unquam alias, ad unitatem et integritatem catholicae doctrinae custodiendam, vel maxime est necessaria, et ab omnibus sarta tecta servari debet, non potuimus non vehementer mirari, videntes, memorati Conventus invitationem privato nomine factam et promulgatam, quin ullo modo intercederet impulsus, auctoritas, et missio ecclesiasticae potestatis, ad quam proprio, ac nativo jure unice pertinet advigilare ac dirigere theologicarum praesertim rerum doctrinam. Quae sane res, ut optime noscis, omnino nova, ac prorsus inusitata in Ecclesia est. Atque idcirco voluimus, Te, Venerabilis Frater, noscere hanc Nostram fuisse sententiam, ut cum a Te, tum ab aliis Venerabilibus Fratribus, Sacrorum in Germania Antistitibus, probe judicari posset de scopo, per Conventus programma enuntiato, si nempe talis esset, ut veram Ecclesiae utilitatem afferret. Eodem autem tempore certi eramus, Te, Venerabilis Frater, pro pastorali Tua sollicitudine ac zelo, omnia consilia et studia esse adhibiturum, ne in eodem Conventu tum catholicae fidei ac doctrinae integritas, tum obedientia, quam omnes cujusque classis et conditionis catholici homines Ecclesiae auctoritati ac magisterio praestare omnino debent, vel minimum detrimentum caperent. Ac dissimulare non possumus, non levibus Nos angustiis affectos fuisse, quandoquidem verebamur, ne hujusmodi Conventu, sine ecclesiastica auctoritate congregato, exemplum praeberetur sensim usurpandi aliquid ex jure ecclesiastici regiminis, et authentici magisterii, quod divina institutione proprium est Romano Pontifici, et Episcopis in unione et consensione cum ipso S. Petri Successore, atque ita, ecclesiastico ordine perturbato, aliquando unitas, et obedientia fidei apud aliquos labefactaretur. Atque etiam timebamus, ne in ipso Conventu quaedam enunciarentur ac tenerentur opiniones et placita, quae in vulgus praesertim emissa, et catholicae doctrinae puritatem, et debitam subjectionem in periculum ac discrimen vocarent. Summo enim animi Nostri dolore recordabamur, Venerabilis Frater, hanc Apostolicam Sedem, pro gravissimi sui muneris officio, debuisse ultimis hisce temporibus censura notare, ac prohibere nonnullorum

Germaniae Scriptorum opera, qui cum nescirent decedere ab aliquo principio seu methodo falsae scientiae, aut hodiernae fallacis philosophiae, praeter voluntatem, uti confidimus, inducti fuere ad proferendas ac docendas doctrinas dissentientes a vero nonnullorum sanctissimae fidei nostrae dogmatum sensu et interpretatione, quique errores ab Ecclesia jam damnatos e tenebris excitarunt, et propriam divinae revelationis et fidei indolem et naturam in alienum omnino sensum explicaverunt. Noscebamus etiam, Venerabilis Frater, nonnullos ex catholicis, qui severioribus disciplinis excolendis operam navant, humani ingenii viribus nimium fidentes, errorum periculis haud fuisse absterritos, ne in asserenda fallaci, et minime sincera scientiae libertate, abriperentur ultra limites, quos praetergredi non sinit obedientia debita erga magisterium Ecclesiæ, ad totius revelatae veritatis integritatem servandam divinitus institutum. Ex quo evenit, ut hujusmodi catholici misere decepti et iis saepe consentiant, qui contra hujus Apostolicae Sedis, ac Nostrarum Congregationum decreta declamant, ac blaterant, ea liberum scientiae progressum impedire, et periculo se exponunt, sacra illa frangendi obedientiae vincula, quibus ex Dei voluntate eidem Apostolicae huic obstringuntur Sedi, quae a Deo ipso veritatis magistra, et vindex fuit constituta. Neque ignorabamus, in Germania etiam falsam invaluisse opinionem adversus veterem scholam, et adversus doctrinam summorum illorum Doctorum, quos propter admirabilem eorum sapientiam et vitae sanctitatem universalis veneratur Ecclesia. Qua falsa opinione ipsius Ecclesiae auctoritas in discrimen vocatur, quandoquidem ipsa Ecclesia non solum per tot continentia saecula permisit, ut ex eorumdem Doctorum methodo, et ex principiis, communi omnium catholicarum scholarum consensu sancitis, theologica excoleretur scientia, verum etiam saepissime summis laudibus theologicam eorum doctrinam extulit, illamque veluti fortissimum fidei propugnaculum et formidanda contra suos inimicos arma vehementer commendavit. Haec sane omnia pro gravissimi supremi Nostri Apostolici ministerii munere, ac pro singulari ilio amore, quo omnes Germaniae catholicos, carissimam Dominici gregis partem, prosequimur, Nostrum sollicitabant et angebant animum, tot aliis pressum angustis, ubi, accepto memorati Conventus nuntio, res

supra expositas Tibi significandas curavimus. Postquam vero per brevissimum nuntium ad Nos relatum fuit, Te, Venerabilis Frater, hujusce Conventus auctorum precibus annuentem tribuisse veniam celebrandi eumdum Conventum, ac sacrum solemni ritu peregisse, et consultationes in eodem Conventu juxta catholicae Ecclesiae doctrinam habitas fuisse, et, postquam ipsius Conventus viri, per eumdem nuntium, Apostolicam Nostram imploraverunt benedictionem, nulla iuterposita mora, piis illorum votis obsecundavimus, summa vero anxietate Tuas expectabamus Litteras, ut a Te, Venerabilis Frater, accuratissime noscere possemus ea omnia, quae ad eumdem Conventum quovis modo possent pertinere. Nunc autem cum a Te acceperimus, quae scire vel maxime cupiebamus, ea spe nitimur fore, ut hujusmodi negotium, quemadmodum asseris, Deo auxiliante, in majorem catholicae in Germania Ecclesiae utilitatem cedat. Equidem cum omnes ejusdem Conventus viri, veluti scribis, asseruerint, scientiarum progressum, et felicem exitum in devitandis ac refutandis miserrimae nostrae aetatis erroribus omnino pendere ab intima erga veritates revelatas adhaesione, quas catholica docet Ecclesia, ipsi noverunt, ac professi sunt illam veritatem, quam veri catholici viri, scientiis excolendis et evolvendis dediti, semper tenuere, ac tradiderunt. Atque hac veritate innixi potuerunt ipsi sapientes ac veri catholici viri scientias easdem tuto excolere, explanare, easque utiles certasque reddere. Quod quidem obtineri non potest, si humanae rationis lumen finibus circumscriptum eas quoque veritates investigando, quas propriis viribus et facultatibus assequi potest, non veneretur maxime, ut par est, infallibile et increatum Divini intellectus lumen, quod christiana revelatione undique mirifice elucet. Quamvis enim naturales illae disciplinae suis propriis ratione cognitis principiis nitantur, catholici tatem earem cultores divinam revelationem veluti rectricem stellam prae oculis habeant oportet, qua praelucente sibi a syrtibus et erroribus caveant, ubi in suis investigationibus et commentationibus animadvertant, posse se illis adduci, ut saepissime accidit, ad ea proferenda, quae plus minusve adversentur infallibili rerum veritati, quae a Deo revelatae fuere. Hinc dubitare nolumus, quin ipsius Conventus viri commemoratam veritatem noscentes ac profitentes, uuo eodemque tempore plane rejicere ac reprobare voluerint recentem illam ac praeposteram

philosophandi rationem, quae etiamsi divinam revelationem veluti historicum factum admittat, tamen ineffabiles veritates, ab ipsa divina revelatione propositas, humanae rationis investigationibus supponit, perinde ac si illae veritates rationi subjectae essent, vel ratio suis viribus et principiis posset consequi intelligentiam et scientiam omnium supernarum sanctissimae fidei nostrae veritatum, et mysteriorum, quae ita supra humanam rationem sunt, ut haec nunquam effici possit idonea ad ila suis viribus, et ex naturalibus suis principiis intelligenda, aut demonstranda. Ejusdem vero Conventus viros debitis prosequimur laudibus, propterea quod rejicientes, uti existimamus, falsam inter philosophum et philosophiam distinctionem, de qua in aliis Nostris Litteris ad Te scriptis loquuti sumus, noverunt, et asseruerunt, omnes catholicos in doctis suis commentationibus debere ex conscientia dogmaticis infallibilis catholicae Ecclesiae obedire decretis. Dum vero debitas illis deferimus laudes, quod professi sint veritatem, quæ ex catholicae fidei obligatione necessario oritur, persuadere Nobis volumus, noluisse obligationem, qua catholici Magistri, ac Scriptores omnino adstringuntur, coarctare in iis tantum, quae ab infallibili Ecclesiae judicio, veluti fidei dogmata ab omnibus credenda proponuntur. Atque etiam Nobis persuademus, ipsos noluisse declarare, perfectam illam erga revelatas veritates adhæsionem, quam agnoverunt necessariam omnino esse ad verum scientiarum progressum assequendum, et ad errores confutandos, obtineri posse, si dumtaxat dogmatibus ab Ecclesia expresse definitis fides et obsequium adhibeatur. Namque, etiamsi ageretur de illa subjectione, quae fidei divinae actu est praestanda, limitanda tamen non esset ad ea, quae expressis oecumenicorum Conciliorum aut Romanorum Pontificum, hujusque Apostolicae Sedis decretis definita sunt, sed ad ea quoque extendenda, quae ordinario totius Ecclesiae per orbem dispersae magisterio tanquam divinitus revelata traduntur, ideoque universali et constanti consensu a catholicis Theologis ad fidem pertinere retinentur. Sed cum agatur de illa subjectione, qua ex conscientia ii omnes catholici obstringuntur, qui in contemplatrices scientias incumbunt, ut novas suis scriptis Ecclesiae afferant utilitates, idcirco ejusdem Conventus viri recognoscere debent, sapientibus catholicis haud satis esse, ut praefata Ecclesiae dogmata recipiant ac venerentur,

verum etiam opus esse, ut se subjiciant tum decisionibus, quae ad doctrinam pertinentes a Pontificiis Congregationibus proferuntur, tum iis doctrinae capitibus, quae communi et constanti Catholicorum consensu retinentur ut theologicae veritates et conclusiones ita certae, ut opiniones eisdem doctrinae capitibus adversae, quamquam haereticae dici nequeant, tamen aliam theologicam mereantur censuram. Itaque haud existimamus, viros, qui commemorato Monacenci interfuere Conventui, ullo modo potuisse, aut voluisse obstare doctrinae nuper expositae, quae ex verae theologiae principiis in Ecclesia retinetur, quin immo ea fiducia sustentamur fore, ut ipsi in severioribus excolendis disciplinis velint ad enunciatae doctrinae normam se diligenter conformare. Quae Nostra fiducia praesertim nititur iis Litteris, quas per Te, Venerabilis Frater, Nobis miserunt. Siquidem eisdem Litteris, cum summa animi Nostri consolatione, ipsi profitentur, sibi in cogendo Conventu mentem nunquam fuisse, vel minimam sibi arrogare auctoritatem, quae ad Ecclasiam omnino pertinet, ac simul testantur, noluisse eumdem dimittere Conventum, quin primum declararent suummam observantiam, obedientiam, ac filialem pietatem, qua nos et hanc Petri cathedram, catholicae unitatis centrum, prosequuntur. Cum igitur hisce sensibus supremam Nostram, et Apostolicae hujus Sedis potestatem auctoritatemque ipsi recognoscant, ac simul intelligant, gravissimum officium, Nobis ab ipso Christo Domino commissum, regendi, ac moderandi universam suam Ecclesiam, ac pascendi omnem suum gregem salutaris doctrinae pascuis, et continenter advigilandi, ne sanctissima fides ejusque doctrina ullum unquam detrimentum patiatur, dubitare non possumus, quin ipsi, severioribus disciplinis excolendis, tradendis, sanaeque doctrinae tuendae operam navantes, uno eodemque tempore agnoscant, se debere et religiose exsequi regulas ab Ecclesia semper servatas, et obedire omnibus decretis, qnae circa doctrinam a Suprema Nostra Pontificia auctoritate eduntur. Haec autem omnia Tibi communicamus, ac summopere optamus, ut ea iis omnibus significes viris, qui in memorato Conventu fuere, dum, si opportunum esse censuerimus, haud omittemus, alia Tibi, et Venerabilibus Fratribus, Germaniae Sacrorum Antistitibus, hac super re significare, postquam Tuam, et eorumdem Antistitum sententiam intellexerimus de hujusmodi Conventuum opportunitate. De-

mum pastoralem Tuam sollicitudinem ac vigilantiam iterum vehementer excitamus, ut una cum aliis Venerabilibus Fratribus, Sacrorum in Germania Antistitibus, curas omnes, cogitationesque in tuendam et propagandam sanam doctrinam assidue conferas. Neque omittas omnibus inculcare, ut profanas omnes novitates diligenter devitent, neque ab illis se decipi unquam patiantur, qui falsam scientiae libertatem, ejusque non solum verum profectum, sed etiam errores tamquam progressus impudenter jactant. Atque pari studio et contentione ne desinas omnes hortari, ut maxima cura, et industria in veram christianam et catholicam sapientiam incumbant, atque, uti par est, in summo pretio habeant veros solidosque scientiae progressus, qui, sanctissima ae divina fide duce et magistra, in catholicis scholis habiti fuerunt, utque theologicas praesertim disciplinas excolant secundum principia et constantes doctrinas, quibus unanimiter innixi sapientissimi Doctores, immortalem sibi nominis laudem, et maximam Ecclesiae et scientiae utilitatem, ac splendorem pepererunt. Hoc sane modo catholici viri in scientiis excolendis poterunt, Deo auxiliante, magis in dies, quantum homini fas est, noscere, evolvere, et explanare veritatum thesaurum, quas in naturae et gratiae operibus Deus posuit, ut homo, postquam illas rationis et fidei lumine noverit, suamque vitam eis sedulo conformaverit, possit in aeternae gloriae claritate summam veritatem, Deum scilicet, sine ullo velamine intueri, Eoque felicissime in aeternum perfrui et gaudere.

Hanc autem occasionem libentissimo animo amplectimur, ut denuo testemur et confirmemus praecipuam Nostram in Te caritatem. Cujus quoque pignus esse volumus Apostolicam benedictionem, quam effuso cordis affectu Tibi ipsi, Venerabilis Frater, et gregi Tuae curae commisso peramanter impertimus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, die 21 decembris anno 1863, Pontificatus Nostri anno decimo octavo.

PIUS PP. IX.

d. i

Eerwaarde Broeder, heil en Apostolischen zegen.

Met genoegen ontvingen Wij Uw schrijven van 7 October jl., dienende om Ons kennis te geven van het Congres, te Munchen in September jl., door eenige Duitsche theologen en andere geleerde Katholieken belegd, aangaande verscheidene punten, die de behandeling vooral der godgeleerde en wijsgeerige wetenschappen betreffen. Uit hetgeen U op Ons bevel geschreven is door Onzen Eerw. Broeder Matthaeus, Aartsbisschop van Neocaesarea en afgezant van den Apostolischen Stoel bij het Koninklijk Hof van Beijeren, is U, Eerw. Broeder, ligtelijk kunnen blijken, hoe Wij te moede waren, toen Wij voor het eerst berigt ontvingen van het te houden Congres, en Wij kennis namen van de wijze waarop de bovengemelden tot die Vergadering uitgenoodigd en bijeengekomen zijn.

Voorzeker geenzins hebben Wij het lofwaardig doel willen betwijfelen, dat de ontwerpers en voorstanders van dit Congres zich voor oogen stelden. Immers zij beoogden de vereeniging van overleg en krachten aller uitmuntende Katholieke geleerden, om de echte wetenschap der Katholicke Kerk te bevorderen, en die tegen de slechte, hoogst verderfelijke meningen en pogingen zoo veler tegenstanders te handhaven en te verdedigen.

Maar toch heeft het Ons, niettegenstaande Onze onwaardigheid op den verheven Zetel van den Prins der Apostelen geplaatst, in deze hagchelijke tijden, waarin, zoo ooit, ter bewaring van de eenheid en zuiverheid der Katholieke leer, het gezag der bisschoppen allernoodzakelijkst is, en door allen ongeschonden geëerbiedigd moet blijven, ten hoogste moeten verwonderen, dat de uitnoodiging tot gemeld Congres uitgegaan en bekend gemaakt is op naam van bijzondere personen, zonder eenigen aandrang, gezag en zending der kerkelijke magt, aan wie het toch krachtens haar eigen en eigenaardig regt uitsluitend toekomt, de leering, vooral betreffende theologische vraagpunten, te bewaken en te bestieren. Zooals Gij zeer goed weet, is dat eene gansch nieuwe, in de Kerk ongewone handelwijze. Daarom hebben Wij U, Eerw. Broeder, Ons gevoelen te kennen gegeven, opdat Gij en de overige Eerw.

Broeders, bisschoppen van Duitschland, zoudt kunnen oordeelen, of het doel, in het program van dat Congres aangewezen, inderdaad zoodanig ware, dat het der Kerk een wezenlijk voordeel kon aanbrengen. Tevens waren Wij zeker, dat Gij, Eerw. Broeder, in Uwe herderlijke zorg en ijver, alle maatregelen zoudt aanwenden, opdat in die Vergadering noch de zuiverheid der Katholieke geloofsleer, noch de gehoorzaamheid, die alle Katholieken, van wat stand en staat zij ook mogen wezen, aan het gezag en het leeraarsambt der Kerk volstrekt schuldig zijn, in het minste zouden gekrenkt worden. En echter kunnen Wij niet onveinzen, niet weinig beangst te zijn geweest, dat in dit Congres, buiten toedoen der kerkelijke overheid vergaderd, welligt een voorbeeld zou gegeven worden om aan het regt tot bestiering en gezaghebbende leering, door goddelijke instelling slechts behoorende aan den Paus, en de met den opvolger van den H. Petrus vereenigde en eensgezinde bisschoppen, allengs afbreuk te doen, en dat aldus, na stoornis der kerkelijke orde, later de eenheid en gehoorzaamheid des geloofs bij sommigen zou geschokt worden. Wij vreesden ook nog, dat in dit Congres meeningen en gevoelens zouden geuit en voorgestaan worden, die, vooral als men ze in 't openbaar zou verspreiden, de zuiverheid der Katholieke leer en de verschuldigde onderwerping in gevaar zouden brengen. Immers herdachten Wij met diepe droefheid, Eerw. Broeder, dat de Apostolische Stoel, uit duren pligt, in den laatstverloopen tijd zich gedwongen zag, Duitsche schrijvers, die, zich niet wetende los te maken van zeker beginsel of stelsel van valsche wetenschap of bedriegelijke hedendaagsche wijsbegeerte, buiten hun wil, zooals Wij vertrouwen, vervoerd werden tot het uiten en onderwijzen van stellingen, strijdig met de ware beteekenis en verklaring van sommige leerstukken van ons allerheiligst geloof, door de Kerk reeds veroordeelde dwalingen uit het duister terugriepen, en de eigenlijke natuur der goddelijke openbaring en des geloofs in een geheel verkeerden zin uitlegden. Daarbij wisten Wij ook, Eerw. Broeder, dat sommige Katholieken, die zich op de hoogere studiën toeleggen, te zeer op de krachten van den menschelijken geest vertrouwend, door het gevaar van te dwalen zich niet hebben laten afschrikken, om bij het verdedigen eener bedriegelijke, geenzins de ware, vrijheid van de wetenschap, buiten

die grenzen te treden, welke de eerbied, verschuldigd jegens het leerend gezag der Kerk, door God tot instandhouding der gansche geopenbaarde waarheid ingesteld, niet toelaat te overschrijden. Vandaar, dat zulke Katholieken, ongelukkig misleid, dikwijls instemmen ook met diegenen, welke tegen de besluiten van den Apostolischen Stoel en Onze Congregatiën uitvaren en tieren, alsof de vrije voortgang der wetenschap belemmerd werd, en zij stellen zich bloot aan het gevaar, die heilige banden van gehoorzaamheid te breken, waardoor zij krachtens Gods wil verbonden zijn juist aan den Apostolischen Stoel, die door God zelven met het leeren en handhaven der waarheid belast is. Ook was het ons niet ontgaan, hoe in Duitschland veld is gewonnen door een valsch vooroordeel tegen de oude School, en tegen de leer dier uitmuntende Leeraars, welke om hunne bewonderenswaardige wijsheid en heiligheid door de gansche Kerk vereerd worden. Door die valsche meening wordt het gezag der Kerk zelve aangerand, want deze heeft niet slechts zoo vele eeuwen achtereen toegelaten, dat men, juist volgens de methode dier Leeraars, en volgens de beginsels, door het eenparig gevoelen der Katholieke Scholen bekrachtigd, de godgeleerde wetenschap beoefende, maar heeft zelfs zeer dikwerf hunne theologische leer ten hoogste geprezen, en als een stevig bolwerk des geloofs, een krachtig wapen tegen hare vijanden, dringend aanbevolen. Dat alles, wegens den zwaren pligt onzer opperste Apostolische bediening, en wegens de bijzondere liefde, die Wij aan alle Katholieken van Duitschland, dat zoo dierbaar gedeelte van 's Heeren Kudde toedragen, kwelde en beangstigde Ons gemoed, door zooveel anderen kommer bezwaard, wanneer Wij, op de tijding van het toen aanstaande Congres, het boven aangevoerde aan U lieten melden. Nadat wij echter een zeer kort berigt ontvangen hadden, dat Gij, Eerw. Broeder, op verzoek van de ontwerpers dier vergadering, het houden daarvan hadt toegestaan, en plegtig het H. Misoffer hadt opgedragen, en dat er in het Congres beraadslaagd was overeenkomstig de leer der Katholieke Kerk, nadat ook de leden dier vergadering, bij diezelfde kennisgeving, Onzen Apostolischen zegen gevraagd hadden, hebben Wij onverwijld hunne vrome wenschen vervuld.

Met groote bezorgdheid nogtans wachtten Wij naar een schrijven

van U, Eerw. Broeder, om alles wat eenigzins op dat Congres betrekking had, ten naauwkeurigste te vernemen. Nu Gij Ons echter datgene berigt hebt, wat Wij vurig verlangden te weten, hopen Wij, dat die zaak, zoo als Gij vermeent, onder Gods bijstand, tot grooter heil voor de Katholieke Kerk in Duitschland strekken moge. Immers, dewijl alle leden van het Congres, zooals Gij schrijft, verklaard hebben, dat de vooruitgang der wetenschap, en de gelukkige uitslag in het vermijden en bestrijden der dwalingen van onzen rampzaligen tijd, geheel afhankelijk zijn van de innige onderwerping aan de geopenbaarde waarheden, welke de Katholieke Kerk leert, zoo kennen en beleden zij die waarheid, welke alle echt Katholieke beoefenaars en bevorderaars der wetenschap altoos geloofd en verkondigd hebben. Op die waarheid steunende konden die wijze en echt Katholieke mannen de wetenschappen veilig beoefenen, uitbreiden, nuttig en zeker maken. Maar dat kan niet verkregen worden, als de menschelijke rede, door grenzen beperkt, ook in het opsporen dier waarheden, welke zij door eigen kracht en vermogen kan bereiken, niet, gelijk behoort, den grootsten eerbied koestert voor het onfeilbaar, ongeschapen licht des goddelijken verstands, wat in de Christelijke openbaring allerweeg op wonderbare wijze uitstraalt. Want, hoewel de natuurlijke wetenschappen op haar eigene, door de rede gekende beginsels rusten, moeten echter hare Katholieke beoefenaars de goddelijke openbaring voor oogen houden, als een geleidende ster, om bij haar licht zich voor afgronden en afdolingen te hoeden, waar zij begrijpen, in hunne nasporingen en verklaringen, gelijk zoo dikwijls gebeurt, te kunnen verleid worden tot het uiten van meeningen, die meer of min strijdig zijn met de onfeilbare waarheid van het door God geopenbaarde. Wij willen dan ook niet twijfelen, of de leden van het Congres, bovengenoemde waarheid kennende en erkennende, hebben te gelijker tijd die nieuwe en verkeerde wijsbegeerte willen verwerpen en afkeuren, welke, schoon zij de goddelijke openbaring als een historiesch feit aanneemt, evenwel de onuitsprekelijke, door die openbaring voorgestelde waarheden, door de menschelijke rede wil doen nasporen, alsof die waarheden aan de rede onderworpen waren, of dat de rede uit haar eigen kracht en beginsels het begrip en de kennis kon verkrijgen van alle verhevene

waarheden en geheimen van ons allerheiligst geloof, die zoo ver boven 's menschen rede zijn, dat deze nimmer in staat kan worden, om ze uit eigen kracht en volgens hare natuurlijke beginsels te begrijpen of te betoogen. Den leden van het Congres geven Wij den verdienden lof, omdat zij, met verwerping, gelooven Wij, der valsche onderscheiding, waarover Wij U bij eene andere gelegenheid geschreven hebben, der onderscheiding namelijk tusschen den wijsgeer en de wijsbegeerte, weten en beleden hebben, dat alle Katholieken in hunne wetenschappelijke verhandelingen in geweten moeten gehoorzamen aan de leerstellige uitspraken der onfeilbare Katholieke Kerk.

Terwijl Wij hen naar verdienste prijzen wegens het belijden eener waarheid, die uit de verpligting des Katholieken geloofs noodzakelijk volgt, willen Wij Ons ook overtuigd houden, dat zij den voor Katholieke leeraars en schrijvers verbindenden pligt niet hebben willen beperken tot slechts datgene, wat door het onfeilbaar oordeel der Kerk wordt voorgesteld als geloofspunten, door allen aan te nemen. Evenzoo houden Wij ons overtuigd, dat zij niet hebben willen verklaren, dat die volkomen onderwerping aan de geopenbaarde waarheden, welke, naar zij erkend hebben, noodzakelijk is tot waren wetenschappelijken vooruitgang, verkregen zou worden, bijaldien men alleen gelooft en zich onderwerpt aan die leerstukken, welke door de Kerk uitdrukkelijk als zoodanig verkondigd zijn. Want al ware er alleen sprake van eene onderwerping, die uit goddelijk geloof voortkomt, dan nog zou zij niet beperkt moeten worden bij hetgeen door de algemeene Kerkvergaderingen, of de Pausen en den Apostolischen Stoel uitdrukkelijk beslist is, maar uitgestrekt moeten worden ook tot datgene, wat door de gewone onderwijzing der over de verspreide Kerk als openbaring Gods wordt overgeleverd, en daarom algemeen en voortdurend door de Katholieke godgeleerden gerekend wordt, tot het geloof te behooren.

Maar dewijl er sprake is van die onderwerping, waartoe alle Katholieken in geweten verpligt zijn, die zich op de bespiegelende wetenschappen toeleggen, om door hunne schriften nieuwe diensten aan de Kerk te bewijzen, zoo moeten de leden van het Congres erkennen, dat het voor Katholieke geleerden niet voldoende is,

de geloofstukken der Kerk aan te nemen en te eerbiedigen, maar dat zij zich ook moeten onderwerpen aan de beslissingen, die betreffende de leer door de Pauselijke Congregatiën gegeven worden, alsmede aan datgene, wat door de Katholieken algemeen en immer gehouden wordt voor theologische waarheden en gevolgtrekkingen van zulk eene zekerheid, dat de daarmeê strijdige meeningen, al kunnen die nog niet kettersch genoemd worden, toch eene andere theologische censuur verdienen. Wij denken dan ook niet, dat zij, die het Congres van Munchen bijwoonden, zich op eeniger wijze hebben kunnen of willen aankanten tegen de onlangs uiteengezette leer, die, gegrond op de beginsels der ware theologie, in de Kerk wordt vastgehouden; integendeel, Wij vertrouwen, dat zij, in het beoefenen der hoogere wetenschappen, zich naauwkeurig naar den inhoud dier leer zullen voegen. Ons vertrouwen steunt vooral op de brieven, die zij door U, Eerw. Broeder, Ons hebben toegezonden. Immers daarin verklaren zij, tot Onzen grooten troost, dat zij bij de zamenroeping tot het congres, nimmer de gedachte hebben gehad, zich het minste gezag aan te matigen, hetwelk geheel aan de Kerk toekomt, en tevens, dat zij de vergadering niet hebben willen sluiten, zonder alvorens hun diepen eerbied, gehoorzaamheid en kinderlijke liefde jegens Ons en den Stoel van Petrus, het middenpunt der Katholieke eenheid, te betuigen. Derhalve, omdat zij met zulke gezindheid de opperste magt en het gezag van Ons en van den Apostolischen Stoel erkennen, en tevens begrijpen, dat Christus, de Heer, zelf Ons de allergewigtigste bediening aanvertrouwde, Zijne gansche Kerk te bestieren en te regelen, Zijne geheele kudde in de velden der heilzame leering te weiden, en onverpoosd te waken, dat het allerheiligst geloof en deszelfs leer nimmer gekrenkt worde, kunnen Wij niet twijfelen, of zij, die zich aan het beoefenen, het onderwijzen der hoogere wetenschappen en de verdediging der zuivere leer toewijden, zullen tevens als hunnen pligt erkennen, naauwkeurig de regels, ten allen tijde door de Kerk gehandhaafd, op te volgen, en te gehoorzamen aan alle van Ons Pauselijk Oppergezag uitgaande beslissingen, welke de leer betreffen.

Dit alles deelen Wij U mede, en zeer wenschen Wij, dat het door U worde bekend gemaakt aan allen, die in het Congres ver-

gaderd zijn geweest, terwijl Wij, als Wij het gepast achten, niet zullen nalaten, aan U, en aan Onze Eerw. Broeders, de bisschoppen van Duitschland, andere mededeelingen aangaande dit onderwerp te doen toekomen, wanneer Wij Uw gevoelen en dat dier andere bisschoppen over de dienstigheid van soortgelijke congressen zullen vernomen hebben.

Eindelijk sporen wij nogmaals dringend Uwe herderlijke zorg en waakzaamheid aan, om met Onze andere Eerw. Broeders, de bisschoppen van Duitschland, al Uwe zorg en gedachte aan het verdedigen en verbreiden der zuivere leer te wijden. Vergeet ook niet, allen op het hart te drukken, van toch alle ijdele nieuwigheden zorgvuldig te vermijden, en zich niet te laten verschalken door hen, die eene valsche vrijheid der wetenschap, en niet slechts haar wezenlijken vooruitgang, maar ook onbeschaamdelijk dwalingen als vooruitgang roemen. Houd ook niet op, met gelijke zorg en inspanning allen te vermanen, om zich met den meesten vlijt en ijver toe te leggen op de ware christelijke en katholieke wijsheid, en, gelijk behoort, groote waarde te hechten aan de wezenlijken, grondigen vooruitgang, welke de wetenschap, geleid en geleerd door het heilig, goddelijk geloof in de Katholieke Scholen verkregen heeft, zich vooral bij de studie der godgeleerdheid te houden aan de beginsels en bestendige leering, welke de uitmuntendste Leeraren zich eenparig ten grondslag namen, en zoo doende voor zich onsterfelijken roem en voor de Kerk en de wetenschap groot voordeel, grooten luister verworven hebben. Op deze wijze kunnen de Katholieken in het beoefenen der wetenschappen, onder Gods bijstand, voor zoover den mensch toegelaten is, meer en meer vooruitgaan in de kennis, ontwikkeling en verklaring van dien schat van waarheden, welke God in de werken der natuur en der genade gelegd heeft, opdat de mensch, na tot de kennis dier waarheden door het licht der rede en des geloofs gekomen te zijn, en er zijn leven zorgvuldig naar ingerigt te hebben, in het licht der eeuwige glorie de Opperste Waarheid, God namelijk, zonder eenigen sluijer moge aanschouwen, en Hem in de hoogste zaligheid en verblijding eeuwig moge genieten.

Volgaarne maken Wij deze gelegenheid Ons ten nutte, om

Onze bijzondere liefde jegens U op nieuw te betuigen en te bevestigen. Ten onderpand hiervan zij ook de Apostolische zegen, die Wij van ganscher harte aan U, Eerw. Broeder, en aan de U toevertrouwde kudde, met groote liefde geven.

Rome, bij St. Petrus, den 21 December 1863, het achttiende jaar van Ons Pausschap.

PIUS IX.

LETTERLOOVER

HET GEBED TE NAZARETH.

(Lied voor het H. Huisgezin.)

Gods Ongeschapen Zoon,
Gedaald van d' eeuw'gen troon,
Ligt hier te Nazareth
Geknield in zielsgebed.

Met haren Zoon en Heer,
Knielt ook Maria neêr;
En Josef aan hun zij'
Voegt er zijn smeeking bij.

O God! welk een gezigt!...
Het heiligst Drietal ligt,
Die Moeder, Vader, Zoon!
Aanbiddend voor Uw troon!...

Wat dan, wat gaat hier om,
In 't arme heiligdom?...
Hier biedt het nieuw Gezin
U 't offer zijner min.

Een Moeder, Vader, Kind,
Beminnend en bemind!
Brengt U voor 't eerst op aard'
Een glorie Uwer waard.

Ik werp mij aan hun zij':
Om hen, neem ook van mij
En heel mijn huisgezin,
Het offer onzer min.

Om 't wonderzoet gebed
In 't arme Nazareth,
Zie welgevallig, Heer!
Op al de mijnen neêr.

HOE OUD IS DE AARDE

EN HET

MENSCHELIJKE GESLACHT?

Op deze waarlijk belangrijke vraag ontmoet men soms antwoorden, welke doen duizelen van verbazing. De Brunswijksche predikant Ballenstädt b.v., een zeer beroemd geworden man, zegt in zijne „Urwelt": „Men „verklare de sagen en vertellingen des bijbels, als ieder „andere oude sage en verdichting; men zie slechts op „hare zedelijke strekking, zooals bij de fabelen en ver„tellingen van Aesopus, Phaedrus, Lokman, Lafontaine, „Lichtwer, Lessing, Gellert, en men blijve niet bij de „inkleeding staan." En op een andere plaats: „Het „scheppingsverhaal, de geschiedenis der Aartsvaderen, „des zondvloeds — berusten allen op sagen en mythen „van eenig oud volk der aarde, hetwelk zelf nog zwak „van begrippen en inzigten was, en welks verstand zich „uit den ruwen toestand der domheid en wildheid van „barbaarsche volken nog pas begon uit te werken. Deze

„philosophemen werden nu naar de zwakke begrippen „der Israëlieten ingerigt en gevormd, en overeenkomstig „hunne omstandigheden en betrekkingen ingekleed. Zij „waren voor den toenmaligen toestand van het Joodsche „volk, hunne begrippen en voor de toenmalige tijden „en menschen voldoende en passend; maar voor onze „verlichte tijden voldoen die vertellingen en berekeningen „niet meer." Een ander, de even zeer op zijne wijze beroemd geworden Superintendent Bretschneider zegt: „De proefondervindelijke wetenschappen van allerlei soort „hebben gevoeliger en storender in de vastheid van het „oude theologische leer-systeem ingegrepen, dan de spe- „culative philosophie.... De geologie wil de Mozaïsche „schepping met de omwentelingen, die onze aardbol „onderging, niet meer overeenstemmend vinden. Zij „leert (onbezorgd, hoe de theoloog daarbij teregt komt), „dat de aarde meerdere groote vormings-tijdvakken van „niet te bepalen, maar langen duur is doorgegaan. Het „was de verhevene wetenschap der sterrekunde, welke „in de begrippen der oudheid over hemel en aarde, hel, „opstanding, oordeel, einde der wereld, welke ten tijde „der reformatie nog onveranderd waren, oplossend in- „greep. De natuurvorschers en reisbeschrijvers schilderden „het verschil der menschen-rassen, in gedaante, kleur en „geestvermogens, de door vermenging der rassen ontstane „verscheidenheden, en wezen de groote en blijvende soort- „verschillen onder hen aan, terwijl zij bewezen, dat „deze niet op rekening van het klimaat en de voeding „komen, maar hunne oorzaak gelegen is in *verscheiden- „heid van oorspronkelijke afstamming.* De natuurvorscher „Blumenbach verzamelde de schedels in alle werelddeelen, „en bragt zijne beschouwing daarover tot een systeem.

„In welke verlegenheid geraakte nu de theologie! Indien „er immers niet slechts *een* Adam voor *alle* menschen, „maar een Adam voor de Kaukaziërs, een ander voor de „Negers, een derde voor de Amerikanen, een vierde „voor de Maleijers, een vijfde voor de Mongolen enz. „geweest is, wáár blijft dan de dogmatiek met den „*eenen* Adam des bijbels, met de leer van den zondenval „en een door Adam op alle menschen overgebragte „schuld? Wáár met de geheele leer van de erfzonde, „als gevolg van den val, eene van Adam, door „voortplanting, op alle menschen overgebragte verzwak- „king? En ging deze verloren, hoe kon men dan de „noodzakelijkheid bewijzen der plaatsvervangende voldoe- „ning van Christus, den tweeden Adam, om de schuld „van den eersten Adam op te heffen? Waar bleef nu „de grond voor de verdoemenis der heidenen, die niet „van Adam afstammen?"

Zóó laten zich deze en nog vele andere dienaren der „christelijke" kerk hooren, in de negentiende eeuw van haar bestaan, en toch geheel zonder nadeel voor het zuivere Christendom, zoo als zij zeggen. Ziet men, nadat de stem van een afvalligen Juliaan, van een Porphyrius en Voltaire vervlogen is, de bewakers en wachters van het christelijk heiligdom met zulke redeningen optreden, moet men dan niet uitroepen: Heer! bewaar uwe kerk voor hare vrienden; van hare vijanden is geen gevaar! Het was in het veertigste jaar reeds zoo ver gekomen, dat de jonge theoloog over geloofs- en zedeleer betere beslissing hoopte te verkrijgen bij den professor der mathematiek en natuurkunde, dan bij den professor der theologie. Verdoofd door het eeuwige geschreeuw: „*Groot is onze Diana te Ephese!*" (onze geleerdheid, weten-

schap, onze onderzoekingsgeest) hetwelk de zoogenoemde mannen der wetenschap in alle schotschriften, dagbladen en conversations-lexicon's onophoudelijk lieten weergalmen, waagde ter naauwernood de dorpsonderwijzer en de scholieren, laat staan de kandidaat en de predikant, Jesus en Moses aan te halen, zonder zich te voren allernederigst te verontschuldigen. Op de eerste plaats noemde men de denkers, de groote geesten der eeuw en dan werd er schroomvallig bijgevoegd: „zoo als ook reeds Moses en Jesus vóór oude tijden gezegd hebben." Zóó wierp men dezen mannen Gods nog haastig een kompliment toe, en liet ze, in geval men meende, dat zij toch ook eens iets wijs en verstandigs gezegd hadden, na het hoofdkorps van de geniën der negentiende eeuw, als een bescheidene achterhoede, opmarcheren.

Het is niet mogelijk te zeggen, wat ontzettend nadeel die protestantsch-rationalistische „godgeleerden" aangerigt hebben, en welke moeite zij zich gaven, om het geheele Christendom te ondermijnen, daar zij immers den grondslag daarvan, het geheele Oude Verbond voor een fabel- en vertelselboek uitgaven, en zich daarover blij maakten. Het ergste is, dat het ongeloof, hetwelk zij predikten, ook tot het *volk* overging. Hunne geschriften werden met gretigheid verslonden, hunne woorden als het ware Evangelie geloofd. Het Christendom gold voor eene oude afgeleefde zaak, het Oude Verbond wierp men in de voddenkast, en zoo ging men, nadat leeraars en scholieren, voorgangers en volk geheel in ongeloof en oppervlakkigheid waren opgegroeid, het jaar 1848 te gemoet! Dit en de volgende jaren hebben velen ook hierin de oogen geopend, zij zijn weder *geloovig* geworden. Maar eene groote menigte, die van den bedwel-

menden beker der „verlichting" met volle teugen dronk, is nog dronken van dien zoeten wijn, en verlustigt zich nog in de zaligheid des ongeloofs. Anderen echter gelooven wel, maar zij drukken daarbij de oogen toe, dewijl zij meenen, dat hier een blind gelooven wordt gevorderd, en het geloof met verstand en wetenschap niets te maken heeft; doch een geloof, hetwelk *vreezen* moet, dat er soms van de sterren naar beneden, of van de diepte naar boven, stemmen tegen weêrklinken en het in gruwelijke verlegenheid brengen zullen, is niet het ware geloof. Het ware geloof heeft niets te vreezen; vooral is niet de wetenschap zijn vijand, maar veelmeer zijn steun. Daarom moet ieder woord der heilige schrift, die oorkonde van het ware, alleen ware geloof, voor de wetenschap zich laten regtvaardigen, en is het ook geregtvaardigd geworden. De wetenschap, die menigwerf de heilige schrift scheen te bedreigen, ja te vernietigen, zij heeft ten laatste tot dezer verheerlijking gevoerd; want de ware wetenschap staat in de dienst der waarheid.

Dat zal aanstonds blijken bij de vraag, die wij nu wenschen te behandelen, namelijk: *hoe oud is wel de wereld*, onze aarde, die wij bewonen? Dat de aarde ouder is, dan de menschen, kan men niet ontkennen; want de mensch werd eerst in de laatste scheppingsperiode geschapen, en hoe veel tijd er toen sinds de schepping der aarde verloopen was, wie zal dat wagen te bepalen?

De schepping was inderdaad voleindigd, toen God den mensch naar zijn beeld en zijne gelijkenis maakte. De mensch is bijgevolg in het mozaïsche scheppingsverhaal het jongst-levende wezen; hij is dus niet even oud, als de aarde. Hij werd eerst na de dieren en plan-

ten, welke de aarde versieren en doen leven, daarop geplaatst en dat is nog niet zoo lang geleden.

Indien wij dus vragen: hoe oud is de wereld? zoo kunnen wij daar slechts dezen zin aan hechten: *Sinds hoe lang is zij bewoonbaar voor den mensch, hoe oud is het menschelijke geslacht?* Het is merkwaardig, hoe buitengewoon groote getallen men daarvoor reeds aangevoerd heeft. Sommigen meenden in hunne bescheidenheid: het was genoeg, als men zeide, dat het menschelijk geslacht reeds 20000 jaren bestond; doch anderen rekenden 40000 jaren voor deszelfs bestaan, tot eindelijk een geleerde van naam den strijd door de vraag bijlegde: „moeten wij niet liever de aarde *eeuwig* stellen?" Wij echter willen bewijzen, dat het tegenwoordig menschengeslacht op geen hoogeren ouderdom aanspraak kan maken, dan die uit de mozaïsche oorkonde wordt opgemaakt. Van de tijdperken, welke verliepen, *eer* de aarde in dien toestand kwam, in welken de mensch haar kon bewonen, waarvan boven reeds gesproken werd, is alzoo nu geen spraak meer. Wij willen hier met niemand strijden; het verdient echter opmerking, dat de „verlichten" van onzen tijd die beide leeftijden der „wereld" dikwijls dooreen warren. Zij hebben „duistere geruchten" gehoord van de vele nullen, met welke de Indiërs en Chinezen rekenen; verder hebben zij vernomen, dat Indië de oudste zetel der beschaving en van alle wijsheid is; dat brengen zij nu in verband met wat zij van den ouderdom der aarde gehoord hebben, en nu valt het hun niet meer in, dat die nullenrekening welligt zelf eene nul is.

Merkwaardig is het, dat de mozaische oorkonde, die toch soms in zeer vele opzigten met de opgaven van

andere volken overeenstemt, in de *tijdsbepalingen* wezenlijk van hen afwijkt. Terwijl immers de Egyptenaren, Indiërs, Chinezen, Babyloniërs met verbazend groote jaartallen rekenen, vinden wij bij de Hebreën veel beperkter tijdruimte, en voor den ouderdom van het menschelijk geslacht eene zeer matige opgave. Wie heeft nu regt, die volken of Moses? Welke tijdrekening is de juiste? Wij beweren: Moses heeft regt en wij besluiten dat uit de drie volgende redenen:

1. *Uit de geschiedenis in het algemeen.* Het is eene bekende daadzaak, dat, hoe verder de mensch tot op de jaren zijner kindschheid teruggaat, hij des te minder van zich zelven weet. Wij herinneren ons nog wel, wat ons overkwam, toen wij zes of vijf jaar oud waren; doch verder gaat men niet terug. Hoe meer dus de mensch terug gaat naar het jaar zijner geboorte, des te minder weet hij van zich zelven. Juist zoo is het bij geheele volken, ja bij het gansche menschelijke geslacht. Waar eens de herinnering aan de geschiedenis van het volk of van de menschheid ophoudt, daar is men ook nimmer ver verwijderd van den oorsprong eens volks of van het geheele menschelijke geslacht. Nu staat het echter vast, dat omtrent het jaar 2000 vóór Christus de geschiedenis van alle volken, ook der oudste volken, ophoudt, en in de plaats daarvan niets dan fabelen en sagen treden; bijgevolg behoeft men niet zeer ver meer terug te gaan, of men komt aan het begin, den oorsprong dezer volken. Moses nu verhaalt ons, dat 2300 jaar vóór Christus een groote vloed plaats had, welke de geslachten der aarde verdelgde, zoodat de volken zich op nieuw moesten beginnen te vormen. Voor die vorming mogen zij nu 300 jaren gebruikt hebben, en dan is er eerst eene geschiedenis. Is

dat niet eene merkwaardige overeenstemming met de geschiedenis der volken? Indien de volken van Azië ouder waren dan 2300 jaren, dan moest hunne geschiedenis veel verder dan 2000 jaren teruggaan; maar zij gaat niet verder terug, een bewijs, dat zij in de kindschheid, en nog niet lang op de wereld waren; anders hadden zij hunne lotgevallen voor de vergetelheid bewaard, zoo als dit in den drang der menschelijke natuur ligt.

De juistheid der Mozaïsche tijdrekening blijkt verder:

2. *Uit den aard der tijdsopgaven bij de Aziatische volken.* Zij dragen immers het teeken der fabelachtigheid op het voorhoofd. Hoort slechts! De Braminen beweren dat zij reeds 300 millioenen jaar bestaan, de Japanners $2\frac{1}{2}$ millioen, iets minder de Chinezen, de Perzen 100000, de Egyptenaren 34000, de Pheniciërs 30000. Is dat geschiedenis of fabel? Hier kan men het fabelachtige met de handen toch wel grijpen.

Doch hoe kwamen de volken op de onzinnige gedachte, om op zulk fabelachtig oud bestaan aanspraak te maken? Van den eenen kant geschiedde het uit *nationale ijdelheid*, waardoor die volken elkander zochten te overtreffen, en ieder het oudste wilde zijn; van den anderen kant lag aan deze tijdrekening *eene duistere herinnering van een beteren vóór-tijd* ten gronde; de mensch, dat wonderbaar mengsel van eeuwig en tijdelijk, wil zijn leven van één dag met het leven zijner voorvaderen tot in de oudste tijden verbinden; van dáár die duizenden jaren, over welke de oostersche verbeelding den oorspronkelijken tijd uitstrekte. Men heeft dezen volken ook aangetoond, dat hunne ontzettende jaartallen door de verbeelding uitgevonden zijn, en hoe zij weder hunne schier onmetelijke tijdperken zelve met louter fabelen aanvullen. Zoo

bijv. laten de Egyptenaren eerst den God *Phtha*, dan gedurende 30000 jaren *de Zon*, daarna *Saturnus* en *twaalf goden* regeren, vóór nog de *half-goden* en *menschen* verschijnen. Zoo ook bij andere volken. Men kan hierin niets anders zien dan droomen van eene overspannen, ijdele verbeelding, of, ten hoogste, astronomische perioden.

De zekere tijden, de ware geschiedenis beginnen bij de oudste volken der aarde met Abraham. De eerste ongewijde geschiedschrijver, Herodotus, leefde ten tijde der laatste profeten, van Nehemias en Malachias. Klaproth heeft aangetoond, hoe de Aziatische geschiedschrijvers van betrekkelijk zeer nieuwen oorsprong zijn, dat de ware geschiedenis bij de Chinezen eerst met de negende, bij de Japanners met de zevende, bij de Armeniërs met de tweede eeuw *voor* Christus, bij de Thibetanen, Perzen, Arabieren, Indiërs en Mongolen eerst *na* Christus begint, en men vóór dien tijd slechts onzekere geschiedenis en fabelen aantreft. Bij die uitkomst voegt Klaproth nog toe: „derhalve toont ook mijne verhandeling, zoo als ik geloof, „dat de verwachtingen, om uit Aziatische berigten meer „stof voor de geschiedenis der menschheid te trekken, „dan die wij in de boeken van Moses, bij de Babyloniërs, „Egyptenaren en Grieken vinden, te groot zijn, en dat „hoogstens in China eenig voordeel voor de geschiedenis „van het oostelijk Azië te verwachten is." Van de Chinesche geschiedenis en tijdrekening zegt deze groote geleerde, die ook de taal der Chinezen en de letterkunde van dit volk wel het beste kende: „men ziet ligtelijk in, dat het *onmogelijk is, met zulke hulpmiddelen een nieuw systeem van chronologie te vormen, of zich daarvan te bedienen, om de tijdrekening der Mozaische boeken te bestrijden.*" (Verhandeling over het gezag der Aziatische geschiedschrijvers).

Bij dit oordeel willen wij nog voegen, wat Cuvier van den hoogen ouderdom der volken denkt. De geloofwaardigheid der berigten omtrent den hoogen ouderdom der volken heeft hij met de grootste kritische naauwkeurigheid en grondigheid onderzocht, evenzeer als hunne astronomische kennis. Zijn oordeel over beide is zeer *ongunstig*, en betrekkelijk den ouderdom zegt hij: „*De aan zekere volken toegekende buitengewoon hooge ouderdom heeft geen grond in de geschiedenis.* (*Rech. sur les oss. foss.* I, 166).

Moses heeft eindelijk ook nog regt:

3. *Uit physische gronden.* Cuvier heeft ze bijeenverzameld en verklaart zich, in overeenstemming met de uitstekendste geologen en chimisten, aldus: *dat de physische gronden tot geen hoogeren ouderdom der aarde, gelijk zij nu is, laten besluiten, dan juist tot hetgeen de Mozaïsche oorkonde opgeeft, namelijk* 5000 *of* 6000 *jaren.* Woordelijk zegt Cuvier nog aldus; „Zoo men naauwkeurig „onderzoekt, wat op de oppervlakte der aarde gebeurd is, „sedert zij de laatste maal opdroogde, en de continenten „hunne tegenwoordige vorming aan de iets hooger ge„legen deelen verkregen, dan ziet men duidelijk, dat deze „laatste omwenteling (de zondvloed), en bijgevolg ook de „vorming der tegenwoordige menschelijke maatschappijen „niet zeer oud kunnen zijn. Dit is een der resultaten van de „redelijke geologie, *hetwelk tevens het beste bewezen is en „het minste verwacht werd*, een resultaat, des te hooger „te schatten, wijl het door eene onverbrokene keten de „natuur met de geschiedenis der volken verbindt." (p. 126).

Zoo blijft dan Moses in zijn regt. De aarde, *zoo als zij nu is, sedert menschen daarop kunnen wonen*, is niet ouder dan 6000 jaar; zóó zegt Mozes; de wetenschap bevestigt nu na 3000 jaar zijne opgave. Maar wel verre,

dat men aan Moses zoo gaarne regt geeft, en voor zijn berigt zoo spoedig de zeilen strijkt, heeft men allerhande opwerpingen bijeengebragt, om hem van dwaling te overtuigen; doch alles te vergeefs.

Men heeft beweerd, dat, wijl sommige gewrochten van menschen arbeid veel ouder zijn dan de mozaïsche overlevering, Moses in dwaling verkeert, als hij verzekert, dat het menschelijke geslacht pas eenige duizend jaren oud s. Zoo heeft men zich eerst beroepen op de ijzermijnen op het eiland Elba, en gezegd: te oordeelen naar haren tegenwoordigen toestand, moeten zij al sinds 40000 jaren bewerkt zijn. Doch anderen hebben op betere gronden aangetoond, dat 5000 jaren voldoende zijn, om haren tegenwoordigen toestand voort te brengen, en dan wordt nog daarbij ondersteld, dat de ouden slechts het vierde gedeelte metaal uit de mijnen trokken, van hetgeen men tegenwoordig daaruit wint, hetgeen ondertusschen zeer onwaarschijnlijk is Hoeveel ijzer toch hebben de Romeinen alleen dáártoe gebruikt, om de wereld te veroveren en te overwinnen? Heeft men nu in ouden tijd reeds hoogst waarschijnlijk zoo veel mogelijk uit die mijnen getrokken, dan heeft men ook niet zoo oneindig veel tijd noodig gehad om ze de tegenwoordige gedaante te geven. Men kan in 5000 jaren reeds tamelijk groote gaten in de aarde graven, en heeft daartoe geen 40000 noodig; dat bewijst dus niets.

Veel meer opzien is er ontstaan, en zeer veel is geschreven over zekere ontdekking, in Egypte gemaakt. De zaak is aldus: bij eene expeditie van Bonaparte in Egypte, zag de generaal Desaix, terwijl hij het vlugtende leger der Turken vervolgde, in den tempel te Denderah een in verheven-werk uitgehouwen *dierenriem*.

Later vond men een tweeden te Esneh (Latopolis) met de zelfde teekens en sterrebeelden, van welke wij ons nu bedienen, doch anders verdeeld. Dat was een kostelijke vond, welken de ongeloovige wijsgeeren der vorige eeuw gretig aangrepen, om Moses van dwaling te overtuigen. Deze tempel moest 4000 jaren oud zijn, zoo heette het, en die te Esneh gaf men een geboorteacte van 7000 jaren; „want toen die tempels werden ge„bouwd, was de stand van het firmament juist zóó, als „in deze dierenriemen te zien is." Aan astrologische combinatiën dacht men niet, want daarmede had men tegen Moses niets kunnen uitrekenen. En zoo was dan de beweging, waartoe de tempels te Denderah en Esneh aanleiding gaven, niet gering; ook spreekt men nog nu daarvan in sommige gymnasiën als van het ontwijfelbaarste bewijs voor den oneindig hoogen ouderdom van het menschelijke geslacht en van zijne beschaving; en toch was het maar ijdel geschreeuw, dat er met deze gebeurtenis gemaakt werd. Het viel namelijk iemand in, om ook de *opschriften* der twee dierenriemen te lezen en den stijl te vergelijken; toen ontdekte men, dat de tempel te Denderah gewijd was geworden aan *het welzijn* van keizer Tiberius, terwijl men op den zoo bovenmatig oud geloofden dierenriem den griekschen titel *Autokrator* (zelfheerscher) las, die waarschijnlijk betrekking heeft op Nero, op wiens Egyptische gedenkpenningen hij voorkomt.

Te Esneh leest men op eene kolom, van denzelfden stijl als de dierenriem, de dagteekening van het tiende jaar der regering van Antoninus, d. i. van 147 *na* Christus. Over dezen tempel te Esneh schreef de beroemde Champollion, welken Karel X, koning van Frankrijk, in 1828 naar Egypte zond om de hiëroglyphen te ont-

cijferen, en vervolgens tot conservator van het Egyptische museüm benoemde, in het jaar 1829 het volgende: „Ik „heb mij door bijzondere onderzoekingen overtuigd, dat „deze tempel, welke men, ten gevolge van bloote ver„onderstellingen, op eene eigenaardige verklaring van den „dierenriem aan het gewelf, gegrond, voor het oudste „bouwkundig overblijfsel in Egypte hield, het *jongste* van „allen is. De beeldwerken van dezen tempel gaan tot aan „Caracalla [211—217 na Christus], en daaronder behoort „de beroemde dierenriem, waarover men zoo veel ge„schreven heeft." Zoo is dan van de duizenden jaren *vóór* Christus niet veel overgebleven!

Men heeft ook gewezen op de pyramiden in Egypte, en gezegd: deze moeten ouder zijn dan Moses; maar Marcel de Serres, de dikwijls genoemde geoloog, zegt: „De „pyramiden van Egypte moeten jonger zijn dan Moses, en „zijn het inderdaad; want indien deze monumenten, wier „onverstoorbare massa, volgens de uitdrukking eens dich„ters, den tijd vermoeit, ten tijde van dien grooten wet„gever bestaan hadden, dan zoude hij met de Hebreën, „die met hem uit Egypte trokken, zeker daarvan gesproken „hebben. Zonder twijfel maken hunne grootte en het geheel „hunner kolossa'e proportiën indruk op de verbeelding, „en zulk een indruk, dat meerderen, verstomd over die „reusachtige afmetingen, herhaaldelijk gezegd hebben: deze „monumenten kondigen menschen van honderd voet, of een „onberekenbaren ouderdom aan. Doch deze pyramiden zijn „volstrekt de oudste monumenten niet; zij dagteekenen „volgens Champollion den jongeren, van ongeveer duizend „jaar later dan de oudste monumenten van Egypte. Vol„gens hem tellen de pyramiden slechts 3040 jaar vóór „onzen tijd, terwijl de oudere monumenten reeds vóór

„4040 jaar opgerigt zijn geworden. Deze monumenten „zeggen hun, die ze zonder vooroordeel beschouwen, „slechts zoo veel, dat zij alleen door natiën, vernederd „onder het juk eener absolute monarchie, en door de „vereenigde inspanning van een slavenvolk konden opge- „bouwd worden. Monumenten van zoo kolossale grootte „zijn in den tegenwoordigen toestand onzer hedendaagsche „beschaving onmogelijk, bepaaldelijk, indien hun doel „niets anders is dan, den trots of de ijdelheid eens vorsten, „die de opbouwing vordert, te vleijen; zulke monumenten „waren zelfs onder de Romeinsche heerschappij onmogelijk „geweest; de keizers, almagtig waar het gold, duizenden „soldaten te werven, die bereid stonden, hun bloed voor „het vaderland te vergieten, zouden onmagtig geweest „zijn, indien zij aan de oude Romeinen het offer van „hunnen tijd en van hunne vrijheid zouden afgevorderd „hebben."

Men heeft ook op de groote astronomische kennis der Egyptenaren en Chaldeërs gewezen, en gezegd: zulke vorderingen in de wetenschap kan men eerst na vele eeuwen maken; dus zijn die volken veel ouder, dan Mozes opgeeft. Maar ten eerste, de astronomische kennis van genoemde volken was niet zoo bovenmatig groot. Het is heel iets anders, als men zegt: volken, die in onafzienbare vlakten woonden, hebben het firmament opmerkzaam gadegeslagen en zijne beweging nagegaan, dan dat men beweert, dat zulke, aan een ander doel ondergeschikte, ongeregelde en onnaauwkeurige waarnemingen het gevolg hebben gehad, van hun de eeuwige wetten des hemels, het verband tusschen de minst verklaarbare verschijnselen te doen vinden. Het eerste hebben de oude volken wel gedaan, maar het laatste niet; want dat vordert een langdu-

rige, zeer oplettende studie, met behulp van mathematiek, geometrie, physieke instrumenten en naauwkeurige tijdmetingen, en hangt in het algemeen van de eischen eener rijpe beschaving af. Deze echter ontbrak den ouden volken; eerst de Grieken bevrijdden de wetenschap. Dat de Chinezen, Indiërs en Braminen, Chaldeërs en Egyptenaren bijzondere kennis van de astronomie bezaten, wordt niet bestreden; maar zij paarden daaraan zulke grove dwalingen, een zoo ruwe methode, en zulk eene onbekendheid met de algemeenste grondstellingen, dat zij een wilde gelijken, die van het inwendige mechanismus van een uurwerk geen begrip heeft, wien men echter geleerd heeft, het op te winden.

Overigens toegegeven zelfs, dat de astronomische kennis der genoemde volken zeer uitstekend was, bewijst dat, wat men daarmede bewijzen wil? Daarmede wil men bewijzen, dat die volken slechts in vele duizenden jaren het zoo ver hebben kunnen brengen, en dus vele duizenden jaren ouder moeten zijn dan Moses zegt; maar dat is niet waar. Tusschen Copernicus en het *oude* systeem zijn waarlijk geen duizenden jaren, en de Egyptenaren of Indiërs zullen duizenden jaren gebruikt hebben om hunne *ongevormde* theoriën uit te vinden? Beschouwen wij onze tijden! Wat verbazende vooruitgang! Welke groote waarnemingen, ontdekkingen en uitvindingen! Hebben wij daartoe duizenden jaren noodig gehad? Neen! die niet verwachte vooruitgang is sedert eenige eeuwen geschied. Kan dus die vooruitgang een bewijs voor den hoogen ouderdom der hedendaagsche volken zijn? Zou het niet belagchelijk zijn, te zeggen, dat de Europeesche beschaving vóór 10000 of 20000 jaren moet begonnen zijn, wijl men anders geen buskruid, spoorwegen en stoomschepen zou

hebben kunnen uitvinden? Neen, zoo is het niet; wij mogen den voortgang der wetenschappen en beschaving niet volstrekt naar den tijd berekenen. Het genie schept wat eeuwen niet vermogten. Indien men dan niet zeggen kan: wij Europeanen, Engelschen, Franschen en Duitschers zijn minstens 10000 jaar oud, omdat wij het zóó ver gebragt hebben, dan mag dit nog minder van de *oude* volken gezegd worden; want, om het zóó ver te brengen als zij, waren inderdaaad geene eeuwen noodig. Marcel de Serres zegt zeer juist: „*Onder menschen, wier eenige bezigheid de astronomie was, zouden twee geometrische hoofden voldoende zijn geweest, om het weinige, wat de volken der oudheid er van kenden, te ontdekken.*"

Men heeft nog op vele andere wijzen beproefd, de Mozaïsche oorkonde aan te grijpen, den zeer hoogen ouderdom van het menschelijk geslacht te handhaven; doch alles te vergeefs. Wij willen nog eenige dier pogingen vermelden. Men heeft onderzocht, *welken invloed de stroomende wateren op de oppervlakte der aarde uitoefenen*, en daarbij vooral op den Nijlstroom gewezen. De Nijl, zoo spreken die onderzoekers, moet meer dan 40000 jaren noodig gehad hebben, om de voor de vorming van Egypte's bodem noodzakelijke aarde aan te slibben. Goed, wij nemen het aan, zeggen anderen; maar het blijft de vraag, of deze 40000 jaren *sedert het bestaan der menschen op aarde* verloopen zijn; want wij onderzoeken thans niet, wanneer die aanslibbingen zijn begonnen, zich te vormen, maar of de mensch *voor* de vorming dier aanslibbingen, op aarde verschenen is. Zoo lang men het gedeelte, wat ouder is dan de mensch, niet van dat wat jonger is onderscheidt, kan men den tijd, waarin het laatste zich gevormd heeft, niet bepalen.

Het eenige punt, waaromtrent de meeste onderzoekers, die zich met de vorming der aanslibbingen bezig hielden, overeenstemmen, is dit, dat de aanslibbingen, niettegenstaande hare groote snelheid, toch geenzins groote uitwerkselen teweeggebragt hebben, en dat men, indien men haar aanvang op hoogstens 5000 of 6000 jaren schat, bij het begin der vorming een grooter werkkracht daarin moet aannemen, dan men tegenwoordig opmerkt. Dat zijn minstens de onderzoekingen, door Dolomieu en Girard in Egypte, en door anderen over de aanslibbingen langs de kusten der Noordzee, der Baltische en Adriatische Zee, gemaakt. Het onderzoek dezer bekwame natuurkundigen verdient des te meer vertrouwen, wijl het zonder eenige vooringenomenheid werd ingesteld, en zij toch allen tot hetzelfde resultaat gekomen zijn. Dit nu stemt geheel overeen met het tijdstip, waarop de Mozaïsche oorkonde den mensch op aarde laat verschijnen.

Anderen hebben de *Watervallen* en hun invloed op het vaste land onderzocht. Dezen hebben uitspraak gedaan, dat de waterval van den Niagara in Amerika niet minder dan 40000 jaren noodig had, om van het punt, waar hij begon, te komen tot de plaats, waar hij nu aangekomen is; dus, hebben zij besloten, moet het menschelijke geslacht reeds 40000 jaren bestaan. Een merkwaardig besluit! Gesteld, ook de berekening ware juist, dan moest eerst bewezen worden, dat de Niagara zijn arbeid juist op *dien tijd* begonnen heeft, toen de menschen *pas op aarde verschenen*, of dat de menschen verschijnen moesten, toen hij zijn arbeid *aanving*. Men kan hier echter in het geheel geene zekere berekening maken; want het doorvreten van den waterval hangt van duizend toevalligheden af. Vaste lagen zal hij langzamer doorvreten dan losse,

en wie heeft hem in de verloopene eeuwen gadegeslagen? Eerst sedert vijftig jaar heeft men aan dezen waterval opmerking geschonken, en men zal uit zijnen val berekenen kunnen, hoe oud het menschelijke geslacht is? Wie dàt kan gelooven, kan meer dan bergen verzetten.

Wederom anderen hebben nagegaan, *welken invloed het water in de meeren op de oevers en de omstreken heeft.* Er zijn meeren, zoo zeggen zij, die uitdroogen, doch vroeger zeer groot waren: dat kan slechts in den loop van vele eeuwen geschied zijn. Maar zeer weinige meeren droogen werkelijk uit, zelfs niet die, welke in gebergten, op hoogvlakten liggen en geen toevoer ontvangen; bijgevolg moeten de oorzaken, die het droog worden te weeg brengen, niet zeer vroeg begonnen zijn, anders ware het reeds lang geschied.

Weder andere hebben *de zee en haren invloed op het vaste land gadegeslagen.* De zee werpt onophoudelijk zand op de oevers; als ze vlak zijn, of ondergraaft ze, wanneer ze hoog zijn. Nu heeft men gezegd: de invloed der zee op het vaste land is zóó ontzettend, dat zij dien invloed minstens al 20000 jaren moet uitgeoefend hebben; dat is echter niet waar. Bremontier heeft zich met de beweging der duinen bezig gehouden, en berekend, dat zij jaarlijks ongeveer 60, dikwerf 72 voet naar het binnenste der landen voortgaan. Volgens deze berekening hebben de duinen van de golf van Gasconje 2000 jaren noodig, om naar Bordeaux te komen. Rekent men echter terug, d. i. beschouwt men de tegenwoordige uitgestrektheid der duinen in dat gedeelte van Frankrijk, dan kunnen deze vóór niet meer dan 4000 jaren begonnen zijn met zich te vormen.

Zoo is het ook in Egypte, waar het zand, dat de zee

opwerpt, een groot getal steden en dorpen verwoest heeft, en wel eerst sedert de verovering van het land door de Mohamedanen. Bij een zoo snellen loop, zou dit zand, indien het reeds zoo vele duizenden jaren in het dal werd geworpen, zeker reeds alles tusschen de Libysche kust en den Nijl opgevuld hebben, en toch is het geheel anders; een bewijs, dat de werkzaamheid der zee volstrekt niet zoo oud is, als velen zeggen. Zelfs heeft een gezegd: „daar de zee 3000 jaren noodig heeft, tot zij een el van „het land teruggaat, en men op de hoogste bergtoppen „sporen vindt, dat de zee ze moet bedekt hebben, zoo „heeft de zee even zooveel maal 3000 jaren noodig gehad, „om van die toppen tot den tegenwoordigen spiegel af „te stijgen; bijgevolg bestaat de aarde reeds millioenen „jaren." Maar die schrijver (de Italiaan Tardini) schijnt niet bedacht te hebben, dat de zee niet altijd zoo rustig terug trok, als hij meent. Indien dat immer zoo rustig toeging, hoe verklaart men dan, dat geheele lagen van schelpen en andere stoffen, die met *geweld* opeen gehoopt zijn, zich verbroken, midden in de hardste rotsen bevinden? Waardoor ligt dan het graniet boven het krijt? Hoe komen ongemeen groote rotsblokken geheel afzonderlijk voor op bergtoppen, verre verwijderd van rotsen? Dat ging niet langzaam en rustig, maar door groote omwentelingen. De bergen werden door het vuur, in het inwendige der aarde verborgen, naar de oppervlakte gedreven; zij zijn de blaren op het ligchaam der aarde.

Doch juist die geweldige veranderingen, zoo spreken anderen, bewijzen, dat de aarde veel ouder is dan Moses zegt. Maar het is hier te doen om die veranderingen, welke de aarde ondervond, *sedert menschen haar bewonen*

en kunnen bewonen, en dan komt men altijd dáárop uit, dat die veranderingen niet langer dan 4000 jaren hebben kunnen duren, anders moesten zij een geheel anderen omvang hebben. Men moet zich niet laten ontstellen door grootspraak, door zeer bepaald en vertrouwvol luidende verzekeringen van sommige zoogenaamde onderzoekers, zoo als dit, volgens het verhaal van den Engelschman Brydone aan zijn reisgezel, den kanunnik Recupero, overkomen is. Zij vonden namelijk in Jaci-Reale zeven op elkander liggende lagen lava, en waarvan de meesten met een dikke laag goede pootaarde bedekt waren. Toen had, zoo verhaalt Brydone, de kanunnik gezegd: „Daar „2000 jaren noodig zijn, om eene lavalaag met plant- „aarde te bedekken, moet de uitbarsting, waardoor de „onderste lava ontstond, vóór 14000 jaren geschied zijn." „Recupero zeide mij, zoo verhaalt Brydone, dat deze „ontdekking betrekkelijk de geschiedenis van dezen berg „hem zeer verlegen maakte. Moses hing als een looden „vracht op hem, en verstikte zijn ijver voor het onder- „zoek, terwijl zijn geweten hem niet toeliet, dezen berg „zoo jong te maken, als de Joodsche profeet de wereld. „Wat denkt gij over deze gezindheid eens katholieken „theoloogs? De bisschop, die streng orthodox is — want „de inkomsten van dat bisdom zijn zeer goed — heeft „hem reeds gewaarschuwd, zich in acht te nemen, en „niet te wanen, een betere natuur-geschiedschrijver te „zijn dan Moses, noch het te ondernemen, iets te ver- „zekeren, wat met diens heilig gezag in strijd zoude „kunnen zijn." Dit verhaal van Brydone heeft in der tijd opzien gemaakt; maar kardinaal Wiseman verzekert, dat Recupero nooit gezegd heeft, wat Brydone hem in den mond legt, en ook niet zulke gevolgtrekkingen

gemaakt heeft. Overigens is het ook valsch, wat gezegd wordt van de 2000 jaren, die verloopen moeten, eer lava met plantaarde bedekt wordt. Geleerden van geheel andere beteekenis en veel grooter ondervinding dan Brydone, bewijzen, dat doorgaans op geene wijze kan bepaald worden, hoeveel tijd de vorming der pootaarde op lavalagen vordert. Men kent zeer oude lavastroomen, die geheel naakt gebleven zijn; de in het jaar 1536 van de Etna uitgespuwde lava is onvruchtbaar en naakt, terwijl de jongere van het jaar 1636 met bloemen en wingerden bedekt is.

Zonder alzoo duizenden jaren terug te gaan, zijn de aangegevene oorzaken voldoende, om de veranderingen, op de aarde voorgekomen, sedert de mensch er op geplaatst werd, te verklaren. Men mag aanvangen waar men wil, overal komt men ten laatste hierop neer, dat de aarde sedert het bestaan van den mensch niet boven de 5000 jaren oud kan zijn, nog minder de mensch.

DE CHRISTELIJKE LIEFDEWERKEN.

Eenheid in geloof, eenheid in éénen Middelaar, één heiligen Geest, ééne Kerk, ééne verwachting van toekomstige verheerlijking was, naar zoo menige uitdrukking der kerkvaders, de oorzaak, waardoor, reeds van den aanvang des Christendoms, de geloovigen op zoo bijzonder

in het oog vallende wijze werden aangedreven tot het betrachten der naastenliefde, bepaaldelijk der liefdadigheid. En wijl deze oorzaak wel de aller-volmaaktste, de krachtigste is, om de beoefening dier deugden te bewerken, doch tevens geheel en uitsluitend tot het wezen des Christendoms behoort, is het geenzins te verwonderen, dat in het Christendom, maar ook niet daar buiten, hare betrachting op zoo verhevene en alzijdige wijze ontwikkeld, haar ideaal, de algeheele opoffering van zich zelven tot heil van anderen, om God, zoo rusteloos nagestreefd werd, en menigwerf op het treffendste is verwezenlijkt. De eigenaardige volmaaktheid en kracht dier oorzaak moest zich juist in de eerste tijden der Kerk door spoedige en uitgebreide werking openbaren, en zoo had dan ook reeds Lactantius uit de geschiedenis geleerd, wat hij in den aanvang der vierde eeuw getuigde: „*divina „religio sola efficit, ut homo hominem carum habeat, „cumque sibi fraternitatis vinculo sciat esse constrictum „(siquidem pater idem im omnibus Deus est) ut Dei „patris communis beneficia cum iis qui non habent, par- „tiatur, nulli noceat, nullum premat, non fores claudat „hospiti, non aurem precanti, sed sit largus, beneficus, „liberalis.*" [1]) De geest, waarin Paulus sprak: ik „wenschte, zelf verbannen te zijn van Christus voor „mijne broederen", [2]) de geest, waarin Gregorius van Nazianze zich bereid verklaarde, den ban te ondergaan voor de Macedonianen, indien zij zich met de Kerk hereenigen wilden [3]) die geest van opoffering en heldhaftige liefde, die alle zelfzucht vernietigt, had zijn oor-

---

1) Div. inst. lib. V, cap. 6. 2) Rom. IX, 3.
3) Greg. Naz. Orat. in Pentec.

sprong alleen in het Christendom, wiens goddelijke Stichter, toen hij den dood voor het heil der wereld te gemoet ging, den Zijnen het gebod gaf: „bemint elkander [1]) „gelijk Ik u bemind heb; niemand heeft grootere liefde „dan deze, dat hij zijn leven geeft voor zijne vrienden." Het is dan ook zeer natuurlijk, dat de eerste geloovigen elkander bij voorkeur den naam van *broeders* gaven, en deze benaming stand hield, toen het beginsel, waaruit zij voortkwam, bij de toepassing in het leven veel te wenschen overliet, zeer begrijpelijk ook, dat reeds de oudste Vaders met duidelijke woorden den grond weten aan te geven, waar de Christelijke naastenliefde van uitgaat. „Wij noemen elkander broeders", zegt Minucius Felix, „omdat wij van éénen Vader, God, onzen oorsprong „hebben, één geloof deelachtig, en mede-erfgenamen ééner „verwachting zijn." [2]) Zoo vermaant ook de H. Clemens van Rome de Korinthiers: „Weest eensgezind onder „elkander, want hebben wij niet één God, en éénen „Christus, en is niet één Geest der genade in ons uit- „gestort, en hebben wij niet ééne roeping in Christus?" [3])

In eenen tijd als wij beleven, waarin allerlei ellende, naar geest en ligchaam, en bepaaldelijk het pauperisme, hand over hand toeneemt, terwijl de middelen, buiten de Christelijke liefde gezocht, al meer en meer blijken ontoereikend te wezen, kan men deze waarheden niet te dikwijls en te luid herhalen, en is het om zich daarvan nog dieper te overtuigen, welligt meer dan ooit van pas, om, gelijk we in dit opstel beproeven zullen, een blik op de geschiedenis te werpen, en zoo doende na te gaan,

---

1) Jo. XV. 12, 13, 17. 2) Min. Fel. Oct. c. 31.
3) Clem. I. Cor. c. 46.

wat de Christelijke liefde ten allen tijde voor het geestelijk en tijdelijk welzijn van den naaste gedaan heeft, en alleen in staat is, nog te blijven doen, indien haar weldadige invloed en werking niet door zelfzucht, ongeloof, valsche wijsbegeerte en daarop gegronde valsche staatkunde belemmerd wordt. Een der beste overzigten, betreffende dit onderwerp is ongetwijfeld dat, hetwelk de vermaarde Hefsele, hoogleeraar aan de Tübinger Universiteit, onlangs, op nieuw bewerkt, heeft uitgegeven in zijne *Beiträge zur Kirchengeschichte*, [1]) en waarvan we hier den hoofdzakelijken inhoud, met eenige ons dienstig voorkomende wijziging, zullen mededeelen.

I.

De Christelijke liefde stelt zich vooreerst het bevorderen van het *geestelijk* heil des naasten tot pligt en doel, en zoekt dit te bereiken door:

het gebed van allen, voor allen. De Zaligmaker had reeds tot gemeenschappelijk gebed aangemaand [2]), en de Apostelen verzochten herhaaldelijk de geloovigen om hunne voorbede bij God [3]). Wederkeerig voor elkander te bidden is de nadrijkkelijke raad van den H. Jacobus [4]), en dat Epaphras steeds voor de Colossensen in den gebede bezorgd was, getuigt hun de H. Paulus in zijnen brief aan die ijverige, nieuw bekeerde Christenen [5]). De geloovigen der latere eeuwen, het behoeft geen betoog, hebben die vermaningen en voorbeelden hunner vaderen

---

1) Tübingen, 1864. Band I. 2) Matth. XVIII, 19, 20.
3) Bijv. II Cor. 1, 11. Phil. I, 19. 4) Jac. V, 12.
5) Col. IV, 16.

opgevolgd; zij hebben steeds met den H. Cyprianus „niet „voor één slechts, maar voor het gansche volk gebeden, „om dat zij met dat gansche volk één waren [1]),” als ledematen van één ligchaam, en met den H. Ambrosius ten diepste gevoelden, dat juist „dit een teeken der „onderlinge liefde is, wanneer een ieder bidt voor allen, „en allen voor een iegelijk [2]).”

Dat gebed gaat gepaard met werkzame *bezorgdheid voor het zielenheil* des naasten. „Wie, zegt Paulus, is „zwak, zonder dat ik mijne zwakheid drage; wie wordt „er geërgerd, zonder dat ik in ijver ontgloeije?” [3]) Hoe weinig is hier dus van begrepen door Volgraff, die schrijven durfde: „het Christendom bevordert zelfzucht, „omdat het eischt, dat ieder bedacht zij om slechts voor „zichzelven, voor zijn persoon, den hemel te verwerven”. Die ligtzinnige bewering was reeds lang van te voren weêrsproken door de schoone woorden der geloovigen van Smyrna, voorkomende in het eerste hoofdstuk van hun berigt over den marteldood des H. Polycarpus. „Het „is, zeggen zij, een eigenschap der ware en vastgegronde „liefde, dat men niet alleen zijn eigen zaligheid, maar „tevens die van alle broeders verlangt [4]).” Van hier ook, dat Tertullianus reeds dáárom, wijl hij broeder en mededienaar in Christus is, zich geregtigd en verpligt rekent, om aan de geloovige vrouwen vermaningen te schrijven, die haar tot zaligheid strekken konden [5]). Zinrijk is ook het bekende gezegde van den H. Hieronymus: „de ziel uws „broeders is uwe zuster; laat gij haar afdwalen, zoo is dat

---

1) De or. Dom. 2) Lib. I, de Cain et Abel, c. II.
3) II Cor. XI, 29. 4) Mart. S. Pol. Cap. I.
5) De cultu foem. II, 1.

„u ten zondeschuld." Dien pligt, voor het zielenheil van allen te zorgen, beschouwde men wel als voornamelijk, maar niet als uitsluitend aan de geestelijkheid opgelegd; daarom zijn ten allen tijde de broederlijke onderrigting en teregtwijzing aangezien als werken van barmhartigheid, waar ieder Christen, naar gelang van omstandigheden, toe gehouden is.

Het Christendom vordert en veroorzaakt algemeene *deelneming in het ongeluk van ieder in zonden gevallen broeder.* „Is één lid krank, zegt Tertullianus [1]), dan „lijdt gezamenlijk daarmede het gansche ligchaam, en „tracht gezamenlijk naar de genezing." En de H. Cyprianus getuigt van zichzelven en van zijne geloovige Carthagers [2]): „ik weet, dat gij om den val der broeders „zucht en treurt, zooals ik ook met u zucht en treur „om een ieder van hen." Op eene andere plaats berigt hij ten opzigte der gevallenen de krachtige uitdrukking: „zij hebben mij, als het ware, het ingewand uit het „ligchaam gescheurd." Geheel overeenkomstig de woorden des Heeren, dat de goede herder aan het verlorene schaap bijzondere zorg wijdt, leerde de H. Ambrosius [3]): „De Christen weet, dat de zwakken, armen en zondaars „meerder verzorging en bijstand noodig hebben; met „dezulken heeft de godvreezende een diep mededoogen, „hij verstoot en veracht ze niet, maar neemt deel in „hunnen hulpbehoevenden toestand, opdat het kenbaar „worde, dat wij allen één ligchaam zijn, waarvan geen „enkel der ledematen kan lijden zonder de andere."

Daarentegen *verheugt* zich de Christen van ganscher

---

1) De poen. X. 2) Ep. XI.
3) Serm. VIII, in Ps. 118.

harte over *de genade, welke den naaste ten deel valt.* Zoo verblijdde zich Barnabas, toen hij zag, hoe de genade Gods zich op bijzondere wijze in de nieuwgestichte kerk van Antiochië geopenbaard had [1]). Zoo verwekten Paulus en Barnabas niet geringe vreugde bij de uit het Jodendom bekeerde Christenen van Phoenicië, Samarië en Jerusalem, door hunne berigten over de uitbreiding des Evangelies onder de heidenen [2]).

En met zekere opgetogenheid zegt Paulinus van Nola [3]): „de geest ontwaart een onuitsprekelijke verrukking, bij „het vernemen van de volkomenheid der broeders in de „erkentenis der goddelijke liefde." Ook Augustinus en Hieronymus spreken van die verheuging, en zij is, even als het treuren om den zondaar, voor de herstelde menschheid als een natuurlijk gevoel geworden, dat niet slijt en vergaat, zoolang de gelijkenissen van den verloren zoon en van het wedergevonden schaap in herinnering blijven.

Bijzonder schoon zien wij de christelijke liefde werkzaam in de *Missionarissen*, van de Apostelen af tot aan die geloofshelden, welke in onze dagen in het Oosten, waarheen zij het ware, van dáár tot ons gekomen licht poogden terug te brengen, hun ijver voor de zaligheid hunner verblinde medemenschen met hun bloed bezegelden. Duizenden hebben, in al de eeuwen des christendoms, hun vaderland, hunne vrienden, hunne geliefdste betrekkingen, alle genoegens en uitzigten des levens vaarwel gezegd, menigeen heeft hooge waardigheden, den troon zelfs verlaten, menigeen is een gewissen dood te gemoet gegaan,

---

1) Act. XI, 23. 2) Act. XV, 3; XXI, 20.
3) Ep. 14. ad Sever.

om, door den geest der liefde bezield, de wildste volkeren aan de genade en het heil des geloofs te verspreiden, dat is wel de grootste zegepraal geweest van de Christelijke liefde over de natuurlijke zelfzucht, maar ook alleen het Christendom heeft zulke *zendelingen* voortgebragt.

Talloos waren ook de *vrome stichtingen* tot verligting van het zuiverings-lijden der *afgestorvenen*, talloos de kerken, kloosters, godshuizen en gestichten, die men opbouwde om in allen geestelijken nooddruft van den naaste, ook in de opvoeding der jeugd te voorzien, om hier nog niet te gewagen van die liefdadige inrigtingen, die, schoon ze regtstreeks ligchamelijke verzorging beoogden, toch, juist krachtens den geest, die haar in 't leven riep, meer zijn geworden dan louter voedings- en verplegings-gestichten, en, waar, met ligchamelijke spijs ook geestelijk voedsel uitgereikt, niet slechts genezing des ligchaams, maar ook verbetering naar de ziel bedoeld en bewerkt wordt.

Hoe vele geestelijke *Orden en Congregatiën* zijn er niet ontstaan, die uit godsdienstige beweegredenen zich tot levensdoel stelden, onwetenden te onderrigten en de zondaars tot bekeering te brengen. Hiertoe behoort vooral de tweevoudige Orde van Fontévraud (Fons Ebraldi) bij Poitiers, omstreeks het einde der elfde eeuw, voor boetelingen van beiderlei geslacht opgerigt door Robertus van Arbrissel, (thans Albresec, dorp in Bretagne), Vikarisgeneraal van Rennes. Door Paschalis II bevestigd (1106 en 1113), breidde zich deze Orde ten spoedigste uit in Frankrijk, Spanje en Engeland, en had de verbazendste uitkomst ten goede, daar niet zelden een menigte openbare zondaars, op een en dezelfde plaats woonachtig, zich bij de boeteprediking van Robertus en

zijne volgelingen bekeerden. In de vrouwenkloosters dezer Orde werden echter al spoedig ook zulke opgenomen, die, ook zonder zich een ergerlijken wandel veroorloofd te hebben, een streng ascetisch leven wilden leiden, en grootendeels tot de aanzienlijkste standen der maatschappij behoorden. Sedert de 15e eeuw begon evenwel die Orde te vervallen, en is eindelijk te niet gegaan. Op soortgelijke wijze als Robertus beijverde zich, een eeuw later, de beroemde kruisprediker Fulco van Neuilly; hij zorgde inzonderheid dáárvoor, dat aan slagtoffers der verleiding de noodige geldelijke ondersteuning verstrekt werd tot het aangaan van een behoorlijke echtverbindtenis. Fulco's tijdgenoot, Raymundus de Palmariis, deed afstand van zijn eigen huis, om rouwmoedige zondaressen, onder het opzigt van achtingswaardige vrouwen, tot een beter leven op te leiden [1]).

In de 16e eeuw had de H Joannes de Deo, over wien wij straks nog moeten spreken, niet slechts aan de zieken zijne vaderlijke zorg gewijd, maar ook aan behoeftige jonge dochters, die gevaar liepen, uit gebrek den weg der ondeugd op te gaan. Niet minder beijverde hij zich, de reeds gevallene aan het volslagen verderf te ontrukken, en menige had aan een treffende toespraak, door hem al schreijend en met het kruisbeeld in de hand gehouden, haren terugkeer tot het pad des heils te danken.

Nog heden bestaat in Frankrijk eene Congregatie van edele vrouwen, die zich ten doel stellen, arme landmaagden, welke als dienstboden of dergelijke naar de zoo gevaarlijke steden komen, tegen de verleiding te behoeden. Veel moeijelijker, veel meer opoffering vorde-

---

[1]) Hurter. Papst Innocenz III,, Band IV, p. 459.

rend is het liefdewerk, waarmede sinds nog niet lang de uit Frankrijk oorspronkelijke Zusters van den goeden Herder zich belast hebben: bekeering namelijk en volledige verbetering van openbare zondaressen; ook in andere landen heeft de roem van hare heldhaftige liefde zich verbreid, en ook ons vaderland mag zich, sinds korte jaren verheugen in een gesticht, waar zij de verhevene taak, die zij met op de wereld onbeloonbare zelfverwinning aanvaard hebben, op de voorbeeldigste wijze vervullen. Dit alles is nogtans slechts een volmaakter beoefening van een pligt, die immers iederen Christen verbindt, om namelijk, zoo veel in hem is, zijnen broeder voor het gevaar van zondigen te waarschuwen en te behoeden, en den gevallenen tot bekeering te brengen; Gode alleen kan het bekend wezen, wat veelvuldige, wat grootsche daden in dit opzigt gedurende achttien eeuwen door de Christelijke liefde volvoerd zijn.

Onbegrijpelijk veel heeft zij ook gedaan voor het *onderwijs* en de *opvoeding der jeugd.* Wij zullen hier niet in het bijzonder spreken over de Katecheten-scholen der oudheid, over het menigvuldig, meerendeels geheel kosteloos onderrigt, dat in kanunniks-collegiën, klooster-, abdij- en domkerkscholen gegeven werd, of door beurzen en andere stichtingen van dien aard bevorderd en vergemakkelijkt werd, noch zelfs al de geestelijke Orden opnoemen, welke zich de onderrigting en zedelijke vorming van het aankomend geslacht bijzonder hebben aangetrokken, maar mogen toch, vooral met het oog op ons Vaderland, niet met stilzwijgen voorbijgaan, hoe in dit opzigt de Nederlandsche Broederschap van Geert Groote, ook die der Hieronymianen of van de *Broeders des gemeenen levens* genoemd, zich, volgens algemeene be-

kendheid, zeer groote verdiensten verworven heeft. Verre, onvergelijkelijk verre zijn zij echter overtroffen door de Jezuïeten, die, terwijl zij alle krachten en middelen, welke den mensch ten dienste staan, om de eer van God en het heil van den evennaaste te bevorderen, op de uitstekendste wijze, over de gansche wereld heen, daartoe hebben aangewend, zoo ook van onderwijs en opvoeding zich zóódanig gekweten hebben, dat hun bitterste vijanden zich hieromtrent met de algemeene hulde der Christenheid vereenigd hebben. We zullen nog slechts van eenige minder algemeen verbreide en daardoor ook minder bekende geestelijke Congregatiën gewagen, welke zich vooral aan onderrigt en opvoeding hebben toegewijd. Hiertoe behoort de voormalige Congregatie van de *Vaders der Christelijke leering* (Patres doctrinae Christianae), door Caesar de Bus in 1592 gesticht, ten behoeve van kinderen, armen, onwetenden en landlieden; zoo ook de nu nog ijverig werkzame *Piaristen*, (Patres piarum scholarum), welke in 1597 ingesteld werden door den H. Joseph van Calasanza; ook de Congregatie van de *Broeders der Christelijke scholen*, die tot stand kwam door den kanunnik Jo. Bapt. de la Salle († 1719) welke, na vroeger eene talrijke vrouwen-vereeniging van denzelfden aard bestuurd te hebben, zijn kanonikaat nederlegde, zijn vermogen den armen schonk, en godvruchtige leeraars om zich heen vergaderde, welke voor drie jaren de beloften deden en met de grootste opoffering zich met het geven van onderwijs bezig hielden. Sinds de Pauselijke goedkeuring, die zij in 1724 erlangden, zijn deze broeders (aanvankelijk spotsgewijs Ignorantijnen genoemd) met den besten ijver en uitslag in Frankrijk werkzaam geweest. Tijdens de revolutie opgeheven, werden zij door Napoleon hersteld, en

in 1808 door de Universiteit van Parijs op hoogst eervolle wijze erkend; zij tellen nog heden ongeveer twee duizend medeleden. In Engeland is sinds den aanvang der zeventiende eeuw en ook thans nog in andere landen beroemd geworden de Congregatie *der Engelsche Dames*, of van Maria Ward, in Frankrijk en elders *de Dames de St. Maur*, sedert 1666 *de Zusters van liefde*, *de Zusters van St. André*, *de Zusters van het heilig Hart*, *de arme Schoolzusters* en zoo vele andere, die zich alle moeite getroost hebben en blijven getroosten, om door Christelijk onderrigt en opvoeding, de onwetendheid en onzedelijkheid onder alle de klassen der maatschappij, maar vooral de meest hier aan blootgestelde, de lagere, te keer te gaan.

II.

Overigens is het de natuur der ware godsdienst, dat zij den *geheelen* mensch gelukkig tracht te maken, hem troost verschaft voor dit leven en voor het volgende, en ligchaam en ziel te zamen onder hare moederlijke bescherming neemt. Daarom uit zich de Christelijke liefde niet alleen in de verzorging van het leven des geestes, doch ontvouwt zich ook in rijke en prijzenswaardige veelvormigheid in betrekking tot het ligchamelijke leven. Hier treedt zij vooral aan het licht, in de *gemeenschap van goederen* der eerste Christenen, en uit zich al verder en verder in het onvergankelijke Christelijke idee, dat aan die gemeenschap ten gronde lag. De broederlijke liefde spoorde velen der eerste geloovigen aan, om al hunne bezittingen of ten minste een gedeelte daarvan aan de voeten der Apostelen neder te leggen, om daarmede in de gemeenschappelijke behoeften der Kerk te voorzien en behoeftigen van allerlei aard bij te staan.

Echter was het den geloovigen niet als pligt opgelegd, zich van alle bezittingen te ontdoen; Ananias en Saphira [1]) hadden het hunne voorzeker kunnen behouden, en Maria, de moeder van Markus, bezat nog haar eigen huis te Jerusalem [2]). Als er daarom in de Handelingen der Apostelen [3]) gezegd wordt: „niemand onder hen „noemde iets zijn eigendom, maar zij bezaten alles ge„zamenlijk", en weder [4]): de geloovigen hadden alles „in gemeenschap; have en goederen verkochten zij, en „verdeelden de opbrengst onder allen, voor zooveel „ieder noodig had", dan moet dit niet letterlijk van eene volledige en wettelijk voorgeschrevene wegschenking verstaan worden, doch daarmede wordt de geest van broederlijke liefde aangeduid, die alle zelfzucht uitsluit. Deze bragt sommigen tot volledigen afstand van alle eigen bezit, veranderde in het algemeen diegenen, welke tijdelijke bezittingen hadden, zóózeer, dat zij waren, als bezaten zij niets, en stichtte en onderhield eene gemeenschappelijke kas, die in elke behoefte voorzien moest. Naar den geest alzoo noemde niemand iets zijn uitsluitend eigendom, en niemand toonde zich niet geneigd, zijne goederen ter beschikking te stellen, wanneer de nood van den broeder zulks vorderde.

In dezen zin spreken ook de latere kerkelijke schrijvers nog over eene gemeenschap van goederen, bijv. de schrijver van den brief aan Diognetus (cap 5), en zegt Tertulliaan in den Apologeticus, cap. 39: „omnia indiscreta „sunt apud nos." En in dezen geestelijken zin zal de gemeenschap van goederen zich verwezenlijken bij allen,

---

1) Act. V, 4. 2) Act. XII, 12.
3) Act. IV, 32. 4) Act. II, 44.

die ten volle van het Christendom doordrongen zijn. Want gemeenschap van goederen in den letterlijken zin is in eene maatschappij van eenigen omvang onbestaanbaar, zoo lang de leden dier maatschappij nog met menschelijke zwakheden behebt zijn, en daarom ook kon de apostolische gemeenschap van goederen slechts een voorbijgaande vorm der Christelijke liefde zijn, doch de Christelijke grondbeginselen: dat wij Christus geven, wat wij den broeder toereiken; dat wij den Heer weigeren, wat wij den broeder ontzeggen; dat wij slechts bestuurders zijn der goederen, die God ons toevertrouwd heeft, en strenge rekenschap daarvoor zullen afleggen, die beginselen hebben onvergankelijke kracht, zij moeten noodzakelijk onder de geloovigen zulk eene gelijkwording in tijdelijk vermogen uitwerken, dat wij deze zonder twijfel nevens de oude gemeenschap van goederen kunnen stellen als een anderen, welligt in zóó verre tevens volmaakteren vorm, wijl hij den geest met verwinning van de letter uitdrukt. Dat deze dusgenaamde ideale gemeenschap van goederen alleen maar ideaal is, en zich in het leven nergens *algemeen* vertoont, kan ons niet tegengeworpen worden, en is de betreurenswaardige schuld der rijken, zoowel als der armen.

Een schoon bewijs der Christelijke liefde zijn verder de talrijke *inrigtingen van weldadigheid* onder allerlei vorm, als: armenfondsen, armen- en ziekenhuizen, gasthuizen enz. Reeds van den beginne af nam de Kerk de armen onder hare bijzondere bescherming; hunne verzorging en verpleging werd verheven tot eersten en voornaamsten pligt der diakenen [1]), die spoedig alle behoef-

---

1) Act. VI.

tigen, welke van de Kerk hun onderhoud bekwamen, op daartoe bestemde lijsten aanteekenden. Van zulk een naamlijst bediende zich bijv. de H. Laurentius, toen hij op het bevel van den stads-prefect, om de kostbaarheden der Romeinsche kerk uit te leveren, alle armen, weduwen, weezen enz., die door de Romeinsche kerk onderhouden werden verzamelde, en ze den geldgierigen beambte tot zijne groote verwondering en teleurstelling voorstelde (in 257). Toen de kerkelijke goederen zich vermeerderden, en de bisschop nog het beheer over die allen te zamen had, zonder de verdeeling door afzonderlijke beneficiën, welke verdeeling eerst sedert de zevende en achtste eeuw in gebruik kwam, werd het gezamenlijk inkomen van elke kerk in vier deelen gesplitst, en één gedeelte daarvan was uitsluitend voor de armen bestemd; zelfs beschouwde men alle kerkelijke goederen naar hun meest eigenlijken aard als erfgoed der armen, en van daar werden zij juist door de ijverigste bisschoppen, zoo als door Paus Gregorius den Groote, ter voorziening in algemeene behoeften besteed, tot leniging van rampen, tot loskoop van gevangenen, ter aanschaffing van levensmiddelen in dure tijden, ter opbrengst van brandschattingen enz. [1]) Talrijke bisschoppen waren uitstekend in milddadigheid jegens de armen [2]), en velen van hen spijsden dagelijks niet weinig hongerigen aan hunne eigene tafel, om van talrijke andere liefdewerken niet te gewagen. Gregorius de Groote muntte ook hierin, gelijk in alles wat edel is, zóó zeer uit, dat de legende ontstond, volgens welke hij eens onder de armen

---

[1]) Zie bewijzen hiervoor bij Thomassinus. Vet. et nova Eccles. disciplin. P. III. L. III. c. 26. sqq.

[2]) Voorbeelden hiervan geeft Thomassinus P. I. L. II. c. 89. pag. 629. ed. Mogunt.

den Heer zelf, en eene andere maal zijn bewaarengel aan zijne tafel gespijsd heeft. [1])

Nevens de Pausen en bisschoppen hebben vooral de kloosters zich uit Christelijk gevoel ten pligt gesteld, mild te zijn jegens armen, en gastvrijheid uit te oefenen jegens vreemdelingen. Buiten de eigenlijk gezegde armenhuizen hebben in vele kloosters dagelijks honderden van armen uit de nabuurschap spijziging gevonden, en wanneer er in dit opzigt iets te verwijten is, dan kan het alleen een verwijt zijn van overgroote weldadigheid, waardoor welligt velen der behoeftigen zich wat spoedig van eigen arbeid onthielden. Maar ook aan de leeken van alle standen behoort van oudsher de roem der edelste liefdadigheid, en van Keizer Constantijn af, noemt de geschiedenis eene lange rei van vrome vorsten, welke de vele door den Heer hun aanvertrouwde talenten met wijsheid besteedden, uit den bedriegelijken Mammon zich vrienden in den hemel verwierven, en in gezegend aandenken bij tijdgenooten en nakomelingschap gebleven zijn. De Kerk echter heeft de verdienste, al hare kinderen voortdurend tot werken van liefdadigheid aan te sporen, en terwijl talrijke verordeningen der Conciliën aan bisschoppen en klooster-oversten haar als uitdrukkelijken pligt bevelen, werd ook de leek steeds dringend daartoe opgewekt, en naauwkeurig betreffende dit punt onderzoek gehouden bij gelegenheid der bisschoppelijke kerk-visitatiën. Het is overbekend, dat, door de schenkingen der vermogenden, de meeste kerken een eigen armenfonds

---

1) Jonnes Diac. in Vita Gregorii lib. II, p. 51 sq.

2) Voorbeelden bij Thomassinus, p. 629. Raumer, Gesch. der Hohenst. VI, 577 en 578.

(mensa pauperum, mensa S. Spiritus) verkregen, eerst alleen onder geestelijk, later menigwerf onder burgerlijk beheer.

Niet tevreden hiermede, bouwde de Christelijke liefde nog een groot aantal van allerlei *zieken-* en *armen-gestichten.* Tijdens de eerste verbreiding van het Christendom hadden de heidenen wel reeds ziekenhuizen, maar wijl deze aan Aesculapius gewijd waren [1]), kozen de geloovigen den dood boven de verpleging in zulke inrigtingen, waar alles met afgoderij besmet was [2]). In die tijden van onderdrukking en vervolging konden zij er nog zelf geene stichten, en alleen de onechte martelaars-acten der H. Eugenia (in 250) spreken van zulke huizen *vóór* Constantijn. Maar toen de vrijheid voor de Kerk aanbrak, begonnen allerwege de bisschoppen zulke en soortgelijke gestichten te doen bouwen, en ontstond die menigte van Xenodochia (voor vreemdelingen), Nosocomia (voor zieken), Ptochotrophia (voor armen), Orphanotrophia (voor weezen), Brephotrophia (voor vondelingen) en Gerontocomia (voor oude lieden). Het eerst ontmoeten wij zulke stichtingen in het Oosten, zoowel onder de regtzinnigen als onder de Semi-arianen; onbekend is het, waar ter plaatse zij 't eerst ontstonden.

Nogtans, tegen het midden der vierde eeuw treffen wij een zieken-huis aan te Sebaste in Armenië, en Epiphanius, die zulks verhaalt, merkt er bij op, dat de bisschoppen hier en daar meer dergelijke verplegings-gestichten oprigtten [3]).

---

[1]) Binterim, Denkw. VI. 3. bl. 32.
[2]) Ald. bl. 34.
[3]) Lib. III. haer. 75.

Kort daarna begon keizer Juliaan de afvallige den vromen ijver der geloovigen na te bootsen, en de Christelijke liefdadigheid op heidenschen bodem over te planten, niet zonder den regtmatigen spot daarover te ondergaan des H. Gregorius van Nazianze [1]). Tien jaar na Juliaan maakte de H. Basilius de Groote, Aartsbisschop van Caesarea in Cappadocië, zich beroemd door de stichting van een zeer groot hospitaal, hetwelk, tegen het jaar 372, uit de bijdragen der door dien bisschop in geestdrift gebragte geloovigen en met medehulp van bovengenoemden H. Gregorius opgebouwd, dikwijls voor een wereldwonder genoemd en met een gansche stad vergeleken werd; allerlei zieken, vreemdelingen, ongelukkigen, verstootenen, bannelingen, melaatschen en gebrekkigen werden er in zijne verschillende afdeelingen en vertrekken gehuisvest. Door de zorg van Basilius verrezen ook elders in zijn bisdom zulke liefdegestichten, en dat er vele dergelijke, tijdens de vierde en vijfde eeuw, in het Oosten bestaan hebben, zien wij uit den achtsten Canon [2]) der kerkvergadering, in 451 te Chalcedo gehouden. Eene halve eeuw vroeger had de H. Joannes Chrysostomus verscheidene hospitalen deels opgerigt, deels vernieuwd, en daartoe al de bespaarde inkomsten zijner kerk gebezigd, zoo als Palladius in de levensbeschrijving van dien heilige heeft opgeteekend [3]).

Ook het Westen bleef niet achter in het stichten van zulke liefdewerken, en ofschoon Augustinus de armen en zieken liever aan *zijne* tafel en in *zijn* huis, dan in een

---

1) Thomassinus. p. 626.
2) Hefele, Conciliën-gesch. B. II. bl. 493.
3) Thomassinus. p. 627.

gasthuis liet verplegen [1]), had toch reeds zijn tijdgenoot Paulinus, te Nola een hospitaal voor weduwen, zieken en armen opgerigt. Ook in het Westen schijnen de bisschoppen de eerste inrigtingen van dien aard gesticht te hebben; over het geheel echter waren die instellingen in het Westen van lateren tijd dan bij de Grieken, en daardoor ook strekten zij zich minder spoedig tot alle behoeften uit. Daaruit laat het zich welligt verklaren, dat in het Westen nog in de zesde eeuw de ongelukkige kinderen, bij gebrek aan vondelingshuizen, aan de deuren der kerken te vondeling werden gelegd [2]).

Doch niet alleen de bisschoppen, die door de voorschriften der kerkvergaderingen tot het oprigten van zulke weldadigheids-gestichten verpligt waren, maar ook de leeken hebben zoowel in het Oosten als in het Westen, spoedig zulk een deel genomen aan deze werken van barmhartigheid, en zóóveel tot derzelver onderhoud bijgedragen, dat weldra, vooral in het Oosten, nergens eene stad van eenig aanzien meer was, of zij had verscheidene zulke armen- en ziekenhuizen, met woningen voor priesters, geneesheeren en werklieden [3]).

Zoo had bijv. een vriend van den H. Hieronymus, de patriciër Pammachius te Rome, na den dood van zijne echtgenoot, omstreeks het jaar 400 daar een hospitaal gesticht, terwijl Hieronymus zelf een ander te Bethleëm oprigtte. Omstreeks dienzelfden tijd had Fabiola insgelijks te Rome een ziekenhuis (Nosocomium) gesticht, het eerste, dat in het Westen ons bekend is geworden [4]).

---

1) Zie daarvan de bewijzen bij Thomassinus, p. 629.
2) Binterim, B. II. D. II, pag. 519.
3) Binterim, B. VI. D. III, pag. 39. vv.
4) Thomassinus, pag. 629. 630.

Hieronymus spreekt buitendien nog van andere leeken, wier edelmoedigheid in het stichten en begiftigen van zulke instellingen, als het ware de afgunst der bisschoppen had opgewekt [1]). Zelfs is het bekend, dat keizer Justinianus een paleis, dat hij nog kortelings had laten bouwen, op aanraden van den H. Samson, in een zieken- en armenhuis herschapen heeft, hetwelk van toen af het Xenodochium Samsonis heette, terwijl deze heilige zelf den naam van Samson Xenodochus voerde [2]).

Ook de keizerin Eudoxia heeft zeer vele zieken-, armen- en vreemdelingshuizen laten bouwen. Dit voorbeeld der vorsten vond navolging bij de andere grooten des rijks, zoodat weldra overal in Italië, en in de zesde eeuw ook reeds in Gallië, zulke inrigtingen bestonden.

Toen met den aanvang der middeneeuwen, in de achtste en negende eeuw, de Germaansche volkeren uit de diepte, waarin zij tot zoolang verzonken waren geweest, te voorschijn traden, en de voornaamste plaats in de wereld- en kerkgeschiedenis gingen innemen, deed de Christelijke geest onder hen dezelfde liefdadige stichtingen verrijzen, die reeds vóór eeuwen in de oude Christelijke wereld in grooten getale bestonden. De eerste instellingen van dien aard in het Westen schijnen door Schotsche monniken in Schotland of Ierland gebouwd te zijn; van daar dat zij zelfs Hospitalia Scotorum genoemd worden. Reeds Karel de Groote [3]) en het Concilie van

---

1) Thomassinus, pag. 630.

2) Binterim B. VI. D. III. pag. 39.

3) In het kapitularium van het jaar 801, N°. 38, pag. 355 bij Baluz., Capit. reg. Franc. T. I. beveelt Karel de Groote aan de bisschoppen, zorg te dragen, dat de gasthuizen, welke in de kloosters bestaan, niet ten gronde gaan, en dat zij ze weder zullen oprigten, waar zij te niet gegaan zijn. Daarin wordt niet

Meaux van het jaar 845, Can. 40, maken melding van deze inrigtingen, er over klagend, dat de bestuurderen geweld plegen jegens deze instellingen, ze berooven, de vreemdelingen niet opnemen, en de monniken, die van hunne jeugd af daar opgevoed zijn, verdrijven. Hieruit zien wij, dat deze inrigtingen reeds lang bestaan moeten hebben, want er waren monniken verdreven, die reeds van hunne jeugd af daar opgevoed waren, en uit zulke onordelijkheden mag men gerustelijk besluiten, dat deze stichtingen reeds langen tijd slecht waren beheerd, en vele jaren hadden bestaan. Ook zien wij hieruit, dat aan zulke instellingen tegelijk kloosters waren verbonden, wier monniken met de zorg der vreemdelingen en zieken belast waren. Om nu aan deze hospitiën, die ook tot huisvesting der pelgrims bestemd waren, eene betere toekomst te verzekeren, werden hare bestuurderen aan een strenger toezigt der bisschoppen onderworpen [1]). Dat die vroegste Schotsche gasthuizen reeds vóór den tijd van Karel den Groote gesticht zijn, is dus waarschijnlijk [2]), doch eerst onder Karel en zijn zoon Lodewijk den Vrome werd van staatswege door wetsvoorschriften voor hunne verdere uitbreiding gezorgd.

Behalve de Schotsche monniken, zegt Binterim, heeft zich, omstreeks de helft der achtste eeuw, in dit opzigt vooral verdienstelijk gemaakt, bisschop Chrodegangus

---

uitdrukkelijk vermeld, dat zij door de Schotten gesticht zijn; dit geschiedt echter wel in het Concilie van Meaux. Vgl. Hefele, Conciliën-geschichte, B. IV, pag. 110.

1) Thomassinus, pag. 634.

2) Omstreeks het jaar 801 waren er reeds velen in staat van verval. Zie het Kapitularium van het jaar 801 bij Baluz. T. I. p. 355. Reeds in het jaar 789 sprak Karel de Groote van geregeld ingerigte hospitiën. Baluz. T. I. p. 238, n. 73.

van Metz, de stichter der Kanoniën, die in zijnen regel voor de Kanoniën, aan de bisschoppen en geestelijke overheden beval, om inrigtingen te stichten, waar arme vreemdelingen en zieken een verblijf zouden hebben en verpleegd konden worden; hiertoe moesten de Kanunniken geldelijke bijdragen leveren, enz. Maar die hoogst verdienstelijke geleerde heeft hier blijkbaar eene vervalschte uitgave van Chrodegangus' regel voor oogen gehad, want in den echten regel, zooals Harduinus (IV, p. 1182. vv.) en Mansi (XIV, p. 313) dien medegedeeld hebben, en die slechts 34 hoofdstukken bevat [1]), vinden wij niets daarover, wel echter in die uitgave, waarin die regel vermeerderd is met de besluiten van het Concilie van Aken van het jaar 816. In deze vermeerderde Regula Canonicorum (Harduinus, IV, p. 1198) lezen wij wel het door Binterim aangehaalde 45ste hoofdstuk, dit is echter niet van Chrodegangus, maar overgenomen uit den 141sten Can. van het Concilie van Aken [2]).

Veel echter heeft Alcuinus deze weldadigheids-instellingen bevorderd, en waarschijnlijk ook in dien geest op Karel den Groote gewerkt, en de bisschoppen tot oprigting van zulke hospitiën aangespoord. Naauwelijks toch was zijn leerling en vriend Eanbaldus bisschop geworden, of hij vermaande hem aanstonds, om gasthuizen voor armen en pelgrims te bouwen [3]).

Twee jaren na den dood van Karel den Groote gaf de bovengenoemde kerkvergadering van Aken in het

---

1) Zie Hefele, Conciliën-geschichte, B. IV, pag. 16. vv.

2) Zie Hefele, Conciliën-geschichte, t. a. p., pag. 12.

3) Ep. Alcuini ad Eanbaldum, bij Canis., Thesaur. T. II. pag. 452. ed. Basnage. Zie Binterim t. a. p., pag. 49.

jaar 816, ten dien opzigte eenige merkwaardige besluiten. In het eerste boek, (Can. 146), beveelt zij, dat de bisschoppen, naar het voorbeeld der Vaders, een bijzonder gebouw moeten oprigten, om daarin de armen op te nemen; dat zij dit uit de inkomsten der kerk moeten onderhouden, dat de Kanunniken het tiende gedeelte van hunne inkomsten voor deze gasthuizen moeten besteden. Dit gasthuis moet in de nabijheid der kerk zijn, aan het hoofd daarvan moet een geestelijke staan, en in den tijd der Vaste moeten de Kanunniken den armen, naar het voorbeeld des Heeren, de voeten wasschen [1]).

Hiermede verwant is een ander voorschrift in het tweede boek der besluiten van hetzelfde Concilie van Aken, volgens hetwelk ook in de nonnenkloosters een klein hospitaal voor weduwen en arme vrouwen *binnen* het klooster en daar *buiten* een grooter, waarin men ook vreemdelingen mogt opnemen [2]), zou gesticht worden. Het tweede Concilie van Aken (in 806) wil in *iedere* stad en in *ieder* klooster zulk eene inrigting gevestigd zien.

Later, zoo lang de middeleeuwen duurden, stelde men algemeen er eene groote eer in, hospitalen te bouwen of te vergrooten; bisschoppen, kloosters, steden en vorsten wedijverden in die soort van christelijke liefdadigheid, welke als een krachtig middel werd aangezien om de goddelijke barmhartigheid deelachtig te worden en vergiffenis van zonden te erlangen. Zoo zijn dan ook onafzienbaar talrijke verplegingshuizen, voor zieken, armen,

---

1) Harduinus, IV, pag. 1144, n. 141. Hefele, Conciliën-geschichte, t. a. p.

2) Harduinus, IV, pag. 1175. can. 28.

pelgrims, oude lieden, weezen, vondelingen, leprozen enz., in de middeleeuwen opgebouwd, tot heden nog blijven bestaan, als zoo vele getuigenissen hoe de godsdienstige zin onzer voorvaderen hen aandreef, in het belang der menschheid, en tot bevordering des algemeenen welzijns, zulke liefdadige inrigtingen te stichten, te ondersteunen en met ruime inkomsten te voorzien.

De Kerk heeft dien liefderijken zin steeds bevorderd, door het toezeggen van gunsten en door aflaten dat heilig vuur van tijd tot tijd aangewakkerd, en van den begin af die stichtingen onder hare moederlijke bescherming genomen. Ook van leeken oorspronkelijke inrigtingen dezer soort werden aan het herderlijk toezigt en beheer der bisschoppen onderworpen, zoo wel in het Grieksche rijk, bepaaldelijk door verordeningen van Justinianus, als in het Westen op bevel van Karel den Groote, van verscheidene Conciliën en Pausen. [1]) Ja, de Vorsten bragten de door hen zelven opgerigte gasthuizen onder het bisschoppelijk bestuur. Want „niet de *overheidsper-*„*soon*, zegt Hurter [2]), maar de *Christen* had ze gesticht, „met inkomsten en bezittingen voorzien; niet een of „ander staatsbelang, maar de levenwekkende kracht des „Christendoms, had ze te voorschijn geroepen; niet door „het aanwenden van 's lands middelen, maar door milde „gaven uit eigen goed werd er bestaan en voortduring „aan verzekerd." En hoe de Kerk het aan haar betoonde vertrouwen door een goed beheer dier stichtingen beantwoord heeft, heeft Frederik von Raumer [3]) betuigd: „men zorgde, zegt hij, zóó verstandig, dat het inderdaad

1) Voorbeelden bij Walter, K. R. § 329. Hurter, Bd. IV, p. 460.
2) Innocenz III. Bd. IV p. 456.
3) Gesch. d. Hohenst. Bd. VI, p. 576.

„verbazing en bewondering wekt." Vooral wilde de Kerk evenzeer de ziel als het ligchaam verzorgd zien; de ter verpleging opgenomene moest daarom tot het H. Sakrament der boetvaardigheid naderen, en de regelmatige godsdienstoefeningen des huizes bijwonen en volbrengen. Menig godshuis had een eigen geestelijke, in andere was de parochie-pastoor met de zielzorg belast [1]).

Nog het Concilie van Trente verpligtte de bisschoppen, naauwkeurig toezigt te houden, dat de bestuurders der godshuizen zich in hun beheer trouw en zorgvuldig zouden gedragen [2]). Dat bestuur verbleef oudtijds voornamelijk aan de diakenen, van waar de naam van *Diaconiae* voor de gestichten, en van *Praefecti Diaconiarum* voor de bestuurders. Dikwijls werd hun een Notarius of Chartularius ter geregelde boekhouding toegeschikt. Maar reeds in de middeleeuwen komen wereldlijke bestuurders der godshuizen voor tot groot nadeel van deze en na de hervorming der zestiende eeuw is op vele plaatsen dergelijk beheer geheel en al der Kerk onttrokken en in handen van leeken overgegaan [3]). Wat de reformatie begon, is voltooid door het nieuwerwetsche staatsbestier, dat er roem op draagt, zich van de Kerk vrijgemaakt te hebben, en in plaats van een godsdienstig beginsel, slechts philantropie ten grondslag heeft genomen.

Dat zulks een vooruitgang is geweest, moge, naar het spreekwoord, Apella gelooven, en met hem een ieder welke de bediening, door huurlingen in een spijshuis verstrekt, hooger acht dan de liefderijke verpleging en stichtelijke toespraak eener zuster van barmhartigheid.

---

1) Walter, t. a. p. Hurter, Bd. IV. p. 460.
2) Sess. VII. cap. 15.
3) Binterim, Bd. VI. 3. p, 46. Walter § 329.

Daarmede zijn wij een nieuw punt genaderd. De Christelijke naastenliefde heeft niet slechts arm- en ziekenhuizen opgebouwd, maar velen hebben ook in heldhaftige geestdrift iets veel edelers dan tijdelijke goederen, *hun eigen persoon* ten beste gegeven tot dienst en hulp van kranken en nooddruftigen. Eene gelegenheid tot de verhevenste beoefening dier Christelijke zelfopoffering bij de verpleging van zieken ontstond er door de hevige pestziekte, welke tegen het midden der derde eeuw bijna al de provinciën des Romeinschen gebieds dertien jaar lang teisterde, waarbij de Christenen niet slechts over hunne geloofsgenooten, maar ook over de heidenen, die kort te voren nog tot hunne vervolgers behoorden, met de edelste zorgvuldigheid, en ondanks het ieder uur dreigende doodsgevaar, zich ontfermden, ja letterlijk hun leven voor hen gaven [1]). Deze christelijke deugd blonk toen des te schitterender uit, hoe meer de heidenen zich aan de algemeene ramp en ellende poogden te onttrekken. De teederste banden waren onder hen zoo goed als losgemaakt; ouders en kinderen, echtgenooten, broeders, zusters en vrienden verlieten elkander, om den dreigenden dood te ontkomen, en honderden moesten hulpeloos versmachten, wijl geen liefderijke hand hun redding kwam bieden; geen wonder, dat vele heidenen, door zoo uiteenloopende handelwijs getroffen, voor het Evangelie gewonnen werden. Tot zulke ziekenverpleging werden de geloovigen steeds door hunne bisschoppen, zooals door den H. Cyprianus van Carthago [2]), aangemaand; dezen gingen met hunne diakenen openbaar daarin voor, gelijk

[1]) Zie Dionys. Alexandr. bij Eusebius. Hist. Ecc. VII, 22, en Cyprianus, de mortalitate.

[2]) Cyprianus, t. a. p.

de martelaars-acten en oudste kerkgeschiedenis er menig voorbeeld van bewaard hebben. Spoedig zelfs (sedert de vierde eeuw) kwam er eene geestelijke Vereeniging tot stand, die zich ten doel stelde, eigen leven te wagen bij het verzorgen der zieken, en alle diensten, welke aan hen bewezen moesten worden, uit Christelijke liefde op zich te nemen; het waren de *Parabolani*, wier latere verbastering de oorspronkelijke schoonheid hunner instelling niet wegneemt.

In diezelfde vierde eeuw had Basilius de Groote niet slechts hospitalen en dergelijke huizen gebouwd, maar kwam ook in persoon zijne dienst aan de hulpbehoevende lijders betoonen; insgelijks deed zijn vriend, de H. Gregorius van Nazianze. Hetzelfde voorbeeld gaven Pammachius en Fabiola in de door hen gestichte gasthuizen [1]). Even zoo handelde Sulpicius Severus, in het door hem opgerigte Xenodochium, met de arme vreemdelingen [2]), en zelfs vorstelijke personen, als Placilla, gemalin van Keizer Theodosius den Groote, hebben zich tot de vernederendste dienstbetooning in dergelijke godshuizen bereid getoond [3]).

In de middeleeuwen onderscheidde zich bijzonder de H. Vorstin Elisabeth van Thüringen, als een toonbeeld van de liefderijkste kranken-verzorging; want na het overlijden haars gemaals, dat is van haar 21e jaar af, verliet zij dagelijks den Wartburg, en bezocht het beneden haar kasteel liggend hospitaal, waarin 28 zieke vrouwen van de armste volksklasse, huisvesting en verpleging vonden; en zelfs aan die lijderessen, van welke de bedienden met

1) Thomassinus, p. 30. Binterim, p. 43 en 44.
2) Thomassinus, p. 631.
3) Theodoretus, Hist. Eccl. V, 19. Thomassinus, p. 628

afschuw terugvloden, bragt die heilige Vorstin eigenhandig spijs, drank en geneesmiddelen; zij zelf verbond en heelde er de afzigtelijkste wonden en gezwellen. Aan haar geleek hierin de dochter van koning Fulco, Sibylla van Jerusalem, die ten dienste der zieken het ongeloofelijke verrigt heeft, en wat de geschiedenis ten dien opzigte over den H. Franciscus van Assisi geboekt heeft, is van te algemeene bekendheid gebleven, dan dat wij noodig zouden hebben, er hier in bijzonderheden over te gewagen.

Maar niet slechts enkele personen, gansche Vereenigingen, Congregatiën en Orden wijdden zich aan dat hoogverdienstelijk liefdewerk. Wij herinneren hier slechts aan de *St. Antonius-broeders* en *Jesuaten* der middeleeuwen; aan de Orde der *Barmhartige Broeders*, in de zestiende eeuw door den H. Joannes de Deo, en die der *Vaders van den goeden dood*, door den H. Camillus de Lellis in dezelfde eeuw gesticht. Zeer natuurlijk, dat hunne zorg zich niet alleen bij de genezing des ligchaams bepaalde, maar dat zij de zieken, waarvan geen herstel te hopen viel, tot een zalig sterfuur voorbereidden, en de overigen tot bekeering en beterschap des levens bragten. De *Barmhartige Zusters van den H. Vincentius van Paulo* zijn sinds de zeventiende eeuw, de gansche wereld door, beroemd geworden; haar alles overwinnende ijver ademt nog in onze tijden zoo geheel den geest van haren heiligen stichter, Vincentius a Paulo, wien om duizendvoudige redenen, maar bepaaldelijk wegens het oprigten dier zuster-congregatie, zoo regtmatig de naam is gegeven van: Vader aller ongelukkigen. Over hetgeen hij voor de galeislaven deed, zullen we straks nog spreken, en wijzen thans eerst op nog andere door hem in 1617 gestichte

zustervereenigingen der Christelijke liefde, op zijne te Macon opgerigte Broeder-vereeniging van den H. Carolus Borromaeus voor armen en gebrekkigen, op de Vereeniging der aanzienlijke vrouwen te Parijs, welke onder zijne leiding, in het Hôtel-Dieu, het grootste hospitaal dier stad, de dienst der lijders waarnamen, op de anderhalf millioen francs, die hij opzamelde voor het door honger en sterfte zwaar bezochte Lotharingen, op die honderden van uitgewekene Lotharingers, die bij hun *Vader* Vincentius in Parijs een toevlugt zochten en vonden, aan die uit Engeland verdreven Katholieken, waar hij zoowel huisvesting als voeding aan verschafte, aan de vele gasthuizen, die door zijn persoonlijke zorg of door zijne tusschenkomst werden tot stand gebragt, en eindelijk aan Picardië en Champagne, welke hem soortgelijke weldaden als Lotharingen te danken hadden.

Bij al deze verdiensten ten opzigte van den nooddruftigen evennaaste voegde hij in 1663 een nog grootere door de instelling van de bovengenoemde Congregatie der *Barmhartige Zusters* (Soeurs de la charité, Soeurs grises). Vincentius was de zielsbestuurder van Mevrouw de weduwe Louise Legras, geb. de Marillac, welke, volgens zijn last en aanwijzing reeds in 1629 Frankrijk doorreisde, om de op onderscheidene plaatsen door hem opgerigte Zustervereenigingen te bezoeken en den staat harer werkzaamheden op te nemen. Na dien voorbereidenden maatregel belastte hij Mevrouw Legras met de bestiering en opvoeding van godvruchtige maagden, die in maagdelijke zuiverheid leven en zich gansch en al aan zieken-verpleging toewijden wilden. Haar getal vermeerderde spoedig, en onder goedkeuring des Aartsbisschops van Parijs onstond in 1633 de bovengenoemde Congregatie,

welke nog gedurende het leven des H. Vincentius en zijner vrome vriendin niet slechts in Frankrijk maar zelfs tot in Polen zich uitbreidde, in een tijd, waarin Duitschland juist al het wee gevoelde van den rampzaligen dertigjarigen oorlog.

Met de zieken-verzorging vereenigen echter deze Zusters, van haar ontstaan af, ook het onderwijs van arme meisjes, en blijkens de statistische opgaven worden jaarlijks ongeveer even zoo vele kinderen als kranken door haar verzorgd. Bij het uitbreken der omwenteling van 1789 telden zij alleen in Frankrijk 425 gestichten, deels hospitalen, deels scholen; slechts één dag en één besluit der vrije (!) natie was in 1791 voldoende, om daar het wettig bestaan aan te ontnemen, maar feitelijk bleven zij in wezen, des te onontbeerlijker geworden door de matelooze ellende des „souvereinen volks." Napoleon herstelde de Zusters weder, en sedert hebben zij altijd meer en meer den weldadigsten invloed in Frankrijk uitgeoefend. In 1816 verzorgden zij er 52000 zieken en 56000 kinderen; elf jaar later, in 1827, was het getal der eersten reeds tot 145000 der laatsten tot 120000 gestegen [1]). Over hare onovertreffelijke verdiensten uit te weiden is overbodig, wijl haar lof allerwege, ook door de vijanden der Katholieke Kerk, verkondigd en verbreidt wordt.

Behalve deze Zusters bestaan inzonderheid in Frankrijk en Italië nog vele andere Congregatiën en geestelijke Vereenigingen, wier leden, uit alle standen, deels in kloostertucht, deels in de wereld levend, zich het verzorgen der zieken ten doel stellen. De beroemdste daar-

---

[1]) Reuchlin, das Christenth, in Frankreich, p. 228.

onder zijn de *Hospitalinnen van den H. Thomas a Villanova*, de *Soeurs de la charité d'Evron*, de *Soeurs de la sagesse*, die bepaaldelijk de hulpbehoevende soldaten bijstaan, en andere. In Constantinopel zijn ook hospitalen, voornamelijk voor pestzieken bestemd, door de Fransche regering toevertrouwd aan het bestuur en de verzorging van de dusgenaamde *Abbés de la peste*, Armenische priesters, die te gelijk in de geneeskunde ervaren zijn, en hun dubbele betrekking, ook tijdens de hevigste besmetting, met verwonderlijken moed en gerustheid vervullen.

De Christelijke naastenliefde heeft zich ook ten allen tijde het lot der *gevangenen* aangetrokken. Bekend is het, dat in de eerste vervolgingen der Kerk de belijders, dat is, zij die om het geloof zich in de boeijen bevonden, met heiligen eerbied bezocht, verpleegd en bemoedigd werden. Gelijk de Kerk hun tot troost en versterking door de Diakenen het H. Sakrament liet brengen, wisten de geloovigen, mannen en vrouwen, in de kerkers door te dringen; zij vereerden dan de belijders, zij kusten hunne ketenen, en verzachtten hun lijden op allerlei wijze, soms met omkooping der wachten [1]). Menigeen, op gevaar af, van als Christen bekend en gevat te worden, wilde niet nalaten, de broeders in den kerker te bezoeken; anderen namen de verdediging der gevangenen op zich, en rijkere gemeenten zonden aan armere dikwijls milde bijdragen tot hnnne verpleging [2]). Ook bannelingen en krijgsgevangenen deelden in de weldaden der Christelijke liefde; de eersten ondersteunde men in hun nood, en

---

1) Mamachi, de' costumi de' primitivi Cristiani, t. III.

2) Mamachi, t. a. p. waar bewijzen uit de Kerkvaders worden aangehaald.

bezorgde hun een toevlugt onder buitenlandsche broeders; de laatsten werden door tusschenkomst der Kerk vrijgekocht [1]). Tegen het midden der derde eeuw heeft vooral de H. Cyprianus met het schoonste gevolg, de geloovigen tot geldelijke bijdragen ter loskooping der Numidische Christenen opgewekt [2]), en zoo deed ook terzelfder tijd Paus Dionysius I [3]); in de vierde eeuw werden er velen op die wijze uit de handen der Gothen bevrijd [4]); in de vijfde heeft de H. Paulinus de bezittingen zijner kerk, al zijn eigen goed, ja zijn persoon zelfs prijs gegeven, om de geloovigen uit de gevangenschap der Wandalen te verlossen [5]).

Toen nu het Christendom heerschende godsdienst was geworden, werd straks de inrigting der gevangenissen veranderd. De beide geslachten werden, ook bij gelijke overtreding, van elkander afgezonderd; op zon- en feestdagen was er toegang tot den kerker; beter voedsel werd aan de opgeslotenen verstrekt, zij behoefden den troost der godsdienst niet meer te ontberen, en hare dienaars waren juist degenen, welke zich met vaderlijke zorgvuldigheid voor die rampzaligen beijverden. Aan de bisschoppen was het toezigt over de kerkers aanbetrouwd; zij moesten die wekelijks bezoeken, bij ieder der gevangenen naar de reden zijner opsluiting vernemen, alles, wat er met hen geschiedde naauwlettend gadeslaan, de bewakers en opzieners hunnen pligt onder het oog brengen, en als er groote verzuimenissen plaats hadden, die, waar het

---

1) T. a. p.
2) Epist. 61.
3) Basil. Magn. III, p. 164.
4) Ambros. de off. II, c. 15.
5) Gregor. Magn. Dial. III, 1.

behoorde, bekend maken. [1]) Op feestdagen werd menigwerf aan degenen, wier overtreding met verligtende omstandigheden gepaard was, kwijtschelding van straf verleend; bij de eeuwgetijden van Christus' geboorte schonk men algemeene vergiffenis, en ter gelegenheid van het Paaschfeest, waarop door Christus de verlossing der wereld voltooid was, verkreeg menigeen zijne bevrijding uit de banden des kerkers [2]).

Hoe ruwer in de middeneeuwen de gevangenen behandeld werden, des te meer beijverden zich degenen, wier gevoel het meest verchristelijkt was, het lot dier ongelukkigen dragelijker te maken. Velen bepaalden in hunne testamenten aanzienlijke sommen tot vrijkooping van gekerkerden, vooral van krijgsgevangenen, die het dikwijls hard te verantwoorden hadden, anderen waren op andere wijzen daartoe werkzaam, maar al hetgeen door bijzondere personen in dit opzigt reeds gedaan was, werd overtroffen door de Orde der H. Drievuldigheid of der Mathurinen. Joannes de Matha, doctor der godgeleerdheid te Parijs, verliet tegen het einde der twaalfde eeuw de wereld, en begaf zich bij een kluizenaar, den H. Felix de Valois, onder wiens leiding hij zich op het geestelijk leven toelegde. Eens verscheen hun, terwijl zij baden, een hert met een kruis tusschen de horens, en zij besloten daaruit, door God tot iets buitengewoons geroepen te zijn. In een droomgezigt ontvingen zij daarop het bevel, zich naar Rome en den Paus te begeven, die zou aanwijzen, wat God van hen verlangde. Dit geschiedde in 1198. Innocentius III belastte hen met het vrijkoopen

---

[1]) Riffel, Kirche und Staat I. p. 93.
[2]) Riffel. p. 92. Walter, § 345.

der gevangen Christenen. die zich in de magt der Sarazenen bevonden, en gaf aan de Orde, welker instelling zij daartoe bedacht hadden, den naam van *Ordo de redemtione captivorum, in honorem Sanctissimae Trinitatis.* Zoo verhaalt de vrome overlevering. Hurter [1]) meent, dat Roger, een aan de Sarazenen ontkomen ridder, de beide kluizenaars op het denkbeeld van zulk eene onderneming gebragt, en daartoe zijne goederen hun aangeboden heeft. Het eerste huis dezer nieuwe Vereeniging, waaraan zich te Rome verscheidene medeleden aangesloten hadden, werd in Marseille opgerigt, maar het stamklooster der Orde werd gesticht bij Cerfroy, in het bisdom van Meaux, waar beide heiligen het eerst in afzondering gewoond hadden. Koningen, vorsten en bisschoppen bevorderden dit heilig werk, en Innocentius III gaf kennis van het ontstaan dier Vereeniging aan het Opperhoofd der Muzelmannen in Marokko, met verzoek van aan die vrome mannen den toegang tot zijne landen te veroorloven.

In korten tijd had deze Orde honderden gevangenen vrijgekocht, en door de edelmoedigste zelfopoffering zich algemeene achting en aanzienlijke losgelden verworven. Zij vestigde zich voornamelijk in Frankrijk, Spanje, Italië, Ierland, ja zelfs in Amerika. In het eerstgenoemde land werd zij in het laatst der vorige eeuw door den zoogenoemde triumf der vrijheid vernietigd, en steden gelijk Lyon, Marseille, Parijs zien dus sedert lang niet meer die treffende optogten van voorheen, als zoo vele verloste gevangenen, menschen van allerlei taal en natie, met palmtakken in hunne, nu slechts met een zijden

[1]) Innocenz III. Bd. IV. p. 214.

koord gebonden handen, paarsgewijs door de straten trokken, vergezeld van de liefderijke Ordebroeders, die hen vrijgekocht, gevoed, gekleed hadden, en die, om allen hun vaderland, betrekkingen en beroep terug te kunnen geven, ondertusschen bezig waren met het inzamelen van aalmoezen [1]).

Slechts nog eenige overblijfselen dier schoone instelling zijn in Italië en Amerika te vinden; in 1835 bestonden er nog 87 kloosters van in Spanje, maar zoo min Hefele [2]) als Pater Carolus a Sto. Aloysio [3]) konden opgeven, wat er in later tijd van geworden of gebleven is.

Een dergelijke Orde, genaamd *de Mercede* of *de redemtione captivorum*, uit Priesters en Ridders te zamen gesteld, is er door den H. Petrus Nolascus en den H. Raimundus van Pennafort in 1223 gesticht tot vrijkooping der Christenslaven; deze heiligen wilden, dat de medeleden der orde bij de gewone geloften ook nog een vierde zouden afleggen, van namelijk, als het vereischt werd voor de redding der Christen-slaven en gevangenen, in de plaats van deze aan de Sarazenen of heidenen zich zelven als ten pand te leveren, tot er losgeld zou betaald zijn. Het aantal personen, dat aan beide die Orden van 1198 tot 1787 zijne bevrijding te danken had, wordt op één millioen tweemaalhonderdduizend berekend [4]).

De vader en beschermer der *galeislaven* was de H. Vincentius a Paulo. Met bewilliging van Graaf Gondi, bevelhebber der Fransche galeijen, wiens zonen door den heilige waren opgevoed, kocht hij te Parijs een huis,

---

1) Ald. p. 220.
2) p. 208.
3) Statistisches Jahrbuch der Kirche. 1862. p. 105.
4) T. a. p.

om er zulke veroordeelden in op te nemen. Een beroep op de algemeene liefdadigheid verschafte hem daartoe de middelen, en in het bijzonder ondersteunde de Aartsbisschop van Parijs het nieuwe liefdewerk, waarbij niet slechts voor het ligchamelijk onderhoud, maar ook voor de ziels-verbetering der verwaarloosde misdadigers zou gezorgd worden. Dagelijks werden zij door Vincentius bezocht, en, tot algemeene verbazing, velen hunner tot ware en duurzame bekeering gebragt, zoodat Lodewijk XIII hem tot algemeenen aalmoezenier der Fransche galeijen benoemde (in 1619), opdat zijn uitmuntend geslaagd plan ook elders in de provinciën zou worden uitgevoerd. Spoedig zag men die drijvende kerkers, vroeger schouwtooneelen der hel, veranderen in plaatsen van boetvaardigheid en godsvrucht. Zoolang de heilige leefde, bleef hij onvermoeid voor de galeislaven werkzaam, verwierf hun de magtige bescherming van den kardinaal Richelieu, en verzekerde hun ook de verpleging zijner *Zusters van barmhartigheid.*

Sedert 1641 tot op den huidigen dag verwierven de Zusters van Notre-Dame de la Charité zich groote verdiensten door haar liefdewerken ten opzigte van gevangene, of uit de gevangenis ontslagene vrouwen; desgelijks de Soeurs de St. Joseph, wier Congregatie in 1651 door den Bisschop van Puy is opgerigt, terwijl wij hier andermaal de *Broeders der Christelijke Scholen* moeten noemen, die in Frankrijk niet slechts voor het volksonderwijs veel gedaan hebben en nog doen, maar ook veelzijdige dienst in de hun aanvertrouwde tuchthuizen bewezen hebben.

Eindelijk, wat wij hier niet mogen voorbijzien, heeft de Christelijke liefde nog een ander middel bedacht, om den evennaaste in dringende geldelijke aangelegenheden bij te staan, en hem voor den woekerhandel van joden en

joden-christenen te bewaren; in de vijftiende eeuw namelijk werd een nieuwe soort van leenbanken opgerigt, welke den naam van *Montes pietatis* of *charitatis* (monts de piété) droegen, omdat zij, door de liefdadige schenkingen van vrome geloovigen tot stand gebragt, als een berg van toevlugt voor de behoeftigen zouden wezen. De eerste stichting van dien aard ontstond te Perugia, in den Kerkelijken Staat, ten tijde van Paus Pius II (1458—1464), door de ijverige pogingen van Pater Barnabas di Terni, van de Orde des H. Franciscus. Spoedig hadden bijna alle steden van Italië zulke *Montes*, die door milde bijdragen van godvruchtige vermogenden daartoe in staat gesteld, tegen een pand en onbeduidende rente aan de armen geld voorschoten. Door verscheidene Pausen, ook door de vijfde algemeene Lateraansche kerkvergadering [1]) en door die van Trente [2]) werden die *Montes* goedgekeurd, bevestigd, onder kerkelijke bescherming en bisschoppelijk toezigt gesteld [3]) Onbeschrijfelijk veel ellende is er door voorkomen, of geëindigd, maar in later dagen zijn zij nagenoeg overal in gewone banken van beleening overgegaan.

Hiermede hebben we slechts in hoofdtrekken, maar toch, meenen we, genoegzaam aangetoond, hoe alomvattend en vruchtbaar de werking der Christelijke liefdadigheid, van den oorsprong der Kerk af, en zonder ophouden geweest is; onuitputtelijk was zij in vinding, onvermoeid haar ijver, allergezegendst is haar weldadige invloed geweest, en hierin zal zij immer zich gelijk

---

1) Sess. X.
2) Sess. XXII. Cap. VIII, de reformatione.
3) L. Ferraris. prompta Bibl. in voce.

blijven, zoodat het woord, hetwelk de H. Petrus [1]) weleer over Christus zelven heeft gesproken: „al weldoende „is hij overal doorgetrokken" ten laatsten dage ook in haar eene hoogst volkomene toepassing en vervulling erlangen zal: „pertransiit benefaciendo."

EENE HISTORISCHE SCHETS

VAN DE LAATSTE HELFT DER VIERDE EN DE EERSTE DER VIJFDE EEUW.

Zonder tegenspraak te duchten, zal men de rigting der hedendaagsche wetenschap historiesch mogen noemen. Wat al wordt er niet onderzocht en bewezen uit tot dusverre bijna vergetene monumenten, wat al wordt er niet geschreven door Katholieken en door Protestanten, door kinderen en vijanden der Katholieke Kerk! Geen tijdvak blijft onaangeroerd; elk persoon, die op het uitgestrekte veld der geschiedenis eene gewigtige rol gespeeld heeft, wordt in een helder daglicht geplaatst, elk belangwekkend feit wordt toegelicht en in zijne gevolgen van nabij beschouwd. Een bijna nieuw gebouw wordt opgetrokken, waar de geschiedschrijvers van vroegeren tijd, zoo hun daarin een blik vergund werd, zich in zouden verliezen. Zijn Protestantsche geschiedschrijvers — en velen met

[1]) Act. X. 38.

eene onpartijdigheid, die hunne groote verdiensten nog verdubbelt, het onregt, door hunne voorgangers aan de geschiedenis der Katholieke Kerk aangedaan, herstelt, en den blaam op Christus' instelling geworpen, uitwischt — ons hierin voorgegaan, de Katholieken zijn hen moedig gevolgd en hebben de rijkste vruchten van hunnen onvermoeiden arbeid ingeoogst. Duitschland en Frankrijk hebben in de laatste jaren hunne uitstekendste geleerden en welsprekendste redenaars, de met stof bedekte dokumenten zien opdelven, rangschikken, raadplegen en ten bewijze aanvoeren van feiten, die als verdicht of als vervalscht verworpen werden door een ingekankerd vooroordeel of althans door eene onwetendheid, die bij schrijvers, welke nog op waarheidsliefde willen aanspraak maken, schuldig mag genoemd worden. Velen hebben een welverdienden roem verworven en zich verdienstelijk gemaakt bij allen, die geene verdichte maar eene ware geschiedenis wenschen te lezen.

Het is dan ook streelend, wanneer men zich zoo geheel en al in den grijzen voortijd verplaatsen kan, en als het ware op een hoogen berg staande, het onophoudelijk handelen en werken der voorvaderen met een wissen blik gade slaan, hunne handelingen en bedoelingen als van nabij beschouwen, de aanleidende oorzaken en tevens de onmiddelijke gevolgen hunner daden overdenken kan. Men maakt alsdan bijna onwillekeurig vergelijkingen tusschen den tijd, die bestudeerd wordt en die beleefd wordt; zoo men den voortgang en de onwikkeling van eenig beginsel ziet, leidt zulks tot eene verdere beschouwing; of zoo men gedurende eeuwen hetzelfde idée, hetzelfde vasthouden aan dezelfde begrippen, het belijden van één en hetzelfde geloof ontwaart, niet alleen stijgt dan onze ver-

wondering, maar zij gaat over in een heilig enthusiasme.

De volgorde mijner studieën leidde mij naar de eerste eeuwen des Christendoms, toen het na eene driehonderdjarige vervolging uit den bloedigen strijd tegen het verwoede heidendom zegevierend het hoofd verhief, toen het zijn weldadigen invloed allengs begon uit te oefenen op de toenmalige maatschappij, zich ontwikkelde en uitbreidde, met zijnen geest in de staatswetten doordrong, een nieuwen stoot gaf aan wetenschap en kunst en den ouden vorm der heidensche tempels, zoo al niet geheel vernietigde, toch in een zuiver Christelijken herschiep, ter uitdrukking van grootscher gedachten en van hooger vervoering.

De geschiedenis van dien tijd stelt aan onze eerbiedige bewondering eene reeks van mannen voor, achtingswaardig zoowel om hunne verhevene deugden als hunne uitgebreide wetenschap, beminnelijk om hunnen heldhaftigen moed, niet minder dan om hunne innemende eenvoudigheid, terwijl zij hun levensweg vervolgen, nu eens door het overtuigend woord der waarheid of heidenen bekeerende, of afgedwaalden tot den waren schaapstal terugvoerende, dan weder zich tegen het indringen eener verderfelijke dwaling of tegen het ongerijmde ingrijpen der wereldlijke magt in het gebied der Kerk met onverwrikbare standvastigheid verzettende, altijd zorgende en wakende niet voor eigen gemak of levensgenot, maar voor het heil van hunnen evenmensch, voor de zuiverheid der geopenbaarde waarheid, voor de glorie der Kerk. Zij vormen als een keten, die uit verscheidene schakels bestaande, een groot aantal jaren omsluit. Terwijl de eerbiedwaardige bisschop van Alexandrië, de H. Athanasius,

zich in de dorre woestijn van Egypte moet verschuilen, om aan het moordend staal van Constantius te ontkomen, daagt eene nieuwe kampvechter, de H. Hilarius, in het Westen op, en toen de groote verdediger van de godheid des Zaligmakers en van Zijne zelfstandigheid met den Vader stierf, volgde hem de wijsgeerig gevormde Gregorius van Nyssa op, die in hetzelfde jaar bisschop werd; de H. Cyrillus van Jerusalem wordt waardig vervangen door den welsprekenden en onverschrokken H. Chrysostomus, die priester gewijd werd en zijn predikambt begon, toen Cyrillus stierf. Hij werd bisschop, toen de moedige Ambrosius, die aan keizer Theodosius den Groote de intrede zijner hoofdderk durfde weigeren, het tooneel zijner werkzaamheid verlaten had. De H. Basilius en de H. Gregorius van Nazianze stierven, toen een H. Augustinus den strijd, reeds door den H, Hieronymus aangevangen, voortzette en daarin ondersteund werd door den H. Prudentius. Niemand, die nog op redelijkheid wil aanspraak maken, zal Gods beschikkende voorzienigheid willen loochenen in de omstandigheid, dat, binnen het betrekkelijk korte tijdperk van slechts ééne eeuw, zulk eene uitgelezene schaar van helden, bij wie een H. Martinus van Tours, een H. Leo en zoovele anderen zich aansluiten, de Kerk moedig ter zijde stond en krachtdadig ondersteunde in den strijd, dien zij voeren moest tegen het heidendom en de verschillende ketterijen.

Onder de groote mannen, die wij slechts met den diepsten eerbied mogen noemen, heb ik nog in het geheel niet genoemd den H. Paulinus, bisschop van Nola, en nogtans zou hij hier de eerste plaats moeten innemen. Ik bedoel hiermede geenszins, dat aan hem de voorrang

boven de reeds genoemden moet worden toegekend: noch zijne geleerdheid was zoo groot, noch zijn invloed zoo uitgebreid als die van een der straks genoemde heiligen. Maar al schittert hij niet als de heldere lentezon, toch vertoont hij zich als het zachte licht der maan, en verspreidt, als druppelen van een weldadigen dauw, al is het ook in beperkten kring, een nieuw leven over allen, die met hem in betrekking staan.

Heiden van geboorte, even rijk in bezittingen als aanzienlijk van stand en met de schoonste gaven des geestes toegerust, wordt hij het geliefkoosde onderwerp der dichters, die hem bezingen, en vormt rondom zich een kring van welmeenende vrienden, meer aan hem gehecht door de beminnelijkheid van zijn karakter dan door de hoop van in zijne milddadigheid ruimschoots deel te krijgen. En van die hoogte, waarop een eervol consulaat hem bijna tot een voorwerp van afgunst en nijd ook voor zijne vereerders maakte, stijgt hij af, als of die hoogte hem doet duizelen, niet gedrongen door een hem vijandelijk lot, maar geheel vrijwillig, kiest, nog in den bloei der jaren zijnde, de armoede als gezellin voor zijn volgend leven, en verdeelt zijnen buitengewonen rijkdom onder de armen. Geen wonder, dat zulk een vreemdsoortig gedrag een verbazenden indruk op de heidenen moest maken; en hoezeer zij hem ook beschimpten, tegen het krachtige van zijn voorbeeld konden zij zich niet verweren. Paulinus begreep, dat hij in dit opzigt eene groote bestemming te vervullen had; hij tastte daarom het heidendom ook aan in zijne schriften, en hield niet op, de redenen, die hem tot den gewigtigen stap gebragt hadden, met kracht en klem aan te dringen, om zoo ook anderen hetzelfde pad te doen bewandelen. Maar Paulinus werd priester gewijd, later

tot de waardigheid van bisschop verheven, en beoefende in dien heiligen staat de deugden van geduld, zachtmoedigheid en Christelijken ootmoed in zoo hoogen graad, dat hij door de grootste mannen van zijn tijd geëerbiedigd en bemind, en niet zelden als scheidsregter in geschillen, als raadgever in belangrijke zaken ingeroepen werd. Ten laatste, Paulinus was een voortreffelijk dichter en keurig proza-schrijver, zoodat zijne gedichten en brieven niet gelezen, maar, volgens de getuigenis van den H. Augustinus, verslonden werden.

In dit drievoudig opzigt bekleedde Paulinus eene voorname plaats in de eeuw, die zoo rijk aan groote mannen was. Hij leeft in stille rust en beweegt toch alles rondom zich heen hij blijft in het kleine Nola en toch dringt zijn voorbeeld en woord tot in de verste landen door.

Het zal niemand verwonderen, dat dit beeld mij aantrok, en als onwillekeurig tot verder onderzoek leidde. Allengs groepeerde de geschiedenis rondom den grooten Paulinus voor mij eene reeks van gewigtige feiten en treffende uitkomsten, allen ten hoogste belangwekkend, allen ten hoogste opmerkenswaardig.

Op dit weinig bekend en toch zoo belangrijke leven wenschte ik eenigzins meer de aandacht te doen vestigen, en door het groeperen van historische feiten, die meer of min met Paulinus in betrekking staan, den lezers een duidelijk inzigt te geven in de geschiedenis van de helft der vierde tot de helft der vijfde eeuw. Paulinus blijft hoofdpersoon en zal het middenpunt zijn van gebeurtenissen en uitkomsten, ons overgeleverd door oude geschiedschrijvers, wier geloofwaardigheid boven allen twijfel verheven is. Deze wijze van behandeling schijnt mij de geschiktste toe, zoo men zich een juist denkbeeld

van een of ander tijdvak vormen wil; ik heb haar dus gevolgd, en deel met bescheidenheid het resultaat mijner studieën mede, hopende, dat deze schets, hoe onvolledig overigens, den eerbied moge verhoogen voor de Kerk, die alle eeuwen dezelfde was als zij nu is, den eerbied voor de leerstukken, die zij niet uitgevonden, maar reeds in de eerste dagen des Christendoms als een onwaardeerbaar pand ontvangen en ongeschonden bewaard heeft.

I.

Meropius Pontius Anecius Paulinus, werd in het zuidelijk gedeelte van Frankrijk, in Aquitanië, geboren in het jaar 354 of volgens sommigen in 353, toen de Christelijke deugden evenzoo beoefend werden als de Christelijke litteratuur, waaraan hij eens veel luister zou bijzetten. Zijne ouders waren, volgens het waarschijnlijkste gevoelen, uit aanzienlijke geslachten gesproten. Zijn vader was Praefectus Pretorio (bevelhebber der lijfwacht) [1]) en zooals met veel grond beweerd wordt, stichter der kleine stad Burgus (Bourg.) Beiden stierven in hoogen ouderdom, slechts één kind, onzen Paulinus, nalatende; een oudere zoon, wiens dood een grooten indruk op Paulinus maakte, stierf vóór zijne moeder. De hooge adel van hun geslacht werd geëvenaard door onmetelijke rijkdommen, die later aan Paulinus alleen als erfdeel toevielen. Even als alle voorname Romeinen, bezaten zij uitgestrekte goederen in verschillende wingewesten des rijks, als in Italië,

1) Niettegenstaande de Praefectus Praetorio door zijne betrekking van het bestuur verwijderd was, verschafte hem echter zijn dagelijksch verkeer met den keizer weldra een grooten invloed. Sommige schrijvers noemen hem den eersten persoon ná den keizer.

in Spanje en vooral in Gallië, deels in de provincie Narbonne, deels in Aquitanië.

Daar Aquitanië het land is, waarop een gedeelte van Paulinus' leven zich voor onze oogen ontwikkelt, moeten wij een enkelen blik over dit schoone landschap slaan. Aquitanië, langen tijd het slagveld, waar Caesar en zijne opvolgers eene reeks van overwinningen behaalden op de woeste Germanen en op de ligtzinnige maar toch dappere Galliërs, werd — zoodra de omliggende volkeren onder het ijzeren juk der Romeinsche overheersching alle zelfstandigheid verloren hadden — met het zweet van duizenden slaven, door de Romeinen ter bebouwing der landerijen derwaarts gezonden, in eene afbeelding van het Paradijs herschapen. Wij mogen Salvianus [1]) gelooven, als hij ons verhaalt, dat Aquitanië het vruchtbaarste en schoonste gedeelte van geheel Gallië was, hier doorsneden met wijnbergen en boomgaarden, ginds prijkend met vruchtbaar bouwland en welige weiden. Met smaak aangebragte heggen, altijd springende bronnen, rivieren, die het land in verschillende rigtingen doorkruisten, maakten het voor de bewoners tot een lusthof. En waar de natuur zich spaarzamer toonde, had de kunst haar vermogende hulp geleend, om het ontbrekende aan te vullen.

In den tijd, waarin het leven van Paulinus ons verplaatst, was het in twee deelen gescheiden, het eene Bourges, het andere Bordeaux tot hoofdstad hebbende; en, daar hier de kerkelijke indeeling de staatkundige volgde, waren beide steden Metropolitaan-zetels; Delphinus was

1) De beroemde priester van Marseille, later monnik in het klooster van Lerins. Hij stierf op het laatst der vijfde eeuw.

bisschop van Bordeaux en de roem dier stad. Nog onder een ander opzigt was het oude Burdegala merkwaardig. Even als in het Oosten Alexandrië, Caesarea, Antiochië, Athene en Constantinopel openbare scholen hadden, die door elken beminnaar der letterkunde achtereenvolgens bezocht werden, kon ook het Westen met roem op de scholen van Rome, Milaan, Aquileja, Arles, Toulouse en Narbonne wijzen. Onder die van Gallië schijnt Bordeaux geenszins de laatste plaats te hebben ingenomen. Het bezat eene volledige akademie. Ausonius, het sieraad dier school, heeft ons in een gedicht de namen zijner ambtgenooten bewaard. Hij zelf was een der schoonste en rijkste vernuften van zijn tijd, en deed nog de school der oude klassieke litteratuur schitteren, ook toen zij haren ondergang nabij was. Dertig jaren lang onderwees hij met onvermoeide vlijt de Grieksche en Latijnsche talen, welker beoefening hem meer genot verschafte dan de rijke bezoldiging van het ambt eens pleitbezorgers. Daarenboven was hij met de edelste gaven van hart en geest versierd, en mogt zich jaren lang verheugen in de innigste vriendschap met de familie van onzen Paulinus.

Geen wonder, dat Paulinus' opleiding aan dezen uitstekenden leermeester werd toevertrouwd, terwijl hij zelf dien leermeester overwaardig was. Levendigheid en gevatheid van geest, eene natuurlijke gemakkelijkheid, die hem voor alle studieën geschikt maakte, een zoo groote rijkdom van uitdrukking, dat zijn mond eene bron van welsprekendheid scheen, zuiverheid van taal en vaardigheid van spraak, gepaard met vlugheid van verstand en grondige opvatting der behandelde onderwerpen — alle deze eigenschappen werden hem door zijne tijdgenooten eenstemmig toegekend. Daarenboven was bij hem eene edele inborst

vereenigd met ongewone zachtmoedigheid en innemendheid, en op zijn rond en open gelaat las men de goedheid zijns harten.

Met onverdroten ijver begon hij onder den geleerden Ausonius zijne studieën, en legde zich vooral toe op de dichtkunst en welsprekendheid, die het meest met zijnen natuurlijken aanleg strookten. Hij maakte daarin weldra zulke groote vorderingen, dat hij al zijne medeleerlingen niet slechts evenaarde maar ook overtrof. Allen, die over hem geschreven hebben, roemen als uit éénen mond de liefelijkheid zijner gedichten en het buigzame van zijn stijl. Ausonius zelf getuigt, dat zijne Muze voor die van Paulinus moest wijken, en hij zelf evenver beneden hem stond in aanleg, als zijne jaren Paulinus' leeftijd te boven gingen; ook Hiëronymus, die de voornaamste schrijvers van zijn tijd bespreekt, en in ieder van hen eene of andere fout heeft aan te wijzen, aarzelt niet te zeggen, dat in Paulinus als prozaschrijver geen enkele fout kan worden aangetoond, en dat hij al zijne tijdgenooten overtreft in zuiverheid van stijl.

Hoe treurig moest voor hem de scheiding niet wezen van zijn beminden leermeester en vriend — en toch deze omstandigheid zou voordeelig op zijn volgend leven werken. Hij was vijftien jaar oud, toen Ausonius door keizer Valentinianus benoemd werd tot leermeester van zijn achtjarigen zoon, den later zoo beroemd geworden Gratianus. Hier wachtten hem eerambten en hoog aanzien. Na gedurende acht jaren aan de verstandelijke ontwikkeling van den veelberoemden en vromen Gratiaan met vrucht gearbeid te hebben, werd hij door zijn leerling — Valentiniaan stierf in 375 en werd opgevolgd door zijn eenigen zoon in 377 — benoemd tot Praefectus

Praetorio van Italië en Afrika, en een jaar later van Gallië.

Paulinus zette intusschen zijnen toeleg onafgebroken voort. Na zijne litterarische studieën wijdde hij zijn tijd en zijne krachten aan de wijsbegeerte, bestudeerde achtervolgens de verschillende wijsgeerige stelsels, en vooral het Nieuw-Platonismus, dat, uit Alexandrië uitgaande, weldra de geheele toenmaals bekende wereld met zijne nieuwe leer verbaasde. Ook de natuurkunde liet hij niet onbeoefend, daar zijn rusteloos zoekende geest de verklaring van het ontstaan en den onderlingen zamenhang van al het geschapene zoo veel mogelijk wenschte op te sporen. Gewis heeft al de kennis, die hij in zijne eerste studieën verzamelde, niet weinig bijgedragen tot zijne later gevolgde bekeering, en werd ook bij hem het woord van den grooten Paulus bewaarheid: „(Want) het „onzigtbare van Hem (God) wordt van de schepping der „wereld af uit de werken met het verstand gezien, ook „zijne eeuwige kracht en goddelijkheid, zoodat zij (de „heidenen) onverschoonbaar zijn [1])." Terwijl hij zijn geest aldus verrijkte met kennis en wetenschap, ontwikkelden zich ook allengs al meer en meer de edele hoedanigheden van zijn hart. Hij was zachtzinnig, vertrouwelijk en hartelijk in den omgang met zijne vrienden, altoos bereid, hun belang boven het zijne te stellen, tot weldoen geneigd, en wel in zulk een graad, dat, indien hij meende, dat iets aan zijne vrienden aangenaam zou zijn, hij liever hun dit ten geschenke aanbood dan het voor zichzelven te behouden.

Met alles was dan Paulinus toegerust, wat hem op de grootste eerambten billijke aanspraak geven kon: adel,

---

[1]) Rom. I, 20.

rijkdom, geleerdheid, een voortreffelijk karakter, alle eigenschappen, die de oogen van een ieder op hem vestigen, hem den eerbied der aanzienlijken, de achting en liefde zijner minderen verwerven moesten, voorspelden in hem een der aanzienlijkste mannen van zijn tijd. Intusschen stierf zijn vader, en Paulinus, 22 of 23 jaar oud, werd, volgens de toenmalige wetten des Romeinschen keizerrijks, erfgenaam van de waardigheid zijns vaders, hij werd Senator.

Wij wijken niet af van de geschiedenis, zoo wij hier, alvorens Paulinus te volgen op zijne reis naar Italië — waar hij, als éénige erfgenaam, zijne aanzienlijke bezittingen in oogenschouw zou nemen — voor een enkel oogenblik den loop des verhaals onderbreken, om te vertoeven bij de geschiedenis van dezen tijd, en een blik te werpen op den veelvuldigen strijd, dien de Kerk tijdens de jeugd van Paulinus te voeren had. Niets is beter geschikt, om de vruchtbare kracht te waarderen, welke door al de takken van den grooten boom der Kerk loopt en aan elk haar leven geeft.

Zoodra Constantijn de Groote het wondervolle kruisteeken gezien en eene beslissende overwinning op zijn mededinger Maxentius behaald had, was de te lange reeks van heidensche keizers gesloten, en begon de opvolging van het Christelijk keizerrijk. Het kruis, voor de heidenen een voorwerp van verachting, werd een voorwerp van eerbiedige vereering; de Christelijke, Katholieke godsdienst werd de godsdienst van den staat. Het was er nogtans ver af, dat aan de dienst der goden de laatste slag was toegebragt, ofschoon het heidensch keizerrijk door een Christelijk, een heidensche staat door een Christelijken vervangen was.

Wel maakte Constantijn de Groote vele wetten, waarin zich de invloed der Christelijke godsdienst onder een dubbel opzigt vertoonde: nu eens namelijk ademde in zijne wetten een geest van liefde, die de hardheid der strafbepalingen matigde, en de burgerlijke betrekkingen tusschen de onderdanen verzachtte; dan weder sprak daarin eene meer zuivere zedeleer, die nieuwe misdaden ontdekte en strafte. Zonder bekentenis van den schuldige of zonder de overeenstemmende getuigenis van alle aanklagers mogt niemand ter dood gebragt, en in geen geval den veroordeelde het voorhoofd gebrandmerkt worden, „opdat „de majesteit van het gelaat, gevormd naar het beeld „der hemelsche schoonheid, niet onteerd werd".

Geen vader of moeder mogt hun kind te vondeling leggen, veel minder ombrengen; en, hadden zij geen kleeding om het te dekken of middelen om het te voeden, de staat of de provincie, waartoe zij behoorden, moest het noodige verschaffen. Deze en dergelijke wetten — wij kunnen slechts een enkele als voorbeeld aanhalen — maakten bijna geen den minsten indruk op de heidenen, en lieten hen koud voor eene godsdienst, die eene liefde bevat, welke zij als zwakheid verachtten. Daarenboven riep Constantijn de verbannen' Christenen terug, gaf aan de gevangenen en aan de tot mijnwerk veroordeelden de vrijheid, gebood aan de Christenen hunne kerken en alles, wat hun ten tijde der vervolging ontnomen was, terug te geven; en toch hield het heidendom, vooral in het Westen, zich met kracht staande, ofschoon het Christendom door die gunsten veel had gewonnen. In het Oosten drong het Christendom, onder de oogen van Constantijn en bij den godsdienstigen ijver der bevolking, dagelijks dieper in den staat door, met

geweld de deuren openbrekende, die zich niet van zelf openden, en onder prijzenswaardige voorwendsels het heidendom uit zijne vervallen tempels verdrijvende. Maar in Rome was het geheel anders. Dáár had het heidendom, gesteund door wettelijke verordeningen van vroeger dagen, door de sympathie van het lage gemeen, dat met het heidendom zijn brood en zijne spelen meende te verliezen, de kracht en den invloed als eener waarheid behouden. Dáár vergaderde de senaat in een tempel; daar vereenigden zich gilden van handwerksgezellen, fier op hunnen oorsprong, welken zij aan Numa Pompilius of aan Servius Tullius toeschreven, telken jare op plegtige dagen, om een goddelijken beschermer te aanbidden. Dáár bleef het bestuur heidensch én in naam én in geest; het vernietigde de tempels niet, maar herstelde ze met zorg, als zij dreigden in te storten. De officiële taal bleef hardnekkig weigeren de bekeering des keizers als een gebeurd feit te beschouwen, en dwong hem, terwijl hij de beraadslagingen van het Concilie te Nicaeä bestuurde, op munten en opschriften eene plaats in te nemen als dienaar en bijna als bondgenoot der goden. Rome, in één woord, was een versterkte legerplaats, waarin het heidendom, door eene altijd klimmende magt verder teruggedreven, alle kracht, die het in de wetten van den staat en in de volks-zeden vond, bijeen verzamelde.

De drie zonen van Constantijn en hunne onmiddellijke opvolgers traden in de voetstappen van den zoon van Constantius Chlorus. Zoo wij het afkeuren moeten, dat zij zich in kerkelijke zaken mengden, meer dan eene gezonde staatkunde billijken en het belang der Kerk dulden kon, moeten wij het van andere kanten prijzen, dat zij als een duren pligt beschouwden, het heiden-

dom, voor zoo ver hun dit mogelijk was, te vernietigen door wetten en verordeningen, en door strafbepalingen, tegen de overtreders der bevelen vastgesteld. Constantius, sedert 353 alleenheerscher van het uitgestrekte Romeinsche rijk geworden, verbood de nachtelijke offers, gaf een streng bevelschrift tegen de bijgeloovige plegtigheden der tooverkunst, verbood zelfs de dienst der goden op doodstraf. Doch deze aanval was niet berekend, en te onstuimig om met een gelukkig gevolg bekroond te worden. Hij wekte integendeel de sluimerende krachten van het ten minste reeds verzwakte heidendom weder op. Want elk wezen, dat het oogenblik zijner vernietiging dreigend ziet naderen, verzamelt in zijne laatste oogenblikken alle krachten, waarover het beschikken kan, om zich van den ondergang te vrijwaren; het zijn de stuiptrekkingen van een stervende. Rome en Alexandrië, de twee voornaamste steden van het rijk, weigerden hardnekkig, voor de magt des Christendoms te bukken. Het meerendeel der Senatoren bleef heidensch en de stadsprefekt, Tertullus, durfde nog in 359 een openbaar en plegtig offer aan Castor en Pollux brengen ter afwering van zeestormen. Zelfs mogt het heidendom nog eens zich beroemen op een heidenschen keizer, die het Christendom met spot, list en valschheid niet minder hevig vervolgde dan een Nero zulks met de uitgezochtste martelingen gedaan had. Juliaan de Afvallige viel, na eene tweejarige regering, in den slag bij Ctesiphon tegen de Perzen; maar het heidendom had onder zijn scepter nieuwe krachten verzameld. Tijdens het bestuur van Jovianus, Valentinianus en Valens, zelfs van Theodosius den Groote, brandde nog het offervuur op de altaren der goden, en werden de geheimenissen van Ceres, zoowel

als de met dronken woestheid gepaarde feesten van Bacchus, de laatste zelfs op openbare pleinen gevierd.

Het lag zeker in de heilige plannen van Gods wereldbestuur, om nog lang het heidendom naast het Christendom te laten voortleven, en door de wrijving van deze twee lijnregt tegenover elkander staande eeredіensten, het eerste van zijne afschuwelijke vergoding en aanbidding der schandelijkste driften, in de goden verpersoonlijkt, af te brengen, door de zuiverheid des Christendoms in woord en daad levendig voor te stellen, het tweede in zijne oorspronkelijke zuiverheid te bewaren, door den Christenen in een afschrikkend voorbeeld aanschouwelijk te maken, tot welk eene huiveringwekkende diepte van zedelijke ellende de mensch vervalt, zoo hij zich van zijn God heeft losgescheurd.

Evenwel moest het zamenwonen van heidenen met Christenen in ééne stad of op ééne plaats, het daaruit voortvloeijende verkeer, of de onvermijdelijke aanraking tusschen heidenen en Christenen, het verderfelijk voorbeeld der wulpsche heidenen een noodlottigen invloed op de zeden uitoefenen. De reeds bovengemelde Salvianus hangt dan ook een bedroevend tafereel op van het zedebederf, dat geheel het Romeinsche rijk, vooral Spanje en Gallië, had aangetast. Wij laten hier volgen wat hij zegt over Aquitanië, den geboortegrond van Paulinus. Na de weldaden opgesomd te hebben, welke God aan dit schoone gewest geschonken had, gaat hij voort: „De „ Christenen vinden, in stede van door deze weldaden Gods „ aangespoord te worden tot wederliefde en tot naauwgezette „ betrachting hunner pligten, in die gunsten eene aanleiding „ tot ergerlijke uitspattingen. De hoofdstad Bordeaux gaat „ hierin voor. Om niet te spreken van die diepgezonken

„personen, welke de stad als in een huis van zonde ver-
„anderen, worden alle familiebanden, op weinige uitzon-
„deringen na, verscheurd. De mannen veroorloven zich
„de grofste uitspattingen, de vrouwen worden als slavinnen
„behandeld, en wat bij een dergelijken toestand van de
„kinderen en van het geheele huisgezin wordt, is gemak-
„kelijk te gissen. Het bederf is algemeen, en slechts weinige
„heilige en voortreffelijke mannen houden er zich vrij van."
— Wij haasten ons, hierbij te voegen, dat Paulinus en zijne ouders tot deze eervolle uitzondering behoorden. — Voor het overige, zoo vervolgt Salvianus, was het zedebederf nog grooter in Spanje dan in Aquitanië en in Afrika nog grooter dan in Spanje.

Men meene echter niet, dat dit donker tafereel geene verblijdende keerzijde heeft. Het kwaad greep ver en zeer ver om zich heen, sleepte velen in zijn maalstroom ten verderve mede, en verzette zich met verwoedheid tegen de zuivere zedeleer van het Christendom, maar toch, het werd niet alleen in zijne vaart gestuit, maar ook ver teruggeworpen door een tal van heilige mannen, die door woord en geschrift, maar vooral door een medeslepend voorbeeld, de leer des Evangelies overtuigend predikten, en meer zielen aan de dwaling der afgodendienst ontrukten, dan het heidendom, zelfs door het vleijen der hevigste driften, had kunnen verleiden.

Wij zullen in deze schets op een getal van die edele kampvechters voor waarheid en deugd, met eerbiedige bewondering mogen staren; voor alsnu willen wij enkel gewagen van den edelen krijgsheld, die den krijgsmantel verwisselde met het boetekleed, het zwaard met den bisschopsstaf, en den strijd voor zijn keizer verving door dien voor zijn God. Wij meenen het leven van den

H. Martinus met een enkel woord te moeten schetsen.

Toen op zekeren morgen, gedurende den veldtogt van Juliaan tegen de Germanen, en onder de oogen des keizers, aan de soldaten de soldij uitbetaald werd, kwam ieder soldaat uit de handen van den schatmeester zijne bezoldiging ontvangen. Ook Martinus, zoon van een veteraan, werd opgeroepen. Op dien naam zag men een jongeling, nog van zeer jeugdigen leeftijd, uit de gelederen vooruit treden, die in plaats van naar den betaalmeester te gaan, regt op Juliaan afging en hem zeide: „Caesar! tot nu toe heb ik u gediend; duld, dat „ik voortaan God diene; hij, die de wapenen wil dragen, „ontvange mijne soldij; ik wil slechts soldaat van den „Christus zijn, en de gevechten zijn mij niet meer geoor„loofd." Op dit onverwacht verzoek, gevolgd door eene geloofsbelijdenis, die den heiden Juliaan niet behagen kon, fronsde deze de wenkbraauwen, en riep vertoornd uit: „Wie is die lafaard, die vóór den veldslag wil „terugtrekken?" „Zoo gij mijn geloof voor een bewijs „van vrees houdt, — antwoordde de jonge held — plaats „mij dan morgen zonder wapens voor de gelederen, en „in den naam van den Heer Jesus zal ik midden door „de vijandelijke scharen mij eenen weg banen." Juliaan liet hem in boeijen werpen, en zou, had hij een verder onderzoek willen instellen, vernomen hebben, dat Martinus, uit Pannonië afkomstig, vijf jaren te voren, nog een knaap van naauwelijks zestien jaren zijnde, tot de krijgsdienst geprest was, krachtens eene wet, die de zonen van veteranen verpligtte, den stand huns vaders te kiezen. Men sprak in het legioen, waarin hij diende, van niets anders dan van zijne onuitputtelijke liefdadigheid: zijne krijgsmakkers beminden hem teeder; hij deelde

onder de armen alles uit, wat hij niet hoog noodig had om te kunnen leven, en dat noodige was weinig, want onder den krijgsmantel leefde hij als een monnik. De geschiedenis verhaalt van hem, onder anderen, een trek van groote naastenliefde. Op zekeren dag, bij eene hevige koude, ontmoette hij op weg eenen bedelaar, naauwelijks half gekleed; hij zelf was ook slecht gekleed, geen ander kleed dragende dan zijn krijgsmantel. Daar hij geen geld bij zich had, wist hij niet beter te doen, dan zijn mantel midden door te deelen, en de eene helft aan dien arme te geven. Vervolgens kwam hij in die zonderlinge kleeding in het legerkamp terug, en werd het voorwerp van den scherts zijner krijgsmakkers. Maar — voegden de Christen soldaten er bij, Christus was hem den volgenden nacht verschenen, omhangen met het gedeelte van den mantel, dat Martinus den arme geschonken had en zeide: „Martinus heeft mij met dit kleed gedekt". Juliaan kon hem, daar zijn diensttijd verstreken was, niet langer tot de krijgsdienst dwingen, en ontsloeg hem. Martinus begaf zich naar den H. Hilarius, bisschop van Poitiers, even beroemd door zijne onoverwinnelijke standvastigheid in het verdedigen van Jesus godheid tegen de Arianen, als door zijne diepe en uitgebreide geleerdheid. Daar deze heilige bisschop weldra door den keizer Constantius verbannen werd, trok hij naar Illyrië, om zijne ouders te bekeeren; slechts zijne moeder kon hij van de waarheid des Christendoms overtuigen, en werd zelf om zijn geloof openlijk vervolgd.

Naar stille rust en eene zalige eenzaamheid hakende, misschien daartoe nog meer opgewekt, toen hij vernam, dat de groote Athanasius, het orakel zijner eeuw, het afgezonderde leven ten dringendste aanbeval, en, om het

algemeen te maken, een klooster te Trier gesticht had, (336), reisde hij naar Milaan, om daar in gebed en overweging der hemelsche dingen een heilig leven te leiden. Doch Auxentius, Ariaansch-gezind bisschop dier stad, vervolgde den edelen jongeling met die woede, welke een zeker bewijs van de valschheid der ketterij is. Martinus vlugtte, door een heilig priester vergezeld, naar het kleine eiland Gallinaria, in de golf van Genua. Hier leefde hij als eenzaam kluizenaar, en bragt zijne dagen door in gebed en strenge boete. Die eenzaamheid was hem reeds dierbaar geworden, en toch, vernemende, dat zijn onvergetelijke vriend Hilarius in zijn bisdom terug zou keeren, snelde hij naar Rome, om hem te gemoet te reizen. Hilarius was intusschen reeds doorgereisd en werd op den voet gevolgd door Martinus. Te Poitiers ontmoetten de beide vrienden elkander, en Martinus stichtte, om het genot dier heilige vriendschap niet te missen, in de nabijheid der stad een klooster, later het klooster van Ligugé genoemd, en, volgens alle waarschijnlijkheid, het eerste in het Westen, na het klooster, door den H. Athanasius gesticht.

God had evenwel grootere plannen met den H. Martinus, en wilde niet, dat hij alleen voor zich en zijne broeders een nuttig en heilig leven zou leiden: zijne krachten, zijn moed, zijn hooge deugd vooral maakten hem voor een uitgebreider werkkring en een verhevener betrekking bekwaam: hij moest de Apostel van Gallië worden, even als hij de stichter van het klooster-leven in het Westen was, en daartoe met de bisschoppelijke waardigheid bekleed worden.

De stad Tours had haren bisschop, Lidorius, verloren en wilde geen ander den Bisschoppelijke zetel zien

beklimmen dan den H. Martinus, die door zijne diepe nederigheid, zijne strenge boetvaardigheid en innemende eenvoudigheid aller harten gewonnen had. Zoodra hij de H. Wijding ontvangen had, begon hij met allen ijver aan het uitroeijen der afgoderij te werken. Hij trok geheel Gallië door, vernietigde tempels, altaren en beelden der afgoden, hakte zoogenaamde heilige boomen om, en dit alles onder groote wonderen, krachtige getuigenissen van de waarheid der leer, die hij predikte, en van de dwaling der heidenen, die hij bestreed. Hij strekte zijne togten uit tot het Noorden van Gallië; Chartres, Autun en ook Bourgogne waren getuigen van zijn heiligen ijver en van zijn gelukkig slagen. Weldra werd de naam van Christus in kerken en kloosters aangeroepen op plaatsen, waar die vóór Martinus niet bekend was.

Het vurig verlangen des heiligen naar het genot der stille eenzaamheid bleef bij hem even levendig. Al spoedig na zijne wijding tot bisschop liet hij zich eene cel bouwen in de nabijheid zijner kerk; maar, ook dáár gestoord door eene voortdurend toestroomende menigte, die hem hulp en raad vragen, of de voorspraak zijner gebeden inroepen kwam, bouwde hij omstreeks twee uren van Tours een klooster, dat tot in den laatsten tijd beroemd geweest is onder den naam van Abdij van Marmoutier [1]).

1) Dit klooster werd de kweekschool van vele andere, gesticht door de leerlingen van Martinus, die hunnen meester in zijne hooge deugd navolgden, en met zijnen geest bezield waren. Genoeg is het hier te noemen de bekende Abdijen van Lerins, door den H. Honoratus, die van Marseille en op het eilandje Barba bij Lyon, door den H. Victor, een ander op de grenzen van Vlaanderen, door Victricius, vriend van den H. Paulinus opgerigt, behalve die van Spanje, Italië en Duitschland.

De grenzen van het Romeinsche rijk, door de soldaten dikwijls verlaten, en door de barbaren altijd bedreigd, werden alzoo bevolkt

Zijne pligten als bisschop beoefende de H. Martinus evenwel met dezelfde zorg ook in deze eenzaamheid. Bestrijding van het heidendom, bekeering der afgodendienaars door prediken en bidden, overwinning op zich zelven, stichting zijner kloosterbroeders door voorbeeld en vermaning, dit waren de zorgen en de voortdurende bezigheid van den heilige gedurende de twintig jaren, die hij in het klooster van Marmoutier doorbragt. Nog verder strekte hij zijne werkzaamheden uit: herhaalde malen reisde hij naar Trier, de keizerlijke residentie in het Westen, nu eens de barmhartigheid van Valentinianus I voor de Priscillianisten [1]) inroepende, (niet omdat hij met hunne ketterij instemde, maar omdat hij niet dulden kon, dat de Keizer als scheidsregter beslissen zou over aangelegenheden van zuiver kerkelijken aard), dan weder om keizer Maximus tot zachtmoedigheid en vergevingsgezindheid te stemmen jegens allen, die in de laatste staatkundige twisten

---

door monniken, die de barbaren in hun vaart stuitten, of zoo zij die ook al niet konden tegenhouden, hun evenwel eenige menschelijkheid inboezemden, voor dat zij in Gallië en Italië vielen.

Ik moet alzoo tot het besluit komen, dat Prof. Moll, in wien ik overigens gaarne een buitengewoon geleerden en waarheidlievenden Protestant erkennen en huldigen wil, zich echter aanmerkelijk vergist had, toen hij, overigens nu jaren geleden, over de monniken in het Westen heeft geschreven: „In de Westersche „Kerk werd het getal der monniken tegen het aanbreken der zesde „eeuw grooter. Tot dusverre leefden zij hier meestal zonder vaste „regelen, vaak in groote wanorde, overal verspreid en niet zelden „lasten voor de maatschappij." (Geschiedenis van het Kerkelijk leven, Deel I, p. 71).

[1]) De ketterij der Priscillianisten, met het Manichaeïsme naauw verwant, leerde de afschuwelijkste dwalingen over de H. Drievuldigheid, de onsterfelijkheid der ziel, de bestemming des menschen, enz. Zij werd door een zekeren Marcus uit Egypte naar Spanje overgebragt. Het Concilie van Saragossa veroordeelde ze in 380.

gewikkeld geweest waren, altijd ter bescherming der onderdrukten en gevallenen, ter verdediging der godsdienst. Hij was intusschen reeds oud geworden en had bijna tachtig jaren bereikt. God riep hem op, om het loon van zijn levendig geloof en vurige liefde te ontvangen. Zijne leerlingen weenden, toen zij het treurig oogenblik zagen naderen, waarop zij hun vader, hun leermeester, hun vriend zouden verliezen; onder het storten van heete tranen baden zij den heilige, hen niet als weezen achter te laten, en Martinus, vol liefde voor de zijnen, schoon vurig verlangende naar de glorie des hemels, bad: Heer, zoo ik nog noodig ben voor uw volk, ik weiger den arbeid niet. Maar God had het anders beschikt: Martinus had zijne taak afgewerkt; jeugdiger krachten zouden zijn werk voortzetten en voltooijen. Twee duizend leerlingen begroeven het dierbaar overschot van hunnen meester, dat weinige jaren later in eene met dikke gouden platen overtrokken kast, door den H. Eligius vervaardigd, neergelegd en begraven werd in een der schoonste basilieken van dien tijd.

Bijna geheel zuidelijk Gallië en ook een gedeelte van het Noorden was door Martinus woord, voorbeeld en invloed voor het Christendom gewonnen. Wat nog van het vermolmde heidendom overbleef in deze landen, zonk allengs weg onder de slagen van al de heilige en geleerde mannen, die in de kloosters den voortlevenden geest van Martinus inademden, en in zijne voetstappen traden. Zij waren het, die door hunne drievoudige belofte van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid, een verbazenden en onberekenbaren invloed uitoefenden op allen, die met hen, onverschillig op welke wijze, in aanraking kwamen; zij schiepen een nieuwen maatschappelijken toestand, zij stelden tegenover de onnatuurlijke slavernij de

hooge waarde des menschen boven al het aardsche, tegenover de grove onzedelijkheid een leven van reinheid en trouw, als hechtste banden onder de leden eens huisgezins, tegenover het woest geweld den geest van ondergeschiktheid aan eene hoogere magt. „De vrijwillige armoede moest „den vrijen arbeid voortbrengen, die op de slavernij „volgde, en van de ontginning der landen een werk van „godsvrucht maakte; en deze menschen zonder bezitting, „begonnen, door den akkerbouw in eere en aanzien te „herstellen, het bezit van eigendom te veralgemeenen. De „zuiverheid doofde het gevoel van liefde niet uit; zij be„vrijdde haar slechts van de te naauwe banden des bloeds. „De monniken hadden een vader en broeders binnen de „muren des kloosters; het woord der prediking gaf hun „kinderen onder hen, tot wien zij het woord rigtten; „de geest had de overhand boven het vleesch; en deze „menschen zonder gezin, riepen in de wereld eene zuiver„heid van zeden terug, die het huisgezin zou hervormen. „Eindelijk, de gehoorzaamheid had haren redelijken waar„borg in de vrijheid der geloften, in de beproeving van „het noviciaat, in de keuze der oversten. Maar onder „deze voorwaarden werd de gehoorzaamheid onbeperkt en „volledig; zij kende geene onmogelijkheid, en onderstelde „het moeijelijkste van alle offers, het offer van den wil. „Aldus bevestigden de monniken het gebied van het „geweten, toen het geweld meester van de wereld was; „zij gaven het voorbeeld van een gemeenschappelijk leven, „dat is van voortdurende ondergeschiktheid, toen de „barbaarschheid geen duidelijker kenteeken had dan den „afschrik voor elke afhankelijkheid." [1])

---

1) La Civilisation Chrétienne chez les Francs. T. IV, p. 92.

In deze schoone woorden van den onsterfelijken Ozanam lezen wij eene krachtige uiteenzetting van den invloed der monniken in het Westen, en eene schitterende verdediging van hen tegen vijanden, die, even als het kwade de deugd haat, hen verfoeijen of, onder den dekmantel van philantropie hen van luiheid durven beschuldigen, uit een laag vooroordeel of uit haat tegen de Katholieke Kerk en al het goede, dat deze heeft voortgebragt.

Wij bemerken het: wij hebben ons reeds te lang bezig gehouden met onderwerpen, waarin de naam van Paulinus van Nola vreemd is; en toch moeten wij nog van een ander gewigtig feit gewagen, dat even krachtig gewerkt heeft op de vernietiging van het heidendom en op de voortplanting van het Christendom. Weinige woorden zijn hier voldoende, om het gewenschte licht te verspreiden.

In het midden van Europa woelden onophoudelijk verscheidene stammen van nog onbeschaafde volkeren, als de golven eener onstuimig bewogene zee. De kunstmatige dijk, welken de Romeinen opgeworpen hadden, door het stichten van volkplantingen en door het bouwen van sterkten, dreigde meermalen voor den hevigen aanval te bezwijken: de minste onderbreking in deze verdedigingslijn, een geringe verzwakking, een ongewone beweging der golven waren voldoende om eene overstrooming te bewerken. Een oorlog tusschen keizers, die de sterkten van hare bezetting beroofde, een twist tusschen enkele barbaarsche stammen, die de overwonnenen dwong, hun behoud in landverhuizing te zoeken, dit waren de gewone oorzaken van altijd terugkeerende aanvallen op de Romeinsche grenzen. De Gothen vestigden zich in de

uitgestrekte velden tusschen den Donau en de zee van Marmora, en stichtten weldra onder hunnen bekwamen koning Hermanarik, den Alexander van het Noorden genoemd, en die in zijn beschavingsplan ondersteund werd door den genialen en welsprekenden bisschop Ulphilas, op de oevers van den Donau een rijk, dat de beschaving des Romeinschen rijks zich tot voorbeeld stelde. Het natuurlijk gevolg hiervan was, dat de volkeren, die zich aan de heerschappij der Gothen niet wilden onderwerpen, naar het Westen teruggedrongen werden. Quaden, Wandalen, Markomannen, Bourgondiërs trokken naar het Westen, elkander onderling voortdrijvende. De onverschrokken Franken konden een tijd lang dien stroom keeren, doch bezweken ten laatste voor het geweld, en moesten door die woeste horden de velden van Gallië zien overstroomen.

Paulinus, en met hem Augustinus, Hiëronymus en Ambrosius, aarzelen niet, den inval der barbaren te beschouwen als eene tuchtroede, door God over de Christelijke wereld gezonden, ten einde haar in het vuur der beproeving te louteren en tot een nieuw leven op te wekken, zoodat de betere krachten door geduld en weerstand vervolmaakt, het zondige element vernietigd zouden worden.

Die barbaren mogten Wodan of Donar of andere godheden, onder welken naam ook, vereeren, of in de ketterij der Arianen meer door onkunde dan door boosheid verstrikt zijn, van de wulpsche afgoden des heidendoms en van zijne schandelijke feesten hadden zij een afschuw, die te groot was, dan dat zij zich er door lieten medeslepen en niet veeleer de zuiverheid des Christendoms bewonderden. Zij waren rein van zeden, edelmoedig van

inborst, schoon eene onbeteugelde woestheid hen niet voor uitspattingen van wreedheid behoedde, godsdienstig gezind en dapper in den oorlog. Zij beschaamden alzoo de diep gevallen heidenen en de ontaarde Christenen, vormden daarenboven als een nieuw bloed in de verouderde wereld, en werden, toen zij hunne zending volbragt hadden, in den schoot der Kerk ingelijfd zooals de Longobarden en Gothen, of op hunne beurt verdreven door den keizer, zooals de Wandalen en anderen. In dit licht beschouwd, moeten wij den inval der barbaren, ofschoon die in honderden steden en landschappen de grootste verwoesting heeft aangerigt, zegenrijk en heilzaam noemen.

Na dezen vlugtigen blik op den tijd van Paulinus jeugd geworpen te hebben, kunnen wij den draad van zijn leven, voor een enkel oogenblik losgelaten, wederom opnemen, en hem volgen op zijne reis en zijn verblijf in het schoone Italië.

Al had de zorg voor zijne uitgestrekte bezittingen in Campanië hem niet derwaarts gedreven, zijne dichterlijke en voor het natuurschoon zoo gevoelige ziel zou hem geen rust gelaten hebben zoo hij het klassieke land der Horatiussen en Virgiliussen, wier zangen zijn jeugdig gemoed zoo dikwijls in verrukking bragten, niet bezocht had.

Campanië, een land van wonderbare schoonheid, met regt de lusthof van Europa genoemd, was het lievelingsoord der Romeinsche grooten, het vaderland hunner uitstekendste dichters. Hier werd de dichter van de Aeneäs geboren; hier zong Horatius zijne schoonste lierdichten, hier woonde Mecenas, hun beider beschermer.

Augustus, Tiberus en bijna alle keizers hadden daar hunne villa's.

En niet alleen de natuur had hier hare gaven met kwistige hand uitgestrooid; ook de hemelsche dauw der goddelijke genade had den bodem doorweekt met het bloed der martelaren, en vruchtbaar gemaakt voor nieuwe spruiten des Christendoms.

De voornaamste bezittingen van den H. Paulinus lagen, behalve in de Terra Lavoro, het tegenwoordige Fundi, in en rondom de stad Nola, die landwaarts - en omstreeks 5000 schreden van den Vesuvius gelegen was. Zij lag in een dal, van alle zijden begrensd door heuvelen, die van de eene zijde met afwisselende klimming en daling naar den Vesuvius opklommen, van de andere zijde zich allengs verloren in Italië's bekoorlijke bergen. Hare schoone ligging, de rijkdom van gewassen, de frischheid harer lucht, deden haar door vele voorname Romeinen tot zomerverblijf kiezen; de namen Pompejanum, Octavianum, Fabianum, hielden nog langen tijd de herinnering van de voormalige bezitters levendig.

Doch de grootste roem der stad was het graf van den H. Felix, priester van Nola en martelaar onder keizer Decius [1]). Aanvankelijk dekte slechts een eenvoudige grafsteen het stoffelijk overschot van dien heilige; weldra echter, zoodra het Christendom, overwinnend in tien vervolgingen, zegepralend op zijne millioenen martelaren, de katakomben verliet, en den heidenen ten spijt, de zegebaan betrad, dien het niet meer verlaten zou, bouwde de eerbiedige liefde der Christenen boven de rustplaats van den H. Felix een kleine kerk of liever bidplaats. Bij

---

[1]) Paulinus bezong in 14 zangen zijn lijden en zijne mirakelen.

dit graf des heiligen werden van dag tot dag de wonderen menigvuldiger, de toevloed der geloovigen steeds grooter; er moest voorzien worden in de godsvrucht der toestroomende menigte, en allengs werd de vorige bidplaats herschapen in eene kerk, deze in eene basiliek, die wederom op hare beurt vergroot en uitgebreid werd, zoodat bij de komst van den H. Paulinus te Nola, eene vijfdubbele basiliek boven het graf van den heiligen martelaar prijkte.

Van dien eerbied der Christenen voor een eenvoudig priester, die in armoede en vergetenheid geleefd had, en bijna geen anderen roem droeg dan zijne marteling door de dienaars des keizers, omdat hij het bij de heidenen gehate Christendom niet wilde verzaken, van die buitengewone teekenen, door de Christenen als mirakelen bewonderd, maar door de heidenen bespot en veracht als duivelskunsten, was Paulinus, zelf nog heiden, getuige. Welken indruk maakte dit alles op hem? Hoorde hij naar de spotternij der heidenen, of volgde hij onwillekeurig eene kracht, die voor hem iets geheimzinnigs had, maar tegen welke hij te vergeefs zou worstelen? Leerde hij hier de waarheid des Christendoms kennen, of bleef hij nog hardnekkig aan de dienst der afgoden gehecht? Wij laten Paulinus hierop zelf antwoorden met gezegden aan zijne schriften ontleend.

Zoodra hij te Nola was aangekomen, kon niemand zijner aanverwanten of vrienden eenigen invloed op zijne godsdienstbegrippen uitoefenen: zijne moeder had hij in Aquitanië achtergelaten; van zijn vriend Ausonius, die daarenboven met gewigtige bezigheden overladen was, scheidde hem een groote afstand; met geen enkele der

groote mannen van dien tijd was hij nog in aanraking geweest. Hij bleef aldus aan zich zelven alleen overgelaten, zonder leidsman of raadgever, in zijne eerste jongelingsjaren, die een grooter prikkel zijn tot het genieten van het leven met zijne vermaken dan tot wijsgeerige studieën over godsdienst, waarheid en zedeleer. Paulinus evenwel, reeds ernstig gestemd ofschoon nog jong, meer belust op het bezit der waarheid, dan op het genot der wereldsche genoegens, had zich reeds eenigen tijd ernstig bezig gehouden met de studie van de dienst der afgoden, zonder daarin rust voor zijn zoekenden geest te vinden. Het heidendom had hem reeds langen tijd onbevredigd gelaten, en zelfs de afgodendienst scheen hem eene dwaasheid toe, de heidensche wijsbegeerte als een voortdurend zoeken, zonder in staat te zijn over eenig vraagstuk te beslissen; hij begreep de armoede dier gewaande wetenschap, en toch bewonderde hij ze, bij gemis van eene andere leer. Hij onderzocht onvermoeid, ging van het eene punt tot het andere over, overwoog en bestudeerde de leer van de voornaamste wijsgeerige scholen, en toch bleef steeds een dikke wolk voor zijn geest hangen, terwijl hij nu eens naar deze dan weder naar gene zijde overhelde, altijd met zich zelven in strijd, heen en weer geslingerd als een schip, dat op een wilde zee door hevige stormen geteisterd wordt.

In die onrustige stemming betrad hij, door nieuwsgierigheid misschien gedreven, den drempel der kerk van den H. Felix. Een heilige schrik greep hem aan; hij sidderde van aandoening en was getuige van de wonderen, die er gebeurden. Christus sprak tot die ontstelde ziel en verdreef de wolk, welke voor dien geest hing; Paulinus nam de genade des geloofs, hem aangeboden, gretig

aan en leerde bij de glorie des H. Felix, den Zaligmaker beminnen. Nu begreep hij, dat er niets beters was, dan in Jesus Christus, den mensch-geworden Zoon Gods te gelooven, en liet zijn naam terstond op de lijst der Catechumenen zetten.

Van dit oogenblik achtte hij zich tot de grootste dankbaarheid jegens den H. Felix verpligt, en beschouwde zich als door Christus zelven toegewijd aan dien heilige, want aan diens voorbede schreef hij zijne bekeering toe. Groot was ook de liefde, die hij sinds dezen tijd den heilige toedroeg, en meer dan eens zullen wij in den loop van dit verhaal uitboezemingen dier liefde vernemen.

De toestand van het keizerrijk was intusschen hagchelijk. De Gothen, aan wie door Valens, tot keizer van het Oosten benoemd, de landen, ten Zuiden van den Donau gelegen, tot woonplaats waren aangewezen, hadden zich in beweging gezet en hunne grenzen overschreden. Na een onbeslissend gevecht riep Valens den jongen Gratianus te hulp.

Misschien kon die jeugdige keizer, die zelf in een oorlog was gewikkeld met de Germanen, niet spoedig ter hulp snellen, of wilde Valens met zijn jongeren ambtgenoot de eer der overwinning niet deelen — in allen gevalle, hij streed alleen, zonder de legermagt van Gratiaan af te wachten, tegen de Gothen, werd overwonnen bij Adrianopel en verbrand in eene hut, waarin hij gevlugt was. Met hem stierf de laatste Ariaansch-gezinde keizer, de laatste vervolger der Katholieken. Gratianus, nu keizer van het Oosten en Westen, riep de verbannen bis-

schoppen terug en verbood den ketters te vergaderen. Aldus zonk het Arianisme ineen, even als het zich verheven had, door keizerlijke magt, en die aan het Arianisme nog gehecht bleven, trachtten de HH. Gregorius van Nyssa, Gregorius van Nazianze, Eusebius van Samosata, vooral de H. Basilius door hunne schriften, hunne onvermoeide prediking en hun heilig leven tot den schoot der ware Kerk terug te voeren.

Er moest in plaats van Valens een Consul gekozen worden. Ausonius, nu prefect van Gallië, wist door zijn invloed bij Gratiaan te bewerken, dat zijn vriend Paulinus tot die waardigheid gekozen werd.

Zoo had Paulinus, nog een jongeling van 24 jaren, reeds den hoogsten trap van eer beklommen, waarnaar een Romeinsch burger verlangen kon. Hij omringde zich met al de eereteekenen, aan zijne hooge waardigheid verbonden, en zijn rijkdom schonk hem overvloedige middelen om zijn consulaat allen luister bij te zetten. Doch de fasces (pijlbundels) gebruikte hij niet: zijn zachtzinnige aard, meer tot vergevensgezindheid dan tot strengheid overhellend, deed hem van het vergieten van bloed gruwen, en geen enkel doodvonnis ontreinigde zijne lippen: een lof, die Ausonius regt gaf, hem een sieraad van zijn vaderland te noemen. Hij was evenwel niet lang met de waardigheid van Consul bekleed; toen het jaar 378 eindigde, nam ook zijn consulaat een einde; keizer Gratiaan droeg het nu op aan zijn vorigen leermeester, Ausonius.

Voor dat de H. Paulinus de terugreis naar zijn vaderland aannam, om aan zijne beminde moeder in haren ouderdom den troost van zijne kinderlijke toegenegenheid en van zijnen liefdevollen eerbied aan te bieden, wilde

hij nog het graf van den hem zoo dierbaar geworden Felix bezoeken en vereeren. Hij spoedde zich naar Nola, maar zou zijne hooge achting voor dien heilige ook door daden toonen: de weg, die naar het graf des heiligen voerde, was onbestraat en moeijelijk te begaan; Paulinus liet dien gelijk maken, en volgens de wijze der Romeinen, met groote, langwerpige, vierkante steenen beleggen, om den pelgrims het naderen te vergemakkelijken; maar ook armen en behoeftigen kwamen van verre, om de voorspraak van den heilige in hunnen nood en hunne ziekte in te roepen; Paulinus liet voor hen een huis bouwen, waarin zij huisvesting en verzorging vinden zouden.

Na een dusdanig bewijs zijner liefde jegens den naaste en zijner dankbaarheid jegens den H. Felix gegeven te hebben, verliet hij Nola, zeker niet zonder den geheimen wensch van nabij zijn beschermheilige nog eens te komen rusten.

(Wordt vervolgd.)

OVER DE „NOVORUM MARTYRUM HISTORIA"

VAN

W. ESTIUS.

Toen we in vroegere afleveringen van dit tijdschrift (Dl. XXXV, XXXVII, XXXVIII en XL) ons met het leven des graven Lumey van der Mark en de daarmêe naauw verbondene geschiedenis der Gorkumsche martelaren bezig hielden, hebben we ons dikwerf beroepen op het bekende werkje van den vermaarden Wilhelmus Estius, dat hij in 1603 te Douai heeft uitgegeven, onder den titel van: *Historiae Martyrum Gorcomiensium libri quatuor.* Wij deden zulks gerustelijk in navolging van zoo velen, Protestanten en Katholieken, vóór ons, en in de vaste overtuiging, dat er, betreffende deze episode uit Lumey's leven geen ander schrijver onzen Estius in naauwkeurige uitvoerigheid nabijkomt, niemand uit betere bronnen dan hij geput, niemand hem in waarheidsliefde overtroffen heeft. Neemt men hierbij nog de uitmuntende wijze van bewerken, en het over 't algemeen zuivere, dikwijls bijzonder keurige latijn in aanmerking, dan kan het niet verwonderen, dat het boek, ook onder een letterkundig opzigt altijd geacht bleef, en, ondanks het bestaan van menige vertaling, het oorspronkelijke, dat toch niet zoo zeldzaam is, in den handel op tamelijken prijs wordt gehouden.

Ondertusschen is dit noch het eenige, noch het eerste geschrift van Estius, hetwelk over de belangwekkende geschiedenis is uitgegeven. Hij zelf berigt in de Voorrede, dat wel dertig jaar vroeger, „in hetzelfde jaar namelijk, „waarin de Gorkumsche geloofshelden zijn omgebragt „(1572), een kort verhaal van hunne martelie door hem op„gesteld, en aan een vriend te Keulen toegezonden was; „buiten zijn weten had deze het in druk gebragt en „verspreid; en hij beklaagt zich nu over diens voor„barigheid, omdat het uitgegevene verhaal te kort, in „de bewerking te verre beneden het onderwerp, en niet „vrij van misslagen was [1])." Ondanks dit zijn duidelijk narigt, is, naar het schijnt, het bestaan van dit geschriftje aan bijna alle bibliographen onbekend gebleven; althans we vonden er alleen melding van gemaakt in de *Bibliotheek der Nederlandsche geschiedschrijvers* van S. de Wind, bl. 498—499, en nog wel zeer onjuist wordt het daar genoemd als een eerste druk van het zoo veel beter en uitgebreider werk van Estius' lateren leeftijd. Ongetwijfeld zal men die onnaauwkeurigheden ook moeten verklaren door de overgroote zeldzaamheid van dat korte verhaal; zoo ver onze veelvuldige nasporingen reiken, heeft geen andere Catalogus er een exemplaar van opgegeven dan alleen die der kostbare bibliotheek, toebehoord hebbende

---

[1]) Horum [Martyrum] „ego passionē cùm eo ipso anno, quo „sacro certamine defuncti sunt, ad amicum quendam Colonie „morantem obiter ac breuissimè scripsissem, visum ei fuit crudum „illud atque extemporaneū scriptum meum me inscio typis euul„garc. Quod cùm non modo dignitati ac multitudini rerum gestarum „minimè responderet, verum etiam ab exacta veritate (scilicet „actis martyrum nondum satis exploratis) nonnihil aberratum in „eo fuisset.... dilectus frater meus, etc. „

aan J. van de Velde (No. 10254), en deze opgaaf is weder even onjuist als die bij de Wind wordt aangetroffen.

Ondanks alle aangewende moeite gelukte het ons dan ook niet, tijdens het bewerken der bovengenoemde artikelen, een exemplaar in bezit of minstens ter inzage te verkrijgen; gelukkig was dat voor ons toenmalig betoog niet strikt noodzakelijk; maar, ofschoon we onze opgenomen taak, niettegenstaande dit gemis, voor genoegzaam vervuld mogten houden, bleven we altijd hopen, dat het toeval ons eenmaal het schuilende geschriftje in handen mogt brengen, omdat eene vergelijking daarvan met de latere narigten, vooreerst van Estius zelf, maar ook met die van anderen, naar ons oordeel, niet zonder belang moest wezen ter meer volkomen waardering van de geloofwaardigheid der overgeleverde feiten.

Immers, het gold hier een verhaal, opgesteld nog geen half jaar, welligt slechts weinige weken nadat de gebeurtenissen, waarover het liep, waren voorgevallen, een verhaal, niet ter openbaarmaking bestemd, maar ter spoedige [1]), hoewel onvolledige inlichting van een afwezigen vriend, waar derhalve zoo al niet des te minder invloed, dan toch zeker des te minder oogmerk der partijzucht in gewerkt moest hebben; maar ook een verhaal, hetwelk de schrijver zelf, toen hij eenmaal beter onderrigt was, als ongetrouw afkeurde, en na een opzettelijk, veelvuldig, streng onderzoek, door een geloofwaardiger vervangen had. Uit de vergelijking

---

[1]) „Cum *obiter* ac *breuissimè* scripsissem .... *crudum* atque „*extemporaneū scriptum.*„ Estius, Praef. ad Lectorem.

alzoo, daar we straks van spraken, zou het blijken, wat er over de martelie *van stond af aan* verspreid en geloofd werd, en tevens *dertig jaar later*, na zorgvuldig onderzoek en oordeel, *geloofd is gebleven*; van den anderen kant, meenden we, zou het onderlinge *verschil* der verhalen genoegzaam uitwijzen, of de onjuistheden van het eerste wel eenig *hoofdpunt*, of slechts *bij-omstandigheden* der besproken feiten betroffen, waaruit al weder des te ligter zou beoordeeld kunnen worden, of er in der tijd wel veel naar verzinselen gezocht is, om de martelaren belangwekkend te maken, Lumey daarentegen en de zijnen wegens geloofshaat en priestermoord aan de algemeene verfoeijing prijs te geven. Het een en het andere zou ook, dacht ons, ligtelijk een nieuw bewijs kunnen opleveren voor de waarheidsliefde van Estius.

We zagen, naar onze meening, dat oordeel in alle deelen geregtvaardigd, toen we onlangs, zeer onverwacht, een tamelijk gehavend, maar, wat den tekst betreft, nog ongedeerd exemplaar van het kort verhaal in bezit kregen, en vonden het merkwaardig genoeg, om het oorspronkelijke, met enkele ter overtuiging dienstige aanmerkingen in dit tijdschrift te doen opnemen.

Het is in 1572 gedrukt bij Henricus Aquensis (van Aken?), beslaat, het titelblad meêgerekend, zeven pagina's in klein-kwarto en luidt, met inkorting van den titel, als volgt:

NOVORVM IN HOLLANDIA CONSTANTISSIMORVM MARTYRVM PASSIONIS HISTORIA, A° 1572 A DOMINO GUILIELMO ESTIO HESSELIO GORCOMIANO, S. THEOL LIC. DESCRIPTA, AC AMICO COLONIAM TRANSMISSA.

Anno Salvtis nostrae svpra millesimum quingentesimum septuagesimum secundum[o], quum Geusiorum factio per Hollandiae & Zelandiae loca rursum vires capere paulatim inciperet, occupato ab ijs inter ceteras ciuitates Dordraco, quae est Hollandiae ciuitas primaria, cumq; iam idem hostis Gorcomianae ciuitati, quae Dordraco quatuor passuum miliaribus abest, videretur imminere, Ecclesiastici, qui Gorcomij erant, propemodum omnes, vt vim & saeuitiam hostis aduentantis euaderent, in arcem, quae ad eiusdem ciuitatis moenia in conspectu fluminis praeterlabentis posita est, se receperunt, sperantes eam non facilè ab hoste expugnatam iri, aut certe, vt iam persuasum habebant, subsidium aliunde in tempore adfuturum. Expectabatur enim in horas filius praefecti arcis aduenturus cum militum cohorte. Receperāt se in eandem arcem pleriq; ciues Catholici cum preciosiori supellectile. Eodem illatum erat ferè quicquid erat sacrorum vasorum aut ornamentorū tum apud Franciscanos, tum in aede ciuitatis primaria.

Geusij itaq; ciuitatem iam ingressi, postulatoq; publicè iureiurando, summa diligentia ea sibi comparare ceperunt, quae ad arcem expugnandam iudicabant necessaria. Erat autem hora ferè tertia pomeridiana diei vigesimae sextae mensis Iunij, cum ciuitas à Geusijs occuparetur. Mox itaq; summo conatu adhibitis machinis bellicis arcem Geusij oppugnāt, adeoq; pertinaciter insistunt oppugnationi, vt quamuis animosè ab ijs qui in arce erant, resisteretur, ob paucitatem tamē militum presidiariorum (vix enim numerum viginti hominum excedebant), factum sit, vt intra breue temporis spacium, vtranq; arcem interiacentem, murisq; clausam, qua ad arcem transitus est, hostes vi occuparent, fueruntq; arci iam proximi, quam cum praefectus cum praesidiarijs & ciuibus, qui intra arcem erant, post continuam & pertinacem oppugnationem, nec non strenuam vicissim propugnationem desperaret ob rerum quarundam necessariarum defectum, sese diutius defendere posse, tandem vltrò citroq;

tumultuariè habito colloquio, ea conditione arcem hosti dedére, vt omnibus qui in ea erant, tam Ecclesiasticis quam ciuibus & praesidiarijs, vita maneret incolumis, supellex autem & quicquid thesauri in arce erat, hosti cederet. Postquam in hanc deditionis formā solemniter hostes conceptis verbis iurassent, arx dedita est, sub horā secundam post medium noctis insequentis. At hostes in arcem admissi, pacti paulò ante iureiurando firmati immemores, continuò nomina omnium qui in arce erant, calamo excipiunt. Inde ciues cum sacerdotibus secularibus in obscurum carcerem detruduntur, nisi quod è ciuibus vnus, qui Geusijs plus caeteris exosus fuerat, seorsim in custodiam asseruandus traditur, qui quarto post die simul cum alio ciue publicè in foro ad patibulum recens erectum suspensus est. Monachi qui eodem vno excepto erant instituti D. Francisci, à caeteris studiosè seiuncti, in alium carcerem horridū & squalentem coniecti sunt. Porrò sub vesperam ciues qui simul capti detinebantur, liberi dimissi sunt, pacta tamen, pro redemptione, quadam pecuniae summa; Sacerdotes seculares eodē quo Monachi clauduntur carcere, vbi post acerbas contumelias, ab improbissimis militibus illatas, miserè varijs modis torquentur, inter quos Minoritarum praefectus, quem Guardianum vocant, cum esset fidei Catholicae assertor constantissimus, ex fune suo, quo pro instituti sui ratione cinctus erat, suspensus est, atq; ibi gloriosam mortem oppetijsset, nisi, Deo ita volente, vt grauioribus adhuc opprobrijs et poenis, pro fide Catholica perferendis reseruaretur, funis fuisset abruptus, quanquam iam à sociis qui aderant, et tantae crudelitatis spectatores esse cogebantur, extinctus putaretur. Quem cum reuersi milites delapsum et adhuc spirantem reperiunt, pedibus humi iacentem proculcant, etiam in faciem sancti viri calcibus impingentes, et varijs opprobrijs eum onerantes, quem tamen nondum eo tempore occiderunt. Eidem ne quicquam ad summam ignominiam deesse videretur (quod tamen Christianus vel maximè gloriosum ducere debet) crucis figuram in fronte cultro exararunt.

Pari crudelitate aggressi sunt M. Nicolaum Poppelium, qui pastorum alter erat, quod acrius in haereticos inuehi solitus erat. Hunc, oposito in os sclopeto minori (quod pistoletum vulgus vocat), velut mox explosuri ad negandam fidē cogere voluerunt, exprobrantium modo iubentes, vt nunc, quae aliquando publicè pro concione solitus esset deblaterare, profiteretur si audeat. At ille nihil metuens

praesens periculum, constantissimè respondit, se certò credere, verum Christi corpus & sanguinem sub panis & vini specie in Eucharistiæ sacramento contineri. Miles verò qui sclopetum manu tenebat, explodere non est ausus. Taceo summam ignominiam praeter hos duos etiam caeteris illatam, dum vestibus exutis (quas miles partiebatur) virgis acriter caeduntur, adeò vt sanguis vbertim defluëret. Quàm verò crudeliter dilaniati fuerint, argumẽto est, quod cum posteà Brilam auecti essent, & ibi penè nudi insanae plebis oculis conspiciendi exponerentur, publicè à plebe clamatum sit, eos laborare scabie Gallica: apparentibus nimirum per corpora ipsorum adhuc plagis per modum scabiei iam incrustatis.

Caeterùm quo pacto, quáue occasione, duorum pastorum senior, nomine Leonardus Vechelius, è carcere ad paucos aliquot dies liberatus, è ciuitate sub fide publica (sed quae Geusijs nulla est) dimissus, denuò non sine proditionis specie plusquàm verisimili in ciuitatem reductus, contumeliosè ad ingressum ciuitatis tractatus, ac statim in carcerem, vnde liberatus paulò antè erat, retrusus fuerit, prolixè narrando persequi me non patitur instituta breuitas. Igitur per dies vndecim detenti sunt, & tractati eo quo diximus modo optimi viri, nisi quod ex illis duos trésue, quos caeteris minus exosos habuêre, passi sint Geusij ingenti pecuniae summa redimi.

Duodecimo demum die, qui erat Iulij septimus, Brilam auecti sunt, oppidum Hollandiæ exiguum quidem & obscurum, sed aestate superiori, Geusiorum, qui id dolo occupauêre, crudelitate, & Ecclesiasticorum eò ex omni ferè Hollandiae angulo aduectorum, caedibus & supplicijs nobile. Ibi ergò in terrã expositi, mox à Comite à Marca, Guilielmo nomine, viro ex illustri quidem familia prognato, sed in Ecclesiasticos note crudelitatis, excipiuntur acerbissimè. Nam ipse baculum manu gestans, & verbera subinde ingeminans, eos ante se agebat. Reliqua multitudo militum & plebs, quae spectatum venerat, contumelijs & probris captiuos certatim incessebat. Ducuntur deinde ad patibulum, quod est ad portam ciuitatis, quod circuire incessu retrogrado, atq; inde genibus fiexis, alta voce, Lytanias canere coguntur. Quod si qui submissiùs canerent, baculo extimulabantur. Post haec ciuitatem ingressi, eodem quo antea modo, ad patibulum, quod est in medio foro, trahuntur, sacra cantica rursum cantare coacti, spectante et certatim captis illudente plebis multitudine. Postremò in foetidissimum carcerem conijciuntur, è quo nisi diligenti quorundã notorum

sollicitatione maturè fuissent extracti, erant, pro intolerabili foetore, non multò pòst animam exhalaturi. Deinde aliquoties ad patibulum protracti, ac vicissim in carcerem reducti sunt. Simul & vt insanae plebis libidini fieret satis, quae tali spectaculo velut pasci videbatur, & vt nouum subinde viris incuteret terrorem frequens ac recens ex patibulo conspecto mortis metus.

Insequenti die singuli à duobus concionatoribus haereticis examinantur, quorum alter nauta erat Gorcomianus, idemq; potator strenuus, & homo mirè sanguinarius: alter paulo doctior & sanior. Cumqùe omnes post interrogationem habitam, qui ad vitam aeternam praedestinati ērat, constanter in fide Catholica persisterēt, nec adduci vlla ratione possent, vt vel vnguem latum, quod aiunt, ab ea recederent, in carcerem reducuntur.

Aducnit interea Gorcomio Brilam quidam Catholicus, qui cōmuni Senatus populiq; Gorcomiani nomine pro captiuis interpellaret; adferens secū à Senatu literas, quae testarentur omnes eos esse viros integerrimos, vitaeq; inculpatae, qui nullius vnquā vitae aut fortunis fuissent insidiati, sed multis modis Remp. Gorcomianam sacpenumerò adiuuassent, deq; ea optimè essent meriti. Adferebat idem literas à Principe Auriaco impetratas, (nam ille velut factionis caput habebatur, cui caeteri parerent) quibus disertè cauebatur, ne vlli Ecclesiastico inferretur nocumentū, sed vt hi cum ciuibus sub eadem essent tutela, eademq; omnibus praestaretur fides publica. Vrgebat quoque quod in deditione arcis Gorcomianae, disertis verbis, addito etiam iureiurando, omnibus vita incolumis esset pacta. Ad quae omnia nihil ferè aliud fuit responsum, quàm se iurasse in necem omnium sacerdotum qui Brilam adueherentur, seq; vindictā sumere decreuisse de nece Comitis Egmondani, Hornani, & praecipuae Nobilitatis Belgicae. Notandum inter haec & memoratu dignum, quod fratres duo Patris Nicolai, Guardiani, homines de religionis ueritate parum solliciti, sed amore tantum carnali ducti, Gorcomio Brilam venerunt, fratrem suum, si fieri posset, precibus & precio liberaturi. Erantq; id effecturi, si eum ad renunciandum summo Pontifici adducere possent. Itaq; impetrant, vt cum eo solo colloquium misceant in diuersorio quodā, vbi mensae pariter assidentes, fratrem quibus possunt precibus & blandimentis inducere conantur, vt Pape renunciet, dicentes Papam hominem esse, nec ipsum, si id faciat, Deo renunciaturum, sed homini. At ille nulla fratrum persuasione adduci potuit, vt vel minimum ab

aperta Catholicae fidei confessione recederet. Respondens, se gratias quidem illis habere, quod bono erga ipsum essent affectu, quo tam vehementer pro ipso sollicitabant, se tamen malle mortem (quae tamen aliquando naturae necessitate subeunda esset) nunc gloriosè oppetere, quàm ulla ex parte à fide desciscere. Haec eum laetum & ridentem respondisse, ex eo qui praesens aderat, cognoui.

Nocte itaq; insequenti inter primam & secundam horam educuntur captiui omnes è ciuitate, non sine magno hominum & equorum strepitu: tribus tamen exceptis, quorum vnus precio redemptus, non sine fidei Catholicae reuunciatione. Nam statim pòst, stipendia sub Geusijs mereri coepit. Alter qui Franciscanus erat, natione Gallus, iu egressu ciuitatis milites Gallos compellans, ab ijsdem clàm eductus est: cepitque etiam mox cum ijsdem stipendia mereri. Tertius & ipse Franciscanus, sed nondum religionem professus, & aetate adhuc minus matura, creditur blanditijs Geusiorum ad factionem ipsorum pertractus esse. At ne numerus quo è ciuitate Gorcomiensi emissi erant, mutaretur, qui erat nouendenarius, Diuina prouidentia factum est, vt aliunde tres in locum deficientium subrogarentur, vnus sacerdos secularis è territorio Dordracensi, & duo Franciscani ex alia quapiam ciuitate Brilam aduecti, vt nimirum hi tres acciperent coronas iam dudum integro numero preparatas. Eductis ergò extra ciuitatem captiuis, quum milites aliquandiu idoneum supplicij locum quaesiuissent, tandem reperére casam quandam agrestem, quae pridem fuerat monasterij Ruggensis propè Brilam. Ibi omnes postquam se Deo & mutuis precibus commendassent, mutuoq; ad constantiam, proposita spe gloriae ac retributionis iam proximae, adhortati essent, primùm Franciscani, tum sacerdotes reliqui ex oblonga trabe omnes suspensi, vitam hanc caducam & temporariam gloriosa morte commutantes, in Christo obdormierunt. Mortuos mox vestibus, que tamen paucae & exigui precij illis relictae erant, spoliant, tum ne quid extremae crudelitatis deesset, alios naribus, alios auribus, mutilant, quibus ad galeros affixis perpulchrè, vt sibi videbantur, ornati tanquam insignem è nobili pugna victoriam reportantes, in oppidum regrediuntur. Tertio demum die (vt relata cognouimus) Martyres sancti, eodem in loco, quo morte affecti sunt, humo sunt conditi.

Nomina porró eorundem, quae comperta habemus, quia aeterna memoria digni sunt, breuiter adijciemus. Sacerdotes seculares erant quinq; numero: M. Leonardus Vechelius, Buscoducensis, Pastor

senior Gorcomianus; M. Nicolaus Ioannis Poppelius, eiusde ciuitatis Pastor iunior; Pastor pagi cuiusdam propè Gorcomiam, cui nomen Hornaria; Pastor alter Heineordensis [Heinenordensis], qui est pagus propè Dordracum; vtriusq; autem pastoris nomen ignoramus; M. Godefridus Dumaeus [Dunaeus], Gorcomianus, vir mentis non satis compos, probè tamen eruditus, & vitae inculpatae. Reliqui fuere Monachi, ex quibus Franciscani tredecim, quorū haec sunt nomina: Nicolaus Pieckius, Gorcomianus, Guardianus fratrum Minorum eiusdem ciuitatis; Hieronymus VViertensis, Viceguardianus eiusdem coenobij; VVilhadus Danus, olim ex Dania in has partes Religionis causa profugus; Nicasius Hesius, olim apud Louaniēses Pontificij collegij alumnus; Theodoricus Emdenus, Amersfordianus; Antonius VViertensis; Antonius Hornariensis; Godefridus Meruellanus; Franciscus, Bruxellensis; tum laici duo ex eodem coenobio, quorum alter Petrus Ascanus, alter Amersfordianus patria, sed nomen me latet. Hinc duo alij fratres Minores, aliunde, vt supra narratum est, Brilam aduecti, quorum nomina nescimus. Postremò Monachus vnus regularis S. Augustini, ex Monasterio, quod ad moenia Brilensis oppidi situm erat, qui Gorcomij Praefectus erat alteri Monasterio virginum, quod est instituti D. Augustini.

His miraculum pridem factum adijcia, vt ex pluribus fidē dignissimis, qui Gorcomij, quum contingeret, erant, accepi. Ciuis quidam Gorcomiensis, nomine Mathias Thoranus, cum hernia, qui morbus est intestinorum erumpentium, grauissimè laboraret, adeoq; periculosè, vt nulla iam vitae spes reliqua foret, multis praesentibus, opem implorauit diuinam, per merita & suffragia Martyrum, qui Brilae pro fide Catholica mortem oppetijssent. Id vbi fecit, continuò à periculo in quo versabatur, liberatus, & sanitati pristinae restitutus est.

Psalm. 115.
Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.

We zullen hier eene vertaling van dit merkwaardig geschrift doen volgen, en telkens in kantnoten het verschil opgeven tusschen dit verhaal en het latere werk van Estius.

GESCHIEDENIS VAN HET LIJDEN DER NIEUWE MARTELAREN IN HOLLAND, WELKE TEN JARE 1572 BESCHREVEN EN AAN EEN VRIEND IN KEULEN TOEGEZONDEN IS DOOR WILHELMUS ESTIUS, HESSELSZ. VAN GORKUM, LICENTIAAT IN DE H. GODGELEERDHEID.

In het jaar Onzes Heeren 1572, toen de partij der Geuzen langzamerhand weder in Holland en Zeeland het hoofd begon op te steken, en zich onder andere plaatsen ook van Dordrecht, een voorname stad van Holland, had meester gemaakt, terwijl ook Gorkum, 4 mijlen van Dordrecht gelegen, reeds door diezelfde vijandige partij scheen bedreigd te worden, namen bijna alle geestelijken, die te Gorkum waren, ten einde de gewelddadigheden en de wreedheid van den naderenden vijand te ontgaan, de wijk naar het kasteel, dat bij de wallen dier stad aan de voorbijstroomende rivier ligt, in de hoop, dat die sterkte niet gemakkelijk door den vijand zou worden ingenomen, of ten minste, zooals zij vast geloofden, dat er bij tijds hulp van elders zou komen opdagen: elk uur toch verwachtte men den zoon van den bevelhebber der sterkte met een bende soldaten. Op hetzelfde kasteel hadden zich ook de meeste Katholieke burgers met het kostbaarste van het huisraad begeven; tevens had men bijna alles daarheen gebragt, wat er aan gewijde vaten of sieraden bij de Franciskanen zoowel als in de hoofdkerk der stad voorhanden was.

De Geuzen nu de stad binnengetrokken, dwongen haar den eed af en begonnen toen met den grootsten ijver alles bij elkander te brengen, wat zij noodig oordeelden tot belegering en bestorming van het kasteel. Het was omstreeks 3 uur in den namiddag van 26 Junij, toen de stad aan de Geuzen overging. Weldra nu begonnen zij met geschut een hevigen aanval op het kasteel, en zoo hardnekkig, dat in weerwil van den dapperen tegenstand der belegerden, wegens het geringe aantal soldaten der bezetting (want dit beliep niet veel meer dan 20 man), de vijand binnen een kort tijdsverloop met geweld zich meester maakte van de met muren omgevene ruimte, aan weerszijden gelegen, waardoor men toegang heeft tot het kasteel.

Reeds was de vijand tot digtbij genaderd, toen, na die aanhoudende, hardnekkige aanvallen en eene niet mindere kloekmoedige verdediging van de andere zijde, de bevelhebber met de soldaten en burgers, die de bezetting uitmaakten, begon te wanhopen aan het behoud van het fort, wegens gebrek aan sommige noodwendigheden. Over en weer begon men nu in der haast een onderhandeling, en eindelijk ging het kasteel over, op voorwaarde, dat aan allen, die zich daarop bevonden, zoowel geestelijken als burgers en de soldaten der bezetting, het leven ongedeerd zou blijven, maar dat alle huisraad en geld, op het kasteel aanwezig, den vijand zou toevallen. Zoodra deze plegtig en uitdrukkelijk dat verdrag bezworen had, werd het kasteel 's nachts [1]) daaraan tegen twee uur overgegeven. Maar in de sterkte binnengelaten, schreven de vijanden dadelijk, ongedachtig aan het zoo even met eed bevestigde verdrag, de namen op van allen, die in het kasteel waren; daarop werden burgers en wereldlijke geestelijken in een duistere gevangenis geworpen, met uitzondering van één burger, die, meer dan de anderen bij de Geuzen gehaat, afzonderlijk gekerkerd werd en vier dagen later met nog een ander burger openlijk op de markt aan een pas opgerigte galg sterven moest. De kloosterlingen, die, één uitgezonderd, tot de Orde van St. Franciscus behoordeu, werden zorgvuldig van de anderen afgescheiden en in een akeligen, vuilen kerker geworpen. Vervolgens werden tegen den avond de burgers, die tegelijk met de geestelijken gevangen waren gebleven, op vrije voeten gesteld, nadat men een som gelds voor hun losprijs bedongen had; de wereldlijke geestelijken echter werden in denzelfden kerker als de kloosterlingen opgesloten, waar zij na bitteren smaad, hun door het gemeenste soldatenvolk aangedaan, op verschillende wijzen jammerlijk gepijnigd werden: onder anderen werd de Overste der Minderbroeders, welken men Gardiaan noemt, aan het koord, waarmede hij volgens den regel zijner Orde omgord was, opgehangen, omdat hij bijzonder standvastig het Katholiek geloof verdedigde; en hij zou toen een roemvollen dood gestorven zijn, zoo God hem niet had willen bewaren om nog grooter beschimping en kwelling voor het Katholiek geloof te ondergaan, en het koord niet gebroken ware, ofschoon hij reeds voor dood werd

---

[1]) Een weinig na middernacht Lib I. Cap. VII.

gehouden door zijne gezellen, die gedwongene aanschouwers van zoo groote wreedheid waren. Toen nu de soldaten bij hun terugkeer [1]) hem ter aarde gestort maar nog ademend vonden [2]), trapten zij hem, toen hij daar op den grond lag, ja schopten den heiligen man in het aangezigt en overlaadden hem met allerlei beschimpingen, zonder hem evenwel toen nog te dooden. Zelfs sneden zij, om die smadelijke mishandelingen ten top te voeren (wat echter een Christen voor het roemvolste moet houden), het figuur van een kruis met een mes op zijn voorhoofd [3]).

Met gelijke wreedheid gingen zij te werk tegen den H. Nicolaüs van Poppel, den anderen pastoor, omdat hij gewoonlijk vrij hevig tegen de ketters had uitgevaren. Dezen wilden zij dwingen zijn geloof te verzaken door hem een klein vuurwapen (pistool) voor den mond te houden, als wilden zij losbranden, en bevalen hem spottend: nu nog eens, als hij durfde, te herhalen, wat hij vroeger zoo menigmaal aan het volk had voorgeklapt. Maar hij antwoordde zonder het gevaar, hetwelk hem voor oogen stond te vreezen, met de grootste kloekmoedigheid: vast en zeker te gelooven, dat het ligchaam en bloed van Christus onder de gedaante van brood en wijn wezenlijk en waarachtig tegenwoordig is in het H. Sakrament des Altaars. De soldaat nu, die het pistool in de hand hield, durfde niet schieten. Ik zwijg van den bitteren smaad, behalve aan deze twee ook den overigen aangedaan, terwijl zij van hunne kleederen beroofd, welke de soldaten onder elkander verdeelden, met roeden zwaar gegeeseld [4]) werden, zoodat het bloed er bij nederliep. Ten bewijze, hoe wreed hun ligchaam verscheurd en opengereten werd, kan dienen, dat, toen zij naderhand naar den Briel gevoerd en daar bijna geheel ontkleed aan wal gebragt, aan de blikken van een razend gepeupel ten schouwspel werden gegeven, dit hun openlijk toeriep, dat zij de Fransche huidziekte hadden: zonder twijfel omdat de striemen [5]) zich nog over hun ligchaam vertoonden en hieraan, staande de genezing, het uiterlijk van die ziekte gaven.

---

[1]) Zij waren niet vertrokken. Lib I. Cap. XX.
[2]) Zij hielden hem reeds voor dood. t. a. p.
[3]) Onzeker. Lib I. Cap. XXI.
[4]) Naderhand onwaar bevonden, t. a. p.
[5]) Bij een andere gelegenheid ontvangen. Lib. II, Cap. IX.

Overigens verbiedt mij de kortheid, welke ik mij voorgenomen heb, in een wijdloopig verhaal te treden, hoe en bij welke gelegenheid de oudste der twee pastoors, met name Leonardus Vechel, voor eenige weinige dagen uit de gevangenis ontslagen en uit de stad gelaten is, voorzien van een vrijgeleide (waarover zich evenwel Geuzen niet bekommeren, want goede trouw is bij hen niet te vinden); hoe hij daarop, meer dan waarschijnlijk met verraad [1]) op nieuw in de stad teruggevoerd, bij zijne komst aldaar met smaad bejegend en terstond naar den kerker teruggesleurd is, waaruit hij slechts kort te voren bevrijd was. Gedurende elf dagen alzoo heeft men die achtingswaardige mannen gevangen gehouden en behandeld op die wijze, als we vermeld hebben; slechts twee of drie, minder gehaat bij de Geuzen, zijn tegen een hoogen losprijs vrij gekomen.

Op den twaalfden dag eindelijk, den 7 Julij [2]), zijn ze weggevoerd naar Brielle, wel een klein en onberoemd stadje van Holland, maar in den laatstverloopen zomer vermaard geworden door de wreedheid der Geuzen, die het met list in bezit kregen, en door het ombrengen en mishandelen der geestelijken, welke uit bijna iedere streek van Holland zijn derwaarts gebragt. Naauwelijks waren ze daar aan wal gezet, of Willem graaf van der Mark, een man uit doorluchtigen huize gesproten, maar berucht om zijn wreeden handel ten opzigte der geestelijkheid, is hen op de bitterste wijze komen bejegenen. Want met een stok in de hand, en er telkens op toeslaande, dreef hij ze voor zich henen. De toegeschoten soldaten- en volksmenigte wedijverde overigens onder elkander in het smaden en honen der gevangenen. Daarna dwong men hen, de galg bij de stadspoort, al achteruitloopende, rond te gaan, en geknield, met luider stem litanieën te zingen. Wie niet hard genoeg zong, werd met stokslagen aangespoord. In de stad sleurde men, even als te voren, hen naar een midden op de markt staande galg; andermaal moesten zij nu gewijde zangen aanheffen, onder de oogen eener menigte volks, hetwelk om strijd de gevangenen bespotte. Ten laatste werden zij in een stinkenden kerker geworpen, waarin zij

---

[1]) Dit is eene zekerheid geworden, Lib. I, Cap. XXII.

[2]) 's Nachts tusschen den 5^{n} en 6^{n} Julij. Lib. I, Cap. XXXVI en Lib. II, Cap. I.

van den ondragelijken stank welhaast zouden vergaan zijn, als zij, op moeizaam verzoek van eenige bekenden, daar niet bij tijds waren uitgehaald. Daarop heeft men ze eenige malen heen en weer naar de galg en den kerker gevoerd, om te gelijkertijd aan den moedwil te voldoen van het dartel gemeen, hetwelk aan zulk een schouwspel zich als t ware verzadigde, en tevens om door de veelvuldig herhaalde vertooning van het straftuig, aan de ongelukkigen telkens den doodschrik aan te jagen.

Daags daarna werden zij ieder in het bijzonder ondervraagd door twee kettersche predikanten; een dezer was een Gorkumsche schipper, gewoon aan een dapperen dronk, en een zeer bloeddorstig mensch; de andere was iets geleerder, en beter van inborst. En toen allen, die onder hen ten eeuwigen leven bestemd waren, na dat verhoor standvastig in het Katholiek geloof volhardden, en door niets te bewegen waren, om daar, gelijk men 't noemt, een vingerbreed van af te wijken, bragt men hen terug naar den kerker.

Ondertusschen was uit Gorkum een zeker Katholiek naar den Briel gekomen, om in naam der gezamenlijke regering en burgerij van Gorkum den gevangenen ten voorspraak te wezen; hij toonde een brief, waarin die regering van hen getuigde, dat zij allen braaf en onbesproken waren, en het nooit op iemands leven of eigendom toegelegd, maar dikwijls velerlei hulp aan de stad Gorkum bewezen en zich jegens haar bijzonder verdienstelijk gemaakt hadden. Ook bragt hij een brief over, dien men verkregen had van den Prins van Oranje (voor zoo veel als het hoofd der partij gehouden, aan wien de overigen moesten gehoorzamen); daarin werd uitdrukkelijk belast, al de geestelijken onverlet bij gelijke bescherming en hoede als de overige burgers te handhaven. Met nadruk wees hij ook op het uitdrukkelijk verdrag van lijfsbehoud, onder eede aan allen toegezegd, bij de overgaaf des kasteels van Gorkum. Bijna niets anders kwam daarop [van Lumey] ten antwoord, dan „dat hij den dood had gezworen aan alle priesters die men naar „den Briel zou voeren, en besloten had, wraak te oefenen wegens „den dood van Egmond, Hoorne en den voornaamsten adel van „België." Opmerkelijk en gedenkwaardig intusschen was het, dat twee broeders van Pater Nicolaüs, den Gardiaan, die om de waarheid der godsdienst zich minder bekreunden, uit louter menschelijke genegenheid zich van Gorkum naar den Briel begaven, om, ware het mogelijk, door geld en goede woorden hun broeder vrij te

krijgen. En zij zouden daarin slagen, als zij hem konden overhalen tot het verzaken van den Paus. Zij kregen dan verlof om hem afzonderlijk te spreken in zekere herberg, alwaar zij, nevens hem aan tafel zijnde, op de dringendste en teederste wijze hem baden, den Paus te verzaken, die, zeiden ze, een mensch was, weshalve hij niet God maar slechts een mensch verloochenen zou. Maar door niets konden zijn broeders hem bewegen om in het allerminst van de openlijke belijdenis der Katholieke geloofsleer af te wijken. Hij dankte hen, zoo antwoordde hij, „voor de toegenegenheid die zij „hem door hun zoo ijverige voorspraak bewezen hadden; overigens „wilde hij nu liever met roem den dood ondergaan, (hem toch van „natuurswege beschoren) liever dan een enkel geloofspunt te laten „varen." Naar mij een ooggetuige verhaalde, moet hij dat blijmoedig en lagchend geantwoord hebben.

Den volgenden nacht alzoo tusschen één en twee uur bragt men, onder groot gedruisch van krijgsvolk en paarden, al de gevangenen ter stad uit, met uitzondering van drie, waarvan er een tegen losgeld vrij kwam [1]), niet zonder verzaking van het Katholiek geloof. Want aanstonds daarna is hij bij de Geuzen in dienst gekomen. De tweede, een Franciskaan, en Franschman, heeft bij het uitgaan der stad aan zijn landgenooten onder het krijgsvolk iets toegeroepen, en, heimelijk door hen weggevoerd, ook aanstonds onder hen dienst genomen. De derde, insgelijks Franciskaan, maar nog niet geprofest en nog jeugdig, is, naar men meent, door de verleidende taal der Geuzen, tot hunne partij overgegaan. Maar opdat het getal der uit Gorkum opgezondenen, te weten negentien, onveranderd zou blijven, heeft Gods voorzienigheid zorg gedragen, dat er van elders drie anderen in de plaats der ontbrekenden kwamen: een wereldlijk priester uit de omstreek van Dordrecht, en twee Franciskanen [2]) uit een andere stad naar den Briel gebragt; opdat namelijk de kroonen, reeds lang voor het volle getal bestemd, door deze drie zouden verworven

---

[1]) *Twee* afvalligen zijn er achter gebleven: de pastoor van Maesdam en de Kanunnik Pontus Huyter, maar geen van beiden is vrijgekocht; de eerste is acht dagen later omgebragt; de tweede bleef onder streng toezigt, en redde zich toen met de vlugt. Lib. II, Cap. XII. Lib. III, Cap. XLIII. De twee anderen, waarvan Estius hier spreekt, zijn *buiten* de stad in de turfschuur afvallig geworden. Lib. II, Cap. XXII. XXIII. Lib. III, XLII, XLV.

[2]) Twee Norbertijnen, uit het dorp Monster. Lib. II, Cap. XI.

worden. De gevangenen waren alzoo buiten de stad geleid, en de soldaten, na eenigen tijd eene geschikte plaats voor hun beulenwerk gezocht te hebben, vonden eindelijk eene tuinschuur, vroeger behoorende aan het klooster van Rugge, bij den Briel. Dáár zijn allen, de Franciskanen het eerst, daarna de overige priesters, zich aan God en elkanders gebed bevelende, en elkander met het vooruitzigt der straks hun wachtende verheerlijking en belooning tot standvastigheid aanmanende, aan een langen balk [1]) opgehangen, en met verwisseling van dit vergankelijk en tijdelijk leven voor een roemrijken dood, in Christus ontslapen. Straks heeft men de lijken van de weinige en geringe kleederen beroofd, die er nog waren overgeschoten, en, om geene wreedheid ongepleegd te laten, aan sommigen den neus, anderen de ooren afgesneden; daarmeê hebben de moordenaars zich de hoeden bestoken, en zijn aldus opgeschikt, als met de eereteekens eener luisterrijke overwinning stadwaarts teruggekeerd.

Eerst den derden dag [2]), zoo als we vernomen hebben, zijn de martelaars begraven op dezelfde plaats, waar zij omgebragt waren.

Hun namen, voor zoo ver die ons bekend zijn, zullen we, als der eeuwige gedachtenis waardig, hier kortelijk opgeven. Er waren vijf wereldlijke priesters: Leonardus Vechel, van 's Hertogenbosch, oudste pastoor van Gorkum; Nicolaüs Jansz. van Poppel, jonger pastoor ter zelfder stede; een pastoor van zeker dorp, Hornaer bij Gorkum; een ander pastoor van Heinenoord, een dorp bij Dordrecht; van beiden is de naam ons onbekend gebleven; Godefridus van Duin, uit Gorkum, niet volkomen bij verstand [3]), maar toch een man van geleerdheid en onbesproken wandel. De overigen waren kloosterlingen, waaronder dertien [4]) Franciskanen, te weten: Nicolaüs Pieck, van Gorkum, Gardiaan der Minderbroeders aldaar; Hieronymus van Weert, Vikaris in datzelfde klooster; Wilhadus Danus, weleer om der godsdienst wille herwaarts gevlugt; Nicasius van Heze, kweekeling van het Pauselijk collegie te Leuven; Theodo-

---

[1]) Aan *twee* balken, een langen en een korten. Een der martelaren is aan de ladder opgehangen. Lib. II, Cap. XXI. XXV. XXVIII.

[2]) Den volgenden nacht. Lib. II, Cap. XXVIII.

[3]) Bij volle kennis, van het oogenblik af dat hij gevangen werd. Lib. II. Cap. XXIV. en Lib. III. Cap. XXXV.

[4]) Elf. De twee anderen, door Estius medegerekend, waren Norbertijnen. Lib. III, Cap. XXXVIII en XXXIX.

ricus van Emden, uit Amersfoort; Antonius van Weert, Antonius van Hornaer; Godefridns van Mervel; Franciscus, van Brussel geboortig; twee leeken uit hetzelfde klooster, namelijk: Petrus van Assche, en nog een ander uit Amersfoort, wiens naam mij onbekend is; nog twee andere Minderbroeders, van elders, zoo als boven verhaald is, naar den Briel gevoerd, wier namen ik niet weet; eindelijk een Regulier-kanunnik van den H. Augustinus, uit een klooster dat bij de muren van den Briel was gelegen, Overste van een der beide Gorkumsche nonnenkloosters, namelijk van dat der Augustinessen.

Hierbij zal ik het verhaal van een wonder voegen, dat onlangs geschied is, zoo als ik dat vernomen heb uit den mond van verscheidene zeer geloofwaardige personen, die zich, toen het gebeurde, te Gorkum bevonden. Zeker Gorkumsch burger, met name Mathias van Thoranus, leed zeer aan eene breuk, welke ziekte in het uitbreken van het ingewand bestaat, en lag daaraan zoo gevaarlijk, dat er volstrekt geene hoop meer was voor zijn leven. Toen riep hij, in tegenwoordigheid van vele personen, de hulp van God in, door de verdiensten en de voorspraak der Martelaren, die te Brielle den dood voor het Katholiek geloof ondergaan hadden; zoodra hij dit gedaan had, werd hij oogenblikkelijk bevrijd uit het gevaar, waarin hij verkeerde, en kreeg zijne vorige gezondheid terug.

Psalm. 115.

Kostbaar voor het aanschijn des Heeren is de dood zijner heiligen.

Een ieder, die met een weinig oplettendheid *dit* verhaal doorleest en daarbij met het *latere* werkje van Estius bekend is geworden, zal aanstonds ontwaren, dat niet slechts beide verhalen overeenstemmen in de hoofdpunten, waar namelijk de geheele beoordeeling der gebeurtenissen meer of min van afhangt, maar daarenboven de voornaamste omstandigheden, die in het laatste vermeld staan, ook al in het eerste worden aangetroffen, en derhalve met die hoofdpunten reeds *kort* — naar allen schijn *onmiddellijk* — na de Gorkumsche en Brielsche treur-

tooneelen van 1572, als waarachtige feiten door Estius zijn opgeteekend.

Hiertoe brengen we vooreerst de pligtmatige *verdediging* van het Gorkumsche kasteel door den bevelhebber des konings, en de overgaaf daarvan, *niet* op genade of ongenade, maar op een *beëedigde* toezegging van *lijfsbehoud* voor allen, die er een toevlugt gezocht hadden, geestelijken en leeken. We zouden zelfs beweren mogen, dat Estius ook reeds in het oudere verhaal vrij duidelijk iets onderstelt en bedoelt, wat hij in het latere met uitdrukkelijke woorden opgeeft [1]) dat namelijk niet slechts het levensbehoud, maar ook de *vrijlating* der belegerden onder eede beloofd was. Immers de voorwaarden der overgaaf luiden bij hem [2]): „*ut omnibus qui in arce erant, vita maneret „incolumis, supellex autem et quicquid thesauri in arce „erat, hosti cederet*; het leven van allen die in den burgt „waren, zou gespaard, het huisraad en geld, dat er „aangetroffen werd, het deel van den vijand worden", hetgeen genoegzaam aanduidt, dat de overwinnaars, als zoodanig, zich geen ander bijzonder regt op *de personen* der onderhandelaars hadden voorbehouden. Onze opvatting wordt nog versterkt door de schier onmiddellijk volgende woorden [3]), waarin als eerste schennis van het bezworen verdrag vermeld wordt: „*hostes in arcem admissi*, PACTI „PAULO ANTE IUREIURANDO FIRMATI IMMEMORES, *con- „tinuo nomina omnium qui in arce erant, calamo exci- „piunt;* hoe namelijk de vijand, aanstonds nadat hij in „den burgt was gelaten, de namen ging opschrijven van

---

1) Hist. lib. I, Cap. VII, en XIV.
2) Zie boven, bl. 168.
3) t. a. p.

„allen, welke zich daar binnen bevonden", eene daad, waarin Estius toch wel niets wederregtelijks zou gezien hebben, indien hij niet gemeend had, dat men krachtens het bezworen verdrag al de gespaarden ook onmiddellijk als *vrije* personen had moeten behandelen en ongemoeid laten vertrekken. Wij zullen hier echter niet op aandringen, omdat het verdrag, hoedanig het dan ook volgens het eerste verhaal geweest zij, in allen gevalle daarin voorkomt als meineedig geschonden, door de wreede ligchamelijke mishandelingen, den gevangenen aangedaan, en onder welke de onverschrokken Gardiaan der Minderbroeders (Nicolaüs Piek) reeds toen het leven zou verloren hebben, indien de koord, waarmede men hem martelde, niet bij toeval gebroken ware. Het blijkt er ook geschonden ten opzigte van den onderpastoor Nicolaüs van Poppel, wien men een pistool voor het hoofd hield, onder bedreiging van los te branden, als hij het Katholieke geloof niet verzaakte; geschonden eindelijk in hem en al diegenen zijner medgezellen, welke in dat geloof standvastig bleven, toen zij den bloeddorstigen Lumey overgeleverd en door hem bij den Briel ter dood gebragt zijn. Wij vinden hier ook reeds als een zeer waarschijnlijk vermoeden, hetgeen in het latere verhaal als eene zekerheid voorkomt, dat namelijk in het bijzonder de bevrijding van den Pastoor Leonardus Vechel [1]) op verraderlijke wijze is verijdeld; wij vinden er even zoo de lage, smadelijke bejegening, den martelaars, bij hunne aankomst in den Briel, wedervaren van Lumey; ja zelfs de stok ontbreekt niet, waarmeê hij, de plaats-

---

1) *Vechel* en niet *van* Vechel is de naamteekening van dezen martelaar onder een eigenhandigen brief, die vóór ons ligt.

bekleeder en vertegenwoordiger des Prinsen van Oranje, zich niet ontzag, die weerlooze geestelijken bij herhaling te slaan en als slagtvee voor zich uit te drijven: *ipse baculum manu gestans, et verbera subinde ingeminans, eos ante se agebat.* Wij zien er ook den gezant der Gorkumsche (Prinsgezinde) regering, een brief zijner lastgevers aan Lumey overbrengen, waarin zij getuigden, dat al de gevangenen brave, onbesproken menschen waren, die het nimmer op iemands leven of bezitting hadden toegelegd, maar dikwijls en op velerlei wijze de stad Gorkum bijgestaan en zich omtrent haar verdienstelijk gemaakt hadden; men leest er het gelijktijdig aankomen van een schriftelijk bevel des Stadhouders, Willem van Oranje, om de geestelijken ongedeerd te laten, en hun dezelfde bescherming als aan andere burgers te verleenen, en eindelijk zien wij, hoe desniettemin de martelaars, negentien in getal, door Lumey als slagtoffers van den wraakgierigsten sektehaat zijn omgebragt.

Dat alles, herhalen we, staat reeds in het *oudste* berigt van Estius te lezen, en na een zeer naauwkeurig, opzettelijk onderzoek, heeft hij, dertig jaar later, in openbaren geschrifte dat alles blijven volhouden, zonder vrees voor tegenspraak van honderden personen, die, gelijk hij onderstellen moest, het zich tot een aangenamen pligt zouden rekenen, om, als hij onwaarheid sprak, zijn voorgewende bekendheid met de zaak, door stellige bewijzen te logenstraffen.

De beide verhalen, zoo besluiten we, bevestigen alzoo door hunne overeenstemming elkanders geloofwaardigheid in de hoofdpunten en voornaamste omstandigheden.

Hun onderling verschil, natuurlijk de beknoptheid van

het eerste niet medegerekend, bestaat, gelijk we aanwezen, in bijzaken, onjuistheden, die, hoewel ze tot de beoordeeling dezer martel-geschiedenis weinig of niets afdoen, door den schrijver in zijn later werkje verbeterd zijn.

Toch waren in het eerste geschrift twee misslagen ingeslopen, aan welke de waarheidsliefde van Estius zich bijzonder gelegen liet liggen. Er was namelijk daarin als eene *zekerheid* vermeld, dat men in de gevangenis te Gorkum den Gardiaan der Franciskanen met een mes op het voorhoofd een kruisteeken had *ingesneden*, en hem met zijne gezellen wreedelijk en ten bloede toe gegeesseld had. [1]) Dit heeft hij volgenderwijze [2]) verbeterd: „monendus es mihi [3]), Christiane lector (vt sinceram

---

1) Zie boven bl. 169.

2) Hist. Lib. I. Cap. XXI.

3) „Ick moet u, o Christen Leser waerschouwen ende ver-„manen, dat te dier tijdt deur het uyt-ghcven van sommige, zijn „onder 't ghemeyn volck ghestroyt verscheydene dinghē aen-gaende „het lijden vā dese onse Martelaers, die t' eenemael oft onwaer-„achtige warē, oft emmers onsekere: dewelcke wy in dese onse „Historie niet en hebben willen by-brenghē. Want de ghetuyghen „des waerheydts en hebben gheenen onwaerachtigen noch onse-„keren lof van doen;... men seyde dat de ghevanghenen desen „eersten nacht over hun gheheel lichaem met beuls-roeden grou-„welijck ghegeesselt waren gheweest. Hetwelck kennelijck ghe-„noegh is *niet* ghebeurt te wesen, hoe wel het gheloouelijck is „dat de Geusen al-soo veurghenomen hadden te doen, om dat sy „de roeden ende leeren om te pijnighen al ghereedt hadden. Men „hadde s' daeghs te veuren busselen met roeden op 't Casteel „sien draghen.... Sommigen hebben ghemeynt, dat men P. Nicolaes „Pieck onder sijn andere pijnen, een teecken des cruyses uyt „schamperheydt met een mes in 't veur-hoofdt soude ghesneden „hebben. Maer dat en connen wy oock niet verclaren, denckende „dat de oorsaecke van dese dwalinghe magh gheweest zijn, om „dat sijn veur-hoofdt ghequetst zijnde, 't zij deur het vallen opder „aerdē, doen de coorde in stucken brak, 't zij deur het branden

„historiae nostrae veritatem agnoscas) quaedam vel falsa „vel certe dubia quorundam relatu per id tempus de „martyrum nostrorum afflictione sparsa fuisse in vulgus, „quae nos huic commentario nostro inserenda minime „putauimus; neque enim aut falsis aut dubiis egent lau- „dibus martyres veritatis; .... ferebatur eos prima illa „nocte toto corpore virgis lictoriis immaniter ac foede „dilaniatos fuisse. Quod quidem factum *non* esse satis „constat: quanquam ita facere Geusios statuisse credibile „est, vt qui virgas cum scala tortoria paratas jam habebant. „Nam pridie visi fuerant, qui virgarum fasces in arcem „adferrent.... Creditum est etiam a nonnullis, Nicolao „Pico inter alia cruciamenta, quibus eum varie vexatum „supra narrauimus, crucis figuram ad ignominiam in „fronte cultro exaratam fuisse. Sed nec istud nos asseuerare „possumus, erroris causam putantes, quod frons eius, „siue ex lapsu, quando rupto fune in terram decidit, „siue flammae adustione sauciata, et postmodum linteolo „velata, piis quibusdam occasionem, eiuscemodi aliquid „suspicandi dederit. Nobis autem propositum est, ea modò „quae vel comperta vel ab idoneis testibus accepta habemus, „integra fide referre." We behoeven wel niet uiteen te zetten, hoe deze regelen, in verband met het vorige, de geloofwaardigheid van Estius, als opregt en goed onderrigt getuige, op nieuw bevestigen.

Met nog ééne aanmerking zullen we besluiten. In

„vander keerssen, was met eenen doeck verbonden, dat daer uyt „eenighe Godt-vruchtighe menschen sulck vermoeden hebben ghe- „creghen. Dan ons veur-nemen is in onse Historie... alleenelijck „ghetrouwelijck te vertellen de dinghen die ons bekent ghenoegh „zijn, oft die wy van bequame gheloof-weerdighe ghetuyghen „ontfanghen hebben" (Vertaling van Spoelbergh).

deel XXXVIII van de „Katholiek" (bl. 213—216) hadden we de bewering te wederleggen, dat de Protestantsche geschiedschrijver P. Bor zijne berigten over Lumey, bepaaldelijk in zake der Gorkumsche martelaren, zou uitgeschreven hebben uit Estius.

Wij hebben het tegendeel dier bewering toen aangetoond, voor zoo ver er sprake zijn kon over Estius' uitvoerig werkje van 1603, en tegelijk doen zien, hoe weinig er zelfs aan te denken viel, dat Bor te eeniger tijd zich aan het korter geschrift van 1572 zou gehouden hebben. Toch konden we ons hiervan, bij gebrek van een exemplaar van dat laatste, niet met zooveel zekerheid overtuigen als tegenwoordig, nu de vergelijking tusschen Bor en de *Novorvm Martyrvm historia* het uiteenloopend verschil der beide schrijvers zoo onwedersprekelijk aanwijst. Dat verschil betreft: 1° het getal der in den Briel gespaarde gevangenen. Bor spreekt van *een* of *twee*, Estius van *drie;* 2°. de namen der martelaars en der kloosterorden waartoe sommigen behoorden; 3°. de plaats der marteling. We zullen hier de woorden van Bor overnemen en den lezer zelf doen oordeelen: „Sy brochten derthien Monicken „gevangen, te weten: Pater Nicolaes Pijck, Hieronimus „van Weert, Nicasius Hesius, Wilhelmus Danus, Theo„doricus Eyndanus, Godefridus Mervel, Franciscus van „Brussel, Broer Pieter van Asca ende *Cornelis van Wijck*, „twee Leken, met noch twee andere Minderbroeders, „welcke alle met noch een Regulier ende *Cathuyser van* „*Delft*, mitsgaders Meester *Cornelis van den Bossche*, Pastoor „van Gorcum, ende noch eenige andere, al t' samen..... door „bevel van den Grave van der Marck gehangen wierden „*binnen* den Briele *int* Regulier Clooster *int molenhuys.*" „(*Oorsprongh der Ned. Oorlogen.* Dl. I, bl. 367. ed. van 1679.)

Aangezien derhalve noch Estius, noch (zooals we vroeger bewezen hebben) Opmeer door Bor zijn nageschreven, [1]) mogen we met regt voor uitgemaakt houden, dat laatstgenoemde nog andere berigten gekend heeft, die hem geloofwaardig genoeg voorkwamen, om als getuigenissen tegen Lumey en zijn voorbeeldig krijgsbestier te dienen, en de overleveringen der Katholieken omtrent de Martelaren van Gorkum te bevestigen.

---

1) Deel XXXVIII, bl. 213.

VERSCHEIDENHEDEN.

KERKMUZIEK.

Voor eenigen tijd hadden wij het genoegen, kennis te maken met een werkje van Albert Gereon Stein (1), waarin wij al wat de kerkmuziek betreft, grondig en zeer gepast voor den tegenwoordigen tijd, ook ten onzent, behandeld vonden; zoodat wij het nuttig oordeelden, allen, die belang stellen in of belang hebben bij kerkmuziek, op dit werkje opmerkzaam te maken. Het is zeer te wenschen, dat eene bekwame hand de vertolking en bewerking van hetzelve voor ons vaderland onderneme; inmiddels willen wij, door in het kort zaam te vatten, wat dáár breedvoeriger ontwikkeld is, onzen lezers eene nuttige en aangename tijdkorting verschaffen.

Hoe belangrijk deze stof is, blijkt genoegzaam dáárnit, dat de Provinciale Conciliën, in de laatste jaren gehouden, gewoonlijk een hoofdstuk aan den kerkelijken zang en de gewijde muziek (*de Cantu ecclesiastico ac musica sacra*) wijden, en gepaste voorschriften geven, opdat de muziek haar kerkelijk karakter niet verlieze.

Immers „eene naauwkeurige beoordeeling der thans in de ker„ken gebruikelijke kunstmiddelen heeft de overtuiging gevestigd, „gelijk Stein zegt, dat men in de laatstverloopene eeuw én in de „muziek én in vele andere zaken aan de Kerk groot nadeel toe„gebragt heeft; dat men aan de Kerk hare oude en beproefde kunst-

(1) *Die Katholische Kirchenmusik nach ihrer Bestimmung und ihrer dermaligen Beschaffenheit dargestellt* von Albert Gereon Stein, Pfarrer zur h. Ursula, gew. Gesanglehrer am Erzbischöfl. Clerical-Seminar in Köln. Köln, 1864. Druck und Verlag von I. P. Bachem.

„ vormen, waarin de Christelijke geest zich juist uitdrukte, onge-
„ merkt ontnomen, en in hare plaats andere kunstvormen, welke
„ ook in de kerk den geest der wereld blijven uitdrukken, heeft
„ ingevoerd. "

Die overtuiging heeft vele vrienden van Christelijke en kerkelijke kunst bewogen, om hunne pogingen aan te wenden, opdat de Christelijke kunst, in het algemeen en in het bijzonder, beter beantwoorde aan het doel, waartoe zij moet dienen.

Juist dát schijnt men te vergeten, dat de muziek in de kerk *eene dienende kunst* is. Hoe valsch ook het pantheistische beginsel is, hetwelk, in zijne abstracte eenheid, alle leven en bijgevolg alle afhankelijkheid ontkennende, aan alles geen ander doel dan zich zelven geeft, hoezeer het ook in strijd is met den geest der Kerk, voor welke alles slechts middel is tot 's menschen hoogste doel: God te dienen en daardoor zalig te worden, heeft dat beginsel zich toch in de kerk weten in te dringen, en is dit niet het minste zigtbaar in de kerkmuziek.

Bij al den ijver voor de uitvoering van muziekstukken, ter opluistering van kerkelijke feesten, is het niet te ontkennen, dat men zich meer de tentoonstelling der kunst dan de stichting der gemeente ten doel stelt. Bij voorkeur kiest men compositiën, welke meer gelegenheid geven om kunst ten toon te spreiden, kondigt de uitvoering, dikwerf met vermelding der namen van beroemde zangers en zangeressen, in het publiek aan, om de kunstliefhebbers uit te noodigen, en veelal het godvruchtige volk te verwijderen; zoodat men zich niet bij eene kerkelijke feestviering, waar eene stichtende menigte God in de nederigheid des harten aanbidt, tegenwoordig vindt, maar in eene of andere concert-zaal meent verplaatst te zien, waar de toehoorders geene godsdienstige stichting, maar kunstgenot komen zoeken.

Zoo doende is de werking der muziek dikwijls geheel in strijd met de liturgische handeling die er geschiedt, en treedt storend in plaats van helpend in.

Te regt dan ook tracht Stein vóór alles zijne lezers te overtuigen, dat de muziek niet eene onafhankelijke maar eene dienende kunst in de Kerk zijn moet, en dat men van dit beginsel uitgaande de kerkmuziek moet beoordeelen.

Voorzeker eene eenvoudige waarheid, wier voortdurende en zoo algemeene miskenning echter ons kan leeren, hoezeer de dwaling de geesten ongemerkt bemagtigt. Vooral in dezen tijd is het noodig, gestadig te wijzen op de eenvoudige beginselen, waaruit het ware leven zich ontwikkelt, en van welke de dwaling onzen tijd, helaas! reeds zoo verre heeft weggevoerd.

Dat is de glorie onzer H. Kerk, dat zij, hare goddelijke beginselen getrouw, zich door geen tijdgeest laat verleiden noch medevoeren en nu weder ons door hare bisschoppen aan het ware doel ook der kerkmuziek komt herinneren.

Het woord kerkmuziek (musica sacra, cantus ecclesiasticus) duidt reeds genoegzaam aan, dat de muziek, waarvan hier sprake is, moet beschouwd worden in hare betrekking tot de Kerk, en zij alleen dán dien naam verdient, als zij dienstig is aan het groote doel, waarvoor de Kerk bestaat en leeft.

Kerkmuziek, om het duidelijker te zeggen, is niet iedere muziek, die voor de kerk geschreven is of in de kerk wordt uitgevoerd, maar die door de Kerk is goedgekeurd als dienstig tot haar doel.

Wij vinden dan ook in het Provinciaal Concilie van Keulen deze vermaning voor de pastoors en rectoren: „om wel op te letten, „hoedanig en hoe groot verschil er is tusschen gewijde, tusschen „Christelijke muziek, welke godvruchtige gevoelens uitdrukt en „godvruchtige gevoelens in de zielen van anderen overbrengt, en „ongewijde muziek, welke ongewijde zielsbewegingen ademt en „opwekt; vervolgens: om wel te overwegen, *wat aan Gods huis „wèl, wat niet betaamt.*"

En het Concilie van Praag zegt: „de Kerk laat zoowel de „overige kunsten als het harmoniesch gezang tot Gods lof toe, „zelfs duldt zij het gebruik en den klank van muziek-instrumenten, „*in zooverre namelijk ze geschikt geoordeeld worden, om de glorie „Gods en de stichting der geloovigen te bevorderen.*"

De kerkmuziek is een deel der kerkelijke liturgie en eeredienst, en moet dus als deel afhankelijk zijn van het geheel, en met het geheel overeenstemmen. Niet de muziek, maar het heilig offer, het middenpunt der Christelijke godsdienst, waar, gelijk de H. Franciscus van Sales zegt, „al de leden, zoo van de zegepralende „als van de strijdende Kerk zich vereenigen met Christus, onzen

„ Zaligmaker, om met, in en door Hem het hart van den hemelschen „ Vader tot ons te trekken en zijne barmhartigheid over ons te verwerven"; dat goddelijk werk is hoofdzaak, al het overige en zoo ook de muziek *dient* slechts, om dat offer met des te meer waardigheid en godsvrucht aan den Heer op te dragen; zoodat al wat storend op de godsvrucht werkt, verwijderd moet en niet geduld mag worden.

In een schrijven aan Gaëtano Capocci klaagt onze groote Paus en Vader in Christus, Pius IX; „dat in de aan den almagtigen „God gewijde, tempels zeer dikwijls eene muziek wordt opgevoerd, „welke door kanonieke bepalingen even als door verordeningen van „zijne voorgangers altijd verboden was, en welke, geheel onheilig, op „theatrale wijze, door de zinnen opwekkende melodieën en de ziel „doodende zoete wijzen niet slechts de ooren streelt, maar ook „meest de gemoederen verderft — terwijl in de Kerk niets onheiligs „gezongen mag worden, en slechts die muziek is toegelaten, welke „aan de heiligheid en majesteit der godsdienst en van Gods huis „volkomen past, en de gemoederen en harten der geloovigen tot „godsvrucht, vreeze des Heeren, tot verlangen naar hemelsche „dingen opheft en ontvlamt."

In het niet duidelijk, dat de kerkmuziek aan een hooger doel ondergeschikt moet zijn, en van dat doel afwijkt, waar zij zelve tracht te heerschen, de liturgische handeling op den achtergrond schuift en voor zich al de aandacht der geloovigen vordert? „De „kerkmuziek", zoo besluiten wij met Stein, „moet eene getrouwe „dienstmaagd zijn, welke slechts doet, wat hare meesteres wil, en „het zóó doet, gelijk zij het wil. In de kerk moet de muziek geen „aanspraak maken, om hare schitterende vermogens naar alle kanten „te ontwikkelen, om te toonen, wat zij wel kan; — hare krachten „en vermogens moeten slechts werken naar die mate, welke hare „meesteres voor hooger doel dienstig oordeelt."

1. „*De kerkmuziek moet eene dienstmaagd der Kerk zijn.* Men „moet de gezangen, welke de Kerk verlangt, en deze gezamenlijk voordragen. De toonzetter of de kapelmeester mag niet „naar eigen goeddunken willen bepalen, wat bij de openbare dienst „zal gezongen worden; zij moeten zich rigten naar de kerkelijke „voorschriften, en deze zijn bekend."

2. *« De kerkmuziek moet eene getrouwe dienstmaagd der Kerk zijn.* « In hare muzikale vormen en wijzen vermijde men zorgvuldig « iedere herinnering aan de profane muziek, iedere niet streng kerke- « lijke idee en vorm, welke, hoe geestig, hoe schoon, ja grootsch « zij mogen zijn, in de Kerk niet passen. »

3. *« De kerkmuziek moet eene nederige dienstmaagd der Kerk zijn.* « In hare melodie, harmonie en rhythmus heersche het karakter « van kuischheid, nederigheid en heilige rust. Alle kunstvormen, « welke den hartstogt uitdrukken of op schittering en effekt berekend « zijn, of welke het karakter van het lustige en ligtzinnige dragen, « moet men vermijden. »

Zoodanig zijn de eenvoudige beginselen, welke in het werkje door Stein verder worden ontwikkeld, en waaraan de gewone kerkmuziek getoetst wordt. Voor het oogenblik moeten wij ons bij deze mededeeling bepalen, en wenschen niets vuriger, dan dat allen, die belang stellen in kerkmuziek, zich toch van het ware beginsel mogen doordringen.

Om het groote belang dier zaak des te beter te doen uitkomen en begrijpen, voegen wij hierbij, wat de laatste Provinciale Conciliën van Weenen, Keulen en Praag hebben voorgeschreven omtrent 1°. de uitvoerende personen; 2°. de uit te voeren muziek; 3°. de begeleidende instrumenten. Deze Concilien zijn alle door de goedkeuring van het hoogste kerkelijke gezag, na naauwkeurig onderzoek, bekrachtigd, en geven ons dus de zekere en veilige regelen, die wij te volgen hebben.

Uitvoerende personen. « Ofschoon in onze streken wereldsche « menschen van het koor niet geweerd kunnen worden, mag echter « niemand worden toegelaten, wiens gedrag met een algemeen be- « kende smet bezoedeld is. (Concilie van Weenen, bl. 121). »

« Ook in het gebruik der stemmen moet men in aanmerking « nemen, wat het kerkelijk gebruik, de wetten der goddelijke dienst, « de waardigheid van het kerkelijk gezang en de stichting der « geloovigen toelaten of vorderen. Het is genoeg bekend, dat tot « in den laatsten tijd het geheel ongebruikelijk was, om vrouwen « tot het zangerskoor toe te laten. Want daar het koor, hetwelk « den dienstdoenden priester antwoordt, een deel uitmaakt der « liturgische handeling, is er voor de vrouwen, die van de altaar-

„dienst zijn uitgesloten, geene plaats op het koor.... Daarom willen „en bevelen wij, dat in het vervolg vrouwenstemmen van het ker„kelijke koor geheel en al worden uitgesloten. En opdat het har„moniesch gezang, hetwelk wij niet verwijderen, maar slechts binnen „regtmatige grenzen beperken willen, geen gebrek hebbe aan nood„zakelijke stemmen, late men koorknapen leeren en onderrigten. „(Conc. v. Keulen, bl. 124).“

„Overigens moeten de zangers en muzikanten hunne taak god„vruchtig en zedig, als Gode dienende, volbrengen, en vermijde men, „zekere muziekmissen en veel meer de namen der zangers publiek „aan te kondigen, als ter uitnoodiging. (Conc. v. Praag, bl. 98).“

2. *Uit te voeren muziek.* „De Kerk heeft dezen heiligen ritus „(de muziek) in hare liturgie overgebragt, zóó, dat zij alles, wat „de godsvrucht meer belet dan bevordert, geheel wil vermeden „hebben. Gezangwijze en orgelmuziek moeten dienen, opdat de zin „der heilige woorden dieper indringe. Daarin zij niets, wat wereldsch „is, of wat, uit de theatermuziek genomen, krachtiger is om de ver„warringen eener door liefde voor het vergankelijke gewonde ziel, „dan om de gevoelens der heilige liefde uit te drukken; ook mag „men niet dulden, dat dát gezang, hetwelk de in het H. Misoffer „hernieuwde geheimen der verlossing vergezelt, de gelijkenis van „een ongewijd schouwspel aanneme. (Conc. v. Weenen, 121).“

„De bisschoppen en onder hen de rectoren der kerken moeten „zorgen, dat het gebruik van het alleruitmuntendste Gregoriaansche „gezang zooveel mogelijk begunstigd, hersteld, bevorderd worde. „Echter veroordeelen wij geenzins een matig gebruik van het, sedert „eeuwen in de Kerk ingevoerde, harmonische of gefigureerde ge„zang; maar wij willen en bevelen, dat zoodanig gezang ernstig en „eerbaar, en voor Gods huis en Gods lof allerpassendst zij (Conc. „v. Praag, bl. 96).“

„Ofschoon wij, om gewigtige redenen, als regel stellen, dat ge„durende het grootste gedeelte des jaars de Gregoriaansche zang „worde uitgevoerd, willen wij geenzins het harmoniesch gezang „geheel uitsluiten, zelfs bevelen wij het aan ter onderscheiding van „de hoogere feesten, mits het gekozene van den aard en het karakter „van den waarlijk kerkelijken zang niet afwijke. De koorrectors „keeren dan terug tot die werken, welke door schrijvers, wier

„ eerste is Joannes Aloysius Palestrina, en de tweede, hem evenarende,
„ Orlandus Lassus, in een verheven en godvruchtigen stijl opgesteld
„ zijn. Men onthoude zich van zoovele zoogenaamde muziekmissen
„ en andere muziekwerken van den nieuweren tijd, meer geschikt
„ om de ooren te streelen dan om godvruchtige gevoelens op te
„ wekken; in het bijzonder moet afgekeurd worden het teveel her-
„ halen der zelfde woorden en hunne willekeurige plaatsing. Geheel
„ en al verwijderd moet worden die wijze van zingen, waarbij een
„ gedeelte der zangers slechts morrende het gezang vergezelt.
„ (Conc. v. Keulen, bl. 123). „

3. *Begeleidende instrumenten.* „ Gedurende vele eeuwen heeft de
„ Kerk bijna geene andere instrumenten gebruikt, behalve het orgel.
„ (Conc. v. Keulen, bl. 123). „

„ Het orgel en de overige instrumenten moeten, volgens de ver-
„ maning van Paus Benedictus XIV [1]) gebruikt worden: alleen
„ om den zang der woorden eenigzins te ondersteunen, opdat hun
„ zin meer in het gemoed der hoorders geprent, de geloovigen tot
„ de beschouwing der geestelijke dingen bewogen en tot de liefde
„ Gods opgewekt worden.

„ Daarom mag de orgelklank noch de stemmen onderdrukken,
„ noch de gemoederen storen; zijne wijzen moeten in beweging
„ ernstig, in melodie kuisch, vreemd van alle ijdele kunst, geheel
„ passend voor de goddelijke dienst zijn [2]).

„ Het gebruik van andere muziek-instrumenten zij, vooral op het
„ land, zeldzaam en overal zedig. Sterk geluidgevende instrumenten,
„ welke door te veel gedruisch het gezang onderdrukken, worden
„ uit de kerk verwijderd. Terwijl wij harmonische composities met
„ instrumenten toelaten, willen en eischen wij ten strengste, dat
„ bij deze gelegenheid vermeden worde: ligtzinnigheid, wereldsche
„ ijdelheid en wat naar het theater zweemt, of wat door het ver-
„ waarloozen, verkorten of onderdrukken van stemmen en woorden
„ alleen door geluid aantrekt, en door de ooren te streelen de zinnen
„ verlokt; geweldige harmonieën en ongewone intervallen, welke

---

[1]) Encycl. Benedicti XIV: *Annus, qui hunc, cet.* de die 19 Februarii 1749, § 12.

[2]) Caerem. Episc. lib I. Cap. 28, n. 11.

„ hevige driften schilderen, hoore men niet in de openbare gods-
„ dienst (Conc. v. Praag, bl. 97). „

Ten slotte wordt in deze Conciliën het gebruik van muziek-instrumenten verboden op de Zondagen van den Advent en de Vaste.

DE ZOOGENAAMDE VERLICHTEN.

Doctor Haffner heeft onlangs een in levendigen en boeijenden stijl geschreven boekje uitgegeven, waarin hij drie voordragten, door hem voor een talrijk en gemengd gehoor te Mainz gehouden, aan een elk te lezen aanbiedt. Hij handelt daarin over de *verlichting* en over de *verlichten*, geeft in korte maar tevens juiste trekken aan, waarin de ware verlichting bestaat, om vervolgens het beeld van een verlichte te schetsen. Wij kunnen ons het genoegen niet ontzeggen, aan onze lezers den korten inhoud van zijne eerste voordragt mede te deelen. Een ieder, die zijne teekening van een verlichte naauwkeurig gadeslaat, zal ligt de werkelijkheid in natura kunnen vinden; en tevens in staat zijn, de *ware* verlichting van de *valsche* te onderscheiden. Wij laten verder den schrijver spreken.

„ Aan de woorden — zeide onlangs Paus Pius IX — moet
„ hunne oorspronkelijke beteekenis terug gegeven worden. Zoo ik
„ aan dezen eisch wilde voldoen, moest ik mijne toehoorders liever
„ uitgenoodigd hebben, tot het aanhooren van de geschiedenis der
„ *verduistering* dan der *verlichting*.

„ *Verlichting* is zonder twijfel een verheven woord, als men het
„ zijne oorspronkelijke beteekenis geeft. Het beteekent verlichting
„ des geestes door de waarheid, bevrijding van het duistere der
„ dwaling, der onwetendheid, des twijfels. Verlichting is in hare
„ diepste beteekenis verlichting des verstands en der rede.

„ Wilde ik de geschiedenis der ware verlichting schetsen, ik
„ zou moeten beginnen met God, en eindigen met God. De dag-

„waarop de Engelen voor het eerst het licht des Eeuwigen zagen,
„was het begin; de dag, waarop de gelukzaligen God voor eeuwig
„zullen aanschouwen, zal het einde zijn. De afschaduwing van
„God, de eindige deelname, in zekeren zin, aan het goddelijk
„licht is de geheimzinnige kracht, welke het licht der rede ge-
„noemd wordt. Van God gaat het licht uit, zegt de H. Joannes,
„dat elken mensch verlicht, die op deze wereld komt.

„Zoo ik derhalve van ware verlichting spreken, de geschie-
„denis dier verlichting geven wilde, moest ik over dat goddelijk
„licht, over ons wandelen in dat licht handelen. De heilige
„Apostolische mannen, die ons het Evangelie hebben verkondigd,
„zijn de verspreiders der ware verlichting geweest. Binnen de
„muren der oude kloosters vinden wij de mannen, die, geleid door
„het licht des Evangelies, de ware wetenschap hebben verspreid.
„Een H. Thomas, een Bernardus, een Rhabanus Maurus, een
„Nicolaüs van Cusa, een Albertus de Groote en anderen, te veel
„om te noemen, zelfs heilige vrouwen, bekleeden eene voorname
„plaats in de geschiedenis der ware verlichting. Geen enkele eeuw
„ziet dat licht verdooven noch uitgaan. Vooral schitterde het in
„zijn hoogsten glans, toen onze trotsche Kathedralen verrezen,
„en de Vorsten van het Romeinsche keizerrijk het zwaard aan-
„gordden, om het dierbaar graf van den Verlosser der wereld te
„veroveren op dweepzieke afgodendienaars. Misschien straalt het
„nog schitterender in den driehonderd-jarigen strijd, dien het
„voeren moet tegen de duisternis van het moderne ongeloof.

„In één woord: zoo ik den voortgang en de zegepraal der ware
„verlichting wilde bespreken, dan zou ik moeten gewagen, van
„elken strijd en van elke overwinning des Christendoms, der
„H. Katholieke Kerk.

„Maar ik ben te zeer een kind van onze hooggeroemde negentiende
„eeuw om mij tegen haar spraakgebruik te verzetten. Ik volg dat
„spraakgebruik, hetwelk de beteekenis van licht en duisternis ver-
„wisselt, ik buig mij eerbiedig voor de litteratuur, die, als het
„nachtgevogelte, het heldere licht der Christelijke eeuwen als
„akelige duisternis schuwt, en den nevel des twijfels en de on-
„gebondenheid in het godsdienstige als licht begroet.

„Onder verlichting verstaat men gewoonlijk een toestand van

„den geest, waarvan de hoofdtrekken de volgende zijn: I) zij „ontkent alle waarheden, die ons door Gods openbaring ver- „kondigd zijn; 2) het gezag en het geloof op gezag verwerpt zij „als beginsel van ware kennis; 3) zij verwerpt iedere kenbron „van waarheid, die het oppervlakkig verstand te boven gaat, „als is zij nog zoo diep in 's menschen geest neergelegd. Deze „zoogenaamde verlichting is zuiver negatief en vernietigend; zij „bezit niets positiefs, zij bezit geen voortbrengend beginsel. Om „verlicht te zijn, is geen verstand, geen karakter noodig; het is „overbodig, zich eene overtuiging te vormen of daaraan vast te „houden; verlicht is een ieder, die niet meer gewikkeld is in den „nevel der hiërarchie en in de duisternis van het geloof aan ge- „zag. De overgang uit onze nachtelijke duisternis tot het heldere „licht van den dag is niet de vrucht van een langen strijd of „van eene vermoeijende inspanning: een vast besluit te hebben „om een vrijgeest te zijn of te schijnen, is genoeg.

„Om zich als een vrijgeest te toonen, wordt niet gevorderd, „dat men consequent aan beginselen vasthoude. Integendeel, een „vrijgeest kan het juk van een systheem niet torschen. In zijn „hoofd is ruimte genoeg voor een legioen van systhemen; met „de Indianen kan hij gelooven, dat de wereld door een olifant „gedragen wordt, of overeenkomstig de resultaten der nieuwere „wetenschap den eersten nevel als den vader van alle geesten „aanbidden. Hij kan pantheïst, deïst, atheïst en alles zijn, naar „believen. De vrijgeest heeft eene maag, die alles verdragen kan: „naar omstandigheden spreekt hij de meest tegenstrijdige taal; „dan eens met de zachtheid en liefelijkheid van een herders- „dichter, dan weder met den hoogen ernst van een zedemeester; „hij spreekt over God, bijna als een priester, slechts met een „weinig verschillende woorden; hij spreekt over de wonderen der „natuur, maar altijd toch in den geest der rationalisten en met „een eerbiedig voorbehoud van alle mogelijke en onmogelijke „vorderingen der wetenschap. Alleen deze vooruitgang der na- „tuurlijke wetenschappen is hem heilig, en kan op hem eenigen „indruk maken.

„Een vrijgeest zou eene eeuwige en onuitwischbare schande op zich laden, zoo hij een Kerkvader of Paus durfde aanhalen; maar

» het staat hem goed, van tijd tot tijd een groot woord van de » meest ongeloovige geleerden met grooten eerbied en diep gevoel » uit te spreken. Natuurlijk moet hij ook in de natuurlijke weten- » schappen een onderscheid maken: mannen, die nog in de strik- » ken van het christelijk geloof verward zijn, mag hij slechts met » een medelijdend schouderophalen noemen. Van de nasporingen » op het gebied der natuur behoeft hij niets te begrijpen; de uit- » komsten, en de nieuwste het meest, boezemen hem eenig belang in.

» Een vrijgeest spreekt ook somwijlen van humaniteit en men- » schelijkheid; met een levendig en diep gevoel denkt hij aan de » eerste moeder der apen, die voor hem ook de moeder is van » het menschelijk geslacht.

» Zijn lievelingswoord is verdraagzaamheid; daarom stort hij een » vloed van tranen — niettegenstaande zijn kracht van geest — » als hij spreekt van een gedoopt Jodenkind. Echter beoefent hij » de deugd van verdraagzaamheid met zelfbeheersching en met den » geest van onderscheid. Zonder eenige genade is daarvan uitge- » sloten al wat ouder dan honderd jaar is; maar al wat den » stempel van vooruitgang draagt, is hem heilig en onschendbaar. » Vooruit zegent hij reeds al wat nog uitgedacht en uitgevonden » kan worden.

» Een echte vrijgeest leeft ook vrolijk, zonder eenigen angst of » scrupuul. Niets kan hem van zijn stuk afbrengen; één ding alleen » kan hij niet verduren: het woord » geloof « doet zijn pols on- » stuimig slaan; het woord » gezag « doet hem sidderen; het woord » bovennatuurlijk « maakt hem woedend.

» Eene natuurlijke, psychologische afkeer voor zekere voorwerpen » is den vrijgeest eigen; evenals sommige dieren dol worden op » het zien van deze of gene kleur, zonder zich daarvan rekenschap » te kunnen geven, zoo gaat het den vrijgeest met de zwarte » kleur; een priesterrok of toog kan den heldhaftigste, op honderd » schreden afstand van woede doen beven. «

Wij behoeven bij deze schets geen enkel woord te voegen. Slechts stellen wij deze vraag: bij hoe vele leden van het op- handen zijnde congres voor de internationale wetenschappen zou- den wij deze teekening geheel bewaarheid zien?

STATISTIEK VAN ZELFMOORDEN.

Nimmer is het getal zelfmoorden zoo aanzienlijk geweest als thans; wij deelen hieromtrent de volgende opgaven mede, die wij ontleenen aan eene Memorie over den zelfmoord in Europa, door den heer Legoyt, den 10 Mei 1864 aangeboden aan de *Académie de médecine* te Parijs.

Hij geeft als resultaten deze feiten:

1. Toeneming van den zelfmoord. Voor Beijeren, Denemarken, Frankrijk, Hannover, Mecklenburg, Pruissen, het koningrijk Saksen en Zweden, klimt het getal zelfmoorden spoediger op, dan dat der bevolking en der algemeene sterfte.

2. Getal zelfmoorden in verschillende landen. De zelfmoord heerscht het meeste in de Staten van Noord-Duitschland en in de onderscheidene gedeelten van Denemarken; Zweden en Noorwegen, die tot denzelfden stam behooren, staan toch op een vrij grooten afstand van Denemarken.

In tegenspraak met eene algemeen aangenomen meening, is Engeland, ten opzigte van de talrijkheid der zelfmoorden in de laatste rangen; de vrijwillige dood maakt ook slechts een klein getal slagtoffers in België, Oostenrijk en Spanje, drie katholieke landen.

Frankrijk staat in het midden en zou met België, Oostenrijk en Spanje gelijk staan, als men de zelfmoorden van Parijs kon weglaten; deze maken het zevende uit van het totaal voor geheel Frankrijk.

3. Zelfmoorden van vrouwen. Men telt in 't algemeen 29 tot 30 zelfmoorden van vrouwen op 100 van het andere geslacht.

4. Zelfmoorden naar gelang der leeftijden. De zelfmoorden nemen gewoonlijk met den leeftijd toe, ten minste tot aan de zestig en zeventig jaar.

5. Zelfmoorden in verschillende maanden. In 't algemeen telt men in de maand Januarij de minste en in Julij de meeste zelfmoorden.

6. Oorzaken. Na aftrek van de krankzinnigheid en van het ligchamelijk lijden, die de beide geslachten omtrent evenzeer treffen, bezwijken de vrouwen meer voor invloed van zedelijken aard, terwijl de

mannen vooral door stoffelijke tegenspoeden worden aangegrepen. De dronkenschap en de losbandigheid komen slechts in een onbeduidend getal voor, onder de oorzaken der zelfmoorden van vrouwen.

7. Stand der zelfmoordenaars. In de landen, waar dit onderzocht is (Denemarken, Saksen, Spanje), geven de gehuwden het minste, en de weduwenaars het meeste aan deze verderfelijke neiging toe; maar eene andere klas levert betrekkelijk nog meer zelfmoorden op: de gehuwden welken in staat van scheiding leven.

8. Naar de godsdiensten. In Pruissen is over twee jaren deze uitkomst verkregen: dat op één milloen personen de Protestanten 153 zelfmoorden hebben geleverd, de Israëlieten 51, en de Katholieken slechts 47.

9. Naar stad of land. De zelfmoorden zijn veel talrijker in de hoofdsteden, dan in de overige gedeelten van 't land.

EENE HISTORISCHE SCHETS

VAN DE LAATSTE HELFT DER VIERDE EN DE EERSTE DER VIJFDE EEUW.

(*Vervolg van bladz.* 130.)

II.

De H. Paulinus verliet Nola in 379, toen het Romeinsche rijk in een hagchelijken toestand verkeerde.

De Gothen waren nog stoutmoediger geworden door de overwinning, die zij op keizer Valens behaald hadden, trokken door de landen ten Zuiden van den Donau gelegen, alles te vuur en te zwaard verwoestende, namen nog andere Germaansche volkstammen in hun leger op en rukten voort tot aan de kusten der Adriatische zee.

Wijl het rijk nog daarenboven in het Oosten bedreigd werd door de Perzen, in het Westen door de dappere Franken en Allemannen, benoemde de jonge Gratianus, zich niet in staat achtende, aan al die barbaren het hoofd te bieden, den dapperen veldheer Theodosius tot bevelhebber in het Oosten, en nog in hetzelfde jaar, toen hij de Gothen over den Donau had teruggedreven, tot keizer van het Oosten.

Toen Paulinus in zijn vaderland Aquitanië terugge-

keerd was, werd hij door zijne moeder met opene armen ontvangen. Hij schijnt evenwel slechts een korten tijd in Gallië vertoefd te hebben, want spoedig na zijne terugkomst in Bordeaux vinden wij hem in Spanje. Wij mogen met allen grond veronderstellen, dat dezelfde reden, die hem vroeger de reis naar Italië had doen ondernemen, hem nu ook naar Spanje voerde, want ook in dit land had zijn vader, zooals wij reeds vroeger aanmerkten, hem aanzienlijke goederen nagelaten. Hier trad hij in den echt met Therasia, een vrouw van den aanzienlijksten stand, evenzeer uitmuntende door Christelijke deugd als door schoonheid en rijkdom. In plaats dat Paulinus door zijn huwelijk naar de vermaken der wereld getrokken werd, ontving hij in Therasia van God een krachtige en dringende opwekking om in zijn hart die vurige liefde aan te kweeken, welke hem later tot een hoogen trap van volmaaktheid opgevoerd heeft.

Therasia beantwoordde volkomen aan het denkbeeld, dat Paulinus zich van eene goede echtgenoot gevormd had; geestelijke deugden: vasten, gebed en liefdadigheid, „moeten het haar eener vrouw zijn, zoo schreef hij „in een zijner brieven; geen golvend haar, maar de „genade van Christus moet ze sieren, geen edelgesteenten, „maar het tooisel der zuiverheid; de aangename geur „van goede werken, geen kunstmatige zalven of reuk„werken moeten rondom haar een liefelijken reuk ver„spreiden." Met regt dus mogt hij in latere dagen, aan zijn huwelijk terugdenkende, ter eere van zijn bescherm-heilige, den H. Felix, zingen: „Gij hebt, „H. Felix, geduld, dat ik mij in het huwelijk verbond, „opdat gij het leven van twee zoudt winnen en opdat „het heil van twee zielen, door het juk des huwelijks

„verbonden, het uitstel van het geluk van ééne enkele „zou kunnen vergoeden."

Korten tijd na zijn huwelijk, verliet Paulinus met zijne echtenoot Spanje, trok de Alpen over en vestigde zich in het kleine stadje Hebromagum, in de nabijheid van Bordeaux gelegen. Hoe zijne levenswijze hier geweest is, leert ons de geschiedenis evenmin als zijne eigene geschriften. Eene enkele bijzonderheid nogtans is ons bekend en verdient onze opmerkzaamheid. Zijne gastvrijheid en innemende manieren vormden weldra rondom hem een kring van welmeenende vrienden, die hij door kleine geschenken van vruchten, op zijne landerijen geteeld, of van visschen, gevangen in de zee, welke zijne bezittingen bespoelde, nog naauwer aan zich verbond. Onder al zijne vrienden bekleedde de later zoo beroemd gewordene Sulpicius Severus de eerste plaats

Deze was, even als Paulinus, in Aquitanië geboren, van aanzienlijken stand, zeer rijk en uitmuntende in uitgebreide kennis en vloeijende welsprekendheid. Beide vrienden waren nog ongedoopt, bijna van denzelfden leeftijd en van even edele inborst. Geen wonder derhalve, dat hen de innigste vriendschap vereenigde, dat hunne harten als ineen-smolten, de onverbreekbaarste trouw en eene hartelijkheid, die geene terughouding kende, onder hen heerschte. Zij beminden elkander zoo innig — zeide later de H. Paulinus zelf — dat alleen de liefde tot Christus, die alle begrip te boven gaat, bij hen nog eene plaats kon vinden.

Deze teedere vriendschap wischte echter in de edele ziel van Paulinus het aandenken van zijnen dierbaren Ausonius niet uit. Wie eens in zijn edel hart eene plaats

ingenomen had, kon verzekerd zijn, die altijd te behouden.

Toen keizer Gratianus [1]) in het jaar 383 door de zijnen verlaten en door den overweldiger Maximinus, van den troon gestooten was, had Ausonius zijn beschermer verloren. Hij onttrok zich nu aan het openbaar leven en spoedde zich naar zijn geboortegrond, Aquitanië. Dáár lagen zijne goederen, dáár vooral woonde ook zijn onvergetelijke leerling, zijn dierbare vriend Paulinus. Ausonius koos zijn verblijf op zijn landgoed Noveropagus, in de nabijheid van Hebromagum. De reden, waarom hij hier zich met der woon vestigde, behoeven wij niet ver te zoeken: hij wilde zooveel mogelijk het bijzijn van Paulinus genieten. Wel waren beide vrienden van verschillenden leeftijd: Ausonius reeds een grijsaard, Paulinus nog een jongeling, maar de liefde des leermeesters voor zijn leerling, de eerbied van Paulinus voor Ausonius, dien hij als een vader beminde, kende geen onderscheid: hunne reeds oude vriendschap, al verscheidene jaren en in verschillende lotsverwisselingen beproefd, werd voortdurend inniger en vertrouwelijker. Paulinus zond herhaalde malen kleine geschenken aan Ausonius, bezocht hem dikwijls op zijne buitenplaats, onderwierp al zijne gedichten aan het oordeel van zijn voormaligen leermeester, en, mogt hij het genoegen smaken, Ausonius somtijds in zijne woning te ontvangen, hij en ook Therasia (want ook aan zijne echtgenoot had Paulinus eene hooge achting voor Ausonius weten in te boezemen) ontvingen hem met die hartelijke en ongekunstelde vriendelijkheid, welke aan beiden van natuur eigen was.

---

[1]) De geschiedenis van Gratianus' laatsten strijd tegen het heidendom en van zijn dood, behandelen wij later, om den zamenhang van dit gewigtig keerpunt in Paulinus' leven niet te onderbreken.

Ausonius beantwoordde hunne liefde en hunnen eerbied met bewondering van Therasia's edelen inborst en van Paulinus' dichterlijk talent. Zoo hij van Paulinus een nieuw gedicht ontving, dan scheen hij geen woorden te kunnen vinden, om hem naar waarde te prijzen: rijkdom in vinding en uitdrukking, een honigzoete welluidendheid, eene snelle en hooge vlugt, die nooit daalde, beknoptheid zonder duisterheid, dit zijn de gewone eigenschappen, welke Ausonius in de gedichten van Paulinus bewondert. Wel mogen wij aannemen, dat in deze beoordeeling het hart eens vriends even luide sprak als de scherpe blik van den voormaligen leermeester, maar we moeten evenmin uit het oog verliezen, dat deze kritiek van Ausonius door de meesten der toen levende beoordeelaars van hetgeen waarlijk schoon en verheven was, onderschreven werd.

Stil en vreedzaam vloog alzoo het leven van Paulinus voorbij, in de bekoorlijke velden van het schoone Aquitanië, in huisselijk geluk en het bezit van dierbare vrienden; vele jaren verliepen in ongestoorden voorspoed.

Slechts één worm knaagde aan het hart der beide echtgenooten: zij wenschten zoo vurig, hun echt gezegend te zien met een enkele spruit hunner liefde. Deze wensch werd echter niet zoo spoedig vervuld: eerst later zou hun die vreugde, doch slechts voor eenige dagen, geschonken worden, toen Christelijke zin aan Paulinus de noodige kracht kon geven, het verlies van een kind met gelatenheid te dragen. Want altijd nog was Paulinus catechumeen en nog verwijderd van die volmaaktheid, welke den Christen sieren moet, en die wij later in hoogen graad bij hem zullen bewonderen. Wij kunnen geen

juister schets van zijne gezindheid in dezen tijd geven, dan het morgengebed over te schrijven, dat hij zelf opgesteld heeft: een leven, vrij van zonden, een brave echtgenoot, een vrolijke tafel, spaarzame bediening en goede vrienden: dit is alles, wat hij van God vroeg; het is naauwelijks de bede van een catechumeen, geenzins die van een volmaakt Christen.

De tijd naderde intusschen, waarin hij het Christendom al nader gebragt en in den schoot der Kerk opgenomen zou worden. Een van de voornaamste middelen, waarvan God zich tot dat doel bediende, was, hem in aanraking te brengen met de heiligste mannen van die eeuw.

De H. Martinus van Tours woonde, zooals wij vroeger reeds aanstipten, niet ver van Hebromagum, en de roem zijner heiligheid en zijner menigvuldige wonderen moet den H. Paulinus ter oore gekomen zijn. Het is zelfs waarschijnlijk, dat Paulinus van verscheidene dier wonderen zich met eigen oogen had overtuigd, Wat evenwel op hem den grootsten indruk maken moest, was de genezing van eene oogziekte door de wonderkracht, welke God aan Martinus verleend had. Reeds langen tijd had Paulinus hevige pijnen aan een zijner oogen, en alle verschijnselen waren aanwezig, om het nabij zijnde verlies daarvan te voorspellen. Hetzij bij toeval, hetzij opzettelijk, de H. Martinus ontmoette Paulinus, bestreek zijn oog met eene spons, welke hij in olie gedoopt had, en nam het vlies voor het oog weg, en te gelijkertijd alle pijn.

Op de veelvuldige reizen, die hij ondernam, deed hij ook Milaan aan, en leerde daar mannen kennen, die als heiligen en geleerden beroemd zijn geworden. De groote Am-

brosius was toen bisschop dier stad, en kon aan Paulinus niet onbekend blijven; de geheele stad immers roemde zijne krachtige welsprekendheid, die eenen Augustinus van de dwalingen der Manichaeërs en van de waarheid des Evangelies overtuigde: al de Christenen omringden hunnen geliefden bisschop als eene lijfwacht, om hem te beschermen tegen de vervolgingen der Ariaanschgezinde keizerin Justina; een ieder deelde in de vreugde van den H. Ambrosius, toen hij de ligchamen der H.H martelaren Gervasius en Protasius teruggevonden had; het was alzoo onmogelijk, dat Paulinus te Milaan vertoevende, den naam van Ambrosius niet meermalen en met lof zou gehoord hebben. Misschien was hij zelf getuige van den doop des H. Augustinus, den voormaligen leermeester der welsprekendheid te Milaan, en van zijne twee vrienden Alypius en Deodatus in 387.

Paulinus ontmoette ook, hetzij op zijn terugkeer uit Milaan of bij gelegenheid eener andere reis, den H. Victricius, die, zooals wij boven reeds zeiden, stichter was van een klooster op de grenzen van Vlaanderen en nu den bisschopszetel van Rouaan bekleedde [1]).

Hij trof dezen heilige te Vienne aan, bij den H. Martinus, wien hij bij deze gelegenheid „eerwaardigen vader" noemde, en vatte zulk eene hooge achting voor Victri-

---

[1]) Hij diende met den H. Martinus in het zelfde leger. Op zekeren dag trad hij gewapend vóór de gelederen en legde aan de voeten van den krijgstribuun zijne wapenen neder, weigerende, langer den keizer te dienen. Hij werd wreedaardig gegeeseld, en in de gevangenis geworpen. Den volgenden dag werd hij voor het front gebragt om onthoofd te worden. Reeds stond de lictor gereed om toe te slaan, toen deze eensklaps blind werd, en de boeijen van Victricius uiteen sprongen. De krijstribuun ontsloeg hem daarop van de dienst.

cius op, dat hij niet aarzelde, zich en zijne vrienden in diens gebeden aan te bevelen.

Het was onmogelijk, dat Paulinus, reeds tien jaren lang catechumeen, zich verweren kon tegen den invloed, welken de omgang of althans het kennis maken met deze lichten der vijfde eeuw op hem moest uitwerken. Door bemiddeling van den H. Martinus was hij van eene gevaarlijke oogziekte genezen; den H. Ambrosius, wiens liefde, zooals hij zelf getuigt, hem ook een stap nader bragt tot het geloof, had hij leeren hoogschatten; den beroemden zoon der H. Monica had hij het heidendom en alle ketterij hooren afzweren, aan den even moedigen als godvruchtigen Victricius had hij zich aanbevolen. Zijn hart sloot zich hoe langer zoo meer voor al het aardsche, om slechts in liefde tot God te ontvlammen, en zijn geest verzette zich niet langer tegen de onfeilbare uitspraak van de Kerk, in welke en door welke alleen „de volle waarheid, in wier schoot alleen „het geluk gevonden wordt; van de Kerk, die vol„maakt met éénen man verbonden is, en van den mond „des Woords den kus der waarheid afsmeekt, opdat „zij niet door het vergift van een kettersch bedrog, als „door den overspeligen kus van een vreemden bevlekt „worde, zij, die gelijk is aan de arke van Noë, waarin „alle volkeren, die haar binnentreden, gered worden [1])." Er bleef hem nog slechts één stap te doen over: hij

---

[1]) Wij zullen trachten, als er spraak is van de leer der Kerk, zooveel mogelijk de woorden des H. Paulinus aan te halen, om den lezer te doen zien, dat hij eene leer huldigde, gelijk aan die, welke ook nu, na veertien eeuwen, gepredikt wordt. Deze aanmerking diene ook voor het vervolg.

moest van catechumeen Christen worden, en zich met geheel zijne ziel in de armen der Kerk werpen.

In de nabijheid van Bordeaux wonende, leerde hij den eerbiedwaardigen Delphinus, bisschop dier stad, kennen, een ijverig voorstander der Katholieke leer, die reeds op het Concilie van Saragossa de dwaling der Priscillianisten veroordeeld, en, na in zijn bisdom teruggekeerd te zijn, geene moeite gespaard had, om zijne kudde voor dwaling te bewaren. Hij had ook den broeder van Paulinus gedoopt, wierp nu — om met laatstgenoemden te spreken — zijne netten uit, om hem uit de diepe en bittere golven der wereld op te halen, en mogt zich over een rijke vangst verheugen. Paulinus, onderwezen door Amandus, priester van Bordeaux en later onmiddelijk opvolger van Delphinus, vroeg de genade des doopsels, en werd door den heligen bisschop in 389 door de wateren der wedergeboorte in den schaapstal van Christus opgenomen.

Nu eerst had Paulinus de gewenschte rust gevonden; „de Kerk had hem, zoolang in het onzekere ronddwa„lende en door vele stormen rondgeslingerd, in haar „veilige haven opgenomen en op een vasten grond ge„plaatst. Nu was hij als een nieuw geborene: een last, „zwaarder dan lood, was hem van het hart gevallen; het „duistere, dat tot dus verre zijn geest benevelde, was „verdwenen voor het heldere licht der waarheid; nu ook „was alle schuld uitgewischt, het leven in hem terug„gekeerd, de oude Adam onderdrukt, de nieuwe ge„boren ten eeuwigen leven; nu was hij gestorven en „begon te leven voor Christus."

Wel had de H. Paulinus zich noch uitspattingen noch

misdrijven te verwijten: hij had geleefd als een natuurlijk deugdzaam mensch; zijne opregte vriendschap, zijne innemende vriendelijkheid en hartelijke gastvrijheid hadden de ware achting van allen verworven; hij was kuisch en regtvaardig geweest; van ontrouw en meineed had hij zich zuiver gehouden; van bloedvergieten had hij een afschuw gehad. En toch, nu hij zijne verloopene jaren in het heldere licht van de zuivere zedeleer des Christendoms herdenkt, kan hij op de vijf en dertig jaren, die hij geleefd heeft, geen blik slaan, zonder een bitter leedgevoel. De ootmoed, hem van nature eigen, maar nu tot Christelijke deugd verheven, doet hem nu fouten en misdaden zien, waar hij vroeger geen de minste afwijking meende te ontdekken. Het is de smartkreet der liefde, die zich hare eigene nalatigheid verwijt, het zich niet vergeven kan, dat zij niet vroeger, niet meer bemind heeft, en nu zich beschuldigt van overtredingen, die buiten hare verbeelding niet bestaan.

Wij kunnen het niet genoeg bejammeren, dat juist dat gedeelte van Paulinus' gedichten, waarin hij zijn toestand vóór zijn doopsel beschrijft, verloren is gegaan. Eenigzins wordt dit verlies vergoed door een gedicht, door den beroemden kardinaal Angelo Maï gevonden en uitgegeven, onder den titel: „na zijn doop en zijne bekeering". Wij mogen aan onze lezers den hoofdinhoud daarvan niet onthouden; de zoo nederige en teergevoelige ziel van onzen heilige schittert bij elk vers in hare volste schoonheid:

„Van mijne jeugd af ben ik uitgelaten geweest; ver-
„metel als ik was, meineedig, huichelachtig, vol eerzucht
„en nijd, onbestendig en ongeduldig, wreed, toornig en
„eerzuchtig, heeft mijn ligchaam, mijn geest en mijne
„tong alles verzonnen, gewaagd en bestaan; en toch —

„zich tot den Zaligmaker wendende, gaat hij voort — „Gij, mijn regter, zijt mij genadig geweest, en de wraak „heeft mij niet vervolgd; Uw zoo zware last drukte mij; „hij is nu van mij weggenomen. Het bad der weder- „geboorte heeft mij gereinigd van mijne zonden, en het „komt mij voor, alsof ik, bevrijd van de boeijen van beuls- „knechten, nu vrij ademen mag". Hoe hooggestemd zijn dankbaar gevoel voor de ontvangene genade ook is, toch vergeet hij niet, dat hij die in brooze vaten draagt, en ze moet verdedigen tegen magtige vijanden. Hij weet, dat „nu het bloed van Christus hem gereinigd heeft, en „de genade des doopsels in zijne ziel is uitgestort, voor „hem een tot dus verre onbekende strijd begint, de oude „vijand wakker geschud is en met duizenden listen op „hem aandringt"; hij getuigt, „dat al zijne gedachten „in onstuimige beweging zijn, de hevigste bekoringen hem „bestormen, en de duivel in zijne ziel gaarne zou willen binnendringen als een leeuw in den vreedzamen schaapstal". Smeekend wendt hij zich tot God, die het willen en het kunnen schenkt en vraagt nu „geene eerambten der „wereld, noch een lang leven, alleen een voor de waar- „heid ontvankelijken zin, de genade om zijne misslagen „te herstellen, opdat hij in het laatste oordeel bestaan „moge. Al zijn vertrouwen is thans gevestigd op den „drie-eenigen God, op den Menschgeworden Zoon Gods, „Jesus Christus, die voortaan zijn éénig heil is."

Met deze gevoelens stemde een morgengebed overeen, dat hij ter verbetering van het eerste opstelde:

„Geef mij, Almagtige Vader, een krachtigen wil tegen „alle misdrijven; dat ik ook alle strikken, door den „helschen vijand mij gespannen, ontgaan moge. Open „mij uw weg, die mij, nadat ik van de banden van dit

„sterfelijk ligchaam bevrijd ben, den hemel binnenleide,
„waarlangs ook onze godvruchtige voorouders het geluk
„hebben bereikt. Schenk mij vergiffenis van hetgeen ik
„misdaan heb en zuiver mijn hart! Geef mij de genade,
„dat ik niets verlang, niets vrees; dat ik niets kwaads wil,
„voor mij zelven geen oorzaak van schaamte word, den
„naasten niet doe wat ik niet wil, dat mij gedaan worde. Moge
„ik geen dood vreezen, vertrouwen hebben in uw oordeel".

Bij dezen diepen ernst, bij deze hoog opgevoerde Christelijke gemoedstemming, is het den H. Paulinus, die de hooge waardigheid, van Christen te zijn, het voorregt, tot de ware Kerk te behooren en deel te mogen nemen aan het ontzaggelijk offer, diep gevoelt, en tevens levendig doordrongen is van de zwaarte zijner pligten, eene dringende behoefte geworden, in afzondering te leven en zich ongestoord aan het werk zijner heiliging te kunnen toewijden. Die eenzaamheid en rust zou hij te vergeefs in Aquitanië zoeken: dáár bestormden hem zijne vrienden, dáár werd hij gevierd als dichter en redenaar. Hij vertrok daarom naar het afgelegene Spanje.

Hier leefde hij op zijne landgoederen, tusschen de steden Barcelona en Saragossa gelegen, alleen bezig met het heil zijner ziel; hier kende hij, bijna van allen omgang met zijne vrienden en vereerders afgezonderd, ver verwijderd van het gewoel der wereld, en binnen den beperkten kring van zijn huisgezin besloten, geen andere bezigheid dan te woekeren met de genade, die het H. doopsel hem gegeven had. Wij bezitten van hem eenige gedichten, in deze stille rust vervaardigd, waarvan elke regel een hooger streven ademt: van den eenen kant boete over zijne misslagen en vrees voor het strenge

oordeel des regters, die niets ongestraft laat, maar toch ook van den anderen kant een onbegrensd vertrouwen op de oneindige barmhartigheid Gods, is de grondtoon van al die zangen. Nu eens stelt hij den Zaligmaker in de levendigste kleuren als Regter der wereld voor, dan weder bezingt hij op weemoedigen toon, onder het beeld der weenende Joden aan de rivier van Babylon, de ellende des menschelijken levens, waarvan de dood alleen ons bevrijdt. Men ziet het duidelijk: zijn geest en zijn hart onthechten zich al meer en meer van de aarde en sluiten zich aan den wil Gods aan, als het eenig ware middel tot een hooger leven.

God zegende en beproefde hem tevens op bijzondere wijze. Therasia schonk hem een zoon, en God ontrukte het kind, naauwelijks gedoopt en slechts acht dagen oud, aan de liefde der ouders. Paulinus was reeds ver genoeg op den moeijelijken weg der zelfverloochening voortgetreden, om dien zwaren slag met gelatenheid te dragen. Hij begroef zijn kind overeenkomstig de godvruchtige gewoonte dier tijden, nabij het graf der H.H. martelaren, Justus en Pastor, ook in den bloei huns levens gevallen „opdat het bloed dier martelaren aan de gebeden „zijns kinds eene dubbele kracht zou verleenen, als het „voor de zielen zijner ouders, reiniging zou afsmeeken;" en, met zijne verbeelding in die eeuwig groene beemden verplaatst, waar zijn dierbare Celsus met een knaapje van gelijken naam, geboren van zijne bloedverwanten en in den jeugdigen leeftijd van acht jaren gestorven, de vreugde en het leven deelachtig is en speelt, roept hij beiden na: „Vaartwel, leeft eeuwig, bewoont dat gelukkig „zalig oord, gelijk in verdiensten en in onschuld, en wischt

„door uwe zuivere voorbede de zonden uwer ouders uit"

Met de voorbede van anderen zich niet tevreden stellende, verdiepte hij zich in de pijnlijke herinnering aan zijne vorige zonden, die hem voortdurend voor den geest stonden. Te gelijker tijd onthechtte hij zich meer en meer aan de wereld en hare schijngoederen, waarvan hij het gevaarlijke leerde inzien; het woord des Zaligmakers: „Zoo gij volmaakt wilt zijt, verkoop alles, geef het den „armen en volg mij", klonk hem voortdurend in de ooren. Zoo lang hij zijne uitgestrekte bezittingen en onmetelijke rijkdommen behield, meende hij in een zwakke boot zich te bevinden, terwijl het water van alle zijden binnendrong, en hem met een wissen ondergang dreigde Ook drong zich aan hem onophoudelijk de gedachte op, dat het vervullen van Gods geboden niet genoegzaam was, om voor zijne zonden te voldoen; hij moest méér doen, en zag in de aardsche goederen een gereed middel om te voldoen voor het verledene, en zich genade en gunsten van God, nieuwe maar hoogere schatten, te verwerven, om zich een schat vooruit te zenden, die hem honderdvoudige vruchten in de toekomst zou opleveren. Hij nam dan het manhaftig besluit, al zijne bezittingen te verkoopen, en de opbrengst den behoeftigen te schenken, om arm den armen Christus te kunnen volgen, en zoo vrijer en onbelemmerd de ladder van Jacob — de verschillende trappen der deugden — te kunnen beklimmen, en de schatten des Paradijzes te verwerven [1]). Hij deed evenwel niet zoo als de

[1]) Hoe weinig het koude Protestantisme van zulk een offer om Christus wille begrijpt, zien wij bij den heer Moll in zijn aangehaald werk. Als hij spreekt over de monniken van het Oosten, over den H. Antonius, den kluizenaar, en diens volgelingen, worden den lezer de volgende uitleggingen van hun verlaten der wereld opgegeven: „Bij velen werd de zucht naar onthouding en verzaking

jongeling van het Evangelie, die de woorden des Zaligmakers gehoord had, ze te hard vond en droevig zich verwijderde: Paulinus volgde den raad van Christus, verkocht zijne goederen, verwisselde zelfs van naam en kleed, en werd monnik. Ook de godvruchtige Therasia, hem in deugd en gezindheid gelijk, volgde zijn voorbeeld. Beiden leefden nu voortaan als broeder en zuster, elkander ten voorbeeld en ter aansporing naar hoogere volmaaktheid.

Dit breken van Paulinus en Therasia met de wereld en hare voorregten verwekte eene algemeene verbazing. Noch in Rome, noch in Milaan, nergens wilden de

---

„van het aardsche te spoedig overprikkeld (blz. 63); in den gloed „der jeugdige liefde, tot den zin des eerst onlangs aangenomen „woords *kwalijk doorgedrongen*, gaven sommigen bij hunnen doop „al hunne aardsche bezittingen aan vrienden of armen, om, op „het pad naar den hemel vrijer voortwandelende, des te ligter den schat te mogen vinden, die boven is."

Volgens de eerst aangehaalde woorden, is de grond van hun handelen „eene *overprikkelde zucht*," volgens de laatst aangehaalde is „*het kwalijk doordringen in den zin des woords*" de aanleidende oorzaak; zou dan het geheele doen der monniken verkeerd geweest zijn, voortgesproten zijn uit een verkeerd begrip van Christus' woord? De heer Moll zegt het rond weg: „Voor zooverre deze „levensrigting [nam. die der asceten en maagden] op *misvatting „van eenige uitspraken des Evangelies berustte*, kon het Christendom „zelf daarvan de onschuldige oorzaak zijn; maar meerendeels nam „zij oorsprong van den vreemde [van de heidenen]" blz. 64. Men ziet, dat de heer Moll al verder en verder gaat, en toch heeft hij zijn laatste woord nog niet gezegd: „Antonius was een van de „waarheid afgedwaald man; de verhitte verbeelding werd buiten„sporiger in hare werking" blz. 68. Hiermede heeft hij het „monni„kendom „*uitgelegd*,[!], want „het oordeel, door het onbevangen [?] „verstand over hemzelven (Antonius) uitgebragt, is misschien wel „het eenige ware voor het monnikendom in het algemeen" blz. 67. Treurig voorbeeld, hoe het beste verstand, door vooroordeel en dwaling bevangen, zich verbeelden kan, datgene uit te leggen, hetwelk juist in die uitlegging blijkt, verre boven zijn bevatting verheven te zijn!

heidenen gelooven, dat een senator, uit een der voornaamste geslachten gesproten, van zulk een groot aanzien, wien grootheid, rijkdom, en alles, wat den zinnelijken mensch streelen kan, ten dienste stonden, zich zelven zou verloochenen; een hunner, Numantianus, noemde zelfs dit gedrag eene dwaasheid, den hoogsten graad van melancholie, en vergeleek het bij zich levendig begraven. Paulinus hoorde dergelijke verwijten, ook in zijne nabijheid, herhalen, zonder zich van zijn voornemen te laten afbrengen. „Een ieder — zoo schreef hij aan „Sulpicius Severus — behoude, wat hij wil: de redenaars „hunne welsprekendheid, de wijsgeeren hunne weten„schap, de vermogenden hunne schatten, de koningen „hunne rijken; onze roem, ons bezit, ons koningrijk „is Jesus Christus, onze wijsheid de dwaasheid des „Evangelies."

De hevigste aanval op zijn voornemen werd beproefd door zijn ouden vriend Ausonius. Deze, in naam Christen, doch in gezindheid en strekking nog meer heiden, kon zich niet voorstellen, dat zijn talentvolle leerling, eens consul, lid van den Romeinschen senaat, voortaan een armoedig en verachtelijk leven zou leiden. Tot driemaal toe schreef hij aan Paulinus brieven, hield dringend bij hem aan, om zijn voornemen te laten varen en naar Gallië, in het midden zijner vrienden terug te keeren. „Moge „de Vader, en ook de Zoon Gods onze gebeden verhooren, „en u aan ons terug schenken, opdat wij het oude gezin „van Paulinus niet verstrooid en zijn rijk niet onder „duizenden verdeeld zien. Spoed u tot ons, gij, onze „grootste zorg. Ja! de bode komt reeds en meldt ons: „zie, uw Paulinus is nabij; hij heeft de met sneeuw „bedekte velden van Spanje verlaten; reeds betreedt hij

„de woningen van Hebromagum; reeds ijlt hij alle vrien-
„den voorbij, om u te omarmen." Hij ontving geen antwoord en stelde een vierden brief op met al die kunst van welsprekendheid en den rijkdom van argumenten, waartoe zijn onmiskenbaar redenaarstalent hem in staat stelde. „Uw stilzwijgen is mij onverklaarbaar; de onge-
„voelige rotsen weerkaatsen nog het geluid, dat tegen
„haar aandruischt. Ik verlang geen lange brieven; schrijf
„mij slechts: vaarwel, wees gegroet, en het is mij genoeg.
„Vervloekt zij Spanje, dat u terughoudt, een ieder, die
„u hindert in den omgang met uwe vrienden."

Doch alles was te vergeefs: de verbeelding des dichters bleef een droom, zijn verlangen eene herschenschim. Paulinus ontving de vier brieven, door eene stremming in de postdienst, bijna te gelijker tijd. Hij zet zich dadelijk aan het schrijven, om ze te beantwoorden in dichtstukken, die onder de schoonste moeten gerekend worden, die hij opgesteld heeft, gloeijend en tintelend van heilig gevoel, van verhevene gedachten; waarin het Christendom zijne beminnenswaardige eenvoudigheid met den hoogsten ernst ten toon spreidt, waarin wij beurtelings de bevalligheid en den rijkdom bewonderen eener voorstelling, die tevens vol kracht en waardigheid is om de daarin verkondigde waarheid.

„Aan u, mijn vader, heeft God alle regten gegeven;
„aan u ben ik mijne opvoeding, mijne waardigheid en
„wetenschap verschuldigd. Gij moet u derhalve eer
„beroemen dan beklagen, zoo uw Paulinus, onder uwe
„leiding gevormd, zijne gezindheid in dier voege ver-
„anderd heeft, dat hij Christus toebehoort, terwijl hij
„Ausonius blijft toebehooren; Christus zal immers aan
„u de eerste vruchten van dien boom geven. Christus

„is het, wien ik toebehoor, Hem, het licht der waar-
„heid, den weg des levens, de bron van alle goed.
„Houd op, ik smeek het u, uwen Paulinus te ver-
„scheuren door bittere woorden met streelende te mengen,
„even als alsem met honig. Dikwijls mag men scherts
„gebruiken en spelen met verdichtselen; maar met
„vleijende tong een schadelijken beet toebrengen en
„onder het zoete van de kortswijl het bittere der satyre
„mengen, mag een dichter passen, een vader zeker
„niet. Gij vraagt mij, waarom ik zoo verre blijf? Dit is
„passend, of het is noodig, of het lust mij zoo. Maar
„hoe het ook zij, het is te vergeven. Vergeef het mij,
„die u bemin, dat ik doe wat mij past, en sta mij toe,
„te leven zoo als het mij goeddunkt.

„Spanje is niet dat ruwe land, waarvan de gewoonten
„mijne zeden bederven. Mijne Therasia is geen Tana-
„quil, maar eene Lucretia [1]). Ik beken het: door de
„magt des Allerhoogsten ben ik volkomen omgekeerd,
„maar dit is voor mij geen ongeluk, en mijne dwaling
„berouwt mij niet. Wat schaadt het mij, een dwaas toe
„te schijnen aan degenen, die andere wegen bewandelen,
„zoo slechts mijne keuze bij den eeuwigen Koning voor
„een wijze geldt. Komt dit met uwe gezindheid over-
„een, wensch dan u zelven geluk met de zalige hoop
„van uwen vriend; zoo niet, laat mij dan over aan het
„oordeel van Christus. Doch in allen gevalle, zoo lang

---

[1]) Dit is een antwoord op een gezegde van Ausonius, waarmeê hij Paulinus beschuldigde, zich te laten beheerschen door zijne echtgenoot, en haar daarom den schimpnaam *Tanaquil* gaf. Men weet, dat de namen Tanaquil of Lucretia dikwijls gebruikt werden, om een heerschzuchtige en lastige vrouw, of eene zachtaardige en werkzame aan te duiden.

„ik nog in dit ligchaam leef, al zou ik ook ver van u
„verwijderd zijn, zal ik u in mijn hart omarmen, u zien,
„u aanschouwen. En zoo ik, bevrijd uit den kerker
„mijns ligchaams, van de aarde opgeheven word, zal
„ik, in den geest, u derwaarts medevoeren. Want de
„dood mijns ligchaam zal mijne liefde niet uitdooven.
„Sterven kan ik, u vergeten nooit.

Met zulke gevoelens bezield, behaalde de H. Paulinus gemakkelijk de overwinning op de meest verleidende herinneringen en de aanlokkelijkste voorstellingen zijner vrienden. Wat hij eens aan God in den persoon der armen geschonken had, verlangde hij niet terug; wat hij eens aan God opgeofferd had, betreurde hij niet. Zijn rijkdom en zijn naam, zijn hart, zijne liefde en geheel zijn leven had hij neergelegd op het altaar der liefde; hoe zou hij om wereldsche grootheid, of om zijnen vrienden te behagen, dit kunnen terugnemen? Groot was dan ook de vreugde der geheele Kerk in het Westen over de aanwinst van Paulinus. Gallië wenschte hem geluk door den H. Martinus; van Italië was de groote Ambrosius de tolk, en de H. Augustinus schreef hem uit Afrika, om toch aan dit gewest het stichtend voorbeeld van zijne alles opofferende liefde en van de godvrucht van Therasia niet te willen onthouden.

Hoe vleijend die betuigingen voor Paulinus ook waren, zij konden hem echter niet tot ingenomenheid met zich zelven noch tot hoogmoed vervoeren. Tegenover de afkeuring der wereld had hij een onverwinnelijken moed getoond; tegenover de lofspraak der Christenen wapende hij zich met nederigheid. Hij wist het zich niet begrijpelijk te maken, hoe iemand het prijzen kon, dat hij door

vergankelijke goederen een eeuwig geluk trachtte te verwerven, dat hij de aarde verkocht had, om den hemel te koopen. „Wij handelen als kooplieden — schreef hij — „en worden voor milddadig gehouden, terwijl wij inder- „daad hebzuchtig zijn, en hebzuchtiger dan de grootste „woekeraars Het getuigt immers van grootere hebzucht, „zoo wij het hemelsche voor het aardsche, de zaligheid „voor nietswaardige dingen koopen willen, dan zoo wij „het aardsche voor hetgeen aardsch is, het vergankelijke „voor hetgeen vergankelijk is, willen verruilen."

De vele deugden, die de H. Paulinus al dadelijk na zijnen doop en in hoogen graad beoefende, moesten de oogen van allen, ook van de inwoners dier plaatsen in Spanje, waar hij naauwelijks als 't ware één dag vertoefde, op hem vestigen. Zijne milddadigheid, zuiverheid, zoo ongekunstelde eenvoudigheid en diepe nederigheid, zijne liefde voor Jesus en voor de armen maakten hem in aller schatting tot een heilige en deden bij een ieder den wensch opkomen, hem met het H. priesterschap bekleed te zien. Toen hij op het feest der geboorte van den Zaligmaker de H. Mis in eene kerk van Barcelona bijwoonde, stormde het volk eensklaps op hem aan, en drong hem, zich tot priester te laten wijden; Paulinus weigerde in den beginne, doch alle tegenstand was te vergeefs; het volk hield al sterker en sterker aan, zoodat hij ten laatste zijne toestemming geven moest. Twee redenen vooral wogen bij hem te zwaar, om zich aanstonds naar het verlangen der geloovigen te schikken. Hij wenschte eerst, den laagsten trap van de bedienaren der Kerk te bestijgen, en vervolgens, allengs opklimmende, niet dan na langere voorbereiding, tot het H. priester-

schap verheven te worden. De andere reden bestond in de vrees, die hij koesterde, dat hij eens, priester gewijd, aan de kerk van Barcelona verbonden en aldus in zijn voornemen verhinderd zou worden, om als monnik, en wel te Nola bij het graf van zijn bescherm heilige, den H. Felix, zijn overige dagen door te brengen.

Omtrent de laatste zwarigheid werd hij volkomen gerustgesteld door het volk, dat hem volle vrijheid gaf, om dáár als priester te mogen leven, waar zijne godsvrucht hem henen voerde. Wij zien hierin een krachtig bewijs, dat het volk van Barcelona den H Paulinus met het priesterschap wenschte bekleed te zien, niet zoozeer, om aan die kerk een heilig en milddadig dienaar te schenken, als wel om het getal der priesters van de geheele Kerk met eenen te vermeerderen, die anderen tot voorbeeld, der Katholieke Kerk tot steun en sieraad verstrekken zou.

Omtrent de eerstgenoemde zwarigheid van den H. Paulinus merken wij het volgende aan: Hij maakte daarvan geene voorwaarde, zonder welker vervulling hij het priesterschap niet wilde ontvangen; het was slechts een wensch zijns harten, om God eerst in lager, vervolgens in verhevener betrekking te dienen. Daarom berustte hij ook in den wil des volks en der geestelijkheid, zoodra hij daarin den wil Gods erkende.

Men zou in deze spoedige opklimming van Paulinus tot het priesterschap eene inbreuk kunnen zien op het gebruik der Kerk, die eene lange tusschenruimte vorderde tusschen elke toediening ook van de mindere Orden.

Evenwel werd in buitengewone omstandigheden van dit gebruik afgeweken, als b. v. het heil der Kerk zulks vorderde, als de hooge deugd en bekwaamheid van den

kandidaat de vereischte tusschenruimte aanvulde of onnoodig maakte.

Dat deze redenen ten gunste van Paulinus pleitten, behoeven wij niet te zeggen: zijn vorig leven overtuigt ons daarvan volkomen, en zijn leven als priester zal ons in die overtuiging versterken.

Naauwelijks had hij uit handen van Barcelona's bisschop, Lampadius, de priesterwijding ontvangen (393), of hij meende, in de heiligste geheimen van God ingewijd te zijn, en met den hemel om te gaan. Zijn verstand was te beperkt, om de grootte van zijn ambt te bevatten, en als hij den last, op zijne zwakke schouders gelegd, overwoog, beving een heilige schrik zijn geheele ziel. „Ware „mij de keus gelaten", schreef hij aan den H. Augustinus, „ik had gewenscht, weggeworpen te zijn in het huis mijns „Heeren. Maar God heeft mij, een ellendig mensch en „zonder eenige verdienste, van de aarde opgeheven en „naast de vorsten van Zijn volk geplaatst". Maar werd hij beangstigd, als hij overdacht, welke zware verpligtingen voortaan op hem drukten, zijn onbeperkt vertrouwen op Gods goedheid en liefde bezielde hem met nieuwen moed. „Christus heeft voor ons Zijn ligchaam ten beste gegeven „en weder aangenomen, Hij, de Priester en het offer, „het lam en de herder, die voor Zijne lammeren als herder, „voor Zijne herders als lam geslagt is. Want Christus is „het offer van alle priesters, Hij, die, zich zelven ter „verzoening van allen den Vader opdragende, het offer „van Zijn Priesterschap en de Priester van Zijn offer werd. „Zoo wij in geduld en ootmoed aan Hem ons overgeven, „zal Hij onzen last op zich nemen, Hij, die het afgedwaalde

„schaap op Zijne schouders naar de kudde terug droeg".

En om zich nog sterker te maken ter vervulling zijner pligten, riep hij de voorbede in van Delphinus, door wien hij gedoopt, en van den priester Amandus, door wien hij onderrigt was. „Opdat ik mijn ambt heilig bekleede, zoo schreef hij hun, „en wete, hoe ik mij in het huis des „Heeren gedragen, en hoe ik de heilige geheimen vieren „moet, bidt voor mij den Heer, den gever van alle goed, „opdat ik ook toeneme in geloof, in deugd en wetenschap".

De H. Paulinus stond na zijne wijding ook in eene andere verhouding tot Therasia. Hadden zij beiden vroeger, uit eigen beweging, zich tot onthouding verbonden, nu was Paulinus daartoe verpligt door de wetten der Kerk betreffende het coelibaat harer dienaren. Reeds vroeg had de heilige eerbied voor het onzaggelijk offer, dat de priester op het altaar aan God opdraagt, de verhevenheid der geestelijke bediening, die hij uitoefent, het innig verkeer, waarin hij met God staat, de pligt, die op hem rust, om zich geheel en al aan het heil der zielen toe te wijden, eene meer dan gewone, eene bovennatuurlijke zuiverheid van allen geëischt, die in eene meer onmiddellijke betrekking tot dit heilig ambt stonden.

Reeds in de eerste eeuwen der Kerk was het vastgesteld, dat geen bisschop, noch priester, noch diaken, na hunne wijding, zich in het huwelijk mogten verbinden. De synode van Ancyra (314) kende reeds deze wet; de heilige bisschop Paphnutius sprak er over als van een *oud* gebod, en de 27ste der Apostolische Constitutieën bepaalde, dat geen der clerici, de lectores en cantores alleen uitgezonderd, na hunne opname in den geestelijken stand zich in het huwelijk mogten begeven. Later werd

dit gebod ook tot de subdiakens uitgestrekt, zoodat de H. Leo de Groote (440—461) geen gehuwde subdiakens duldde, en bij het begin der zesde eeuw dit gebod door het geheele Westen, met uitzondering van Sicilië, streng gehandhaafd werd. Deze kerkelijke voorschriften waren ook van kracht in het Oosten; dáár evenwel golden twee uitzonderingen: in de eerste plaats voor de subdiakens, wijl deze in de Oostersche Kerk niet tot den hoogeren clerus gerekend werden; ten tweede voor de diakens, zoo dezen bij hunne wijding de uitdrukkelijke voorwaarde gemaakt hadden om later te mogen huwen. Ten opzigte van degenen, die, gehuwd zijnde, in den geestelijken stand traden, was de praktijk der Westersche en Oostersche Kerk zeer verschillend: de Westersche gebood aan de gehuwde bisschoppen, priesters, diakens en subdiakens, na hunne wijding, de huwelijksgemeenschap met hunne vrouw af te breken en voortaan als broeder en zuster te leven: dit werd voor het eerst bij een dekreet vastgesteld door de beroemde synode te Elvira, in Spanje, gehouden in het jaar 305 of 306, terwijl hetzelfde vroeger in de Apostolische Constitutieën opgenomen was. De geschiedenis vermeldt wel een of ander feit, dat gehuwde priesters, schoon voortlevende even als vóór hunne wijding, nogtans aan het altaar geduld werden; doch men merke op, dat dit slechts eene hoogst zeldzame uitzondering was, die oogluikend geduld werd, om de groote behoefte aan heilige en geleerde priesters, toen het getal der geloovigen zoo verbazend snel toenam. De Oostersche Kerk echter volgde deze eerbiedwaardige strengheid van het Westen niet na; zij bepaalde daarentegen in het Trullaansche Concilie (692), dat alleen de bisschoppen zich moesten onthouden, maar de priesters

en mindere geestelijken leven konden als vóór hunne wijding. In het algemeen mag men zeggen, dat de Westersche kerk op dit punt veel strenger was dan de Oostersche, en dat de kerk van Rome het voorbeeld gaf aan het geheele Westen.

Paulinus ontving, korten tijd na zijne wijding het verheugend berigt, dat zijn vriend Sulpicius Severus, ook rijk, even als hij, en als redenaar beroemd, Christen geworden was en zijne goederen verkocht had, om ze den armen te schenken. Verrukt over deze tijding schreef hij aan Severus een brief van gelukwensching, en noodigde hem dringend uit, naar Spanje te komen en van daar met hem naar Nola, nabij het graf van den H. Felix, hunne woonplaats over te brengen. Severus echter werd door eene ziekte verhinderd, aan Paulinus verzoek te voldoen, en moest zijn vriend alleen laten vertrekken.

Wij hebben reeds meermalen opgemerkt, dat Paulinus, van den tijd af, dat hij zich op de lijst der catechumenen had laten opschrijven, eene groote voorliefde voor den H. Felix, aan wiens voorbede hij zijne bekeering toeschreef, had opgevat. Die liefde kwijnde nooit, maar won onophoudelijk in kracht en vurigheid. Op zijne reizen dacht hij voortdurend aan den H. Felix en riep hem in alle moeijelijkheden aan; toen hij in Spanje zich met der woon gevestigd had, zweefde het beeld van zijn beschermheilige hem steeds voor den geest en was het dezelfde Felix, „die hem met Christus, den Zalig„maker, verzoende, het kwade van hem afweerde, en „het goede hem bezorgde; toen hij besloten had, monnik „te worden, had de H. Felix hem dat hooge geluk ver-

„schaft, hem geleerd, alles om Christus te verachten" Altijd verlangde hij vurig, nabij het graf van zijnen geliefden Felix te wonen; en, om een bewijs zijner dankbaarheid en zijner liefde te geven, den vloer van diens tempel rein te houden, de deur daarvan te openen, en, in één woord, de nederigste diensten waar te nemen. Hij wachtte ook niet lang, om aan de wenschen zijns harten te voldoen. Na het Paaschfeest in 394 verkochten hij en Therasia wederom een deel hunner goederen; beiden reisden na Pinksteren over Narbonne door Gallië, namen vervolgens hunne reis over zee naar Italië, bezochten den H. Ambrosius te Florence en begaven zich naar Rome.

Toen de H. Paulinus aldaar aankwam, moest de hoofdstad van het vervallen heidendom hem als nieuw toeschijnen. Zij was geheel veranderd en van heidensch nu Christelijk geworden, en wel door de onvermoeide inspanning van twee mannen, beiden in hun werkkring even groot en even eerbiedwaardig, den H. Hiëronymus en Theodosius den Groote.

De edele Gratianus had reeds aan het heidendom een gevoeligen slag toegebragt, toen hij het beeld der overwinning, *Custos Imperii Virgo*, het symbool van het heerschende heidendom, door Constantijn den Groote geduld, door Constantius weggenomen maar door Juliaan in al zijne eer hersteld, uit den senaat beval te verwijderen, en tevens aan de priesters en Vestaalsche maagden hunne voorregten en hunne bezoldigingen uit de schatkist ontnam. De nog magtige partij der heidenen, hierover woedend, zag begeerig naar eene gelegenheid uit, om zich op Gratianus te wreken. Deze bood zich weldra aan.

Maximus, Romeinsch legerhoofd in Brittannië, werd door zijne soldaten tot keizer uitgeroepen, en trok tegen Gratianus op.

Vóór dat beiden handgemeen werden, liepen de soldaten van Gratianus tot den vijand over; hij zelf vlugtte, doch werd bij Lyon achterhaald en vermoord. Niet lang echter mogten de heidenen zich over dezen moord van een hunner hevigste bestrijders verheugen. De dood van Gratianus was het begin van hunnen ondergang. De edele Theodosius had zich reeds in het Oosten als een geduchten vijand van het heidendom doen kennen: op zijn bevel waren heidensche tempels deels geloten deels omvergehaald, de afgodsbeelden verbrijzeld, de offers, waarzeggerijen en plegtigheden streng verboden; alleen had hij nog eenige spelen geduld, want hij ging met evenveel omzigtigheid als vastberadenheid te werk. Zoodra hij door zijne overwinning op Maximus in 387 ook meester van het Westen was, trok hij Rome zegevierend binnen. Reeds te Milaan had hij een gezantschap van Rome's senaat ontvangen en hun verzoek om het behoud van het altaar der godin Victoria van de hand gewezen; Rome wist alzoo, vóór dat Theodosius zich binnen zijne muren bevond, wat het van hem verwachten moest. De eerste zorgen van Theodosius waren dan ook toegewijd aan de vernietiging van de laatste overblijfselen des heidendoms, welke de voorzigtige of vreesachtige staatkunde zijner voorgangers gespaard had: alle feesten, alle offers werden verboden; de tempels van het kapitool werden van hunne kostbaarheden beroofd, de beelden der afgoden verbrijzeld Slechts de kunststukken werden gespaard, om tot sieraad der openbare pleinen te dienen.

De senator Symmachus, beroemd door zijne talenten,

zijne welsprekendheid en zijn regtschapen karakter, die het vertrouwen der vorige keizers genoten had, en als de steunpilaar des heidendoms gold, durfde den keizer bidden, de heidenen met minder strengheid te behandelen en het beeld der overwinningsgodin te herstellen. Doch alles was te vergeefs. Ook het volk verzette zich niet tegen de maatregelen van Theodosius; zelfs het eerbiedwaardig ligchaam van den senaat antwoordde op de vraag van Theodosius: „welken God zullen de heidenen aanbidden, Christus of Jupiter?" met het verzaken van Jupiter en van zijn godendom, en toen de senaat voor verreweg het grootste gedeelte voorging, volgde het volk. „Gij hadt kunnen zien — zoo bezingt Prudentius den val des heidendoms — „hoe die schitterende lichten der „wereld zich aan de uitbundigste vreugde overgaven; hoe „die opvolgers der oude Cato's van blijdschap opsprongen, toen zij den mantel der godsvrucht, schitterender „dan de Romeinsche toga, zich omhingen en, de eere„teekenen van het heidensch opperpriesterschap afleg„den. De geheele senaat, met uitzondering van weini„gen, die aan de Tarpeïsche rots gehecht bleven, werpt „zich neder in de tempels van den Nazareër; het nage„slacht van Evander, de afstammelingen van Aeneas, „spoeden zich naar de heilige fonteinen der Apostelen. „De eerste, die zijn hoofd boog onder de wateren des „doopsels, was de edele Anitius. De beroemde afstamme„ling der Olybren greep uit zijn met krijgstrophaeën „versierd paleis den roem van zijn geslacht, de pijl„bundels van Brutus, om ze neêr te leggen aan de „deuren des tempels van den lofwaardigen martelaar [1]),

1) Prudentius zinspeelt hier op den H. Paulinus, die zijne grootheid ten offer brengt aan Christus in den tempel van den H. Felix.

„om aan Christus de bijl van Ausonius op te offeren,
„het levendig geloof der Paulussen en Bassussen heeft
„hen eensklaps aan Christus overgeleverd. Zal ik de
„Gracchussen noemen, zoo bemind door het volk? Zal
„ik zeggen, dat de oud-consuls de standbeelden der
„goden verbrijzeld, en zich met hunne lictoren toegewijd
„hebben aan de dienst van den almagtigen gekruiste?
„Ik zou meer dan zeshonderd familieën kunnen opsommen,
„van oude afkomst, die zich geschaard hebben onder
„Christus standaard. Werpt uwe oogen over dezen om-
„trek en met moeite zult gij eenigen vinden, die nog
„in de droomerijen des heidendoms verdwaald, aan zijne
„ongerijmde eeredienst gehecht zijn, en er hun vermaak
„in scheppen, in de duisternis te blijven, en hunne oogen
„te sluiten voor het schitterende licht van den dag."

Om deze teekening geheel af te werken, moeten wij nog den H. Hiëronymus hooren: „De plaatsen, voor de
„dienst der goden bestemd, zijn woestenijen geworden
„in het midden van uwe rijk bevolkte stad. Die goden,
„eertijds door alle volkeren vereerd, hebben nu geen
„ander gezelschap meer in hunne nissen dan muizen en
„uilen. De vergulde paneelwerken van het kapitool zijn
„onder het stof bedekt; de overige heilige gebouwen zijn
„insgelijks vol stof en spinnewebben. Men ziet al de
„bewoners in menigte heen snellen naar de graven der
„martelaren, en in het voorbijgaan met onverschilligen
„blik neerzien op de bijna tot puin vergane gebouwen.
„Rome duldde, dat het kapitool met onreinheden werd
„vervuld, en verliet Jupiter met zijne tempels, zijne
„dienst en zijne plegtigheden"

Theodosius had alzoo alle redenen, om zich met den

gelukkigen uitslag zijner pogingen geluk te wenschen; hij had alles in het werk gesteld, wat binnen de grenzen van zijne magt lag. Zijn voorbeeld, zijne overreding, vooral zijne doortastende maatregelen hadden de goden van hunne altaren, en de afgodendienaars buiten hun tempels geworpen Tot een hooger godsdienstig leven, tot eene volmaakter beoefening van de Christelijke deugden de bekeerden op te wekken, een geest van een nieuw leven onder de nog gisteren heidensche Romeinen aan te kweeken, dit lag buiten den kring van zijn beperkten invloed. Een ander zou afwerken, wat hij begonnen was; hij had opgebouwd, een H. Hiëronymus zou het inwendige versieren.

Naauwelijks was deze heilige te Rome (381) aangekomen, of hij werd door velen met grooten eerbied begroet. Paus Damasus vereerde hem als den geleerden uitlegger der heilige Schrift, en hoorde gaarne de verklaring van de moeijelijke plaatsen uit zijnen mond; door allen werd hij hooggeschat als een uitstekend schrijver en als een heilig kluizenaar. Een groot aantal priesters en leeken, vooral vrouwen en maagden uit den aanzienlijken stand, sloten zich bij hem aan, om onderrigt in het geestelijk leven en in de H. Schriften te ontvangen. De eerste van allen, met wie de H. Hiëronymus bekend werd, was de H. Marcella, die zich weldra in een klooster, nabij Rome gelegen, aan het geestelijk leven en aan de gezette studie der heilige boeken toewijdde. Zij maakte in korten tijd zulke verbazende vorderingen, dat een ieder zich, na Hiëronymus' afreize, tot de H. Marcella wenden kon, om verklaring der duistere plaatsen. Marcellina, de zuster des H. Ambrosius, Feliciana. Felicitas, Asella, Lea en anderen, te veel om te noe-

men, volgden Marcella. Eerst eenigen tijd later werd de H. Hiëronymus met de H. Paula en hare familie bekend, en wel door toedoen van den H. Epiphanius, die te gelijk met Hiëronymus te Rome gekomen en gehuisvest was bij de H. Paula.

Het zou met regt eene uitzondering op den gewonen loop der dingen kunnen genoemd worden, zoo deze hoogere vlugt, door Hiëronymus aan het geestelijk leven gegeven, geen tegenspraak van slechte Christenen had ondervonden. Een zekere Helvidius, een onbeschaafd en aan Hiëronymus onbekend mensch, bestreed de waarde van den maagdelijken staat, hield staande, dat het huwelijk daarmede op gelijke lijn moest gesteld worden, en verbond met die beweringen eene godslasterlijke ketterij tegen de eer der H. Maagd Maria. De H. Hiëronymus bewees de valschheid zijner stellingen, doch kon den opgewekten storm niet bedaren, te meer omdat vele jongelingen van voornamen stand zich in hunne hoop zagen teleurgesteld, en dus gereedelijk de partij van de ontevredenen kozen. Hiëronymus vond het geraden, Rome te verlaten en reisde in 385 over Cyprus naar Bethlehem. Het zaad evenwel, dat hij gestrooid had, droeg rijke vruchten, zoodat de H. Augustinus, toen hij in 387 te Rome kwam, eene groote menigte van kloosterlingen en maagden aantrof, die door heiligheid schitterden, en veelal door handenarbeid in hunne behoeften voorzagen.

In een zoodanig, zoowel voor het uiterlijke als voor het uiterlijke, herschapen Rome kwam de H. Paulinus in het jaar 394. Het kan ons niet bevreemden, als hij de oude keizerstad, allengs tot hoofdstad der Christelijke

wereld verheven, met eerbied betrad en in hooggestemde taal aan zijn vriend Severus schreef: „zoo de wereld „vóór de bekeering der heidenen als met een nacht be- „dekt en in de dikste duisternis verzonken was, is zij „nu verlicht en wordt zij beschenen door het licht der Kerk, „als de maan in haren vollen glans, en door de heili- „gen, als schitterende sterren, en de inspanning, waar- „meê dezen hunne zielen in de heiligheid vervolmaken, „druppelt op haar neder als een bevruchtende daauw."

Ook Rome ontving den H. Paulinus, die zoo dikwijls als redenaar in de vergadering van den senaat en op het forum den roem der welsprekendheid ingeoogst had, maar nu in het nederig monnikengewaad, voor de senatoriale toga verwisseld, verscheen, met den diepsten eerbied. Een enkele maakte op die algemeene achting eene voor Paulinus hoogst pijnlijke uitzondering. Paus Siricius toonde zich jegens onzen heilige niet alleen koud en onverschillig, maar zelfs eenigzins vijandig, en zou, volgens Paulinus zelven, hem uit de gemeenschap der Kerk hebben willen sluiten. Welke de reden daarvan mag geweest zijn, meldt de geschiedenis niet. Of Siricius vreesde, dat Paulinus aangestoken was van de ketterij der Priscillianisten, die vooral in Spanje haar zetel had, of dat hij aan het schisma van Ursicinus, onder Paus Damasus door eene kleine partij tot tegen-paus gekozen, nieuw voedsel geven zou — hoe het zij, de H. Paulinus was in allen deele onschuldig en mogt met regt de woorden des H. Paulus aanhalen: „Zoo iemand twistziek zijn wil, „onze gewoonte is het niet."

De geleerde Baronius vermoedt, dat Paus Siricius, een streng handhaver der kerkelijke tucht, het Paulinus ten kwade duidde, dat hij de verschillende wijdingen

korten tijd na zijn doopsel en daarenboven zonder de gebruikelijke tusschenruimten ontvangen had. Dit vermoeden is niet onwaarschijnlijk, maar ontheft tevens den H. Paulinus van alle schuld: was de kerkelijke wet overtreden, niet Paulinus, maar Lampadius, de bisschop van Barcelona, moest daarvan de schuld dragen.

Deze weerzin des Pausen tegen zijn persoon was eene aanleiding voor Paulinus, om Rome spoedig te verlaten, en in het stille Nola bij den drempel van de kerk des H. Felix de lang gewenschte rust en eenzaamheid te zoeken. „Op de vleugelen eener duif wenschte hij naar „Nola te vliegen; zijn door vele stormen geteisterd scheepje „wilde hij in de haven des H. Felix in veiligheid brengen, „en zelf het zoete juk en den ligten last, de streelende „dienst des heiligen, op zijne schouders laden."

Alvorens de H. Paulinus zich naar Nola begaf, hield hij zich een korten tijd te Fundi op, om beschikkingen te maken over de menigvuldige bezittingen, die hij aldaar had. Ook nu was wederom de liefde jegens God, bemind in de armen, de drijfveer, die zijne handelingen bestuurde. Een gedeelte zijner goederen schonk hij den armen, of hij betaalde hunne schulden, om hen voor de slavernij der hardvochtige schuldeischers te behoeden; het andere gedeelte besteedde hij voor den bouw eener prachtige basiliek. Daar hij wilde, dat deze een blijvend gedenkteeken zijn zou èn van zijn verblijf te Fundi èn van zijne liefde voor de inwoners dier stad, beijverde hij zich, ze met schilderingen en afbeeldingen van heiligen te versieren, vooral ze te verrijken met een kostbaren schat van relieken. Hij slaagde hierin volkomen, en verheugde zich bovenmate, dat hij eerbiedwaardige over-

blijfselen van de HH. Andreas, Lucas, Nazarius, Gervasius en Protasius in zijne nieuwe kerk kon plaatsen. Het was echter geene zucht naar loutere versiering of ijdel praalvertoon, die onzen heilige hierin leidde; neen, een diep godsdienstige zin, eene groote liefde voor de hem dierbare bewoners van Fundi en van diens omstreken bezielde hem. Laten wij den H. Paulinus zelven hooren; zijne woorden zijn tevens eene schoone uiteenzetting van de leer der Kerk over de beelden der heiligen en over de kracht der relieken:

„Velen komen ter kerk zonder te kunnen lezen; „doch zij verlaten spoedig het huis Gods, omdat hun „geest zich niet genoegzaam kan bezig houden. Het „scheen mij derhalve doelmatig toe, de kerk met afbeel„dingen van heiligen te versieren, opdat de veelkleurige „schilderingen met de verklarende opschriften den geest „der landlieden verrassen en boeijen, en zij bij het zien „der beelden niet zoo spoedig aan spijs denken, dewijl „de oogen hun een geestelijk genot verschaffen. Daaren„boven wekken de beelden tot navolging op." Heeft de Kerk niet altoos op diezelfde gronden gewezen, waarom zij het gebruik der beelden ten hoogste aanbeveelt? Wij zien, hoe de H. Paulinus doordrongen is van dezelfde gedachte, die ook de Kerk bezielt: dat de beelden gelijk zijn aan boeken, waaruit het volk, dat geen lezen geleerd heeft, het hoogste nut kan trekken.

Even schoon en krachtig getuigt hij voor de hooge waarde der relieken, als hij zegt: „Ofschoon de over„blijfselen van alle martelaren verdienen, vereerd te „worden, geeft God toch aan sommige een grooteren luister „door de wonderen, die Hij er door bewerkt. Omdat „een dikkere duisternis een helderder licht vereischt,

„wendt God buitengewone middelen aan ter verleven-
„diging van ongeloovige tijden. De heiligen verdienen
„zonder twijfel, op elke plaats der wereld vereerd te
„worden, maar met regt op bijzondere wijze dáár, waar hun
„ligchaam rust. Evenwel niet alleen dáár, waar het geheele
„ligchaam bewaard wordt, werkt de genade, die den
„heiligen tijdens hun leven geschonken is, maar overal,
„waar een deel huns ligchaams zich bevindt, bewijst God
„duidelijk, hoe groot de verdienste en de magt der
„heiligen is. Daarom ook is de overbrenging der relieken
„van zoo groote beteekenis, want daardoor stroomt aan
„die plaatsen, waar ze overgebragt worden, nieuwe ge-
„nade toe."

De geleerde Baronius maakt, als hij de stichting der basiliek te Fundi verhaalt, met regt de volgende aanmerking: „Gij ziet, beminde lezer, dat de kerken reeds
„in de eerste eeuwen met afbeeldingen van heiligen
„versierd en ingewijd werden, maar niet zonder relieken
„van heiligen. Meent gij, dat de afvalligen der laatste
„eeuwen, die dit alles verachten, heiliger waren dan
„Paulinus? Zoo gij dit meent, zie dan zelf toe: het
„vuur zal eens het werk van een ieder, welk het ook
„geweest zij, beproeven."

(*Wordt vervolgd.*)

DE HEILIGE MARIA MAGDALENA. [1])

Maria Magdalena! O, geliefde zuster, welke gewaarwordingen doet die naam in ons ontwaken! Maria Magdalena! Bij dit woord rijst terstond voor onzen geest de hemelschoone gestalte op van de gelukzalige, die zóó diep was ingedrongen in de bovennatuurlijke liefde van den Heer, dat zij gestadig in eene aandoenlijke verrukking dier liefde schijnt te verkeeren; van haar, wier innerlijk leven haar zóó onafgebroken in de kalme en teedere werkzaamheid van haar hart bezig houdt, dat zij geene oogen, geene ooren heeft, voor het leven buiten haar, dan alleen voor dat van Jesus, dien zij lief heeft met eene innige en bovenaardsche teederheid. Zwijgend, bijna als eene sprakelooze, verrigt zij de verhevenste en plegtigste handelingen, maar die handelingen zelf spreken luid genoeg: haar hart is een afgrond van liefde.

Dat hart, zoo vatbaar voor alle liefde, zoo geheel vervuld en als overvloeijende van de ware liefde, dat hart is het, dat nu nog, na meer dan achttien honderd

---

[1]) Het volgende stuk was allereerst niet voor publiciteit bestemd. Het werd door den schrijver bepaaldelijk opgesteld voor eene zijner zusters, die onder den kloosternaam Maria Magdalena den sluijer heeft aangenomen bij de Redemptoristinen. Toen hem werd verzocht, het in *de Katholiek* uit te geven, weigerde hij dit niet, maar kon toch evenmin besluiten, veranderingen aan te brengen in het opstel. Geheel in natura ontvangt de lezer het alzoo. De eigenaardige en doorgaand ascetische behandeling der stof moge door deze oorspronkelijke bestemming genoegzaam worden verklaard.

jaren, sinds het op deze aarde onzer pelgrimschap in haren boezem klopte, eene snaar van aandoening en van teederheid in onze zielen doet trillen en weêrklinken, reeds bij het hooren van den naam, Maria Magdalena!

O, ik gevoel het, zuster, gij vindt er vreugde in, als ik haar beeld tracht te schetsen, zooals het door de Evangeliën en de overlevering wordt getoond in al de majesteit harer boetvaardigheid, in al den rijkdom van hare liefde.

I.

HARE EERSTE ONTMOETING MET JESUS.

Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

Hare vele zonden worden haar vergeven, omdat zij veel heeft liefgehad.

Luc. VII, 47.

Niet langzamerhand wordt Maria Magdalena voor ons ingeleid in de heilige geschiedenis; neen, ineens staat zij vóór ons.

Sinds de Heer zich door Joannes had laten doopen in de Jordaan, vestigde Hij Zijne woonplaats te Capharnaüm in Galilea, eene stad aan den oever van het meer van Galilea of Genesareth gelegen, op ongeveer zeven of acht uren afstands van Nazareth. Van die stad uitgaande en daar dikwijls terugkeerende, ondernam Hij zijne prediktogten door de geheele landstreek. Reeds had Hij aldus meer dan een jaar in moeitevollen arbeid geijverd, al zijne Apostelen geroepen, menig wonder verrigt, en nog heeft men niets van Maria Magdalena ver-

nomen; nog is haar naam niet genoemd, hare gestalte niet opgedaagd in het Evangelie.

Ineens verschijnt zij.

De H. Evangelist Lucas beschrijft het in zijn zevende hoofdstuk:

v. 36. „Een van de pharizeeën verzocht Hem (Jesus) bij „zich te eten. En Hij ging in het huis des pharizeeërs „en zat er aan tafel.

37. „En zie, toen eene vrouw, welke eene zondares „in de stad was, vernam, dat Hij in het huis des phari- „zeërs aan tafel zat, bragt zij eene albasten vaas met balsem.

38. „En van achteren aan Zijne voeten staande, begon „zij Zijne voeten met hare tranen te besproeijen, en droogde „ze af met het haar van haar hoofd, en kuste Zijne voe- „ten, en zalfde ze met den balsem.

39. „En toen de pharizeeër, die Hem genoodigd had, „dit zag, sprak hij bij zich zelven: „Indien dit een pro- „feet was, zoude hij gewis weten, wie en wat voor eene „vrouw het is, die hem aanraakt, want zij is eene zondares."

Wie is die onbekende vrouw?

De Evangelist noemt haren naam niet; waartoe zoude het noodig wezen, háár te noemen, die niet anders dan als eene zondares in de stad bekend stond? — Hij noemt zelfs de stad niet, die het tooneel was van hare misdaad.

Die vrouw is Maria Magdalena!

Jaren, nadat de H. Lucas zijn geschrift had opgesteld, vele jaren later, toen zij reeds in den hemel voor eeuwig vereenigd was met den hemelschen Bruidegom, die haar hare vele zonden had vergeven, — toen er alzoo geene reden meer drong, om haren naam te verzwijgen, schreef

de H. Joannes zijn Evangelie. En als hij met zijn verhaal genaderd is tot aan de aandoenlijke geschiedenis der opwekking van Lazarus, den broeder van Maria van Bethanië, zegt hij er tusschen in: „Maria nu was degene, die den Heer gezalfd heeft met balsem, en Zijne voeten gedroogd met hare haren." Maria van Bethanië is niemand anders dan Maria Magdalena, niemand anders dan de ongenoemde zondares. Hiertegen kan men geen enkel bezwaar maken, dat geene voldoende oplossing vindt.

O, wij groeten u in de zegepraal uwer boetvaardigheid, Maria Magdalena, ongenoemde zondares uit eene stad, wier naam verzwegen wordt; wij groeten u, die uwen naam van de goedheid des Heeren terug hebt verkregen voor de tranen van uw berouw, terug hebt verkregen voor de overmaat van uwe liefde. Wij groeten u, en slaan een vlugtigen blik op uw leven vóór uwe bekeering: die toestand van diepe verworpenheid, dat leven van schande en zonde doet de heerlijkheid uwer zegepraal voor onze oogen schitteren, en verkondigt ons de barmhartigheid Gods, want de Heer heeft een schepsel, diep gezonken in onreine liefde, willen opheffen uit haren val, eene afzigtelijk besmette willen reinigen, eene onheilige, die verward was in de strikken der aardsche liefde, willen losmaken en heiligen en toelaten in het binnenste heiligdom Zijner hemelsche liefde, om haar onder de gelukzaligen te kroonen met een gloriekrans, zooals geene vrouw, Zijne duizendmaal gezegende moeder alleen uitgenomen, dien van Hem ontvangen heeft.

Want dat alles was zij geweest, Maria Magdalena.

Met eene enkele aanduiding wordt zij door den Evangelist geschilderd: „eene zondares in de stad." Verklaring heeft dit woord niet noodig: het zegt alles, en duidelijk

genoeg, wat het niet uitspreekt. Nog ééne vreesselijke bijzonderheid wordt daaraan op andere plaatsen in het Evangelie toegevoegd: „Maria Magdalene, uit welke zeven duivelen waren uitgegaan;" dat zijn, zegt de heilige Paus Gregorius de Groote, de gruwelen en ondeugden, waarvan zij zich de gewoonte had eigen gemaakt, en de meesten nemen met den H. Ambrosius die woorden letterlijk op van booze geesten, die ligchamelijk bezit hadden genomen van de rampzalige zondares.

En nog meer. Wat Maria Magdalena was, dat was zij niet in het geheim: zij stond er voor in de stad bekend; hoe kon anders die pharizeeër met zulke verachting zeggen: als deze een profeet was, zoude hij zeker weten, wie en wat voor eene vrouw het is, die hem aanraakt?

Nog meer. Wat Maria Magdalena was, dat was zij niet zooals de diep ongelukkige wezens, die, vastgegrepen in de klaauwen van armoede en gebrek, in de dreigende ellende een schijn van verontschuldiging meenen te vinden voor misdaad; neen, Maria Magdalena was niet arm. Tot den aanzienlijken stand behoorde zij, ten minste tot dien der vermogenden; zoek geene albasten reukvazen van groote waarde, zoek geen kostbaren nardusbalsem bij den behoeftige.

Zoo staat zij dan vóór ons in al hare ellende, een veracht schepsel, voor het oog der wereld geteekend met het merk van zonde en diepe schande.

Verhevene ziel, hoe zijt gij zoo laag gevallen?

Niemand weet dit; de Heilige Schrift zwijgt er over.

In de woestijn, de voorheen zoo schoone en gezegende landstreek bij het meer van Galilea, die langen tijd aaneen het tooneel was van de prediking des Heeren en van Zijne wonderen, op anderhalf uur afstands van de

bouwvallen der voormalige trotsche koopstad Capharnaüm, ligt nog heden in eene lagchende vlakte het vervallen Mohammedaansche gehucht Medschel, met vele ruïnen van een verwoest kasteel. Dat is het oude Magdala; dat is, volgens den H. Hiëronymus, de geboorte- of de woonplaats van Maria, die genoemd wordt „van Magdala", of, wat hetzelfde is, „Magdalena".

O, als de steenen dier bouwvallen stemmen hadden gekregen, zouden zij ons misschien het ongelukkige leven knnnen verhalen van Maria vóór hare bekeering. Maar de woestijn verleent geene stem aan de ruïnen, die in haren schoot bedolven liggen: de steenen zwijgen, en het vroeger leven van Magdalena is bedekt met eenen sluijer, die ondoordringbaar is voor ons oog. Alleen schrijvers, die nu tot de oude schrijvers behooren, omdat zij meer dan vierhonderd jaren geleden de pen hebben gevoerd, maar die toch ook meer dan duizend jaren na den tijd der heilige zondares hebben geleefd, verhalen eene menigte omstandigheden.

Maria Magdalena, zeggen zij, Martha en Lazarus waren van een edel en aanzienlijk geslacht. Hunne groote bezittingen lagen verspreid in Magdala, in Bethanië, en in Jerusalem, en bij de deeling daarvan viel Magdala aan Maria te beurt. Zij werd de bruid van Joannes, die later Apostel en Evangelist werd. Maar beider vereeniging ging niet door, want in dien tijd riep de Heer den bruidegom tot zich, om hem tot Zijn leerling en vriend te maken. De jongeling aarzelde geen oogenblik: hij liet alles varen voor het geluk, dat hem ten deel viel. Toen was het, dat Maria van Magdala, in goddelooze verbittering, omdat Christus haar haren bruidegom ontnomen had, de wegen der deugd verliet. In een overvloed van

tijdelijke goederen levende, met ligchamelijke schoonheid zooals slechts weinigen bedeeld, ontmoette zij op haren levensweg alle genoegens des ligchaams, en deze bragten haar ten val; niets meer was er, wat zij aan dat ligchaam ontzegde, niets, waarvoor zij terugdeinsde, als het hare zucht naar genoegen bevredigde. Zoo ging in haar leven de liefde tot zichzelf tot verachting toe van God. Maar God wilde niet, dat de roeping van den H. Joannes voor Magdalena eene gelegenheid zoude worden harer eeuwige verwerping; daarom bragt Hij haar in Zijne barmhartigheid tot boete, en toen werd haar de liefde tot God tot verachting toe van zich zelve.

Zoo berigten de vrome schrijvers uit vroegere eeuwen. Wat is van dit alles waar? — Ik weet het niet: de Heilige Schrift zwijgt; de overlevering ook antwoordt niet. En op de aanleiding tot hare bekeering ligt wederom dezelfde duisternis: misschien had zij van de lippen des Zaligmakers, gedurende Zijne prediktogten in de lagchende velden van Galilea, dat zoete woord vernomen: Komt allen tot Mij, die belast en beladen zijt; misschien ook riep God haar door eene geheel inwendige genade tot boetvaardigheid: het Evangelie laat dat alles in het duister, en noemt de stad niet eens, waar zij in boete aan 's Heeren voeten nederzonk in het huis des pharizeeërs. Was het Naïm, waar Christus kort te voren den jongeling van de dooden had doen verrijzen? — Men zou het zeggen, omdat bij den Evangelist Lucas het verhaal harer boete bijna onmiddellijk volgt op de opwekking van den zoon der weduwe. Of was het Bethanië, digt bij Jerusalem gelegen, en waar zij verbleef in de dagen van 's Heeren lijden en verrijzenis? — Men zou het zeggen, want de Simon, die later, kort voor 's Heeren lijden, Hem een

feestmaal bereidde, waarop ook Magdalena tegenwoordig was, is naar het wel schijnt, dezelfde als de pharizeeër van heden, en als zijne woonplaats wordt Bethanië genoemd, alwaar de bouwvallen van het huis, in hetwelk hij den Zaligmaker ontving, nog heden worden aangewezen aan den vromen pelgrim.

Gij ziet, zuster, hoe verborgen God ons alles heeft laten blijven, wat betrekking heeft op het vroeger leven van haar, die eene zondares in de stad wordt genoemd, vóór dat hare bekeering voltooid is Sla dan uwe blikken alleen op het prachtige schouwspel, waarin zij schittert als de Koningin der Boetvaardigheid, stralende van hemelschoonheid, overtroffen maar niet verduisterd door de Koningin der Onschuld, Maria, de moeder des Heeren.

Het was een avondmaal, dat de pharizeeër den Heer aangeboden had: dit mag men besluiten uit de gewoonte der bewoners van Palestina, die in hun warm klimaat den koelen avond bestemden voor hunnen feestmaaltijd. Dan werd de grond met tapijten bedekt, en de lage ronde tafel aangerigt: divans werden er om heen geplaatst, want men was in die oude tijden gewoon, half zittend, half liggend, de plegtige maaltijden te houden. Als er een voorname gast kwam, bewees men hem terstond buitengewone beleefdheden en eerbiedsbetuigingen. Hij werd door den heer des huizes met een kus ontvangen; slaven wiesschen hem de handen en ook de voeten, die bij het gebruik der sandalen ligt eenig stof van den weg konden behouden hebben; men sloeg dan de albasten vaas met welriekende zalf in stukken, en zalfde dengene, dien men wilde eeren, het hoofd en soms ook de voeten.

Die eerbetuigingen waren door den pharizeeër bij de

komst van Jesus verzuimd: Magdalena maakt er het uitgangspunt, als het ware, harer boetvaardigheid van.

Zeker, zij had vernomen, dat Jesus in de stad was; zij had vernomen, dat de pharizeeër Hem ter maaltijd had genoodigd; zij weet, dat zij in dat huis vergiffenis harer zonden, verzoening met den Hemel, rust voor hare ziel kan verkrijgen. Nu wil zij zich door niets laten terughouden. Maar, — wie is zij? Zal zij, de in de stad slecht befaamde vrouw, het wagen, om binnen te treden in het huis van den pharizeeër? om in het feestvertrek te verschijnen van een lid dier sekte van ijveraars, die (juist zooals wij er in onze dagen bij de afgedwaalde protestanten een aantal zien) hunne godsdienst doen bestaan in het ziften van de woorden en letters der H. Schrift, onder de dweepzieke verzuchtingen van de hoovaardij des geestes? Zal zij, Maria Magdalena, dáár voor zijne oogen verschijnen? O, datgene wat wij het menschelijk opzigt noemen, moet wel krachtig door haar overwonnen zijn, dat dit alles haar in dit oogenblik niet kan terughouden!

Als ik mij dat tooneel in het huis des pharizeeërs levendig voor den geest stel; als ik mij verbeeld, daarbij tegenwoordig te zijn, alsof ik aanzat aan dien feestmaaltijd in Galilea, — dan treft mij nog iets anders: het is het groote vertrouwen, dat Magdalena had op de goedheid des Heeren.

Het is waar, de Heer had in het eerste jaar Zijner prediking dikwijls niet anders dan omsluijerd verkondigd, dat Hij de verwachte Messias was, en men kan alzoo meenen, dat Hij toen nog niet, zelfs door al Zijne leerlingen nog niet, als de beloofde Verlosser, de Zoon Gods gekend werd; maar het is dan toch zeker, dat

men overal in Galilea overtuigd was van zijne onovertrefbare heiligheid en reinheid des harten. Welnu, Hij, van wien die faam van heiligheid zoo verre rondvloog, is bij een aanzienlijke ter tafel genoodigd. Er is eene vrouw in de stad, die bekend staat als eene zondares, eene vrouw, die gevoelt wat zij is. Hoe durft zij het wagen, hare voeten neder te zetten op dezelfde plaats, waar de Zijne staan? Is zij dan niet bevreesd, dat die Heilige haar, de onreine, de verworpelinge, met schrik en afschuw van zich af zal stooten, dat Hij zich besmet zal achten door hare aanraking?

Neen, zij kende den Heer beter! En daarom had zij zulk een moedig vertrouwen, van niet verstooten te worden. Eenmaal, op een Sabbatdag, was Jesus in de synagoge te Nazareth. Hij stond op, en vroeg het boek, om te lezen. Men gaf Hem het boek van den profeet Isaïas. Toen sloeg Hij het open, en las: „de Geest des Heeren „is over Mij, daarom heeft Hij Mij gezalfd: Hij heeft Mij „gezonden, om hen te genezen, die gebroken zijn van „harte." En het boek sluitende, zeide Hij tot de mannen in de synagoge: „heden is deze Schrift in uwe ooren „vervuld." Dat woord was eene genade, en die genade is niet onvruchtbaar geweest: de gebrokenen van harte komen tot Hem, om genezen te worden.

O, mijne zuster, hoeveel hebben wij van Maria Magdalena te leeren, wij, die zoo spoedig den moed laten zinken, als wij slechts door bekoringen en veeltijds dwaze inbeeldingen (kwellingen van den booze, maar geene zonden) worden gemarteld; wij, die misschien zoo gaarne, tegen den raad van alle schrijvers over het geestelijke leven, onze blikken slaan alleen op onze gebreken, om die in de bitterheid onzes gemoeds na te cijferen en op

te tellen, en daarvoor onze oogen geheel sluiten voor de oneindige barmhartigheid Gods, wij, die altijd in Christus alleen den Regter willen zien, en geene oogen hebben voor den Bruidegom onzer ziel, geene ooren voor de zoete woorden, die ontvloeijen aan zijnen mond! Meen niet dat ik overdrijf; zóóver gaat de moedeloosheid soms wel: er zijn voorbeelden genoeg van, en, geloofden wij het niet, alleen wat er bij voorbeeld van de zalige Angela van Foligno is opgeteekend, zou het ons leeren. Zijn er onder ons niet te vinden, wier uiterlijke godsvrucht een voorbeeld is voor ons, wier innerlijke godsvrucht dit evenzeer zou wezen, als hun hart met zijne geheimste schuilhoeken voor ons open lag, heilige zielen, en die toch vrees hebben, dwaze inbeelding! of hunne gebreken niet welligt grooter zijn dan die van de koningin der boetvaardigheid? Zijn er niet te vinden, die niet altijd levendig voor den geest hebben, dat diezelfde barmhartigheid, welke wel zóó ver ging, van Magdalena in liefde aan te nemen, zich ook uitstrekt tot ons? — Zie, wij zullen ons wel wachten, van Gods Almagt niet oneindig te noemen, en waarom doen wij dan, alsof wij meenen, dat Zijne barmhartigheid niet oneindig is? — Misschien denken wij, dat het juist dit gebrek aan vertrouwen is, hetwelk aan ons hapert, en dat, als wij maar eerst een volmaakt vertrouwen hadden op Gods barmhartigheid, Zijne barmhartigheid over ons wel volgen zou. Ach, zien wij dan niet in, dat wij zóó als in een cirkel rondloopen? Het vertrouwen op Gods barmhartigheid is juist een geschenk van die barmhartigheid, en niets, hoe wij ons mogen wenden of keeren, niets anders blijft ons over dan de barmhartigheid Gods, hoe onwaardig wij die ook zijn, in nederigheid aan te nemen, aan te nemen

met onzen vrijen wil, en dan ook tot God te gaan met een onmetelijk vertrouwen, gelijk Maria Magdalena deed.

Zie, daar staat zij, die ik u de koningin der boetvaardigheid genoemd heb, gelijk Maria de koningin der onschuld was; daar staat zij, in de Evangelie-geschiedenis de éénige (het is opmerkelijk!) die tot den Heer komt, niet omdat zij van ligchaamslijden wil bevrijd worden, of in tijdelijke zaken hulp en troost van Hem begeert, maar alleen, om genezing te ontvangen voor de wonden harer ziel; zie, geen enkel woord komt over hare lippen, maar hoe beteekenisvol zijn al hare handelingen! Kunt gij die aanschouwen, zonder geroerd te worden tot in de diepste diepte uwer ziel? — o, vestig uwe blikken wèl met oplettendheid op dat verheven schouwspel: er is niets van datgene, wat haar vroeger gediend heeft als werktuig van zonde, of zij weet het nu aan te wenden als eene zielroerende openbaring harer boete.

Zij stort tranen! zij, wier oogen, God weet het! misschien tallooze malen hadden geweend van onheilige vreugde en goddelooze smart: zij stort tranen; die tranen, nu van haar berouw, bevochtigen de voeten des Heeren, en deze hemelsche dauw vervangt het aardsche water, dat de pharizeeër den Heer niet aangeboden had. Zie, ze vloeijen onophoudelijk: hoe zal de weenende 's Heeren voeten droogen? Met heur haren! Met dat haar, dat door God als een sieraad aan de vrouw is geschonken, maar dat zij kan ontheiligen, en tegen God doen dienen in ijdele behaagzucht en verlokking tot zonde. Bij Maria Magdalena dient het nu als middel, om haar berouw te doen kennen: met hare lange haren droogt zij Jesus' voeten af, en dan waagt zij het, met haren mond aan

die heilige voeten te raken en ze te kussen. Ziet gij wel, hoe er niets bij haar is, van ziel of ligchaam, dat niet berouw en boete gevoelt en uitdrukt? Wat alleen tot zinnelijk genoegen bestemd schijnt, kostbare balsem, dat weet zij in de vindingrijkheid harer liefde aan te wenden, als 't ware als eene vergoeding voor hare vroegere zinnelijkheid: zij zalft er de voeten mede van den Koning der schepping, van Hem, voor wien al het geschapene geschapen is.

En nu wendt zich mijne gedachte tot u heen, mijne zuster, en ik prijs u gelukkig! Gij ook zijt op uwe wijze algeheel geheiligd aan den Heer: eene bruid Gods. De donkere sluijer der Godgewijde maagden hangt over uw gelaat af en bedekt uwe oogen; het sieraad uwer haren hebt gij in een plegtig oogenblik ten offer gebragt aan den Heer, en, houdt uwe hand ook geen kostbaren reukbalsem in albasten vazen, dag en nacht stijgt uw lofgebed in het koor der zusteren voor het aanschijn Gods als een heilige wierook. Besef uw geluk, dat de wereld niet begrijpt, en bemin uwe roeping. Dank God, en vraag Hem, de toewijding aan Hem zóó volmaakt te voltooijen, als het in de vermogens uwer ziel ligt. Waardeer uw geluk: de wereld heeft er zelfs geen vermoeden van. O, het kan aan uwe herinnering nog niet ontgaan zijn, hoevele stemmen van afkeuring en veroordeeling er uit de wereld opgingen, toen zij vernam, dat gij den Heer hadt verkoren voor uw eenig deel.

Niet anders dan de wereld *nu*, was de wereld *toen*. Zooals de wereld in uwe dagen niets begrijpt van eene roeping tot den kloosterlijken staat, waarin ligchaam en ziel zoo volkomen mogelijk aan God worden toegeheiligd,

zoo begreep zij toen, (want ik voer uwe aandacht naar Magdalena terug), toen niets van de verhevenheid eener daad als die van de zondares. Het is waar, 't is beide niet hetzelfde, maar toch het onverstand der wereld is in beider beoordeeling gelijksoortig en even groot: zij verstaat niets van eene daad van liefde.

Want, wat begrijpt de pharizeeër van Magdalena's handeling?

Niets!

Hij sprak bij zichzelf: „indien dit een profeet was, zou „hij zeker weten, wie en wat voor eene vrouw het is, „die hem aanraakt. Want zij is eene zondares."

Gij begrijpt, dat er eene reden voor die bittere aanmerking moet kunnen gegeven worden, en dat is deze: de pharizeeën meenden in hunne ondragelijke zelfverheffing, dat een regtvaardige besmet werd door de toespraak en de aanraking van zondaars. En toch, alles wat hij Magdalena voor zijne oogen zag verrigten, die vloed van tranen, dat diep ootmoedige afdroogen met heur haar, dat hardverteederende kussen van 's Heeren voeten, die geheel buitengewone en onuitsprekelijk veel beteekenende daad van boete en zieleleed, in diep stilzwijgen volvoerd, had hem moeten doen wankelen in het denkbeeld, dat zij, die dit alles deed, zij mogt dan geweest zijn wie zij wilde, nu nog op gelijke lijn stond met eene zondares; alles had hem moeten verbieden, haar nog voor eene zondares te houden.

Hoor! de Heer opent Zijnen mond: de Heer zal hem teregtwijzen, en voor het eerst dàt verrigten, wat gij Hem in het vervolg van Magdalena's geschiedenis telken male zult hooren doen: Hij zal haar regtvaardigen.

De Evangelist gaat voort:

V. 40. „Jesus zeide hem: Simon, ik heb u iets te zeggen.
„En hij sprak, Meester, zeg het!

41. „Een schuldeischer had twee schuldenaars: de
„een was vijfhonderd denariën schuldig, en de ander
„vijftig.

42. „Daar zij niet hadden om te betalen, schold hij het
„aan beiden kwijt. Wie van de twee heeft hem dan het
„meest lief?

43. „Simon antwoordde: Naar ik meen, diegene, wien
„hij het meest heeft kwijtgescholden. De Heer zeide hem:
„gij hebt gelijk.

44. „Toen keerde Hij zich tot de vrouw, en zeide aan
„Simon: ziet gij deze vrouw? Ik ben in uw huis ge-
„komen: water voor mijne voeten hebt gij mij niet ge-
„geven; maar zij, met hare tranen besproeide zij mijne
„voeten, en met hare haren droogde zij ze af.

45. „Een kus hebt gij mij niet gegeven; maar zij, van
„dat zij binnen kwam, heeft zij niet opgehouden, mijne
„voeten te kussen.

46. „Gij hebt mijn hoofd niet gezalfd met olie; maar
„zij heeft mijne voeten met zalf gezalfd."

Ik heb reden genoeg, om het verhaal van den Evangelist een oogenblik af te breken. De Heer maakt eene vergelijking van de liefdebetuigingen van Zijn gastheer en de hare, en het is opmerkelijk, hoe beschamend de uitslag daarvan is voor den pharizeeër: „Ik ben in uw „huis gekomen en niet in het hare; en wat is er gebeurd? „Water voor mijne voeten hebt gij mij niet eens gegeven, „zooals gij toch gedaan hadt, wanneer gij mij slechts „zóóveel eer wildet bewijzen als aan hen, die gij hoog-

„acht; en zij? niet met water, neen, met hare tranen „heeft zij mijne voeten besproeid, en met hare haren „droogde zij ze af. Den gewonen welkomstgroet, een kus, „hebt gij mij niet gegeven; en zij? van dat zij binnen „kwam, heeft zij niet opgehouden, mij te kussen, en wat „u geen moeite kon kosten, omdat het slechts eene daad „van gewone wellevendheid zou zijn, dat is bij haar diepe „nederigheid, want zij kuste mijne voeten. Gij hebt mijn „hoofd niet gezalfd, niet eens met geringe olie, maar „zij zalfde mijne voeten met kostbaren balsem."

V.47. „En daarom zeg ik u: hare vele zonden worden „haar vergeven, omdat zij veel heeft lief gehad. Maar „wien minder vergeven wordt, die heeft minder lief."

Omdat zij veel heeft lief gehad! Begrijp al de beteekenis van dat woord: zij heeft veel bemind. Voor Gods alles doordringend oog staan de zielen in rangorde geschaard, naar den graad hunner liefde tot Hem: begrijp, welke hooge plaats Hij door dit woord aan de zondares toekent in de rij der heiligen: zij heeft veel bemind. Magdalena, beminnende Magdalena! God ziet, op welke lage plaats wij staan onder de menigte van beminnenden, wij met onze eigenliefde, met onze onstandvastigheid en wanorde, met onze zoo zelden krachtig genoeg onderdrukte ligtgeraaktheid en wrevel, met onze mistrouwende eigenzinnigheid, met onze vrijwillige koelheid en gebrek aan liefde, met al onze gebreken; wij, die ons ja misschien minder groote overtredingen Zijner geboden te verwijten hebben, maar bij wie ook de vonk der liefde Gods zoo zelden duurzaam opflikkert en vlammen schiet, zoo zelden als een vuur ontbrandt, dat AL het aardsche

verteert! Beminnende Magdalena, bid voor ons om dat heilige vuur!

Zuster, laat ik u niet al te ver wegvoeren van voor het aandoenlijke tafereel, dat ik zoo gaarne levendig voor uwe oogen wil doen blijven, Maria Magdalena in berouw aan de voeten des Heeren, en den verwonderden pharizeeër met zijne nieuwsgierige gastvrienden, en den Heer Jesus, die de zondares regtvaardigt. Hij keert zich weder tot Magdalena,

V. 48. „En Hij zeide haar: uwe zonden worden u „vergeven."

Wordt zóóveel berouw en zóóveel liefde door die hemelsche absolutie niet goddelijk bekroond? De onreine verworpelinge is gezuiverd; opgeheven is zij uit de diepte van haren val, en het verachtelijk voorwerp van zonde en schande in de oogen der wereld is nu een heilige ziel, stralende van hemelschoonheid in het licht der genade, der vriendschap en liefde Gods. Mijne zuster, welke zalige aandoeningen hebben toen het fijn gevoelende hart van de zondares vervuld! Voor mij zijn zij onbeschrijfelijk.

Is het te veel, als ik zeg, dat een zelfde geluk u en mij, en iedereen ten deel valt, als wij de sacramentele absolutie ontvangen in de biecht? Is het te veel, als ik zeg, dat in zekeren zin iedere ziel eene Magdalena is in haren val? — O, bestudeer hare gevoelens; bestudeer Maria Magdalena in haar berouw. Als zij niet werkelijk op deze aarde met een kloppend hart had geleefd en gerouwd en bemind, als het warme bloed niet gestroomd had door hare aderen, en zij slechts een denkbeeldig

wezen was, door het vernuft des menschen uitgevonden, en alleen door de taal der dichters bezield, dan zou zij een onbereikbaar ideaal schijnen van de Christelijke deugd der boetvaardigheid. Maar zij heeft geleefd, en haar hart heeft geklopt, en het levensbloed heeft door hare aderen gevloeid, en zij leeft nu nog daarboven in den hemel onverwelkelijk bij haren Bruidegom, waar wij eenmaal haar aanschijn zullen zien; zij is in het leven getreden, om ons te toonen, hoe wij rouwen moeten en beminnen. Zij geeft het voorbeeld, wij moeten volgen.

Doe uw best, uwe ziel te vormen naar de hare; doe uw best, uw hart bij uwe absolutiën gelijkvormig te maken aan háár hart bij háre vrijspraak; hare gevoelens zijn door Gods genade aanwezig in elke ziel, maar zij sluimeren en moeten worden opgewekt. Wacht u daarbij voor te groote inspanning: dat is overspanning, en overspanning geeft angstvalligheid, en vernielt die gevoelige godsvrucht, die ons nuttig is in ons geestelijk leven. Ziet gij niet, hoe eenvoudig Magdalena's geheele handeling is? Zij komt binnen, en verrigt hare daad van berouw in stilzwijgen; nergens vindt men bij den Evangelist de minste aanduiding, dat het tooneel, hetwelk de pharizeeër dien avond zag, een hevig tooneel was: alles is even eenvoudig, en toch, vergeet het niet, hare daad is eene geheel buitengewone daad van berouw en boete, die bekroond wordt door de vrijspraak des Heeren: „uwe zonden „worden u vergeven." Veel meer verwondering dan Maria's houding verwekt dit woord van Christus bij de aanwezigen:

V. 49. „Zij, die te zamen aan tafel zaten, begonnen „bij zich zelf te zeggen: Wie is dit, die zelfs de zonden „vergeeft.

50. „Maar Hij zeide tot de vrouw: uw geloof heeft u „behouden: ga in vrede."

En zij gaat in vrede. Ziet gij het niet? Even eenvoudig, als zij verrigt heeft wat er is voorafgegaan, hoort zij nu de uitspraak des Heeren. Haar stilzwijgen wordt niet verbroken. Gij zegt misschien bij u zelf: „wat „behoefde zij nu ook meer te vragen?" O zeker, niets. Maar had zij het niet kunnen doen? En was het dan iets zoo verwonderlijks geweest, als zij was teruggekomen op de uitspraak van Jesus, en aan de voeten des Heeren met tranen in hare oogen gesnikt had: „Heer, is dit „in waarheid zoo? En denkt gij er wel aan, wat ik „geweest ben, eene zondares in de stad?" Maar neen, zij spreekt niet, zij gaat in vrede, ons een voorbeeld gevende van die zielerust, die wij er ons op moeten toeleggen, in onze harten te bezitten. O, ik weet wel, dat dit niet altijd van ons afhangt, en dat het na dit aardsche leven eerst het ware IN PACE, in vrede, is; ik weet wel, dat er eene verstoring van onzen zielevrede is, waarvan de oorzaak niet van onzen vrijen wil afhangt, en welke wij noch maken noch wegnemen kunnen, maar die door God wordt toegelaten tot ons heil; ik weet, dat zij geen teeken is, dat wij niet in de liefde Gods zijn, en eerder een teeken van het tegenovergestelde, want de geschiedenis der Kerk is rijk aan voorbeelden daarvan, en ik denk aan de groote naamgenoote van de zondares, aan Maria Magdalena dei Pazzi, en aan Teresia, en aan de zalige Angela van Foligno. Maar alle vrijwillige onrust des gemoeds hindert aan onzen voortgang op den weg der Christelijke volmaaktheid, en daarom moeten wij de oorzaak er van wegnemen, zooveel dit in onze magt staat. Eenvoudige gehoorzaamheid is daartoe

het groote middel, en Maria Magdalena geeft een leerrijk voorbeeld, ook voor die zielen, die niet de zonde hebben gedronken als water, zooals de overlevering het doet vermoeden van háár.

Zij gaat in vrede, en van dien tijd af volgt zij Jesus, en is nergens anders te vinden dan in het bijzijn des Heeren; de Evangelist geeft het duidelijk aan in zijn volgende achtste hoofdstuk:

V. 1. „Jesus reisde door steden en dorpen, predikende, „en de blijde tijding van het rijk Gods verkondigende; „en de twaalf waren met Hem,

2. „en eenige vrouwen, die van booze geesten en krank- „heden genezen waren: MARIA, DIE MAGDALENA GENOEMD „WORDT, uit welke zeven duivelen waren uitgegaan, en „Joanna, de vrouw van Chusas, den procurator van He- „rodes, en Susanna en vele andere, die Hem dienden „van hetgene zij bezaten."

Nu is zij toegelaten in den kring der vertrouwde vrienden, zij is toegelaten in het voortdurende en onmiddelijke bijzijn des Heeren. Zij zal getuige zijn van al die weldaden en zaligsprekingen, van al die vermaningen en teekenen, van het geheele wonderleven des Zaligmakers op aarde, zij zal een straal ontvangen van Zijn roem, deelen ook in Zijne vervolgingen; zij zal één leven leven met Hem. Ziet gij, hoe God niets ten halve doet, als de ziel zich tot Hem keert? Hij overlaadt haar met de blijken Zijner liefde.

Zij gaat in vrede, en is nu voor alle komende geslachten een voorbeeld van ware, eenvoudige, rustige boetvaardigheid, en van innige liefde tot den Heer, zij,

die veel bemind heeft. O, hoevelen zijn haar gevolgd op dien weg, die nu in verrukking en zaligheid de glorie aanschouwen van het aanschijn Gods, en verzadigd worgen van hemelgeluk. Helaas, waarom moet mijne gedachte zich op dit oogenblik afwenden tot duizende Magdalena's, die op aarde een leven leiden van zonde en schande, maar zonder gedachte aan berouw, en zonder vrede op aarde, en zonder hoop voor den hemel. Gods barmhartigheid is groot, en stroomen Zijner genade wil Hij doen vloeijen, op het gebed Zijner regtvaardigen, op het gebed vooral van die heilige zielen, die alles op aarde hebben verlaten voor Hem. Spreek bij God een woord voor die ongelukkigen, zuster, bid voor hen, en draag uw gebed op door de handen van Maria, de Koningin der Onschuld, en van Magdalena, de KONINGIN DER BOETVAARDIGHEID.

VERSCHEIDENHEDEN.

BREVE VAN Z. H. PIUS IX

AAN DEN AARTSBISSCHOP VAN FREIBURG IN BRISGAU, BETREFFENDE DE REGELING DER VOLKSSCHOLEN IN HET GROOT- HERTOGDOM BADEN.

De inhoud dezer onlangs uitgevaardigde Apostolische Breve is, gelijk dadelijk blijken zal, zóó gewigtig, dat wij hier den oorspronkelijken tekst en eene vertaling daarvan zullen laten volgen. Hierbij moeten we echter doen opmerken, dat het voorafgaand schrijven des Aartsbisschops, waarvan Z. H. in de Breve gewag maakt, niet in druk verscheuen, en, naar men ons van goeder hand verzekert, ook niet, althans voorcerst nog niet, ter publiekmaking bestemd is. De toelichtende Memorie, door Z. H. bedoeld, is waarschijnlijk die van 3 December 1863; zij is veel te uitgebreid, om door ons in haar geheel te worden overgenomen; wij moeten ons bepalen tot het geven van een verslag in een volgende aflevering.

Venerabilis Frater, Salutem et Apostolicam Benedictionem! Quum non sine maxima animi Nostri aegritudine ex pluribus nunciis accepimus, in magno isto Badensi Ducatu de novo popularium scholarum regimine parari ordinationes, quae variis modis Christianam juventutis institutionem et educationem in magnum adducunt discrimen, protereaquod illas a salutari Catholicae Ecclesiae magisterio ac vigilantia quotidie magis amovent, nihil dubitavimus, quin Tu, Venerabilis Frater, pro eximio Tuo in animarum salute curanda studio, ac pro perspecta Tua in Ecclesiae libertate ejusque juribus tuendis constantia, fortiter iis omnibus obsisteres, quae vel minimum animarum saluti damnum afferre, vel quovis modo episcopalis Tui ministerii liberam auctoritatem coarctare possent. Quod autem pro certo habebamus, id luculenter confirmarunt Tuae Litterae, super hoc tanti momenti negotio ad Nos datae, et com-

mentarius eisdem adjectus. Ac vehementer laetamur, cum videamus, Te, Venerabilis Frater, licet aetate gravem, pro Ecclesia strenue pugnare eadem illa fortitudine, qua in episcopalis Tui ministerii decursu summopere praestitisti, ac Nostras, et hujus Sanctae Sedis laudes merito, optimoque jure Tibi comparasti. Equidem inter maximas, quibus affligimur, acerbitates, summa utimur consolatione, noscentes, quomodo dives in misericordia Deus Sacrorum Antistites eo majore divinae suae gratiae auxillio roboret ad Christi Jesu gregem tuendum, quo graviora in ipsum gregem, luctuosissimis hisce temporibus, damna inimicorum hominum opera irruunt et invadunt.

Nemo certe ignorare potest, tristissimam ac deplorandam conditionem, in quam hodierna societas magis in dies prolabitur, derivare ex tot funestissimis machinationibus, quae adhibentur, ut a publicis institutionibus ac domesticis familiis quotidie magis sanctissima Christi fides, religio, ejusque salutaris doctrina amoveatur, et saluberrima ejus vis coangustetur, ac praepediatur. Quae perniciosissimae machinationes ex tot pravis doctrinis necessario originem habent, quas hac miserrima nostra aetate cum maximo Christianae civilisque reipublicae damno undique majorem in modum invalescere, et caput altius extollere vehementer dolemus. Et sane, cum veritates a Deo revelatae impudenter denegentur, vel humanae rationis examini subjiciantur, evenit, ut illa naturalium rerum plane tollatur subjectio, quae supernaturali ordini omnino debetur, utque homines ab aeterno suo fine arceantur, eorumque cogitationes actionesque ad materialium fugaciumque hujus mundi rerum limites redigantur. Et quoniam Ecclesia, quae columna est et firmamentum veritatis, a Divino suo Auctore fuit constituta, ut omnes homines divinam edoceat fidem, ejusque depositum sibi traditum integrum inviolatumque custodiat, ac homines eorumque consortia et actiones ad morum honestatem, vitaeque integritatem, juxta revelatae doctrinae normam, dirigat et fingat, iccirco pravarum doctrinarum fautores et propagatores omnia conantur, ut ecclesiasticam potestatem sua erga humanam societatem auctoritate spolient. Quamobrem nihil intentatum, nihilque inexpertum relinquunt, ut omnem Ecclesiae potestatem, ejusque salutarem vim, quam ipsa Ecclesia ex divina sua institutione semper exercuit, et in humanae societatis instituta exercere debet vel magis in dies coarctent, vel ab eisdem institutis

arceant, et ipsa instituta pleno civilis, politicaeque auctoritatis arbitrio subjiciant ad imperantium placita, et ad volubilium aetatis opinionum rationem.

Nihil vero mirum, si hujusmodi funestissimi sane conatus in publicam juventutis institutionem educationemque in primis comparentur, nihilque dubitandum, quin humana societas gravissimis repleatur et vexetur damnis, ubi a publica et privata juventutis institutione, qua rei cum sacrae, tum publicae felicitas tantopere continetur, fuerit moderatrix Ecclesiae auctoritas, ejusque salutifera vis amota. Hoc enim modo humana societas vero illo Christiano spiritu sensim privatur, qui unus potest et publici ordinis, tranquilitatisque fundamenta stabiliter servare ac verum utilemque civilitatis progressum efficere ac moderari, et ea omnia hominibus praebere subsidia, quae ad ultimum suum post mortalis hujusce vitae stationem finem assequendum, scilicet ad aeternam salutem obtinendam, sunt necessaria. Et sane institutio, quae non solum rerum dumtaxat naturalium scientiam, ac terrenae socialis vitae fines spectat, verum etiam a veritatibus a Deo revelatis decedit in erroris, mendaciique spiritum prolabatur oportet, et educatio, quae sine Christianae doctrinae morumque disciplinae auxillio teneras adolescentium mentes, eorumque cerea in vitium flecti corda informat, non potest non parere progeniem, quae, pravis cupiditatibus propriisque rationibus tantum permota et impulsa, maximas tum privatis familiis, tum reipublicae affert calamitates.

At vero, cum hujusmodi perniciosissima docendi ratio, sejuncta a Catholica fide et ab Ecclesiae potestate, maximo sit hominibus et societati damno, dum agitur de literis severioribusque disciplinis tradendis, ac de educatione curanda in scholis publicisque institutis, quae honestioribus societatis classibus sunt destinata ecquis non videt, multo graviora mala et damna ex hac methodo derivare, si eadem in populares inducatur scholas? Etenim in hisce potissimum scholis omnes cujusque e populo classis pueri, vel a teneris annis, sanctissimae nostrae religionis mysteriis ac praeceptionibus sedulo sunt erudiendi, et ad pietatem, morumque honestatem, et ad religionem, civilemque vivendi rationem accurate formandi. Atque in eisdem scholis religiosa praesertim doctrina ita primarium in institutione, et educatione locum habere, ac dominari debet, ut

aliarum rerum cognitiones, quibus juventus ibi imbuitur, veluti adventiciae appareant. Quapropter juventus maximis exponitur periculis, nisi ejus in memoratis scholis institutio arctissimo cum religiosa doctrina vinculo consocietur. Cum igitur populares scholae ad populum religiose formandum, ejusque pietatem, et Christianam morum disciplinam fovendam sint praesertim statutae, iccirco omnem Ecclesiae curam, sollicitudinem, et vigilantiam prae ceteris educationis institutis sibi merito, atque optimo jure semper vindicarunt. Ac propterea consilia, conatusque arcendi a popularibus scholis Ecclesiae potestatem proficiscuntur ex animo eidem Ecclesiae summopere adverso, atque ex studio extinguendi in populis divinum sanctissimae fidei nostrae lumen. Quocirca Ecclesia, quae easdem fundavit scholas, summa cura studioque eas semper est prosequuta, illasque veluti potiorem ecclesiasticae suae actoritatis ac regiminis partem considcravit, et quaecumque earum ab Ecclesia sejunctio maximum eidem Ecclsiae, ipsisque scholis affert detrimentum. Ii autem omnes, qui perperam contendunt, Ecclesiam debere salutarem suam moderatricem vim erga populares scholas deponere, aut intermittere, iidem nihil aliud profecto vellent, quam ut Ecclesia contra divini sui Auctoris mandata ageret, et gravissimo officio curandi omnium hominum salutem sibi divinitus commisso, deesset. Certe quidem ubi in quibusque locis regionibusque perniciosissimum hujusmodi vel susciperetur, vel ad exitum perduceretur consilium expellendi a scholis Ecclesiae auctoritatem, et juventus misere exponeretur damno circa fidem, tunc Ecclesia non solum deberet intentissimo studio omnia conari, nullisque curis unquam parcere, ut eadem juventus necessariam Christianam institutionem et educationem habeat, verum etiam cogeretur, omnes fideles monere, eisque declarare, ejusmodi scholas, Catholicae Ecclesiae adversas, haud posse in conscientia frequentari.

Tibi autem, Venerabilis Frater, summopere gratulamur, quod Catholicae Ecclesiae doctrinae, quoad juventutis institutionem, educationemque firmiter inhaerens, Tuo commentario omnibus opinionibus, ordinationibusque sapienter et constanter obstitisti, quae ab isto Magno Badarum Ducatu propositae fuere circa popularium scholarum reformationem, quaeque maximam Christianae educationi perniciem afferunt, et veneranda Ecclesiae in tanto negotio jura

omnino destruunt. Ac persuasissimum Nobis est, Te nihil unquam inexpertum esse relicturum, ut ejusdem Ecclesiae jura impavide defendas, utque ab adolescentium institutione et educatione diligentissime removeas quidquid fidei firmitatem vel leviter turbare, labefactare, aut religiosam eorumdem conscientiam corrumpere, morumque honestatem contaminare possit, quae unice a fide nostra sanctissima producitur, alitur, et augetur. Summa vero afficimur consolatione, cum istius Tuae Dioecesis Clerus, suae vocationis et officii probe memor, una Tecum suam omnem in Ecclesiae, ejusque Catholici populi juribus tutandis operam impendat. Nec minori gaudio perfundimur, protercaquod iste fidelis populus, optime sentiens de Catholica suae prolis educatione, nihil antiquius habeat, quam ut eadem proles omnino instituatur in scholis, quae a Catholica dirigantur Ecclesia. Jam vero levantes oculos Nostros ad Dominum Deum Nostrum, ab Ipso humiliter enixeque exposcimus, ut in abundantia divinae suae gratiae Tibi, Venerabilis Frater, et isti Clero populoque fideli, semper propitius adesse velit, quo omnes, caelesti ope roborati, pro Ecclesiae suae sanctae causa sub Tuo ductu strenue dimicare pergant. Atque, superni hujus praesidii auspicem, et peculiaris, qua Te in Domino complectimur, benevolentiae pignus, Apostolicam Benedictionem, ex intimo corde profectam, Tibi ipsi, Venerabilis Frater, cunctisque Clericis laicisque fidelibus, Tuae vigilantiae concreditis, peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 14 Julii, Anno 1864, Pontificatus Nostri Anno Decimonono.

PIUS PP. IX.

d. i.

Eerwaarde Broeder, Heil en Apostolischen Zegen! Toen Wij, tot Onze diepe zielesmart, uit verscheidene berigten vernamen, dat in het groot-hertogdom Baden voor de nieuwe in- rigting der volksscholen bepalingen werden gereed gemaakt, welke op verschillende wijzen de Christelijke onderrigting en opvoeding der jeugd in groot gevaar brengen, omdat zij die beide aan het heilzaam bestier en toezigt der Katholieke Kerk telkens meer en meer onttrekken, hebben Wij volstrekt niet getwijfeld, of Gij, Eerwaarde Broeder, zoudt, bij Uwen uitstekenden ijver voor het

heil der zielen, en bij Uw beproefde standvastigheid in het handhaven van de vrijheid en de regten der Kerk, moedig wederstand bieden aan alles, wat aan het zielenheil ook het minste nadeel zou kunnen toebrengen, of de vrije uitoefening van Uw bisschoppelijk gezag, op welke wijze ook, zou kunnen beperken. En deze Onze overtuiging is ten klaarste bewaarheid door den brief, door U over dat zoo gewigtig onderwerp aan Ons gerigt, en de daarbij gevoegde toelichting. In hooge mate verheugen Wij ons, dat Wij U, Eerwaarde Broeder, ondanks Uw hooge jaren, manhaftig voor de Kerk zien strijden, met dienzelfden moed, waardoor Gij in Uw bisschoppelijke bediening zoo bijzonder uitgemunt, en U met het volste regt den lof van Ons en van den Apostolischen Stoel verworven hebt. Immers onder het zware leed, dat Ons treft, gevoelen Wij Ons grootelijks getroost bij het ontwaren, hoe God, die rijk is in barmhartigheid, de bisschoppen, tot het beschermen der kudde van Christus Jesus, met des te grooter genade versterkt, naarmate in deze rampvolle tijden door vijandige menschen die kudde heviger aangevallen en geteisterd wordt.

Aan niemand voorzeker kan het onbekend wezen, dat de droevige en betreurenswaarde toestand, waarin tegenwoordig de maatschappij dagelijks dieper verzinkt, het gevolg is van zoo veel noodlottige, listige pogingen, die er aangewend worden, om zoowel uit staats-instellingen als uit het huisgezin, Christus' heilig geloof en godsdienst met haar gelukbrengende leer dagelijks al verder te verwijderen, haar heilwerkende kracht te beteugelen en te belemmeren. Die verderfelijke pogingen hebben noodzakelijk haar oorsprong in zoo veel slechte leerstellingen, welke in onzen rampzaligen leeftijd, tot groot nadeel van Staat en Kerk, zoo als Wij het innig betreuren, dagelijks meer aanwassen, en het hoofd al hooger verheffen. En inderdaad, wanneer de van God geopenbaarde waarheden onbeschaamdelijk geloochend, of aan de uitspraak der menschelijke rede overgelaten worden, is het gevolg, dat het natuurlijke niet meer, gelijk toch volstrekt vereischt wordt, aan de bovennatuurlijke orde onderworpen blijft, en tevens dat de menschen van hun eeuwige bestemming afgekeerd, hun gedachten en daden binnen de grenzen van het stoffelijke en vergankelijke dezer wereld beperkt worden. En wijl de Kerk, de kolom en

grondslag der waarheid, door Haar Goddelijken Stichter is aangesteld, om allen menschen het goddelijk geloof te leeren, het daarvan aan Haar vertrouwde pand ongedeerd en ongeschonden te bewaren, de menschen, ook in hun zamenleving en daden tot zedelijkheid en deugd, volgens de wet der geopenbaarde leer, te geleiden en te vormen, daarom worden door de aanhangers en verbreiders der slechte leer, alle pogingen in 't werk gesteld, om aan de kerkelijke magt alle gezag over de menschelijke maatschappij te ontnemen. Daarom laten zij niets onbeproefd of ongebezigd, om alle magt der Kerk, en den heilzamen invloed, dien Zij krachtens Haar goddelijke stichting altoos heeft uitgeoefend, en op de instellingen der menschelijke maatschappij uitoefenen moet, meer en meer te beperken, of buiten die instellingen te sluiten, en deze aan het volkomen bestier van het burgerlijk en tijdelijk gezag te onderwerpen, naar den wil der bewindvoerders en naar de wisselvallige meeningen van den tijdgeest.

Het is niet te verwonderen, dat dergelijke noodlottige pogingen vooral ten opzigte van de openbare onderwijzing en opvoeding der jeugd worden aangewend; en het is zeker, dat het tot groot nadeel en ramp is der menschelijke maatschappij, wanneer van het openbaar en bijzonder onderwijs der jeugd, waarmede het welzijn van Kerk en Staat zoo naauw verbonden is, het besturend gezag der Kerk en Haar weldadige invloed geweerd wordt. Want aldus verliest de menschelijke maatschappij langzamerhand dien Christelijken geest, welke alleen in staat is, de grondslagen van openbare orde en rust te verzekeren, den waren en nuttigen voortuitgang der beschaving te bewerken en te leiden, en aan de menschen al die hulpmiddelen te verschaffen, welke hun noodzakelijk zijn, om, na volcindigde wacht des sterfelijken levens, hun laatste doel te bereiken, namelijk het eeuwig geluk te verwerven. En voorzeker, een onderwijs, dat niet slechts alleen op de kennis van het natuurlijke let, en zich binnen de grenzen van het maatschappelijk leven op aarde bepaalt, maar ook van de door God geopenbaarde waarheden afwijkt, moet tot den geest van dwaling en leugen vervallen; eene opvoeding, welke zonder Christelijke leer en zedewet het teeder gemoed der jongelingen en hun hart, tot zonde zoo buigzaam als was, wil vormen, moet noodzakelijk

een geslacht voortbrengen, dat, slechts naar kwade begeerten en eigenbaat luisterend, zoowel aan bijzondere familiën als aan den Staat de grootste rampen veroorzaakt.

Maar wanneer zulk een verderfelijk stelsel van onderwijs, afgescheiden van het Katholiek geloof en van de magt der Kerk, den mensch en der maatschappij reeds tot zeer groot nadeel verstrekt, als er spraak is van letterkunde en hoogere studie, van de opvoeding in die scholen en openbare inrigtingen, welke voor aanzienlijker standen der maatschappij bestemd zijn, wie begrijpt dan niet, dat er uit zulk een stelsel veel grooter kwaad en nadeel volgt, wanneer het op de volksscholen wordt toegepast? Want juist voornamelijk in die scholen moeten de kinderen uit iedere volksklasse reeds van jongs af in de geheimen en voorschriften van ons allerheiligst geloof met vlijt onderwezen, voor deugd en goede zeden, tot het betrachten van godsdienst en burgerpligt, zorgvuldig gevormd worden. In die scholen moet vooral het godsdienstig onderrigt zóó zeer bij de verstandelijke ontwikkeling en bij de opvoeding de eerste en voornaamste plaats bekleeden, dat de overige kennis, welke de jeugd daar erlangt, als bijzaak moet beschouwd worden. Derhalve wordt de jeugd aan de grootste gevaren blootgesteld, wanneer in gemelde scholen de verstandelijke vorming niet ten naauwste met godsdienstig onderrigt is verbonden. Wijl nu die scholen voornamelijk tot de godsdienstige vorming des volks, tot het bevorderen zijner vroomheid en Christelijke zedelijkheid zijn opgerigt, vereischten zij immer met het volste regt, dat de Kerk daaraan, meer dan aan de overige inrigtingen van opvoeding, al Hare belangstelling, zorg en waakzaamheid wijdde. En daarom, de plannen en pogingen om de magt der Kerk van de volksscholen te weren, gaan uit van eenen geest, welke jegens de Kerk ten hoogste vijandig is, en van den toeleg, om het goddelijk licht van ons allerheiligst geloof in het volk uit te dooven. De Kerk derhalve, welke die scholen stichtte, heeft er altoos de grootste zorg en ijver voor betoond, heeft die als een voornaam deel van Haar geestelijk gezag en gebied beschouwd, en iedere afscheiding dier scholen van de Kerk, brengt groot nadeel toe zoo wel aan de Kerk als aan de scholen. Zij nu, die verkeerdelijk beweren, dat de Kerk van dien heilzamen,

bestierenden invloed op de volksscholen òf geheel en al behoorde af te zien, òf dien ten minste te onderbreken, zouden voorzeker niets anders verlangen, dan dat de Kerk tegen het gebod van Haar goddelijken Stichter handelen en falen zou in het vervullen van den zwaarwigtigen pligt, Haar van Godswege opgelegd, om namelijk voor de zaligheid aller menschen zorg te dragen. Voorzeker in alle oorden en landen, waar men het allerverderfelijkst plan zou opvatten of verwezentlijken om het gezag der Kerk uit de scholen te weren, en de jeugd ongelukkig aan geloofsgevaar zou blootgesteld worden, daar zou de Kerk niet slechts met alle inspanning en zorg moeten beproeven, om aan die jeugd de vereischte Christelijke onderrigting en opvoeding te doen geven, maar Zij zou ook gedwongen worden, alle geloovigen te waarschuwen en hun te verklaren, dat zulke jegens de Katholieke Kerk vijandige scholen niet in geweten kunnen bezocht worden.

Wat U betreft, Eerwaarde Broeder, van ganscher harte wenschen Wij U geluk, dat Gij, vasthoudend aan de leer der Katholieke Kerk betreffende het onderwijs en de opvoeding der jeugd, in Uw geschrift met wijsheid en standvastigheid U verklaard hebt tegen de meeningen en bepalingen, die, ten opzigte van de hervorming der volksschool, door de regering des groothertogdoms Baden waren voorgesteld; zeer verderfelijk toch zijn die voor de Christelijke opvoeding, en de eerbiedwaardige regten der Kerk in een zoo gewigtig punt worden er volstrektelijk door vernietigd. Wij houden Ons ten volle overtuigd, dat Gij nimmer iets onbeproefd zult laten, om de regten der Kerk onverschrokken te verdedigen, en zorgvuldig uit het onderwijs en de opvoeding der jongelieden alles te verwijderen, wat slechts eenigzins de vastheid huns geloofs kan storen of doen wankelen, hun godsdienstigen zin bederven, in hen die reinheid van zeden bezoedelen kan, welke alleen door ons allerheiligst geloof ontstaat, onderhouden wordt en toeneemt. Tot bijzonderen troost verstrekt het Ons, dat de geestelijkheid Uwer dioeces, haar roeping en pligt volkomen indachtig, met U alle hare krachten aan het verdedigen van de regten der Kerk en des Katholieken volks toewijdt. Met niet minder blijdschap vervult het Ons, dat de U onderhoorige geloovigen, in hun uitmuntende gezindheid ten opzigte van de Katholieke opvoeding

hunner kinderen, niets zóó zeer ter harte nemen als dat dezen hunne vorming erlangen in die scholen, welke door de Katholieke Kerk bestuurd worden.

En nu Onze oogen tot den Heer, Onzen God, opheffende, smeeken Wij Hem ootmoedig en vurig, dat Hij, in den overvloed zijner goddelijke genade, U, Eerwaardige Broeder, Uwe geestelijkheid en de U onderhoorige geloovigen altijd goedgunstig gelieve bij te staan, opdat allen, gesterkt door die hulp van boven, onder Uwe aanvoering, voor het belang Zijner heilige Kerk moedig mogen blijven strijden.

En tot verzekering van die hemelsche bescherming, als een onderpand der bijzondere genegenheid, welke Wij U in den Heer toedragen, geven Wij van ganscher harte en met groote liefde den Apostolischen zegen aan U, Eerwaarde Broeder, en aan alle geestelijken en geloovige leeken, die aan Uwe hoede zijn toevertrouwd.

Rome, bij St. Petrus, den 14 Julij 1864, het negentiende jaar van Ons Pausschap.

Pius IX.

EENE HISTORISCHE SCHETS

VAN DE LAATSTE HELFT DER VIERDE EN DE EERSTE DER VIJFDE EEUW.

(*Vervolg van bladz.* 235.)

III.

Vijf jaren waren verloopen, sinds de H. Paulinus Nola verlaten had. Als senator en oud-consul was hij uit die stad naar Gallië vertrokken, rijk in goederen, in hoog aanzien bij al de Romeinen, gevierd als uitstekend dichter en welsprekend redenaar, den Christenen eene blijde hoop gevende, daar de lijst der Catechumenen ook zijn naam droeg, den heidenen nog eenige hoop overlatende, daar hij de dienst der afgoden nog niet afgezworen had. Nu treedt hij dezelfde stad binnen als Christen, als priester zelfs van de godsdienst des gekruisigden, als monnik, die alle aardsche grootheid met voeten treedt, en alles, wat wereldsch is, weg werpt als slijk, om daarmede den hemel te koopen. Hij predikte alzoo de liefde voor het lijden, de verachting van alle schijn-grootheid overtuigender en wegslepender dan de welsprekendste rede-

naar vermogt, en zijn volgend leven bevestigde en vermeerderde den goeden indruk, dien zijne eerste verschijning op allen maakte.

Dadelijk na zijne aankomst koos hij hetzelfde huis, waarin hij als oud-consul gewoond had, tot woning. De inrigting echter was geheel verschillend. Hij liet eene verdieping er op zetten, en rigtte het benedenste gedeelte in tot huisvesting der armen, zich zelven met het bovenste vergenoegende. Paulinus noemt dit huis „monasterium" en met regt. Hij vereenigde rondom zich verscheidene personen, die dezelfde levenswijze als hij gekozen hadden. Waarschijnlijk leefden zij — even als de H. Augustinus met zijne leerlingen — volgens een vasten, aangenomen regel.

Reeds vóór het aanbreken van den dag baden zij gezamenlijk de matutinen [1]); somtijds stonden zij des nachts op, om Gode loflieder en te zingen. Omstreeks den avond namen zij hun sober middagmaal, dat uit kruiden, groenten en brood bestond; wijn, ofschoon in de omstreken van Nola overvloedig wassende, gebruikten zij zelden, en dan nog in zóó kleine hoeveelheid, „dat „naauwelijks de lippen bevochtigd werden." Aan dit gering voedsel beantwoordde een even armoedig huisraad: het bestond uit aarden vaten en uit messen van palmboomhout vervaardigd. Therasia volgde Paulinus in zijne versterving, en vergenoegde zich gaarne met een tuin, door Paulinus zelven bewerkt „en zoo klein, dat er „naauwelijks een koolstruik in groeide." Aan versterving

---

1) Het breviergebed dagteekent van de twee eerste eeuwen. De Apostolische Constitutiën spreken reeds van de *prima*, Tertullianus van de *sexta* en *nona*; Cyprianus beveelt het bidden der *vesperae* aan, de H. Ambrosius kent het *completorium*.

paarden alle bewoners van dit monasterium stilzwijgendheid: zelden, en alleen als de noodzakelijkheid hen dwong, onderhielden zij zich met de inwoners der stad; evenmin lieten zij zich door pelgrims of reizigers in hunne eenzaamheid storen, om meer tijd aan het gebed en de overweging te kunnen besteden. De veertiende dag van Januarij echter was voor allen een feestdag; de vigilie werd onder streng vasten doorgebragt; eerst later verlieten zij de Kerk des H. Felix, om een weinig spijs te nemen, bragten het grootste gedeelte van den nacht met het zingen van psalmen en lofliederen door, zich slechts eene kortstondige rust gunnende.

Op den feestdag zelven van den H. Felix, bragt Paulinus aan zijnen beschermheilige de schatting van zijne vrijwillige dienst, en droeg aan Christus een lofdicht ter eere des heiligen op. „Gelijk de lente de mond der vogelen „opent, en de nachtegalen tot een verrukkend gezang „uitnoodigt, zoo verdreef ook de feestdag des H. Felix „den winter uit de ziel des dichters, deed de lente daarin „ontwaken, en legde hem nieuwe gezangen in den mond." Als anderen goud of zilver ter eere van den H. Felix offerden, zong Paulinus nu, arm aan schatten, gedichten, en offerde zich zelven en zijn talent ter zijner eere. Het geheele jaar besteedde hij aan een nieuw gedicht, en vlocht alzoo een krans van geurige bloemen om het hoofd des heiligen [1]).

---

1) Slechts veertien Natalitia zijn ons bewaard gebleven, die waarschijnlijk ten getale van zeven-en-dertig geweest zijn, daar Paulinus elk jaar een nieuw gedicht vervaardigde, en zeven-en-dertig jaren te Nola leefde. Paulinus beschrijft daarin het leven en de wonderen des H. Felix, en vlecht daarmede de voornaamste feiten zamen der geschiedenis van zijn tijd en van zijn eigen leven.

Hoe meer echter Paulinus zich van de wereld terugtrok en aan voortdurende versterving overgaf, ook naar die mate moest hij een hooger strijd doorstaan tegen de bedorvene natuur, die ieder mensch eigen is, en tegen den duivel, die den heiligste zelven niet ongemoeid laat. „Denk niet, schrijft hij aan Severus, dat ik de „parel reeds gevonden heb, omdat gij ziet dat ik den „prijs daarvoor heb weggelegd, dat ik het huis reeds „opgebouwd heb, ofschoon ik de plaats reeds heb voor„bereid. Als iemand het puin heeft weggeruimd, vindt hij „hij nog gebrokene mortels of overblijfselen van het puin „en vooral allerlei onrein gedierte; evenzoo vinden wij, „schoon de zorg voor het bezit van het aardsche uit ons „hart gebannen is, nog vele vlekken en verscheidene „schuilhoeken van de vijanden onzer ziel, als wij een „ernstigen blik op ons binnenste vestigen. Nu eerst opent „zich voor ons oog het binnenste van ons hart, nu „zien wij in, hoever wij nog van God verwijderd zijn. „Ik begrijp nu den zin, vroeger voor mij gesloten, van „Paulus' woorden over het geweld der wet, die zich „tegen den geest verzet."

Om overwinnaar te blijven in dezen tweevoudigen strijd, legde hij zich bij voorkeur op twee deugden toe: op de nederigheid en op eene zuivere liefde tot God. Hij beschouwde zich zelven als een onnutten knecht, als een boom, die alle levenssappen mist, als iemand, wiens naam zelfs niet verdient genoemd te worden. Van onderscheid in rang of stand was hij afkeerig; zijne brieven en gedichten beschouwde hij als dwaasheden en kon niet begrijpen, hoe een verstandig mensch daaraan ook de minste aandacht kon wijden; en, werd hij geprezen, dan vreesde hij, daarvoor aan God rekenschap te moeten

afleggen. Zijne liefde tot God werd van dag tot dag reiner; zij uitte zich in dit woord, dat hij zich eigen gemaakt had: niets willen zonder Christus, alleen Christus willen, en zich geheel aan hem alleen geven; zijn leven en zijne handelingen, zijn streng vasten, zijn aanhoudend bidden en rusteloos waken waren de vruchten dier liefde en wederkeerig een krachtig middel, om een hoogeren graad in die deugd te bereiken.

Met de liefde voor Christus ging ook bij hem eene gelijke liefde gepaard voor Christus' instelling, voor de H. Kerk.

Reeds in de eerste eeuwen werd het feest der H. H. Apostelen Petrus en Paulus met grooten luister gevierd; de H. H. Gregorius van Nyssa en van Nazianze, de H. H. Martinus van Tours en Ambrosius hebben homiliën op dezen feestdag gehouden, en wat de H. Leo, die slechts weinige jaren later leefde, er over zegt, is bekend. Het was een feest, niet alleen voor Rome, maar voor de geheele wereld; van de uiterste grenzen der wereld snelden duizenden naar de heilige stad, om hunne godsdienstige hulde te brengen aan den eersten Paus van Christus' Kerk en aan den grooten Apostel der heidenen; dan werden de kerken versierd, lichten aangestoken, dan weergalmde de geheele stad van feestgezangen ter hunner eere. Bij deze harmonie van den Christelijken eerbied voor de hoofdzuilen des Christendoms kon een H. Paulinus niet ontbreken. Gedurende de zeven-en-dertig jaren, die hij te Nola doorbragt, begaf hij zich telken jare naar Rome, om het feest der heilige Apostelen mede te vieren. Gewoonlijk bleef hij tien dagen in de hoofdstad der Christelijke wereld. Den geheelen morgen bragt hij door bij de graven der Apostelen en bij die

van andere martelaren; eerst omstreeks den middag begaf hij zich naar zijne woning terug, om zijn soberen maaltijd te nemen; over den namiddag kon hij nooit vrij beschikken: vrienden van vorige dagen, vooral een groot getal uit verschillenden stand, die hem om raad in geestelijke zaken vroegen, beletten hem, dit gedeelte van den dag in gebed en overweging door te brengen. Ook vond Paulinus weldra gelegenheid, een bewijs te geven, hoe gaarne hij alles voor Christus lijden wilde. Naauwelijks had hij zich te Nola gevestigd, of hij werd door eene hevige ziekte aangetast. Met geduld verdroeg hij die beproeving, dankte zelfs God voor die gunst, omdat zij hem aan zijnen Verlosser meer gelijkvormig maakte, en de kracht zijns ligchaams, die zich verzet tegen den geest, verminderde, opdat zijn geest zich vrijer in hoogere sfeeren kon bewegen. God beloonde Zijn dienaar voor die onderwerping, door de liefdeblijken, die Hij hem bij deze gelegenheid deed bewijzen. Geheel Campanië wedijverde om Paulinus de bewijzen zijner deelneming te betuigen; monniken en priesters, zelfs leeken boden hem om strijd hunne diensten aan. Bijna alle bisschoppen van Campanië achtten zich verpligt, hem te bezoeken, of, werden zij door ziekte of andere omstandigheden verhinderd, hunne priesters moesten aan Paulinus hunnen groet overbrengen.

De hooge deugd, waartoe de heiligen zijn opgeklommen, maakt hen, zoo als dikwijls beweerd wordt door eenigen, die over het leven der heiligen wagen te schrijven, zonder daarvan iets te begrijpen, niet koud of ongevoelig voor hunne betrekkingen of vrienden, noch onverschillig of zonder liefde voor de wetenschap. Integendeel: God zoekende, zoeken zij Hem ook in den naaste, daar zij in

dezen het evenbeeld van God erkennen; de waarheid beminnende, beijveren zij zich, de hulpmiddelen, door God den mensch geschonken, te gebruiken, om al dieper en dieper door te dringen in de kennis van de eeuwige en éénige waarheid. Zij beminnen allen, maar niet met eene wereldsche liefde, die ten laatste zinnelijk of baatzuchtig is: hunne liefde is geestelijk, en zoekt bij gevolg het geestelijk geluk van allen; zij schatten de wetenschap hoog, niet de ijdele en hooghartige wetenschap, die tot eigenwaan en vermetele laatdunkenheid voert, maar de ware wetenschap, die in God haren oorsprong heeft, in Hem haar doel erkent, tot Hem heen voert, en alzoo tot vervolmaking der ziel leidt. Dit vinden wij ten volle bewaarheid in den H. Paulinus. Zijn hart blijft even warm kloppen voor zijne vrienden; zijn heldere geest huldigt voortdurend de waarde der letteren; maar hij bemint anderen om Christus, legt zich op de wetenschap toe, om God beter te kennen en door die kennis Hem volmaakter te kunnen dienen.

Die met hem bevriend waren, toen hij nog heiden was, zijne bloedverwanten, vrienden en slaven hadden hem verlaten, en wilden, toen hij de wereld had afgezworen, de milde hand niet meer drukken, die hun zoo vele weldaden geschonken had. Doch zonder eenige bitterheid vergat hij hen als ondankbaren, om hen met des te zuiverder liefde als zijne natuurgenooten te beminnen; zelfs beschouwde hij hunne ondankbaarheid liever als eene gewenschte gelegenheid, zich te vernederen dan als eene beleediging. Voor dit verlies werd hij ruimschoots schadeloos gesteld door de liefde van anderen, die hem óók in zijne armoede hunne vriendschap niet weigerden, en hem des te vuriger beminden, naar gelang hij

zich meer aan de wereld onttrok. Dezen vooral droeg hij eene groote liefde toe, omdat hun hart met het zijne hetzelfde doel beoogde, en naar dezelfde volmaaktheid haakte.

Severus Sulpicius, dien wij reeds vroeger leerden kennen, en nu ook gedoopt en priester geworden was, nam de eerste plaats in Paulinus' liefde in. Meermalen en met aandrang noodigde Paulinus hem uit, om zich bij hem te vervoegen. Zij zouden dan gezamenlijk, elkander stichtende en tot hooger deugd aanmanende, het moeijelijk pad der volmaaktheid bewandelen; en, even als Basilius het bekoorlijke van zijne cel en van den berg, waarop die gebouwd was, beschreef, om zijn vriend Gregorius over te halen, de kleine stad Nyssa te verwisselen voor de schoone oevers van de Iris, hield ook Paulinus niet op, bij Severus aan te dringen, dat hij boven het schoone Aquitanië het verrukkelijke Nola zou verkiezen. Het schijnt, dat Severus plan gemaakt had, aan de dringende bede van zijnen vriend te voldoen; doch hij werd meer dan eens daarin verhinderd door ziekte. Om evenwel aan Paulinus een schitterend bewijs te leveren, dat hij zijne vriendschap op hoogen prijs stelde, zond hij — ook Severus had in zijn huis een „monasterium" opgerigt — jaarlijks twee zijner leerlingen naar Nola met brieven, en voegde in 395 daarbij het leven van den H. Martinus van Tours.

Geen geschenk kon Paulinus aangenamer zijn: het was het leven van een heilige, wien hij een grooten eerbied toedroeg, en geschreven door een vriend, dien hij boven allen beminde. Hij haastte zich, om aan Severus zijnen dank te betuigen en den verschuldigden lof te geven. „Dat is een verhaal, schreef hij, even sierlijk als degelijk.

„Het zou u niet mogelijk zijn geweest, den H. Martinus „zóó te schetsen, zoo gij uw mond voor zulk een lof „niet waardig gemaakt had door een zuiver hart. Gelukkig „gij, die het leven van zulk een grooten bisschop en „heiligen belijder in een zoo edele taal beschreven hebt; „gelukkig ook hij, die een geschiedschrijver van zijn „geloof en van zijn leven verdiend heeft te vinden, hij „die door zijne verdiensten eene eeuwige glorie bij God, „door uw boek een eeuwig aandenken bij de menschen „verworven heeft."

Ook Alypius, die Paulinus reeds te Milaan had leeren kennen en nu bisschop van Tagaste was, genoot zijne vriendschap, wenschte hem geluk, zoodra hij van zijne bekeering kennis droeg, en zond hem als bewijs zijner genegenheid en vereering de vijf boeken van Augustinus tegen de Manichaeën. Inniger nog hechtte zich de groote Augustinus aan Paulinus, zoodat hunne vriendschap op die van David en Jonathas geleek. Hij kende hem niet van aanzien, en toch schatte hij hem zoo hoog, dat hij zich over een enkelen brief van Paulinus verheugde als over een groot geschenk; zelfs beval hij aan hem zijne vrienden Romanianus en Licentius aan, en aarzelde niet, zijn priester Bonifacius en diens beschuldiger naar Nola te zenden, opdat hun twist bij het graf van den H. Felix en onder de oogen van Paulinus zou beslecht worden.

Vóór dat wij ons verhaal vervolgen, meenen wij nog een enkel woord te moeten zeggen over Paulinus' liefde voor de wetenschap.

Deze liefde, hem van zijne jongelingsjaren af eigen, verminderde niet, toen hij Christen en priester geworden was; integendeel schatte hij de ware wetenschap steeds

hooger, en had geleerd, ze aan een verhevener doel dienstbaar te maken; de dwaling had hij afgezworen, maar haar vorm en haar kleed behield hij. Hij had begrepen, dat de heidensche philosophie zich afmatte, om door verdichtsels het licht der waarheid te verduisteren, den geest in de strikken van nietswaardige redetwisten gevangen te houden, door den schijn van redelijkheid en door list van de waarheid af te trekken en op het dwaalspoor van het afgodendom te brengen. Deze strekking moest hij verachten; het licht des Evangelies was voor hem opgegaan, en hij wist bij ondervinding, dat de heidensche wijsgeeren te vergeefs hun mond tegen God openden, en God zonder God niet zouden vinden. Hij zelf was er getuige van geweest, dat God de wijzen, die aan zich zelven de wijsheid toeschreven, terwijl zij toch alleen van God komt, beschaamt, en door den mond van kinderen en zuigelingen tot schande maakt. Maar, verwierp hij de valsche philosophie, de ware wijsheid, die van Christus uitgaat, en wederkeerig tot Christus leidt, wist hij op haren regtmatigen prijs te stellen, en beoefende ze met al de hartstogtelijkheid van eene ziel, die God zoekt. In Christus vond hij de wijsheid en de waarheid, even als de bron van alle goed, en die waarheid trok hem zóó sterk aan, dat hij niet alleen deed zoo als eenige heidenen, die, met edeler zin bezield, en schoon slechts een gedeelte der waarheid vattende, uit liefde voor haar het aardsche verachtten en verfoeiden, maar dat hij voor haar leefde, naar haar volle bezit haakte, en niet rustte, vóór dat hij in het aanschouwen van God alle waarheid duidelijk zag.

Moest hij evenwel die eeuwige waarheid aan anderen mededeelen, dan versmaadde hij geenszins den schoonen

vorm en kernachtigen stijl, waarin de wijsgeeren hunne gedachten hadden weten te uiten. „Gij moogt vrij, schreef hij aan zijn vriend Jovius, „de schoone taal „der wijsgeeren ook in onze wetenschap bezitten, zoo gij „slechts de valsche wetenschap verfoeit. Laat anderen in „hunne onwetendheid ronddolen, hunne phantasiën na-„jagen, zij zoeken de waarheid, doch zullen die nim-„mer vinden. Vergenoegt u, de zuiverheid van taal „en het sieraad van den stijl van hen over te nemen, als „de wapenrusting eens vijands, opdat gij, vrij van hunne „dwalingen en toegerust met hunne taal, de tooverkracht „hunner welsprekendheid, die zij aan eene valsche weten-„schap dienstbaar maken, buigt onder het juk der éénige „waarheid, en niet alleen spreekt wat de ooren streelt, „maar ook wat de ziel voordeelig is."

Deze beginselen, Christelijk zonder vijandig te zijn aan het schoone der heidensche litteratuur, wezen aan Paulinus als van zelven het voorwerp zijner studiën aan. Den vorm der heidenen had hij zich eigen gemaakt; nu hij Christen was, moest hij de Christelijke wetenschap beoefenen, om in den stijl der ouden Christelijke denkbeelden te kunnen verspreiden. Met ijver bestudeerde hij de werken des H. Ambrosius; van Augustinus las hij de verhandeling „over den vrijen wil" en de boeken tegen de Manichaeën, waarvan het boek „over de ware godsdienst" vooral zijne aandacht boeide; van Eusebius kende hij het werk „over de geschiedenissen", door den H. Hiëronymus vervolgd. Boven alles was hem de studie der H. Schriften dierbaar, en hij aarzelde niet, zoo eenige moeijelijkheid hem in den weg trad, anderen om inlichting te vragen. Weldra had hij gelegenheid, te toonen, welk een schat van wetenschap hij vergaderd had. Theodosius de Groote

had zich door zijne strenge maatregelen tegen het heidendom, de nog heidensche senatoren tot vijanden gemaakt, en werd door hen als een heerschzuchtig en wreed vorst gesmaad. Een zekere Christen, Eudelechius, redenaar te Rome, maakte Paulinus daarop opmerkzaam, en vroeg hem dringend, zich met de verdediging van genoemden keizer te willen belasten. Paulinus greep deze gelegenheid gretig aan, om een blijk te geven van de groote achting, welke hij dien edelen keizer toedroeg, schetste in een breed uitgewerkt geschrift Theodosius als vorst en als Christen, en toonde aan, dat deze niet door zijn hoogmoed, maar door zijn ootmoed magtig was, niet door zijne heerschzucht, maar door zijn geloof uitmuntte. Hij zond het aan genoemden Eudelechius, aan Hiëronymus en Sulpicius Severus ten geschenke, door wie de inhoud alleen voor ons bewaard gebleven, terwijl het werk is verloren. Dat het een Paulinus waardig was, getuigt de H. Hiëronymus, die de indeeling, den rijkdom van uitwerking en de kernachtige taal niet genoeg kon bewonderen; ook Cassiodorus, die eene halve eeuw later leefde, roemt het om zijne smaakvolle en gepaste bewerking. Korten tijd hierna stelde hij een gedicht op, waarin hij zich aan de vorige apologeten des Christendoms aansloot, en, even als de H. Augustinus in zijn werk „de civitate Dei", wat nog van het heidendom overbleef bestreed, met bittere spotternij over het belagchelijke der afgodendienst en over het nietige der heidensche wijsbegeerte.

Omtrent dezen tijd (392) brak de bekende strijd uit tusschen den H. Hiëronymus en Rufinus, over de leer van Origenes. Deze kwestie was reeds meermalen behandeld, en werd telkens, als geene ketterij allen bezig hield,

op nieuw opgeworpen. Kon de leer van Origenes gevolgd worden? Mogt zijne leer over de wereld, die volgens hem eene noodzakelijke openbaring Gods en bijgevolg eeuwig en noodzakelijk was, gehandhaafd worden? Was hij regtzinnig, als hij over Gods scheppende magt leerde, dat zij de wereld scheppen moest, omdat God niet ledig zijn kan? Als hij over Gods goedheid leerde, dat zij de voor de zinnen waarneembare wereld inrigtte tot eene zuiveringsplaats voor de afgevallen geesten? Was zijne leer over het vóórbestaan der zielen, over de zuiver geestelijke opstanding des ligchaams overeenkomstig met de waarheid?

Deze en meer andere vragen over de leer van Origenes waren reeds meermalen door heilige kerkleeraars en de uitstekendste bisschoppen ontkennend beantwoord en Origenes' dwalingen veroordeeld. Desniettegenstaande werden dezelfde kwestiën nu en dan door eenige twistzieken opgeworpen en Origenes' leer, schoon onder andere bewoordingen, verdedigd,

Rufinus, priester van Aquileja, reisde naar het Oosten, om de heilige plaatsen te bezoeken, nam zijn weg over Alexandrië, en bezocht ook de monniken van de Nitrische woestijn. Van dezen tijd schijnt hij voor de leer van Origenes die buitensporige voorliefde opgevat te hebben, welke hem een treurige vermaardheid verworven heeft. Te Jerusalem gekomen, sloot hij zich naauw aan bij Joannes, bisschop dier stad en voorstander der leer van Origenes. Hiëronymus was ook een groot bewonderaar van Origenes geweest, had zijne schriften zich aangeschaft, ze met vlijt gelezen, vele plaatsen daarin geprezen en tot eigen onderrigt zich ten nutte gemaakt, doch kon, in weerwil van dezen eerbied voor Origenes' vernuft en buitengewone

bekwaamheid, met het volste regt zeggen: „ik ben nooit „Origenist geweest," want hij had altijd diens dwalingen verafschuwd. Zoodra hij nu van Rufinus' drijven kennis droeg, aarzelde hij geen oogenblik, zijn vorigen vriend, met wien hij te Aquileja, in het huis van den priester Chromatius, zich op de hoogere wetenschappen had toegelegd, met kracht te bestrijden. Hij werd hierin bijgestaan door den H. Epiphanius, den beroemden bisschop van Cyprus. Ook Paulinus werd in dezen strijd voor de waarheid tegen de dwaling zijdelings betrokken. Hij had namelijk een zijner „broeders" Vigilantius, met zijn Panegyricus op Theodosius en een brief naar Hiëronymus gezonden, waarschijnlijk, om van hem opheldering omtrent eenige moeijelijke schriftuurplaatsen en onderrigting in het geestelijk leven te verzoeken. Zijne keuze had niet ongelukkiger kunnen wezen, want Vigilantius maakte niet slechts een zeer slechten indruk op Hiëronymus door zijne onbetamelijke houding en ongemanierd spreken, maar liet zich ook door Rufinus tot lasterlijke uitdrukkingen tegen Hiëronymus verleiden, en in de dwaling medeslepen. Doch deze voor beiden treurige omstandigheid kon de vriendschappelijke gevoelens van Hiëronymus jegens Paulinus niet verminderen; hij zond aan Paulinus een klein geschrift, waarin hij de geheele Schriftuur vlugtig doorloopt, en eene kort ineengedrongene maar levendige en treffende schets geeft van de voornaamste leeringen, daarin opgesloten; hierbij voegde hij weinige maar gepaste regels voor het beoefenen van het geestelijke leven.

De strijd tusschen Hiëronymus en Rufinus eindigde voor een oogenblik, door dat de laatste voorgaf, zijne dwaling in te zien en ze huichelend herriep. Op het paaschfeest gaven beiden in de kerk van den H. Athanasius te Jeru-

salem elkander den vrede-kus. Rufinus vertrok naar Italië, en nam zijn intrek in het klooster Pinetum te Rome. Hier verwierf hij zich weldra eene groote achting, en werd door velen geëerd, niet slechts als een geleerd taalkundige en welbespraakt redenaar, maar ook als een heilig priester. Daar de H. Paulinus jaarlijks eene bedevaart deed naar de graven der Apostelen, leerde hij nu ook Rufinus kennen, en vatte spoedig eene hooge achting voor hem op; hij bewonderde hem als een kloosterling, die aan hooge deugd eene uitgebreide wetenschap paarde, en even achtingswaardig was om zijn edel karakter als om zijne zuivere zeden. In hoeverre dit gevoelen van Paulinus over Rufinus, waarin ook een H. Augustinus en andere eerbiedwaardige mannen van dien tijd deelden, op waarheid steunt, kunnen wij niet beslissen. Gaarne geven wij hem den roem der geleerdheid, doch kunnen hem onmogelijk vrij pleiten van eene halstarrige vooringenomenheid met zijne eigene opvatting, noch van een aan ketterij grenzend dweepen met leeringen, die reeds lang door mannen, in geleerdheid en heiligheid hem verre overtreffende, waren veroordeeld.

Immers, ofschoon hij te Jerusalem zijne dwaling erkend had, ontzag hij zich niet, ze wederom te Rome te leeren. Hij ging nog verder dan de eerste maal en vertaalde een van Origenes' voornaamste werken „de principiis," waarin zijne grofste dwalingen vervat waren, zich tevens bevlijtigende, de meest aanstootgevende plaatsen niet in hare eigene bewoordingen, maar in verzachte omschrijving terug te geven: een voldoend bewijs, dat hij van het valsche dier stellingen overtuigd was. Zijne vertaling werd spoedig verspreid, en maakte veel beweging in de stad. Een zekere Pammachius, weleer een der aanzien-

lijkste Romeinen, nu een arm Christen, die zich en zijne goederen aan de dienst der armen en zieken had toegewijd, gaf van dit alles berigt aan Hiëronymus, en verzocht van hem eene getrouwe vertaling van bovengenoemd werk. Paulinus, die zich in den strijd niet mengde, onderhield nog briefwisseling met Rufinus, en vroeg van hem, ten gunste van zijn vriend Severus, eenige opheldering omtrent historische feiten.

Dat hij van alles, wat te Rome omging, onkundig zou gebleven zijn, om de afzondering waarin hij leefde, is een vermoeden, dat door den geleerden Baronius is opgeworpen, maar ons onaannemelijk toeschijnt. Paulinus toch woonde te digt bij Rome, en was nog met te veel inwoners dier stad in aanraking, dan dat hij niets zou geweten hebben van de beweging, die Rufinus' drijven verwekte. Waarschijnlijker komt het ons voor, dat Paulinus, vorige beslissingen omtrent deze kwestie niet kennende, en te nederig om zijne denkbeelden en opvattingen boven die van anderen te stellen, al werden ze ook door eenigen zijner vrienden als regtzinnig verdedigd, niet wilde kiezen tusschen de twee partijen en liever eene beslissende uitspraak afwachten. Dat hij overigens omtrent de bestreden punten de leer der Kerk huldigde, en van de dwaling eindeloos ver verwijderd was, is ons reeds duidelijk uit hetgeen wij reeds uit zijne schriften hebben aangehaald en nog verder moeten aanvoeren.

Hiëronymus had zich intusschen, overeenkomstig het verzoek van Pammachius, aan het werk gezet, zond spoedig zijne vertaling naar Rome, en regtvaardigde zich over zijn eerbied voor Origenes.

Paus Anastasius, die in 398 Siricius was opgevolgd, meende aan den twist, die reeds bij zijn voorganger

aanhangig gemaakt was, en nu dreigde, een ernstiger aanzien te krijgen, een einde te moeten maken door eene beslissing van het hoogste kerkelijke gezag. Hij ontbood Rufinus, die zich te Aquileja ophield, voor zijn regterstoel te Rome. Rufinus echter kwam niet, doch voegde bij die weigering een verdedigingsschrift van zijne regtzinnigheid. Of Paus Anastasius zich daarmede te vreden stelde, of wel Rufinus om zijne hardnekkig volgehouden kettersche gevoelens uit de gemeenschap der Kerk stootte, durven wij niet beslissen. Zeker is het, dat de Paus de veroordeeling over de dwalingen van Origenes uitsprak, en de geheele Westersche en Oostersche Kerk zich met dat oordeel vereenigde. Rufinus stierf in 410, zonder aan de geschiedenis een afdoend en voldingend bewijs nagelaten te hebben, dat hij zijne dwaling in alle opregtheid herroepen en afgezworen had.

Wij moeten hier nog een enkel woord in het midden brengen over een anderen strijd, dien de H. Hiëronymus eenige jaren te voren had moeten voeren. Even als Helvidius vroeger, trad omstreeks 390 een zekere Jovinianus op als bestrijder der Christelijke volmaaktheid, leerde de gelijkheid van alle zonden en van alle verdiensten, ontkende den voorrang van den maagdelijken staat boven dien des huwelijks, verwierp de Evangelische raden, en bestreed de leer, dat de H. Maria altijd maagd gebleven was. Pammachius, dien wij reeds boven genoemd hebben, klaagde Jovinianus bij Paus Siricius aan wegens ketterij. Deze Paus aarzelde geen oogenblik, hem te veroordeelen, en liet dit oordeel nog eens herhalen op eene talrijke vergadering, onder voorzitterschap van den H. Ambrosius, te Milaan gehouden. Met de wetenschappelijke wederlegging van Jovinianus' dwalingen belastte zich de groote verdediger

en voorstander van het geestelijke leven en van den maagdelijken staat. In twee boeken bestreed de H. Hiëronymus de valsche leerstellingen, door Jovinianus verkondigd, en voegde later daarbij nog een verdedigingsschrift van zijne eigene leer, in hetwelk hij aan de ketterij den laatsten slag toebragt [1]).

---

1) De heer Moll spreekt in zijn genoemd werk over dezen Jovinianus op de volgende wijze: „ De vaders van de Kerkvergadering, te Gangra in Paphlagonië gehouden, ofschoon zij het echtelooze leven op zich zelve heilig achtten, noemden dat des huwelijks NIET MINDER EERWAARDIG. In denzelfden geest, maar sterker, sprak Jovinianus, die de waarde des uitwendigen levens van het inwendige, dat des geloofs, geheel afhankelijk stelde. Zijne stem klonk te krachtig voor zijne tijdgenooten, en de veroordeeling van magtigen in de kerk was zijn *onverdiend* loon. „

Hierop merken wij het volgende aan: De Synode van Gangra heeft door geen enkel woord verklaard, dat het leven des huwelijks *niet minder eerwaardig* was dan het echtelooze leven. Zij veroordeelt in haren eersten Canon een ieder, die den staat des huwelijks versmaadt, en die de vrouw, welke met haren man huwelijksomgang heeft, verafschuwt en berispt, alsof zij het rijk Gods niet binnen gaan kan; en in haar negenden Canon een ieder, die in onthouding en ongehuwd leeft, als hij het huwelijk ontwijkt uit verachting, en niet om de schoonheid en heiligheid van den maagdelijken staat.

Deze vergadering stelde dus het echtelooze en het gehuwde leven geenzins *op gelijke lijn*, zooals de heer Moll het doet voorkomen. Had Jovinianus in denzelfden geest als dit Concilie gesproken, hij zou niet veroordeeld zijn, daar zijne leer die der geheele Kerk, regtzinnig, geweest zou zijn; zijne stem klonk niet alleen te krachtig maar ook te kettersch, en daarom was zijne veroordeeling door de Kerk niet *onverdiend*, maar regt en billijk. Zoo de heer Moll hem een „ Protestant van zijn tijd „ wil noemen, wij hebben er niets tegen. Jovinianus protesteerde tegen de openbaring, tegen de H. Schriftuur, tegen de Traditie. Zou hij ook het zelfde argument als de graaf de Gasparin gebezigd hebben, die, geen raad wetende met de woorden des H. Paulus over de hoogere waarde van den maagdelijken staat, schreef: „ Dieu a permis, et „ je lui en rends grâce, que le recueil des épîtres de Paul renfermât „ *un échantillon de ce qu'il écrivait quand sa parole cessait d'être* „ *celle du Seigneur?* „

Dat den H. Paulinus deze ketterij van Jovinianus bekend en ten afschuw is geweest, blijkt ons duidelijk uit een zijner brieven aan Celancia, eene adelijke vrouw, die buiten weten van haren echtgenoot de belofte van zuiverheid had afgelegd, en daarover door hem (Paulinus) berispt wordt.

„De regel der Apostolische leer stelt geenszins, zooals „Jovinianus doet, de onthouding en het huwelijk op ééne „lijn, noch veroordeelt met de Manichaëen het huwelijk. „Zóó gaat de leeraar der heidenen tusschen beiden door, „dat hij het hulpmiddel der incontinentia toestaat, en tot „de belooning voor de continentia aanmaant. Hij prijst „de zuiverheid, doch verbiedt het huwelijk niet; wat „hij echter boven alles verlangt, zegt hij duidelijk: ik „wensch, dat alle menschen zijn zooals ik, d. i. in on- „afgebroken, voortdurende zuiverheid leven," Ook de Evangelische raden kent hij en prijst ze allen aan: „Behalve de geboden, waartoe wij op zonde verpligt „zijn, heeft God ons ook *raden* gegeven, welker ver- „vulling een ieder vrij staat. Een raad, niet een bevel, „geeft God, als Hij zegt: zoo gij volmaakt wilt zijn; „want de vrijheid van den wil wordt niet gedwongen, „maar geleid door den raad, en is voor zich zelve eene „wet. In de beoefening dier Evangelische raden hebben „wij een middel ter hoogere volmaaktheid, en tevens de „geschiktste gelegenheid, om te voldoen voor onze voor- „gaande zonden." Hoe bitter hem de smaad grieven moest, dien Jovinianus aan Maria, de door Paulinus teeder beminde Moeder van Gods Zoon, toewierp, door haar den schoonen titel van „eeuwig-maagd" te willen ontrooven, kan een ieder gevoelen, die even als Paulinus onwrikbaar gelooft, dat „Christus met de volle kracht

„eens levenden en de standvastigheid van een, die verrijzen „zou, van den H. Joannes sprekende. Maria toevoegde: „Vrouw, ziedaar uw zoon, en hem die bij haar stond: „Ziedaar uwe moeder. Want nu, door den kruisdood in „de eeuwigheid Gods overgaande, draagt Hij aan een „mensch de regten der menschelijke liefde over, en kiest „uit Zijne leerlingen den jongsten, om aan een maagde„lijken Apostel eene maagdelijke moeder te geven. En „in dat ééne woord leerde Hij ons, dat Hij aan een „ander opdroeg, Zijne Moeder tot moeder te hebben, en „haar wederkeerig in de plaats van Zijn ligchaam een „nieuwen, zoon overgaf, om alzoo te toonen, dat zij, buiten „Hem, die uit haar, maagd blijvende, geboren was, „geen anderen zoon gehad heeft noch had, wijl de Zalig„maker niet zooveel zorg voor hare verlatenheid zou „gehad hebben, zoo Hij haar éénige Zoon niet ge„weest was."

Paulinus mogt zich, terwijl zijne vrienden met nooit verminderden ijver streden voor de zuiverheid der waarheid, en de aanvallen van dezen en genen op de leer der Kerk zegevierend afsloegen, verheugen over het bezoek van een man, die zich hoogst verdienstelijk gemaakt had door de bekeering van heidenen. Nicetas, de beroemde bisschop van Dacië, kwam in 398 naar Nola, om zijne hulde aan den H. Paulinus te brengen. Hij had langen tijd geleefd onder de nog onbekeerde Scythen en Daciërs, ook onder de Gothen, die slechts voor een gedeelte Katholiek waren. Gedurende vele jaren had hij aan het heil van bovengenoemde volkeren met inspanning van alle krachten gearbeid, en niet vergeefs: velen bekeerden zich en werden ijverige Christenen. Nicetas werd dus met regt de Apostel dier volkeren ge-

noemd, en was voor hen wat de H. Martinus voor Gallië was. Waarschijnlijk bezocht Nicetas de hoofdstad der Christenheid, om de graven der Apostelen te vereeren, voor zijn volgende werkzaamheid onderrigting en raad in te winnen bij den Paus, en diens zegen over zijne kudde af te smeeken. Te Rome met den grootsten lof over den H. Paulinus hoorende gewagen, meende hij, de nabijheid van Nola in aanmerking genomen, zich in zijne deugden te moeten stichten, en de hulp zijner gebeden te moeten inroepen. Paulinus ontving hem met de grootste blijken van liefde, gaf hem het leven van den H. Martinus, door Sulpicius Severus geschreven, ten geschenke, en zou hem nog eenigen tijd bij zich gehouden hebben, had hij Nicetas langer van zijne kudde verwijderd durven houden.

Nog een ander bezoek strekte Paulinus tot groote eer, en is ons een bewijs van den hoogen eerbied, dien al zijne tijdgenooten hem toevoegden. De godvruchtige Melania, eene adelijke Romeinsche vrouw van den aanzienlijken stand, maar die hare goederen ten voordeele der armen verkocht en hare paleizen voor een verblijf in een armoedig klooster nabij het graf des Zaligmakers verwisseld had, landde op hare reis naar Rome, die zij ondernam, om hare kleindochter Melania in het voornemen te versterken, den sluijer aan te nemen, te Napels aan, met het doel, om Paulinus, haar bloedverwant en nu haar geestverwant in het streven naar deugd en volmaaktheid, te bezoeken en in zijn voorbeeld zich te spiegelen. Eene schaar van bloedverwanten, allen of met de toga der senatoren of van andere Romeinsche magistraten gesierd, kwamen haar te gemoet, en geleidden ze naar Paulinus' nederige woning.

Onze heilige ontving haar met dien eerbied, welken de nederigheid voor anderen koestert, en wees ze eene plaats aan in zijn eigen huis. Slechts weinige dagen echter mogt Paulinus hare tegenwoordigheid genieten, en had naauwelijks tijd, haar eenige bladzijden uit het leven van Martinus voor te lezen. Voordat Melania naar Rome vertrok, gaf zij aan Paulinus een wollen onderkleed, aan Therasia een stukje van het heilig kruis ten geschenke.

Zoo de H. Paulinus niet reeds een hoogen trap van nederigheid bereikt had, zou eene nog grooter vereering, die hem te beurt viel, hem misschien tot hoogmoed verleid hebben. Paus Siricius, jegens onzen heilige minder gunstig gestemd, was in 398 gestorven en opgevolgd door den geleerden priester Anastasius. Deze haastte zich, datgene te vergoeden, waarin zijn voorganger te kort geschoten was. Niet slechts ontving Anastasius den H. Paulinus met alle onderscheiding, maar noodigde hem later, ofschoon priester, uit, om tegenwoordig te zijn op het verjaringsfeest zijner krooning, waarop onder vorige Pausen slechts bisschoppen verschenen.

Intusschen liet onze heilige door zijne betrekking met vrienden zich niet van zijn streven naar volmaaktheid afhouden. Naar het doel, dat hij zich bij zijne komst te Nola had voorgeschreven: gelijkvormigheid met Christus in alles en alles om Christus, streefde hij met rustelooze inspanning. Zijne ziel, zoo meende hij, was nog niet genoeg gereinigd; de doornen en distelen, die er te welig opschoten, wilde hij uitroeijen, zich het oordeel Gods altijd voor den geest stellen, om niet slapende gevonden te worden, als Christus hem zou oproepen, zijn geloof verlevendigen, zijne hoop bevestigen en van liefde bran-

den. Hij is zich zijner eigene zwakheid bewust, maar vertrouwt op de hulp van Christus, die evenzeer het kunnen als het willen geeft, hem niet zal overleveren aan de neigingen zijner bedorvene natuur, maar hem kracht geven tegen alle aanvallen, en eindelijk de overwinning in den strijd tegen vleesch en bloed.

Aan dezen ijver naar volmaaktheid paarde hij eene gezette studie der H. Schrift en der kerkleer, daar hij overtuigd was, dat de openbaring Gods in de Schriftuur en in de Traditie weggelegd, en door een onfeilbaar gezag verklaard, evenzeer de zekerste rigtsnoer als de krachtigste opwekking tot deugd en heiligheid is. Aan deze overtuiging, waarin de H. Hiëronymus hem voortdurend versterkte, zijn wij twee dogmatische verhandelingen verschuldigd, die hij omtrent dezen tijd vervaardigd heeft.

De heilige bisschop van Bordeaux, de bekende Delphinus, had den H. Paulinus dringend eene uitlegging over een of ander punt der H. Schriftuur verzocht, daar hij zonder twijfel vernomen had, hoever Paulinus gevorderd was in de Christelijke wetenschap, en uit zijne kennis eenig nut voor zich zelven verlangde te trekken. Op het eerste aanzoek antwoordde Paulinus met eene onvoorwaardelijke weigering, daar hij „een onvruchtbare „akker was, die, in plaats van koren, distelen en doornen „voortbragt, en tot wien Delphinus zou moeten zeggen: „ik heb u geplant als een vruchtbaren wijnstok, en gij „zijt veranderd in een vreemden wijnstok vol bitterheid." Delphinus liet zich echter niet zoo ras uit het veld slaan, en herhaalde zijn eerste aanzoek met nog meerder klem. Slechts schoorvoetend en met groote vrees, alleen vertrouwend op de hulp van God, gaf Paulinus nu gehoor

aan de bede van zijn beminden „Vader" en schreef eene verhandeling over „*het Verlossingswerk*": waarin hij de verschillende middelen bespreekt, die God ter redding der menschen aangewend heeft, Gods goedheid in Christus Menschwording, dood en verrijzenis uiteenzet, en besluit met een dringende vermaning, om door opregte nederigheid aan de verdiensten der verlossing deelachtig te worden. Nu hij Delphinus ten wille geweest was, wilde hij ook aan Amandus zijne vriendschap betoonen, en zond aan dezen eene korte verhandeling over het eerste hoofdstuk van het Evangelie des H. Joannes.

Wij zijn intusschen met onze geschiedenis genaderd tot het jaar 400. De natuurkundigen zeggen, dat de uitbarstingen der vuurspuwende bergen eenige dagen te voren met zekerheid kunnen voorzegd worden; het verdroogen van gewassen op verren afstand van den krater, de onrustige beweging van het geloei der kudden, het hier en daar splijten van den grond, een dikke, soms met asch gemengde rook, dit alles geldt als onfeilbaar teeken eener op handen zijnde eruptie. Op zedelijk gebied dreigden ook bij het begin der vijfde eeuw vele teekenen met een naderenden storm. Een bang, onbestemd, maar toch onheilspellend voorgevoel van een nabijzijnd gevaar joeg allen schrik aan, en werd door een ieder op zijne wijze uitgelegd. De H. Martinus van Tours meende, dat het einde der wereld nabij en de Antichrist reeds geboren was. De nog overgeblevene heidenen droomden daarentegen van de schoonste toekomst; eene voorspelling, onder het volk in Grieksche verzen verspreid, noemde het jaar 400 als het tijdstip, waarop de Christelijke godsdienst voor altijd vernietigd en de af-

godendienst in haar vorigen luister hersteld zou worden; de Apostel Petrus had door tooverkunsten, zoo luidde verder de profetie, weten te bewerken, dat Christus in 365 aangebeden werd; maar na die jaren zou ook het Christendom te niet gaan. Daar zij zich evenwel in hunne blijde verwachting teleurgesteld vonden, verzaakten velen eene eeredienst, die hen zoo lang met ijdele hoop gevleid en ten laatste aan de billijke spotternij hunner tegenstanders altijd prijsgegeven had. Het pijnlijk voorgevoel der Christenen echter werd op treurige wijze bewaarheid: hongersnood en pest sleepten duizenden weg, aardbeving en brand verwoestten de schoonste streken en herschiepen ze in woestenijen; het scheen, alsof God Zijn toorn over de wereld uitgoot en zij onder die herhaalde slagen zou ineen zinken. En toch, hoe vreesselijk die rampen ook waren, zij waren slechts voorboden van nog grootere onheilen.

Theodosius de Groote had vóór zijn sterven aan den jongsten zijner twee zonen, Honorius, het Westen gegeven, en hem geplaatst onder voogdijschap van Stilico. Deze was een dier groote mannen, die somtijds verschijnen bij den val der rijken, en evenzeer in staat zijn om den staat te redden als ten gronde te rigten; hij was een dienaar, die zich met den tweeden rang in het rijk niet kon tevreden stellen, en geducht was voor zijn meester, die hem uit den weg moest ruimen, om zich zelven te handhaven, en na zijn val hem miste. Aan Arcadius, keizer van het Oosten, werd Rufinus tot voogd gegeven, die door zijn levendigheid van geest, welsprekendheid en door andere uiterlijke hoedanigheden, welke een wreeden en hebzuchtigen aard bedekten, zich in de gunst van Theodosius had ingedrongen. Stilico, meester

van bijna alle krachten des rijks, was verontwaardigd, dat Rufinus zich een gezag aanmatigde, aan het zijne gelijk. Onder voorwendsel, het Oosen te verdedigen tegen de Gothen, die onder hun opperhoofd Alarik, en op aanstoken van Rufinus, alles te vuur en te zwaard verwoestend, naar het Westen voorttrokken, snelde Stilico hen te gemoet, waarschijnlijk met het bedekte voornemen, om, na de Gothen overwonnen te hebben, aan Rufinus zijn verontwaardiging te doen gevoelen. Voordat hij slag kon leveren, werd hem het bevel over de troepen door Arcadius ontnomen, en moest hij onverrigter zake terug keeren. Aan de Gothen was intusschen de weg naar vruchtbaarder streken aangewezen; ook Alarik vergenoegde zich niet langer met het stadhouderschap van Illyrië. Zijne heerschzucht dreef hem naar Italië, en reeds in 403 trok hij met een ontzaggelijk leger de Po over. Driemaal raakte hij slaags met Stilico, den éénigen verdediger van het Westersche rijk, en, ofschoon hij in elk gevecht voor zijn vijand wijken moest, toch beefde Rome voor zijne benden, en achtte zich naauwelijks veilig achter zijne hooge muren. Stilico was alzoo de redder des rijks, maar ten koste van nieuwe aanvallen. Om de Gothen te verslaan, had hij de grenzen van den Rijn en de engten der Alpen van verdedigers ontbloot, en gaf alzoo aan Wandalen, Franken, Suaven en meer andere barbaarsche volkeren een vrijen doortogt. Had Italië door de eerste invallen zijne vruchtbaarste velden zien verwoesten, nu teekende eene lange rij van verbrande steden, van verwoeste kloosters den weg, welken deze barbaren van Mainz af tot in het zuiden van Gallië gevolgd hadden. De verschrikkende mare van dit bloedbad en van deze verwoesting, deed ook de bewoners in het zuiden van

Italië van angst beven; ook dáár hoorde men, zoo als de H. Paulinus zich uitdrukt, den wapenkreet der strijders en het alarm des oorlogs; ook dáár sprak men van geleverde veldslagen, en overdrevene geruchten verdubbelden nog den angst, die allen had bevangen.

En toch, hoe schrikkelijk die tijden ook waren, Paulinus genoot de rust der heiligen, die in alle omstandigheden den wil Gods eerbiedigen en daarin berusten. Even als alle heilige mannen van dien tijd, beschouwde hij den inval der barbaren als eene straf van God, en schreef hunne overwinning niet aan de kracht hunner wapenen toe, maar aan de misdaden der Christenen, die Gods toorn hadden opgewekt. Daarom ook beschouwde hij het als eene dwaasheid, zoo de inwoners, alleen op menschelijke hulp vertrouwende, in de legioenen hun heil zochten en de ingestorte muren herstelden. „God alleen, riep hij allen toe, kan in deze onge„lukkige tijden helpen; Hij houdt in Zijne handen het „blijde en het treurige; zonder Hem ontvallen de wa„penen aan de handen der strijders, maar door Hem „worden zij krachtig; God is beleedigd; bidt daarom tot „Hem, en vertrouwt op het teeken des H. Kruises; zóó „deed Ninive, en het werd behouden; zóó deed Moses „en Esther, en zij overwonnen; zóó deed de godvruchtige „koning Ezechias, en hij werd op wonderdadige wijze uit „de handen van Sennacherib verlost." Hetzelfde vertrouwen op Gods almogende hulp, waartoe hij anderen trachtte op te wekken, bezielde ook hem. Het grootste gedeelte van Gallië, bijna geheel het noordelijk gedeelte van Italië lag verwoest; voortdurend moest men vreezen, dat de barbaren, voor een oogenblik over de bergen teruggeslagen, weldra en met grootere strijdkrachten zich over

de geledene nederlaag zouden wreken, en in den brand der steden en den moord van duizenden hun wrok zouden koelen; en toch Paulinus, vertrouwende op God, die „na de straf wederom zijne liefde toont," ging rustig voort met het bouwen eener kerk ter eere van zijn beminden beschermheilige. Alsof hij geen verwoesting behoefde te duchten, en verzekerd was, dat het gedenkteeken van zijnen eerbied voor den H. Felix eeuwen lang bij het graf des heiligen prijken zou, leidde hij den bisschop Nicetas, die hem in 404 ten tweeden male bezocht, door de naauwelijks opgetrokken beuken der nieuwe basiliek, toonde hem de relieken, en legde de schilderingen uit, die de wanden versierden, maar vergat ook niet, zijn vriend met allen aandrang te vragen, om voor hem van God, door de voorspraak des H. Felix, de genade af te bidden, dat hij het gebouw, voor God in het binnenste zijns harten opgetrokken, zou mogen voltooijen, en God daarin zijne woning zou willen kiezen.

Niet slechts de verwoesting van Italië zou het hart van Paulinus, voor het ongeluk van zijn evennaaste zoo gevoelig, pijnigen; nog een andere smart, te grooter omdat het nu het geestelijk heil der Christenen gold, moest hem treffen. Vigilantius, weleer zijn leerling en vriend, die, zooals wij boven aanmerkten, door den H. Paulinus naar Hiëronymus als bode gezonden en door dezen om zijn onbehoorlijk gedrag mistrouwd was, had zich bij die gelegenheid als overdreven bewonderaar van Origenes getoond, en misschien reeds toen het noodlottig vergift der dwaling ingezogen. Het voorbeeld en het onderwijs van zijn vorigen meester vergetend, tastte hij het coelibaat der geestelijken aan, ontkende de hooge waarde van den maagdelijken staat, verwierp de ver-

eering der heiligen en der relieken, en noemde de Christenen om die vereering aanbidders van stof en van afgoden. Te Calagurris, eene kleine stad in Spanje, zette hij eene kroeg op, en trachtte zijne dwalingen van dááruit te verspreiden.

Gallië, tot dus verre van alle ketterij vrij gebleven, liep groot gevaar, door deze dwaling te worden aangestoken, zoo niet spoedig en met kracht de voortgang van het kwaad gestuit, aan de ketterij de kop verpletterd werd. Twee verdedigers der waarheid traden in Gallië gelijktijdig op, het gevaar ziende, dat hunne onderhoorigen bedreigde. Victricius, dien wij reeds als stichter van een klooster op de grenzen van Vlaanderen leerden kennen, en nu op den bisschoppelijken zetel van Rouaan ontmoeten, en Exuperius, de heilige bisschop van Toulouse, wendden zich tot het Opperhoofd der Kerk en verzochten van hem eene korte uiteenzetting van de voornaamste disciplinaire punten, en boven alles zijne inlichting over het coelibaat der priesters, der monnikken en ook der maagden, die zich aan God hadden toegewijd, hetzij door eene eenvoudige of door eene plegtige gelofte. Victricius vertrok zelfs in 403 naar Rome, en zette alzoo aan hun verzoek meer kracht bij. Innocentius, onmiddellijke opvolger van Anastasius, prees den ijver der bisschoppen, die in Gallië aan het geestelijke en ongehuwde leven eene grootere uitbreiding en hoogere vlugt hadden weten te geven, en, nu hunne instellingen door een diep gezonken afvallige werden aangetast, geene moeite spaarden, om de zuiverheid en volmaaktheid tegen de wulpschheid en losbandigheid te verdedigen. Ook gaf hij hun een korten inhoud van de wetten, die in de kerk van Rome in zwang waren, wees daarin met nadruk op het ver-

pligtende coelibaat der geestelijken, beval dat aan de maagden, die zich door gelofte tot zuiverheid verpligt hadden, en zich, ook vóór dat zij den sluijer hadden aangenomen, in het huwelijk verbonden, eene zware boetdoening zou worden opgelegd; geen vrouw, zoo besliste hij verder, die in overspel leefde, mogt onder de boetelingen opgenomen worden, ten zij een der twee mannen gestorven was; evenwel zou zij, die zich aan echtbreuk had schuldig gemaakt, niet zwaarder gestraft worden dan hij, met wien zij in zonde leefde, want beiden waren even schuldig.

De voornoemde bisschoppen hadden nu een vasten regel in handen, die voor hen een zekere rigtsnoer was, en hen voor elke afwijking van de kerktucht behoedde: het coelibaat moest tegen alle aanvallen gehandhaafd, de staat van onthouding en het verpligtende der aan God gedane gelofte aangeprezen en krachtig aangedrongen worden tegen de uitspattingen van een afgedwaalde. Hun krachtig en nu nog invloedrijker bestrijden van de valsche beweringen van Vigilantius bewaarde hunne kudden voor het gift der verleidende aanblazingen eens in zingenot zich badenden apostaat, en beletten de ketterij, vasten voet in Gallië te krijgen.

Echter moest nog de andere dwaling van den ongelukkigen Vigilantius, omtrent de vereering der heiligen en hunne relieken, bestreden en wederlegd worden. Riparius, een priester uit Spanje, schreef aan Hiëronymus om hem op deze ketterij opmerkzaam te maken, en van hem een tegenschrift te verzoeken. Zoodra de H. Hiëronymus het libel van Vigilantius ontvangen had, stelde hij eene verdediging op van de leer der Kerk over de vereering der heiligen en der relieken, met zulk eene

warmte en diepe overtuiging, dat hij in zijn ijver voor de waarheid hier en daar minder op zachtzinnigheid scheen te letten, en bij de verdediging der Katholieke leer, in sommige uitdrukkingen tegen Vigilantius niet van eenige hartstogtelijkheid is vrij te pleiten. „Neen, roept hij uit, het is geen „afgodendienst, de relieken te vereeren, want wij vereeren „de overblijfselen der martelaren om Hem aan te bidden, „wiens martelaren zij zijn; wij eeren de dienaars, om Hem „te vereeren, die zegt: wie u opneemt, neemt Mij op. „Zoo de geloovigen de relieken vereeren, verheft hun „hart zich tot de heiligen, die leven in God, den God „der dooden en der levenden. Jesus prees de vrouw, die „hem de voeten zalfde, maar berispte de leerlingen, die „ontevreden waren over eene daad, die hun onredelijk „toescheen." Met gelijke klem en evenveel juistheid verdedigde de groote kerkvader de aanroeping en vereering der heiligen en beriep zich op de kerkelijke traditie en praktijk, welke geenszins veroordeelenswaardig is, al mogt ook een of ander misbruik, door misplaatsten ijver der geloovigen ingeslopen zijn. Bij voorkeur echter halen wij hier de woorden van onzen Paulinus aan, om, wat wij ons voortdurend ten doel stellen, zijne leer over de verschillende geloofspunten in ons verhaal in te lasschen, en te duidelijker te doen zien, hoe juist hij, die nog vóór eenige jaren heiden was, de Katholieke leer begrepen had, hoe diep hij reeds in haar geest doorgedrongen was.

„De heiligen — zoo schreef hij aan zijn vriend Pam„machius — die ons zijn voorgegaan, nemen deel aan onze „vreugde en bidden voor ons, terwijl aan hunne gebeden „eene onweerstaanbare kracht inwoont, zoodat zij als eene „wacht zijn, die den mensch omringt en beschermt.

„ Daarom ook roepen wij hen met het volste regt om „ hunne voorspraak aan." — Wat hij van de vereering der heiligen zegt, is even slaande: „ Hiertoe zijn wij ver- „ pligt uit dankbaarheid. Immers, zoo wij bedenken, wat „ de martelaren voor de uitbreiding des Evangelies gedaan „ hebben, hoe zouden wij dan de herinnering van hunnen „ dood niet met vreugde en feestelijk vieren? Evenwel, „ onze lof behoort niet zoozeer aan den martelaar als wel „ aan God, die den mensch tot zulke groote dingen in „ staat stelt; want de lof des martelaars is de lof van „ God, die in zijne Almagt de menschen magtig maakt, „ om goddelijke dingen te verrigten, en alles wat wij in „ heiligen vereeren, is van God, die den vromen kracht, „ den dooden het leven geeft." — En, verkrijgen wij door der heiligen voorspraak weldaden van God, ook deze moeten tot God teruggebragt worden, die ze ons schenkt, om den lof der heiligen te vermeerderen en ons zijne liefde te bewijzen. „ Zoo ik van de heldendaden van „ mijnen bescherm-heilige, Felix, of van de weldaden, „ die hij aan mij bewezen heeft, en niet ophoudt, dage- „ lijks aan velen te bewijzen, wil gewagen, eischt de „ orde der weldaden, dat ik Christus prijs. Niet een „ mensch, maar Hem zal ik lofzingen, door wien Felix „ magtig is, en een eerbiedwaardigen naam verwerft, en „ geneesmiddelen toedient, waarmede hij hetgeen ziek is „ bezoekt, en het ligchaam zoowel als de ziel, door Gods „ kracht, uit de magt des duivels verlost."

Eene duidelijker uiteenzetting van de leer der Kerk over de vereering der relieken en over de aanroeping en vereering der heiligen, kan niet gewenscht worden; en, legt men naast deze woorden van de HH. Hiëronymus en Paulinus, wat de Kerk over dezelfde punten ook nù nog

leert, een ieder ziet het duidelijk, het is éénheid van leer, éénheid van geloof, gelijk de eeuwige waarheid altijd ééne en dezelfde is. Het onzinnig drijven van Vigilantius was krachteloos tegenover deze overtuiging, die bij allen diepen wortel had geschoten, en zijne ketterij bezweek, toen zij naauwelijks verkondigd was. In Spanje vond zij volstrekt geen aanhangers, en in Gallië kon zij slechts enkelen in hare strikken vangen. Van daar ook dat de geschiedenis er slechts gewag van maakt, ten bewijze van de overeenstemming aller eeuwen in hetzelfde geloof omtrent de betwiste punten, zonder haar verder eenige aandacht te wijden.

Korten tijd nadat Victricius zich om bovengemelde reden te Rome opgehouden had, schijnt hij bij Paus Innocentius van Arianisme of Apollinarisme aangeklaagd te zijn; misschien had zijne voorliefde voor wijsgeerige bespiegelingen hem eenige uitdrukkingen laten ontvallen, die door kwalijkgezinden verkeerd konden opgevat worden. Paus Innocentius, de natuurlijke handhaver der zuiverheid van de Katholieke waarheid, moest den bisschop, die om zijn heilig leven door allen hoog vereerd werd, maar ook juist daarom, zoo hij in dwaling verviel, grooter nadeel aan de Kerk berokkenen kon, ter verantwoording oproepen. De H. Victricius verdedigde zich zóó schitterend, dat de Paus hem niet slechts vrijsprak, maar ook om zijne regtzinnige leer en om het voorzigtig bestuur van zijn bisdom, met loftuitingen overlaadde. De H. Paulinus, de vrijspraak van zijn vriend vernemende, kon zijne vreugde niet bedwingen en schreef hem een brief van gelukwensching; evenwel werd zijne blijdschap met droefheid vermengd, want Victricius had zich onverwijld uit Rome naar zijn bisdom begeven, zonder Paulinus

te bezoeken. Dit griefde onzen heilige en maakte hem treurig, want in zijne nederigheid kon hij geen andere reden vinden dan zijne zonden, die nu, zoo als hij aan Victricius schreef, open en bloot waren voor de geheele wereld.

Dit verzuim van Victricius moest den H. Paulinus te meer bedroeven, omdat hij weldra van alle gemeenschap met Gallië, waaraan hij voortdurend gehecht bleef, en waar hij nog zoo vele vrienden telde, werd afgesloten door den inval der barbaren onder Radagaïs. De H. Martinus, wien hij altijd eene bijzondere achting toegedragen had, was reeds (in 400) gestorven; zijn vriend Severus, die eene school gesticht, en zich van al zijne goederen beroofd had, om ze den armen te schenken, kon hem niet langer jaarlijks, zoo als hij gewoon was, een zijner leerlingen zenden, om althans door brieven elkander te groeten en tot hoogere deugd aan te sporen; zijn eigen leerling Aper, dien hij door brieven tot verzaking der wereld en harer goederen had overgehaald, en op gelijke wijze tot volharding op den ingeslagen weg gedurig aanmaande, zou hij door onoverwinnelijke hinderpalen van zich gescheiden zien. De nederigheid (want hij achtte zich den omgang met zulke heilige mannen onwaardig) en de liefde tot God, om wien hij gaarne alles opofferde, deze deugden alleen gaven hem de noodige kracht, om dit verlies met geduld te dragen.

Pijnlijker nog dan de scheiding van zijne vrienden en dan het missen hunner brieven moest hem de treurige mare treffen, dat Italië, zijn tweede vaderland, op nieuw een prooi van de woeste horden der Gothen geworden was. Radagaïs, een heiden, die vroeger reeds op het punt stond, met Alarik in Italië te vallen, maar nu ge-

zworen had, het bloed der Italianen zijnen goden als offerdrank te vergieten, trok de Alpen over, en drong, alles verwoestende, en ver voor zich heen schrik en angst verspreidende, door tot aan Florence. Hier werd hij in zijn vaart gestuit door den dapperen tegenweer der inwoners, aan wie de H. Ambrosius, die ook vóór zijn dood eene bijzondere genegenheid aan Florence betoond had, des nachts verschenen was, om hen aan te manen, zich te weer te stellen, hen verzekerende, dat zij overwinnaars zijn zouden. Stilico won door de dapperheid van de inwoners dier stad genoegzamen tijd; de laatste krachten van het rijk te verzamelen, en trok den barbaar onverschrokken te gemoet. Eene verdeeldheid onder de verschillende volkstammen, waaruit Radagaïs' leger zamengesteld was, vergemakkelijkte hem de overwinning. Hij wierp de Gothen tot aan de Alpen terug, sloot hen van alle kanten in, en behaalde eene overwinning, die het geheele leger van Radagaïs, ofschoon het uit tweemaal honderd duizend menschen bestond — volgens sommigen zou hij het dubbele getal in Italië geworpen hebben — vernietigde. Groot was de vreugde des H. Paulinus over deze zege der Romeinen op de barbaren; „duister was de nacht in die dagen," zong hij in zijn feestlied ter eere des H. Felix, „toen de vijand in ons „land viel, en de woede des oorlogs in Latiums steden „verwoestingen aanrigtte; maar nu verlicht een blijde „vrede het feest mijns heiligen."

En inderdaad, hij kon het feest van zijn beschermheilige (in 406) niet slechts blijde vieren, maar ook luisterrijker dan ooit te voren. Niet alleen behoefde hij voor geen barbaren te vreezen; ook eene schaar van heiligen zou op dezen dag zijne feestgezanten begeleiden. De oude

Melania, die wij reeds bij Paulinus hebben aangetroffen, hare kleindochter van gelijken naam, die met haren echtgenoot Pinianus naar den raad des Zaligmakers: „zoo „gij volmaakt wilt wezen, verkoop uwe goederen, geef „ze den arme en volg mij" geluisterd had, Apronianus met zijne Avita, beiden aanzienlijke Romeinen, maar nu arm om Christus' wille, alle dezen, vroeger in aanzien, adel en rijkdom, nu in liefde voor Christus en Zijne armen, in nederigheid des harten elkander gelijk, bezochten Paulinus en Therasia. Het was eene schaar van heiligen, met gelijken zin bezield, die zich om het graf des H. Felix verzamelde; een nieuwe lusthof, met de schoonste bloemen opgesierd, een boomgaard van geurige olijfboomen omringde het graf des H. Felix. Lofliederen werden gezongen ter eere des heiligen, en, als Eudoxia, de jongste van allen, den zang aanhief, en Melania dien leidde, dan steeg Christus' lof hemelwaarts op als de liefelijke toonen eener zuiver gestemde citer. Niet slechts in deze woorden ontboezemde zich Paulinus' Christelijk-dichterlijke ziel: hij zag een aantal van aanzienlijke Romeinen vergaderd, die schatten, eer en aanzien, stand en waardigheid als slijk hadden weggeworpen, om arm, en ontbloot van wereldsche goederen den armoedigen Christus te volgen, en hij bezong den lof der Christelijke armoede: „Ver- „gelijkt het dak, dat mij nu beschut, met de hooge „gewelven, die mij vroeger dekten, en beslist: welk huis „was zoo schoon en welke akker zoo vruchtbaar? Wat „had ik vroeger, dat ik ook nu niet in dit armoedig huis „bezit door Christus, uit wiens rijke bron de H. Felix „mij alles schenkt? Om nog slechts een enkel maal van „mijn vorigen rijkdom te gewagen: al het groote wat „ik bezat, was niets dan stof en ijdele schijn; goud,

„edelgesteente, prachtig vaatwerk, wat was dit alles? een „armzalig goed voor den goede, een duur vergift voor „den hebzuchtige. En nu, arm aan goederen of liever „aan een verachtelijken last, geniet ik de vreugde der „behoefte, en de ketens des vijands vinden geen plaats, „om den naakte vast te houden. O, prijzenswaardige „armoede van Christus, mij dierbaarder dan de geheele „wereld; met welke hemelsche schatten verrijkt gij hem, „dien gij van het aardsche berooft, en tevens van het slijk „der aarde reinigt! Gij haalt het aardsche in ons omver, „en bouwt het hemelsche op. Gij keert den maatstaf om: „de winst van het opgespaarde geld is voor ons een „verlies, het verlies van het niet opgespaarde een gewin. „Aan zulke schatten wilt gij, H. Felix, mij arm zien, „om mij te voeren tot het bezit des levens. Gelijk de „wolf van het schaap, de duisternis van het licht ver- „schilt, zoo ook de weg des rijken van Christus' „weg. De breede weg voert naar de diepte der hel, „de enge weg van Christus voert steil in de hoogte. Hij „derhalve, die door de enge poort binnen gaan en den „hoogen berg Gods bestijgen wil, moet ligt, moet vrij „van alle banden, moet arm zijn."

Geen Ausonius, geen heidensch dichter zou zulk een gedicht, waarin niets klassieks is, maar dat een nieuwen, den heidenen onbekenden geest ademt, kunnen scheppen. Daarin klinken ons toonen tegen, die niet ontleend zijn aan de wulpsche inspiratie van muzen of zanggodinnen, maar aan de zuivere bron van echte, ware poëzie, aan de zekerheid des geloofs, aan de blijde hoop op het zalig bezit van Christus, aan de reine liefde tot Hem, die de eeuwige liefde zelve is.

Hoe gaarne zou Paulinus het heilig gezelschap in

zijne armoedige woning langer geherbergd hebben; maar dezelfde vrees, die hen uit Rome verdreven had, joeg hen voort naar het verre Oosten, om daar voor elken inval der barbaren veilig te zijn. Dat hunne vrees niet ongegrond was, zal het volgende duidelijk bewijzen. Voordat wij echter den laatsten inval van Alarik bespreken, moeten wij nog een oogenblik bij den H. Paulinus vertoeven.

(*Wordt vervolgd.*)

VERSCHEIDENHEDEN.

ENCYCLIEK VAN Z. H. PIUS IX

AAN DE AARTSBISSCHOPPEN, BISSCHOPPEN EN KERKBESTUURDERS IN POLEN EN RUSLAND.

Dit hoogst merkwaardige stuk is reeds door verscheidene in- en uitlandsche bladen, geheel of gedeeltelijk, hoewel minder in het oorspronkelijke, meestal in vertaling, medegedeeld. Bij vergelijking bleek ons echter, dat de Latijnsche tekst meermalen bij de overname deerlijk geleden had, en menige overzetting, mèt en zonder bedoeling, vrij ongetrouw was geworden [1]). In het bezit eener zeer authentieke kopie gekomen, achtten wij het dienstig, naar deze den echten Latijnschen tekst ook in dit tijdschrift te doen afdrukken, en er eene, ons bedunkens, meer met den waren zin overeenkomstige vertaling bij te voegen.

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis et Episcopis, aliisque locorum Ordinariis in Poloniae Regno, et Russici Imperii regionibus morantibus, gratiam et communionem cum Apostolica Sede habentibus.

Venerabiles Fratres, Salvtem et Apostolicam Benedictionem. Ubi Urbaniano in Collegio christianae fidei propagandae huius almae Nostrae urbis, die 24 proximi mensis Aprilis, invicto Christi martyri S. Fideli a Sigmaringa sacro, vehementer lamentati sumus, Venerabiles Fratres, miseram, et nunquam satis deplorandam Poloniae Regni conditionem, et male consultum motum, ibi contra Potentissimum Principem excitatum, significavimus etiam, Nos in publicis ephemeridibus legisse severissima sane consilia a Russico

[1]) Zoo gaf *the Times* eene vertaling, die, volgens de opmerking van *the Weekly Register*, een eerstbeginnend leerling eener Latijnsche School op welverdiende straf zou te staan komen; geen wonder, dat aan *the Times* de *stijl* niet behaagt van *die* Pauselijke Encycliek, welke dat blad aan het publiek in een zoogenaamde vertaling te lezen geeft.

Gubernio suscepta non solum ad eumdem motum comprimendum, verum etiam ad catholicam religionem eodem in Regno sensim extirpandam. Atque eodem tempore manifestavimus, oportere, huiusmodi tristissimos nuncios indubitato modo, ac maiore auctoritate comprobari, quandoquidem publicis ephemeridibus plena fides adhiberi semper nequit. Nunc vero ex pluribus variisque fide dignis testimoniis ad Nos perlatis cum incredibili animi Nostri dolore agnovimus, Venerabiles Fratres, verissimas esse acerbitates, quibus a Russico Gubernio catholica Ecclesia, eiusque ministri, et cultores magis in dies divexantur ac lacerantur. Etenim certo scivimus, idem Gubernium iamdiu catholicae Ecclesiae summopere infensum, omnesque ad funestissimum schisma pertrahere exoptans, excitatae perturbationis praetextu sanctissimam nostram religionem, omnesque catholicos quibusque modis acriter insectari. Hinc, Conventione cum Nobis, et hac S. Sede inita nunquam plenae executioni mandata, ac publicis pactis de catholica religione in Poloniae Regno tuenda plane despectis, plurimisque editis legibus et decretis rei catholicae maxime adversis, Gubernium idem nunquam intermisit catholica scipta interdicere, et libros, ephemeridesque catholicae doctrinae omnino repugnantes, et in Christi hic in terris Vicarium, et Apostolicam hanc Sedem summopere iniuriosas, atque ad Polonum praesertim populum depravandum accomodatas disseminare, et communicationem cum Nobis, et hac Apostolica Sede praepedire, et iuramentum divinis legibus contrarium praescribere, et populum contra catholicos sacerdotes excitare, et prohibere, ne praedicari ac doceri queat discrimen, quod inter catholicam veritatem et schisma intercedit, et gravissimis constitutis poenis impedire, quominus aliquis ex infelici schismate emergere, et ad catholicae Ecclesiae sinum redire possit. Hinc Religiosi viri ex suis Coenobiis deturbati, eorumque monasteria militaribus stationibus destinata, et catholici Episcopi a sua Dioecesi abrepti, et exilio multati, et innumeri fere catholici graeci ritus subdolis quibusque machinationibus iamdiu in schisma violenter tracti, et impediti ad redeundum in catholicae Ecclesiae gremium, veluti exoptarent, ac innumerables etiam latini ritus catholici per mixta praesertim matrimonia catholicae Ecclesiae erepti, et pueri catholicis parentibus orbati, sub tutelae praetexto, in longinquas regiones amandati, a catholico

cultu avulsi, et in schismatis discrimen adducti. Hinc innumeri cuiusque generis, aetatis, sexus et conditionis catholici summopere afflicti, et in remotissimas terras transducti, et catholicorum templa direpta, polluta, ac in cultum acatholicum, vel in militares stationes conversa, et catholici sacerdotes miserandum in modum vexati, suisque bonis spoliati, ad tristem paupertatem redacti, ac vel in exilium pulsi, vel in carcerem detrusi vel etiam necati, propterea quod in acie vulneratis, morientibusque sacri ministerii opem, auxiliumque ferre haud omiserunt. Accedit etiam, ut cum Presbyteri, tum laici in exilium missi, omni sanctissimae nostrae religionis solatio, praesidioque carere debeant, utque Lithuaniae catholicis optio data fuerit vel exsules abeundi in disiunctissimas regiones, vel deficiendi a catholica religione. Haec et alia sane lugenda a Russico Gubernio contra catholicam Ecclesiam indesinenter patrantur. Equidem Nos, immenso moerore confecti, lacrimas continere nos possumus, cum videamus, Vos, Venerabiles Fratres, ac dilectos filios fideles catholicos omnibus illis gravissimis insectationibus obnoxios, quibus commemoratum Gubernium catholicam fidem et religionem tum in Poloniae Regno, tum in aliis praesertim illius Imperii regionibus ad ultimum discrimen adducere conatur.

At etiam in hoc acerrimo bello a Russico Gubernico catholicae Ecclesiae, eiusque sacris iuribus, ministris, rebusque illato, alium novum prorsus in Ecclesiae fastis, et ante hunc diem inauditum ausum lamentari, et exprobrare cogimur, Venerabiles Fratres. Siquidem Gubernium idem non solum Venerabilem Fratrem Sigismundum, egregium omnique laude dignum Varsaviensem Archiepiscopum a, suo grege divulsum in longinquas regiones amandavit, verum etiam non dubitavit decernere, eumdem Venerabilem Fratrem episcopali in Varsaviensem Dioecesim auctoritate et iurisdictione esse privatum, et neminem e sua Dioecesi cum ipso posse communicare, et in eius locum sufficere, veluti Dioecesis administratorem Dilectum Filium Paulum Rzewuski, eius Vicarium Generalem, et Episcopum Prusensem in partibus Infidelium jam a Nobis electum ac Suffraganeum eiusdem Varsaviensis Antistitis designatum. Verba quidem desunt, Venerabiles Fratres, ad huiusmodi factum reprobandum ac detestandum. Ecquis enim non vehementissime mirabitur, cum sciat eo devenisse Russicum Gubernium, ut per-

peram autumet et audeat, Episcopos, quos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, sacra eorum auctoritate ipsis a Deo tradita, et nullo prorsus modo laicae potestati unquam obnoxia privare, eosque a propriae Dioecesis regimine et procuratione amovere? Dum autem haec reprobamus et damnamus, eodem tempore clare aperteque declaramus, neminem memoratae ordinationi posse obedire, omnesque Varsaviensis Dioeceseos fideles debere eidem Venerabili Fratri Sigismundo sedulo obtemperare, qui verus, legitimusque est Varsaviensis Antistes.

Nihil vero dubitamus, quin idem Dilectus Filius Paulus Rzewuski, sui officii probe memor, huiusmodi Russici Gubernii mandato minime obsequens, pergat Vicarii Generalis munere fungi, sibi commisso a Venerabili Fratre Sigismundo, Archiepiseopo Varsaviensi, suo legitimo Antistite, eique in omnibus diligentissime obedire.

Iam vero, Venerabiles Fratres, dum caelum ac terram testes invocando, de omnibus, quae in Poloniae Regno, aliisque Russici Imperii regionibus contra catholicam Ecclesiam, eiusque sacrorum Antistites, ministros, iura, patrimonium, ac dilectos ipsius Ecclesiae filios gesta sunt et geruntur, vehementer expostulamus, et etiam atque etiam querimur persecutionem, quam Russicum Gubernium contra Ecclesiam gerere non desinit, absit, ut ullo modo probare velimus male consultos motus, in Polonia misere excitatos. Omnes enim norunt quanto studio catholica Ecclesia semper inculcaverit, ac docuerit, omnem animam subditam esse potestatibus sublimioribus, omnesque civili auctoritati subiectos esse, debitamque obedientiam praestare omnino debere in iis omnibus, quae Dei, eiusque Ecclesiae legibus non adversantur. Equidem summopere dolendum, huiuscemodi motus Russico Gubernio ansam dedisse ad catholicam quotidie magis devexandam, et opprimendam Ecclesiam.

Dum autem eiusmodi christianae, civilique reipublicae funestissimos motus reprobamus ac damnamus, haud possumus, quin omnibus summis populorum Principibus vehementer inculcemus, ut quantum in ipsis est, omnia conentur, ne in eos gravissima illa cadant divina sapientiae ad reges verba. „Quoniam data est a „Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit „opera vestra, et cogitationes scrutabitur; quoniam cum essetis „ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem

„iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende et „cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his qui praesunt, „fiet; exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter „tormenta patientur“ [1]). Atque etiam omnes summos Principes maiore, qua possumus, animi Nostri contentione hortamur et rogamus, ut aliquando intelligere, animadvertere, ac noscere velint, quod populi, cum a sanctissima nostra religione, eiusque salutari doctrina, atque a debita erga Deum, eiusque Ecclesiam, et leges obedientia, et a libera cum hac S. Sede communicatione amoti fuerint, tum perniciosissimis quibusque erroribus, vitiisque depravantur, et iccirco evenit, ut iidem populi, timore et pietate erga Deum sublata, suavique religionis iugo exuto, et plane abiecta obedientia, quae Deo, eiusque Ecclesiae et legibus omnino debetur, in effrenatam vivendi, agendique licentiam misere prolabantur, et ambulantes secundum sua desideria in impietatibus, dominationem spernant, maiestatem blasphement, et contra Principes insurgant, eisque obedire recusent.

In summa vero animi Nostri moestitia ob tantam malorum congeriem, quae Vos, Venerabiles Fratres, et fideles curae vestrae commissos premit, non parum certe Nos reficit et consolatur egregia vestra in Ecclesia tuenda, tantisque in laboribus, aerumnisque propter catholicam fidem perferendis virtus et constantia. Et quoniam optime nostis, beatos esse, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, ac pulcherrimum et gloriosissimum esse, pro nomine Iesu contumeliam pati, eumque salvum fieri, qui perseveravit usque in finem, iccirco nihil dubitamus, quin Vos, Venerabiles Fratres, confortati in Domino, et in potentia virtutis eius pergatis animo invicto pro Dei, eiusque sanctae Ecclesiae defensione, animarumque salute fortiter dimicare, memoria repetentes „quod non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram „gloriam, quae revelabitur in nobis“ [2]). Atque iccirco has Vobis scribimus Litteras, quibus Episcopalem vestram in tantis tolerandis angustiis fortitudinem, et in grege vestrae curae concredito vigilantiam magis magisque in Domino excitamus, ut nullis curis,

[1]) Sap. VI, 4. 5. 6. 7.
[2]) Rom. VIII, 18.

nullis consiliis, nullisque laboribus parcere unquam velitis, quo fideles Vobis commissi, abstinentes se ab omni specie mali, nullisque deterriti periculis, in catholicae fidei et religionis professione quotidie magis stabiles et immoti permaneant, et nunquam ab eiusdem fidei, religionisque hostibus se decipi, et in errorem induci patiantur. Ac ipsos fideles Vobis concreditos, Nobisque carrissimos, omni paterni animi Nostri affectu et studio monemus, exhortamur et obtestamur, ut catholicam fidem, religionem ac doctrinam, quam singulari Dei beneficio acceperunt, constantissime profitentes, et cetera omnia posteriora existimantes, per semitas mandatorum Dei sedulo ambulent, iisque omnibus instent operibus, quae caritatem vel in Deum, vel in proximum praeseferunt, quaeque catholicae Ecclesiae filios omnino decent.

Persuasissimum autem Vobis sit, Nos in humilitate cordis Nostri ferventissimas diu noctuque sine intermissione clementissimo misericordiarum Patri, et Deo totius consolationis offerre preces, ut Vos induat virtute ex alto, ac divina sua dextera protegat, custodiat, defendat, et exurgens iudicet causam suam, et Ecclesiam suam sanctam a tantis, quibus istic divexatur, calamitatibus eripiat, et inimicorum suorum superbiam elidat, eorumque contumaciam omnipotenti sua virtute prosternat, et uberrima quaeque suae Bonitatis dona super Vos et fideles Vobis traditos propitius semper effundat. Atque horum auspicem, et certissimum peculiaris, qua Vos in Domino complectimur, benevolentiae pignus, Apostolicam Benedictionem, ex intimo corde depromptam, Vobis ipsis, Venerabiles Fratres, cunctisque Clericis Laicisque fidelibus, vestrae vigilantiae concreditis, peramanter impertimus.

Datum ex Arce Gandulphi, die 30 Iulii, Anno 1864, Pontificatus Nostri Anno Decimonono.

PIUS PP. IX.

d. i.

Aan Onze Eerwaardige Broeders, de aartsbisschoppen, bisschoppen en andere ordinarissen, die in het koningrijk Polen en de provinciën van het Russische keizerrijk in vrede en gemeenschap zijn met den Apostolischen Stoel.

Eerwaardige Broeders, Heil en Apostolischen Zegen! Toen Wij den 24 April ll., den feestdag des onverwinnelijken martelaars van

Christus, des H. Fidelis van Sigmaringen, in het collegie van de voortplanting des Christengeloofs, in deze heilige stad, met luide droefheid klaagden over den rampzaligen, nimmer genoegzaam te betreuren toestand van het koningrijk Polen, en het onheraden verzet, hetwelk er tegen een zeer magtigen vorst is gaande gemaakt, gaven Wij ook te kennen, in de openbare bladen gelezen te hebben, dat de Russische regering buitengewoon strenge maatregelen genomen had, niet slechts om die beweging te beteugelen, maar ook om allengs in genoemd koningrijk de Katholieke godsdienst uit te roeijen. Te gelijk voegden Wij er bij, dat die droevige tijdingen eerst nog met ontwijfelbare zekerheid en van geloofwaardiger zijde moesten bevestigd worden, dewijl men op de openbare bladen zich niet altoos volkomen kan verlaten. Maar nu is Ons uit onderscheidene geloofwaardige berigten, tot Onze diepe zielesmart, de waarheid gebleken der bittere vervolging, waarmede de Katholieke Kerk, hare bedienaren en belijders dagelijks meer en meer van wege de Russische regering gekweld en geteisterd worden. Immers weten Wij met zekerheid, dat door die regering, reeds lang der Katholieke Kerk ten hoogste vijandig, en belust, om allen in een noodlottige scheuring mede te slepen, onder voorwendsel van den te weeg gebragten opstand, onze heilige godsdienst en alle Katholieken op allerlei wijzen ten hevigste wordt aangevochten. Zonder ooit de met Ons en den H. Stoel gesloten overeenkomst geheel ten uitvoer gelegd te hebben, met volkomen vertreding der openbare verdragen betreffende het beschermen der Katholieke godsdienst in het koningrijk Polen, heeft die regering zeer vele wetten en besluiten, geheel ten nadeele der Katholieke belangen, uitgevaardigd; het heeft niet opgehouden, de Katholieke geschriften te verbieden, daarentegen boeken en bladen, gansch en al strijdig met de Katholieke leer, ten uiterste smadelijk voor den Stedehouder van Christus op aarde en den Apostolischen Stoel, en vooral tot bederf berekend van het Poolsche volk te verspreiden, de gemeenschap met Ons en den Apostolischen Stoel te verhinderen, een met de goddelijke wetten strijdigen eed voor te schrijven, het volk tegen de Katholieke priesters op te zetten, de prediking en het onderrigt te verbieden over het onderscheid tusschen de Katholieke waarheid en de scheuring, en het

ontvlieden der ongelukkige scheuring, om tot de Katholieke Kerk terug te keeren, door de strengste strafbepalingen te beletten. De kloosterlingen zijn uit hunne woonsteden verjaagd, hunne kloosters tot soldaten-verblijven bestemd geworden, Katholieke bisschoppen aan hun diocees ontrukt en tot ballingschap verwezen, schier ontelbare Katholieken van den Grieksehen ritus, met allerlei listen en lagen, alsof zij het wenschten, reeds lang gewelddadig in de scheuring getrokken, en belet, om in den schoot der Katholieke Kerk weder te keeren, ook tallooze Katholieken van den Latijnschen ritus, vooral door gemengde huwelijken, aan de Katholieke Kerk ontroofd, Katholieke weezen, onder voorwendsel van bescherming, naar verafgelegen oorden verzonden, van de Katholieke godsdienstoefening afgerukt en in het gevaar der scheuring gestort. Eene menigte Katholieken, zonder onderscheid van afkomst, leeftijd kunne en stand, zijn er diep ongelukkig gemaakt en naar ver verwijderde landen weggevoerd, de kerkgebouwen der Katholieken geplunderd, ontheiligd en tot onkatholieke eeredienst ingerigt, of tot kasernen gemaakt, Katholieke priesters jammerlijk gekweld, van hun goederen beroofd, tot droevige armoede gebragt, en verbannen of in den kerker geworpen of zelfs ter dood gebragt, omdat zij niet verzuimden, op het slagveld gewonden en stervenden met hunne heilige bediening te helpen en bij te staan. Bovendien moeten priesters en leeken, in ballingschap gezonden, van allen troost en hulp onzer heilige godsdienst verstoken blijven, en is aan de Katholieken van Lithauen de keus gegeven om, òf naar verre ballingsoorden heen te trekken, òf de Katholieke godsdienst te verzaken. Deze en nog andere inderdaad betreurenswaardige aanslagen worden tegen de Katholieke Kerk onophoudelijk door de Russische regering ondernomen. Voor Ons, van droefenis overstelpt, kunnen Wij Onze tranen niet bedwingen, daar Wij U, EE. BB. en Onze dierbare Zonen, de Katholieke geloovigen, aan al die zware vervolgingen zien prijsgegeven, waardoor de gemelde regering aan Katholiek geloof en godsdienst, zoo in het koningrijk Polen als voornamelijk in de overige gewesten van het Russische keizerrijk den laatsten slag poogt toe te brengen.

Maar ook bij al de heftigheid van den aanval der Russische regering op de Katholieke Kerk, haar heilige regten, bedienaren

en wat haar toebehoort, EE. BB., zijn Wij genoodzaakt, een ander, in de kerkgeschiedenis geheel nieuw en tot heden toe ongehoord bestaan te betreuren en te veroordeelen. Want die regering heeft niet slechts Onzen Eerwaardigen Broeder Sigismund, den uitstekenden en allen lof verdienenden aartsbisschop van Warschau, aan zijne kudde ontrukt en naar afgelegen oorden verbannen, maar het heeft zich ook niet ontzien, Onzen Eerwaardigen Broeder van alle bisschoppelijk gezag en regtsmagt over het diocees van Warschau vervallen te verklaren, aan al diens onderhoorigen de gemeenschap met hem te verbieden, en in diens plaats zijnen Vikaris-generaal, Onzen beminden Zoon Paulus Rzewuski, bisschop van Prusa, i. p. i., door Ons reeds verkoren, en aangesteld als Suffragaan van den aartsbisschop van Warschau, tot bestuurder van het diocees te benoemen. De woorden ontbreken Ons, EE. BB., om zulk een bedrijf genoegzaam te schandmerken en te verfoeijen. Wie toch zal zich niet ten sterkste verwonderen, bij het vernemen, dat de Russische regering zich wederregtelijk veroorlooft en aanmatigt, de bisschoppen, welke de H. Geest tot bestiering van Gods Kerk heeft aangesteld, van het heilig gezag, door God hun geschonken en dat van de wereldlijke magt altoos volstrekt onafhankelijk is, te berooven, en hen van het bestuur en de verzorging hunner eigene bisdommen te ontzetten? Terwijl Wij zulks verafschuwen en veroordeelen, geven Wij tevens de opene en uitdrukkelijke verklaring, dat niemand het bovengenoemde bevel mag opvolgen, en dat alle geloovigen des aartsbisdoms van Warschau trouwe gehoorzaamheid verschuldigd blijven aan Onzen Eerwaardigen Broeder Sigismundus, den waren en wettigen herder der kerk van Warschau.

Overigens zijn Wij volkomen overtuigd, dat Onze beminde Zoon Paulus Rzewuski, zijn pligt wèl indachtig, zonder eenig gevolg te geven aan het bevel der Russische regering, voort zal gaan in de uitoefening van zijn ambt als Vikaris-generaal, waartoe hij door zijn wettigen herder, Onzen Eerwaardigen Broeder Sigismund, aartsbisschop van Warschau, is aangesteld, en aan dezen in alles ten stipste zal blijven gehoorzamen.

Maar, EE. BB. terwijl Wij, ten aanhoore van hemel en aarde, met luide beschuldiging optreden tegen alles wat in het koningrijk

Polen en andere gewesten van het Russische keizerrijk tegen de Katholieke Kerk, hare bisschoppen, bedienaren, regten, bezittingen en tegen haar welbeminde kinderen gepleegd wordt, terwijl Wij voortdurend Ons beklag uiten over de vervolging, waarmede de Russische regering niet ophoudt, de Kerk te bekampen, zij het echter verre van Ons, op eenigerlei wijze de onberadene volksbewegingen goed te keuren, die in Polen ongelukkig zijn gaande gemaakt. Aan ieder toch is het bekend, hoe ijverig de Katholieke Kerk altoos ingeprent en geleerd heeft, dat alle ziel onderworpen is aan hoogere magten, dat allen onderhoorig aan het wereldlijk gezag en wel zekerlijk daaraan gehoorzaamheid verschuldigd zijn in alles, wat niet strijd met de wetten van God en Zijne Kerk. Waarlijk, het is diep te betreuren, dat uit zulke onlusten de Russische regering aanleiding heeft genomen tot een dagelijks toenemende kwelling en verdrukking der Katholieke Kerk.

Nogthans, schoon Wij zulke voor Kerk en Staat zoo heillooze volksbewegingen afkeuren en veroordeelen, moeten Wij echter alle oppervorsten ernstig aansporen, zich toch naar hun best vermogen te hoeden tegen de vervulling dezer nadrukkelijke woorden, door de goddelijke wijsheid den koningen toegesproken: „Van den Heer „is u magt gegeven, en kracht van den Allerhoogste, die uwe „werken ondervragen en uwe gedachten doorzoeken zal, omdat „gij, terwijl gij dienaars van Zijn rijk waart, niet regtmatig ge„oordeeld, noch de wet der geregtigheid onderhouden, noch volgens „Gods wil gewandeld hebt; vreeselijk en schielijk zal Hij u „verschijnen, want een streng oordeel zal geschieden aan hen, „die besturen; want den geringe wordt barmhartigheid bewezen, „maar de magtigen zullen zware folteringen verduren" [1]). Wij vermanen en bidden dan ook alle oppervorsten, zoo dringend Wij kunnen, om toch eens deze waarheid te willen begrijpen, opmerken en inzien: de volken, wanneer zij van onze heilige godsdienst, van de aan God, Zijne Kerk en wetten verpligte gehoorzaamheid en van de vrije gemeenschap met den H. Stoel worden afgetrokken, vervallen juist dan in de verderfelijkste dwalingen en ondeugden, en van daar komt het, dat zij, als de vrees en

[1]) Boek der Wijsh. VI, 4—7.

liefde Gods verloren, het zachte juk der godsdienst afgeworpen, de aan God, Zijne Kerk en wetten volstrekt verschuldigde gehoorzaamheid gansch en al opgezegd is, tot bandeloozen willekeur van leven en handelen overslaan, en, naar hunne lusten in boosheid wandelend, het gezag verachten, de majesteit honen, tegen de vorsten opstaan, en hun onderdanigheid weigeren.

Maar, bij de groote droefheid Onzes harten wegens de zoo menigvuldige rampen, welke Gij, EE. BB. en de Uwer zorge aanvertrouwde geloovigen te verduren hebt, worden Wij niet weinig opgebeurd en vertroost door den buitengewonen moed en standvastigheid, waarmede Gij de Kerk verdedigt, en om het Katholiek geloof zooveel vermoeijenis en wederwaardigheden dóórstaat. En wijl het U zeer goed bekend is, dat diegenen gelukkig zijn, die vervolging lijden om de geregtigheid, dat het bijzonder schoon en roemvol is, voor den naam van Jesus versmading te ondergaan, en diegene zalig zal worden, die ten einde toe volhard heeft, daarom twijfelen Wij niet, EE. BB. of Gij zult, versterkt in den Heer, en in de kracht Zijns vermogens, voortgaan, met onwrikbaren moed voor de verdediging van God en Zijne heilige Kerk, voor het heil der zielen te strijden, gedenkende „dat het lijden dezes „tijds van geene waarde is bij de toekomstige heerlijkheid, welke in „ons zal geopenbaard worden [1]). „ En daarom schrijven Wij U dezen brief, waarbij Wij Uwe bisschoppelijke kloekmoedigheid in het verduren van zooveel rampspoed, en Uwe waakzaamheid voor de U toevertrouwde kudde nog sterker in den Heer willen aanwakkeren, opdat Gij toch immer noch zorg, noch overleg, noch moeite zult ontzien, om de U onderhoorige geloovigen zich van allen schijn des kwaads te doen onthouden, en hen in de belijdenis der Katholieke geloofsleer en godsdienst, met trotsering van alle gevaren, dagelijks standvastiger en onwrikbaarder te doen volharden, zonder door de vijanden van dat geloof en die godsdienst zich ooit te laten misleiden of in dwaling brengen. En de U toebetrouwde, Ons zoo dierbare geloovigen, — met al de liefde en drang van Ons vaderlijk gemoed waarschuwen, vermanen en smeeken Wij hen, het Katholieke geloof, de Katholieke godsdienst en leer, door hen uit

[1]) Rom. VIII, 18.

Gods bijzondere genade ontvangen, met de meeste standvastigheid te belijden, zorgvuldig, met geringer-schatting van al het overige, den weg van Gods geboden te bewandelen, en al datgene te betrachten, wat de liefde jegens God of den naaste kenmerkt, en waarlijk betaamt aan kinderen der Katholieke Kerk.

Houdt U ook volkomen overtuigd, dat Wij, in ootmoed Onzes harten, dag en nacht zonder ophouden aan den goedertieren' Vader der barmhartigheden en den God aller vertroosting Ons gebed opdragen, dat Hij U bekleede met kracht van boven, dat Zijn regterhand U behoede en beschерme, dat Hij opsta en Zijne eigene zaak rigte, dat Hij Zijne heilige Kerk bevrijde van de rampen, waarmede zij in de genoemde landen geteisterd wordt, dat Hij den trots Zijner vijanden verbreke, hunne halstarrigheid door Zijn Alvermogen ter neder werpe, en immer over U en de U aanbevolen geloovigen de overvloedigste gaven Zijner liefde goedgunstiglijk uitstorte.

Tot verzekering hiervan, en ten vasten onderpand van de bijzondere genegenheid, welke Wij U in den Heer toedragen, geven Wij van gansсher harte en met groote liefde den Apostolischen Zegen, aan U, EE. BB. alsmede aan alle geloovigen, geestelijken en leeken, die aan Uwe hoede zijn toevertrouwd.

Castel-Gandolfo, den 30 Julij 1864, het negentiende jaar Onzer Pauselijke regering.

Pius IX.

Dr. PICHLER OVER DE OOSTERSCHE KERKSCHEURING.

Onder den titel van *« Geschichte der Kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident, von den ersten Anfängen bis zur jüngsten Gegenwart, »* [1]) is te Munchen onlangs het eerste deel verschenen van een werk, waarin Dr. A. Pichler, *Privatdocent* aan de Universiteit aldaar, uitvoerig het ontstaan en de ontwikkeling behandelt

[1]) Te Munchen, bij M. Rieger. 1864. (XXII en 558).

van een der gewigtigste feiten der middeleenwsche en latere kerkgeschiedenis, de groote Oostersche scheuring. In dat eerste deel, bepaaldelijk aan de historie der *Bizantijnsche* kerk gewijd, toont de schrijver eene groote bekendheid met de veel omvattende litteratuur van zijn onderwerp; vooral de nieuwere geschriften, van Grieksche en Russische zijde uitgekomen, heeft hij vlijtig, al te vlijtig geraadpleegd; het boek is dan ook, mits het op iedere bladzij met vrij wat behoedzaamheid gelezen worde, niet zonder waarde voor dengenen, die zich eene meer grondige bestudering van het vraagstuk ten doel stelt. Maar ieder lezer zal ook ten duidelijkste ontwaren, dat Dr. Pichler niet louter als geschiedschrijver optreedt. Het is hem, zouden we bijna zeggen, voornamelijk te doen om een strijd te voeren tegen het gevoelen van de persoonlijke onfeilbaarheid der Pausen in het beslissen van geloofsverschillen, een strijd in 't algemeen tegen het in zijne oogen al te zeer ingrijpend opperbestuur en oppertoezigt, hetwelk in het zoogenaamde Papaalstelsel aan den Paus, ten opzigte der andere bisschoppen, als eigendommelijk regt wordt toegekend. Dat de schrijver hierbij soms niet te werk ging met die bescheidenheid en kalmte, welke velen met ons betamelijker zouden achten, zullen we hem niet ten ergste duiden; maar de hooge toon van verzekerdheid en vrijmoedigheid, wvarmeê hij over de uitstekendste Pausen en achtbaarste geleerden zijn oordeel of liever zijn vonnis uitspreekt, geeft ons toch wel het regt van te eischen, dat, vooral nu het even teedere als gewigtige vraagstukken betreft, zijne bewijsgronden en betoog tegen een duchtige proef zullen bestand wezen. Het is treurig, hier aanstonds te moeten bijvoegen, dat Dr. Pichler in dit opzigt veel, zeer veel te wenschen overlaat, ja dat zijne weinig bewimpelde partijdigheid hem, naar het schijnt, soms te gelijker tijd het oog des ligchaams en des geestes heeft verbijsterd.

Om de overdrijving, waaraan hij de Pausen in de handhaving van hun gezag wil pligtig vinden, zoo scherp mogelijk te doen uitkomen, beweert hij (bl. 177—178), dat Paus Leo IX aan keizer Constantinus Monomachus en den patriarch Caerularius wilde opdringen, dat de H. Stoel de *wereldlijke* en geestelijke magt beide *van Christus zelven* had ontvangen. Maar in 's Pausen brief, denzelfden, welken Pichler aanhaalt, leest men juist het

tegendeel. Leo drukt zich daar volgenderwijze uit; „ Petrus *coelesti* „ *regni* meruit gubernacula obtinere, Domino *Jesu Christo* sibi „ dicente: Tibi dabo claves regni coelorum.... Tantum apicem coelestis „ dignitatis in beato Petro et in ejus vicariis *Constantinus princeps* „ reveritus, cunctos usque in finem seculi successores eidem apostolo „ in Romana sede, pontifices, per B. Silvestrum *imperiali potestate* „ adornavit et dignitate, valde indignum fore arbitratus, terreno „ imperio subdi, quos divina majestas praefecit coelesti. „ [1]) Leo grondt hier duidelijk zijn *geestelijk* gezag op het woord van Christus, maar het *tijdelijke* (volgens de toen heerschende meening) op de godvruchtige beschikkingen van *Constantijn den Groote*, en verlangt *niet*, dat de keizer en de patriarch aan de *beide* magten des Pauses een *goddelijken* oorsprong zullen toekennen; maar hij wil hen slechts overtuigen, dat de beide magten regtmatig door den Paus worden bezeten, de eene krachtens goddelijke, de andere krachtens menschelijke verordening.

Telkens bewcert de schrijver, dat de Westerschen, ook de Pausen, het ophouden der scheuring verhinderd hebben, door zich tegen den *ritus* der Oosterschen aan te kanten. Daartoe behoort o. a. wat hij door Nicolaas III laat zeggen. Die Paus, verhaalt hij, gaf „aan de gezanten [door hem naar Constantinopel afgevaar- „digd], het bevel, van dáárop te werken, dat ook ten opzigte „van den *ritus*, de Grieken zich *geheel en al* naar de Latijnen „zouden voegen, dewijl het ééne geloof *geen verscheidenheid van* „*uitdrukking toelaat*" (bl. 347). En waarlijk, de *aangehaalde* Latijnsche woorden der Pauselijke instructie luiden: „ [quod] unitas „fidei non patitur diversitatem in professionibus suis, sive in „decantatione vel alia ipsius fidei publicatione, et maxime in „decantatione symboli.„ Maar, hetgeen in dit geval alles moet afdoen, is de vraag: beteekent hier *professio* hetzelfde als wat men onder *ritus* verstaat? Dr. Pichler schijnt daar zóó van overtuigd, dat hij, met een overigens vrij ongepast sarcasme uitroept: „ nil novum „sub sole!„ — Nogthans behoeft men een paar door hem *niet* aangehaalde volzinnen van de Pauselijke instructie maar even in te zien, om volkomen het tegendeel te bevinden van hetgeen hij voorgeeft.

---

[1]) Mansi, XIX. 643—645.

Keizer Michaël had gevraagd, dat de Paus den Grieken zou toestaan, om, 1°. uit het *Credo* het vermaarde woord *filioque* weg te laten, zoo als zij gewoon waren; 2°. hun eigen liturgie en ritus te behouden. Nu wil de Paus, wat het *eerste* punt aangaat, dat er om de eenheid des geloofs ook eenheid bestaan in de *belijdenis* daarvan, dat is in die plegtige formulen, waarin het geloof der Kerk openbaar wordt uitgesproken, de Symbola; vooral wil hij die eenheid onderhouden zien, wanneer de geloofsbelijdenis in 't openbaar *gezongen* wordt; maar in al het *overige* wil hij de kerkgebruiken, den ritus der Grieken onveranderd laten blijven, voor zoo ver daar niets in bevonden zal worden, strijdig met de Katholieke leer en de heilige Canons. Men oordeele: „Super eo, quod „dictus imperator petiit, ut ecclesia Graecorum dicat sanctum „Symbolum, sicut dicebat hoc ante schisma, et ipsi Graeci mancant „in ritibus suis, respondendum est, quod unitas fidei non patitur „diversitatem in *professionibus* suis, sive in professione, sive in „decantatione, vel alia ipsius fidei publicatione, et maxime in „*decantatione* Symboli, quod quanto magis in ecclesia frequentatur, „tanto apparere debet amplius uniforme. Et ideo deliberavit eadem „Romana ecclesia et vult ipsum [Symbolum] cum adjectione illa, „*filioque*, tam a Latinis quam a Graecis uniformiter decantari: et „quia de additione illa specialiter actum est, et recognitio verae „fidei occultari non debet, sed revelari potius, et publice praedicari. „De *caeteris autem Graecorum ritibus* sic respondendum est: scilicet „quod eadem ecclesia Romana intendit, *Graecos*, quantum cum „Deo poterit, *favorabiliter prosequi*, et ipsos in illis eorum ritibus, „de quibus Sedi Apostolicae visum fuerit, quod per eos catholicae „fidei non laedatur integritas, nec sacrorum statutis canonum „derogetur [1]). „ Waarschijnlijk staat er *ipsos* in de beteekenis van *quidem;* maar al ware er ook een woord uitgevallen, de geheele volzin is verstaanbaar genoeg. Raynaldus had dan ook de mededeeling van het stuk, eene bladzijde vroeger, laten voorafgaan door: „de ritibus vero [Pontifex] jussit eos tantum qui Ecclesiae „puritatem inquinarent, deleri.„ En naast den bedoelden volzin

[1]) Raynaldus, Ann. Eccl. ad annum 1278, n°. 8. Leo Allatius, de consensu Eccl. Or. et Occid. L. II. Cap. XV.

plaatst hij aan den kant: „tolerati ritus quibus fidei puritas non „contaminatur." Zóó luiden derhalve de woorden des Pauses *onmiddelijk achter elkander*. Hoe komt het nu, dat Pichler de ééne helft verkeerd begrepen, de andere, gelijk wij voor zijne eer zullen hopen, niet eens gelezen heeft? Waarom neemt in alle geval zijne aanhaling niets over van het laatste gedeelte, hetwelk voor ieder, die het nog behoeven mogt, zulk een helder licht werpt over de beteekenis, waarin het voorafgaande *professio* is gebezigd? Is dat alleen aan ligtzinnigheid te wijten? Zij is dan toch verregaande, en, waar het zulke onderwerpen geldt, zelfs niet te dulden in een Fransehen rap- en knapschrijver, laat staan dat men ze vergeven zou aan een Duitsch-geleerde, die, niet zonder pronkenden ophef van eigen arbeid, telkens de heele theologanten-wereld van het Westen aanspoort, om, in het belang der hereeniging, zich toch eens met wat naauwlettender onderzoek, op het bestuderen der Oostersche kerkscheuring toe te leggen. Wij meenen voor die schroomelijke fout van Dr. Pichler nog een andere, welligt krachtiger oorzaak te vinden, die wij hier boven reeds min of meer aangeduid hebben: de buitengewoon sterke zucht, namelijk, om onderscheidene Pausen, in hunne handelwijs tegenover het Oosten, van onverstand, overdrijving, aanmatiging en willekeur te overtuigen, ten einde alzoo de Pausen voor een goed gedeelte wegens het ontstaan en het voortduren der noodlottige scheuring aansprakelijk te maken; daaruit begrijpen we zeer goed, dat Dr. Pichler zich wat al te schielijk verheugde, van nu ten minste één Paus te kunnen aanwijzen, die had durven verklaren: „de Grieken moeten hetzelfde gelooven als „de Kerk van Rome; zij zijn *dus* ook verpligt, zich uitsluitend „aan *hare* plegtigheden, *haren* ritus te houden." Vooroordeel waarschijnlijk heeft die begeerte zoo hevig aangeprikkeld, en op die manier is onze geleerde het aantal gaan vermeerderen van diegenen, welke zonder eigenlijke kwade trouw, veeleer uit een soort van ziekelijke scherpzigtigheid, alles wat zij willen, dáár te lezen vinden, waar geen ander er eene letter van bespeurt, die echter soms met blindheid schijnen geslagen, als het er op aankomt, iets te lezen, wat hun wel is waar zeer ondienstig is, maar ieder ander toch aanstonds in het oog valt. Van ruime toe-

passing in dit opzigt, ook wat hem zelven betreft, is Dr. Pichler's daar straks aangehaalde slotspreuk: *nil novum sub sole.*

In de volgende aflevering zullen we voortgaan met zijn boek te beoordeelen, en daarbij eenige nieuwe bewijzen leveren voor de noodzakelijkheid, om, wanneer men niet bedrogen wil worden, alle tekst-aanhaling, die bij partijdige schrijvers voorkomt, al schijnt zij nòg zoo getrouw te wezen, met het oorspronkelijke te vergelijken.

EENE OUDE VERTALING VAN HET TE DEUM.

In een manuscript van 1456 vonden wij de volgende vertaling van den bekenden Ambrosiaanschen hymnus:

Di god louen wie, die here belie wi.
Alle eertrye eert di ewighe vader.
Alle engelen hemele en alle potestaten.
Cherubin ende Seraphin ropen tot di sonder offate mit dese steme:
Heilich Heilich Heilich he god der heren.
Vol syn die hemelen en die aerde des heerliken gewoudes dynre glorie.
Dat gloriose choer der apostele,
Dat louelike getal der prophete.
Dat bleckende heer der martelare loue di.
Die heilige Kere ouer al die welt beliet di,
Vader der onghemetere geweldigher heerlicheit.
En dine ware eengheboren en eenighen Sone,
En den troester den heilighe gheest.
Du Xpe [1]) coninc der glorien.
Du biste des vaders ewige Soen.

---

[1]) Het bekende naamcijfer voor *Christe.*

Doestu om te verlossenē den menschc hem annemē woudste, ontsagestu niet der joncfrouwen lichaem.

Als du verwonnes den enghel des dodes [1]), soe opdedestu den ghelouighē dat rike der hemelen.

Du sittes tot gods rechterhant in die glorie des vaders,

Men ghelouet [u] toecomende rechter.

Daer om biddē wi di, help dinē diērē [dienaren] die du mit dinen durē bloede heefs verlost.

Laet si begauet werden mit dinen heiligē in die ewige glorie.

Heer, mace gesont dyn volc ēn benedie dine erfnisse.

Ēn berechtse ēn verhoge sie tot in ewicheit.

Alle dage benedīē wi di,

Ēn wi louē dinē name ewelic ēn ymmermeer.

Ghewaerdighe di here te behoeden ons desen dach sōder sonde.

Ontferme di onser, here, ontferme di onser.

Dine ontfermhertieheit geschie op ons alsoe wi in di gehopet hebben.

In di heer, heb ik ghehopet, laet my niet scandelic cōfuust staen in die ewicheit.

---

[1]) Heeft de overzetter in zijn Latijn *mortis angelo* in plaats van het gewone *aculeo* gevonden, of is *de engel* eene verbasterde lezing voor *den angel*, zoo als wij in een gelijktijdige vertaling aantroffen?

EENE VOORLEZING

OVER

HET RATIONALISME [1].

De wetenschap der toekomst, de eigenlijke profetie, staat boven de kracht van den menschelijken geest, en is gave Gods, welke Hij slechts aan weinige uitverkorenen schenkt. Maar toch zijn er van die magtige hoofden, die, gewoon aan eene hoogere orde van denken, met zulk een omvattenden en doordringenden blik de causaliteit der dingen, ook der vrij werkende wezens, aanschouwen, dat zij, schier met zekerheid, de werking en de gevolgen der oorzaken ook voor de toekomst berekenen. Zulke zeldzame denkers dragen daarom hun eigen naam, dien wij in onze schoone taal niet in al den zinsomvang kunnen wedergeven: zij heeten geniën. Zulk een geest was zeker de groote von Leibnitz, wiens geneigdheid, (laat mij het even opmerken) wiens geneigdheid, ik zeg

1) Gehouden voor de leden der „Katholieke Lees-vereeniging", te Rotterdam, in November 1863.

niet voor het Katholicisme, (want dit woord dringt men in onze dagen, dagen van zonderlinge spraakverwarring en taalverbastering — een eigenaardig gevolg van de verwarring der geesten — een anderen dan den gewonen zin op), maar wiens geneigdheid voor het Roomsch-Katholicisme voor ons blijkbaar is, al zouden wij de bewering van anderen niet durven onderschrijven, dat hij in het geheim tot de H. Moederkerk zou behoord hebben. „Eene geloofseenheid, meent Ludwig Clarus [Wilh. Volk], „was hem meer eene philosophische en politische dan prak„tische behoefte zijner heils-oeconomie"; zijne erkenning van zoo vele Katholieke waarheden meer het gevolg van subjectieve wetenschap, dan van geloovige onderwerping aan het hoogste geloofsgezag. [1])

Leibnitz (geboren 21 Junij 1646 te Leipzig, overleden 14 November 1716 te Hanover) nu, M. H., kondigde in zijne dagen den gang, de rigting aan, welke in de eerstvolgende tijden de menschelijke geest volgen zou. „Er vangt," zoo sprak hij, „eene philosophische eeuw „aan, waarin een rusteloos zoeken naar wetenschappelijke „waarheid, het geloof zal doen wankelen in een groot „gedeelte der menschheid." [2])

De geschiedenis der zoogenaamd wijsgeerige achttiende eeuw is daar, om de juistheid dier voorspelling te staven, en wij, de zonen der negentiende eeuw, aanschouwen daarvan de volkomen vervulling. Die voorspelling is, het is waar, in zacht getinte woorden daar neêrgelegd, maar die woorden openbaren ons het diepere bewustzijn van Leibnitz's ziel. Leibnitz, die, wij spreken hier met

---

[1]) Vgl. *de Katholiek*, Dl. XLIV, bl. 280.
[2]) *Crise de la foi*, par P. Gratry, p. 2.

schroom een gezag tegen, te veel beschuldigd wordt door den vermaarden Pater Ventura [1]), als zou hij de grondbeginselen van het rationalisme in Duitschland hebben verspreid; [2]) Leibnitz kende de natuur der onder zijn oogen opgroeijende hervorming, en voorzag hare ordelijke ontwikkeling, en toen meldde hij aan tijdgenoot en nakomelingschap, dat, niet een *ordelijk* streven naar wetenschappelijke waarheid, hetveel meer het geloof bevestigt dan wankelen doet, maar dat een absoluut zoeken naar wetenschappelijke waarheid, met voorbijzien, met uitsluiting van het geloof, velen storten zou in den afgrond des ongeloofs. Wilt ge duidelijker: Leibnitz voorzag, dat er een tijdperk zou aanbreken, waarin er eene volkomene scheiding zou worden uitgeroepen tusschen de rede, welke de eigenlijke wetenschappelijke waarheid beslist, en tusschen het geloof, hetwelk ons de bovennatuurlijke, geopenbaarde waarheid leert, en dat bij gevolg openbaring en geloof volkomen zou worden geloochend.

Dat tijdperk is gekomen, en de laatste resultaten van die geestenrigting bewegen zich onder onze oogen in het overal rondgrijpend rationalismus, dat, al gaat de waanzin niet zóó ver meer, dat men de rede in vleesch en been ten outer tilt, toch het beperkt en eindig vermogen van den intellectuelen mensch zóó vergoodt, dat het de almagt en volkomene onafhankelijkheid der rede, met consequente ontkenning des geloofs, luide verkondigt. Want zeer zeker zegt men te weinig, veel te weinig van het moderne rationalismus, als men, gelijk onlangs de ge-

---

1) *La raison phil.* I, p. 189.

2) „Semler kan men als den vader van het Duitsch rationalisme „beschouwen." *De Katholiek*, Dl. XXVIII, bl. 91.

leerde predikant Chantepie de la Saussaye zich houdt aan de bewering, dat de rationalisten, door rede en openbaring te scheiden, aan de eerste slechts den *voorrang* toekennen boven de laatste [1]). De gevolgelijke denkers onder hen komen, en ons dunkt met logische noodzakelijkheid, uit de absolute scheiding van rede en geloof tot loochening van het laatste. De wetenschappelijke beweging van onzen tijd bewijst dit ook ontegenzeggelijk. „Het rationalismus," zegt volkomen juist de met roem bekende Belgische Redemptorist Dechamps, „overdrijft de kracht „der natuur en der rede, verklaart haar voldoende, om „den mensch te voeren tot zijn doel, en ontkent de genade „en de openbaring." [2]) Het zal, dacht ons, een belangrijk en nuttig werk zijn, M. H., om met u een onderzoek te gaan instellen, in hoever de beweringen van het rationalismus gegrond zijn, en ziet, daar wenschte ik dezen avond mede aan te vangen. Dat vraagstuk toch is van ongemeen gewigt, èn in zich, wat ge reeds uit het meêgedeelde besluiten zult, maar vooral in de gevolgen. Want, laat ik dit aanstonds doen opmerken: de groote vraag over rede en geloof en hunne betrekking, beheerscht alle religieuse, sociële en politische beginselen. Hebt gij de verhouding van rede en geloof omschreven, gij hebt in beginsel de betrekking aangewezen tusschen het eindige en oneindige, tusschen natuur en openbaring, tusschen Staat en Kerk. Naarmate gij over rede en geloof denkt, zult ge, om slechts twee rigtingen aan te wijzen, het geloof, gelijk de moderne rationalist, opofferen aan de rede, het oneindige aan het eindige, de openbaring aan de

---

1) *Leerredenen. Vierde reeks*, nº. 5, p. 101.
2) *Le libre examen*, p. 221.

natuur, de Kerk aan den Staat, en de bovennatuurlijke orde in de geschiedenis loochenen; of gij zult zeker de onderscheiding, het verschil dier elementen handhaven, maar ook hunne onderlinge harmonie verdedigen, gelijk de Katholieke wijsgeer doet. Wij zullen evenwel in ons onderzoek het gebied der algemeene beginselen niet verlaten, en nog meer apologetiesch dan polemiesch te werk gaan. Bestuderen wij de natuur der rede, het karakter des geloofs, de harmonie tusschen die beiden, en hebben wij daarmede nog wel niet regstreeks een aanval tegen de dwaling ondernomen, wij hebben toch de wapens gewet, om een aanval zegevierend te kunnen afslaan. Vóór ik aanvang, om met u ditmaal meer bijzonder de menschelijke rede te beschouwen, heb ik behoefte te erkennen, dat ik slechts met zekeren schroom daartoe overga. De stof, die wij behandelen gaan, is vrij afgetrokken en dor; het is proza, geen poëzie, M. H.; noch de trilling des gemoeds, noch het dartelen der verbeelding, noch een stijl van kleur en bloemen zal u trekken; en daarom, zal ik u bevredigen? Ik durf het hopen, en vraag met vertrouwen uwe aandacht; bekoorlijk toch is het licht der waarheid, en verhoogde kennis biedt rein genieten.

Het is noodig, M. H., wat velen, die over rationalisme en rationalisten spreken, dikwerf verzuimen, dat we ons een helder begrip vormen, wat eigenlijk tusschen den Katholieken wijsgeer en den zoogenaamden rationalist wel het punt in quaestie is. Veroorlooft mij daarom, eenige waarheden voorop te zetten, die van beide kanten niet worden weêrsproken; want, let wel, wij veronderstellen, dat de rationalist, dien wij tegenover ons plaatsen, nog een persoonlijken, van de natuur en den mensch oneindig

verschillenden God erkent. Het ligt buiten ons bestek, te onderzoeken, in hoever de gevolgelijke rationalist een pantheïst worden moet.

Welnu dan, volgens het nederig maar nooit te versmaden boekje, hetwelk schooner bepaling van den mensch geeft, dan ooit door een philosoof is geleverd, volgens den Katechismus, is de mensch: een schepsel Gods, bestaande uit eene ziel, die geest, en uit een ligchaam, dat stof is. Beide elementen, die het individu: *mensch* vormen en in onderlinge harmonie den mensch tot kroon der schepping maken, hebben hunne eigendommelijke vermogens, en wel, waar het hier op aankomt, de ziel heeft twee vermogens, waartoe, hoe ook anderen spitsvondig splitsen mogen, al hare activiteit kan worden teruggebragt: *het verstand en den wil.* Dat verstand, M. H., hoewel één van natuur, heeft eene verschillende werking, en men kan van het verstand spreken, meer als denkvermogen, of meer als kenvermogen beschouwd.

De werking van het verstand als *denk*vermogen bestaat hierin, dat het verstand eerstens ideën of de bloote waarneming van iets heeft, tweedens over het waargenomene eene bevestiging of ontkenning kan uitspreken, d. i. een oordeel vormen, en derdens uit het waargenomene een besluit kan afleiden. Hoe men ook over den oorsprong der ideën denke, zeker is het, dat het verstand, als *denk*vermogen opgevat, meer op zich, meer *subjectief* gedacht wordt, werkend zonder reflexie op *objectiviteit* of werkelijkheid. De werking integendeel van het verstand als *ken*vermogen bestaat hierin, dat het verstand in staat is, om de *objectieve* waarheid te kennen. Het denkvermogen is dus het verstand als subjectieve of formele werkkracht; het kenvermogen is hetzelfde verstand als objectieve

of reële werkkracht opgevat. Het verstand nu als *ken*-vermogen noemt men *rede*, dat is dus: het verstand als faculteit van kennis.

Nu ontstaat de groote vraag: Hoever strekt zich dat kenvermogen des menschen uit? Welke is de kracht der menschelijke rede? Wat vermag die rede in het rijk der waarheid? Is het eene magt zonder grenzen, eene faculteit zonder wetten of pligten? Heeft zij *alleen* de zending om alles te kennen, en is hare onafhankelijkheid zonder maat? Hier scheiden de geesten, en een afstand, breeder dan de zee, zet zich tusschen beiden. Hooren wij, vóór de bewering van den rationalist, de beantwoording dier vragen door den Katholieken wijsgeer.

Een genie, wiens naam ik gelukkig ben hier te mogen noemen, als bewijs eener onveranderde dankbare liefde van den leerling voor den meester, de groote, en waarom zou ik niet zeggen, de voor de Katholieke wetenschap en voor de kerk van Nederland onsterfelijke Broere, zegt: Voorzeker, de menschelijke rede is een verheven en magtig vermogen van den mensch, maar „er zijn drie bronnen „van *zekere* waarheid [van zekerheid]: *het gezag*, *de rede* en „*de ondervinding*. Ieder mensch put daaruit; ieder leert door „die middelen, leert door gezag, rede en ondervinding. „Zóó is de onmiskenbare orde, zóó gebeurt het ieder dag, „zóó ieder uur; zóó leert het kind en de grijsaard, de „eenvoudige en de geleerde, en onveranderlijk heerschen „die wetten der natuur. Elk dezer criteria heeft zijn eigen-„aardigheid. Het gezag verzekert het naast: dat iets is; „de rede verzekert het naast: hoe iets is; de ondervinding „verzekert het naast: wat iets werkt. Zij zijn dus met „elkander geenszins in strijd, maar.... veronderstellen, hel-„pen en ondersteunen elkander. Het is voor den wijsgeer

„een onbeschrijfelijk genoegen, te zien, hoe waar gezag, „klare rede en beproefde ondervinding elkander altijd ge- „trouw zijn, en als de drie bevalligheden van het rijk der „waarheid elkander steeds omhelzen Dàn heeft de eene, „dàn de andere de eerste plaats, naar gelang de aard is „der waarheid, die beslist moet worden; maar elk behoudt „den haar toekomenden invloed, en de band der vereeniging „wordt nimmer verbroken.

„De hoogste wetenschap is slechts ontwikkeling der „eerste beginselen, en de volmaking slechts de voltooijing „en verheerlijking der eenvoudigste natuur. Hoe meer die „drie krachten of die drie middelen van waarheidskennis „zich ontwikkelen en volmaken, te meer doen zij hun „eigenaardig onderscheid gelden. Over waarheid die onze „rede te boven gaat, of historie die vóór ons gebeurd is, „kan slechts *gezag* beslissen; wanneer het op wetenschap „aankomt in den eigenlijksten zin, is die beslissing aan de „*rede* gelaten; en als het eindelijk te doen is om feit bij „uitnemendheid, d. i. om de stoffelijke natuur, dan wordt „de uitspraak gevraagd aan de *ondervinding*" [1]).

En vraagt ge naar het diepe beginsel en het verheven model van die krachten van waarheidskennis, dan worden we gewezen op Hem, die „de natuur niet vernietigt maar „hooger volmaakt, op Hem, die *God* is en *mensch*" [2]).

Zietdaar dus, hoe de Katholieke psycholoog, (en onder de Katholieken bestaat er in onze dagen, omtrent de aangewezene hoofdbeginselen, geen essentiëel verschil), zietdaar, hoe de Katholiek over het menschelijk verstand, als faculteit van kennis, over de rede denkt. Zeker, de

---

1) *De Katholiek.* Dl. XXVIII, blz. 69, 70.
2) Ald. blz. 70.

rede is een beginsel van waarheidskennis, zij is grond, motief of criterium van zekerheid. Zij heeft zelfs haar eigen gebied, waar zij oppermagtig heerscht: het gebied der wetenschap, en op elk ander gebied van waarheid is zij voorwaarde van kennis. Wat slechts, op Katholiek standpunt, ontkend wordt, is: het alvermogen en de volstrekte onafhankelijkheid der rede; wat door ons beweerd wordt, is: dat zelfs op haar eigenaardig gebied de menschelijke rede niet geïsoleerd staat, maar door gezag en ondervinding wordt gesteund. Wij ontkennen daardoor niet, dat de rede, onafhankelijk van elk gezag en alle waarneming der zinnen, eenige ideën heeft, welke zij door hunne innerlijke evidentie kent, hetzij onmiddelijk of middelijk, d. i. mèt of zonder redenering, welke zij kent door intuïtie of door demonstratie. Men kan, zegt de groote de Maistre, iets, wat men niet kent, volstrekt niet leeren dan uit kracht van hetgeen men weet; men moet eenig idee hebben, om een ander idee te krijgen; vandaar dat elk redelijk wezen, de notiën van het zijn, van het ware, goede, regtvaardige enz. heeft, met de magt, om daaruit bij deductie andere waarheden af te leiden, onafhankelijk van gezag en ervaring; maar wij weten dat de rede van den mensch, die, behalve een verstandelijk wezen, ook een organisch, stoffelijk ligchaam met zich voert, zinnen heeft, voor indrukken van de buitenwereld vatbaar, dat de rede van den mensch, die ook een sociëel wezen is, zich in en dóór societeit ontwikkelt, niet geraken zal tot de voor haar bereikbare hoogte van zekere waarheidskennis, zoo zij niet door gezag en ondervinding wordt gedragen. Gezag en ondervinding voeren het licht aan, bij welks uitstraling de rede de waarheid aanschouwt, en uit het gekende tot het nog ongekende besluit. Wat wij boven

alles vaststellen, is, dat er eene wereld van waarheden bestaat, waarin de rede wel niet werkeloos is, maar waar gezag en ondervinding den beslissenden voorrang hebben. Over alle waarheid van bovennatuurlijke orde, over geheel de geschiedenis wordt door gezag beslist; de stoffelijke natuur, het tegenwoordige feit wordt door empirie gekend, al is het waar, dat het gezag en de ondervinding de rede veronderstelt, het gezag eene redelijke onderwerping vraagt, de ondervinding eene beproefde ervaring zijn moet. Blijft de menschelijke rede binnen de aangewezene grenzen, laat dan vrij dat magtig en verheven vermogen van den mensch zijne werkkracht uitoefenen in het rijk der waarheid. Eer aan de rede, als zij door dieper zelfbewustzijn of door kracht van deductie nieuwe overwinningen behaalt! Zorge zij slechts, dat zij ook op háár gebied de stem van het gezag en de getuigenis der zinnen niet miskenne; zorge zij, dat zij vooral in de stoffelijke natuur, in de erkenning van het feit, de werking van het stoffelijk organisme des menschen niet voorbij zie, en bovenal, dat zij voor de historie het gezag der getuigenis niet verwerpe, en in de bovennatuurlijke orde, zonder de diepte van het oneindige te peilen, of de grenzen der eeuwigheid te berekenen, de vernedering des geloofs, de onderwerping aan het gezag der openbaring niet vreeze. Dan zal zij mèt en dóór de andere gronden van zekere waarheidskennis, de waarheid bezitten, voor zoover de eindige natuur des menschen daarvoor vatbaar is.

Tot hiertoe hebben wij in onze beschouwing geene strenge demonstratie of bewijsvoering gevolgd; maar, vragen ook, M. H., de verkondigde beginselen wel bewijs? Dragen zij in al hun eenvoud niet het stempel der waarheid? Dringt èn ons innerlijk bewustzijn, èn de herinnering aan eigene

ervaring op het gebied van de werking onzes geestes, niet onwederstaanbaar ter huldiging? Wie moet niet erkennen: ja, door gezag en rede en ondervinding ben ik gekomen tot de kennis der waarheid? Vindt onze rede die grondstellingen, om mij zoo uit te drukken, niet hoogst redelijk, en smaakt zij niet het volle genot eener diepe overtuiging? In elk geval, als wij straks meer polemiesch te werk gaan, zal uit de tegenstelling onzer beginselen met die onzer tegenstanders, de waarheid schitterend uitkomen.

Vóór wij echter daartoe overgaan, kunnen wij ons niet onthouden de vraag te stellen: wat te denken van hen, die toch verondersteld mogen worden, onze beginselen te kennen vóór zij oordeelen, en echter op hoogen toon verkondigen, dat de Katholieke wijsgeer, en, zeggen wij het, de Katholieke Kerk de rede verwerpt, en haar geloof de opoffering der rede vraagt? Een man, die zelf op zijn exclusief empiriesch standpunt „de rede niet voor een af„zonderlijk criterium of grond van waarheid houdt, haar „verwart met de valsche speculatie der zieke hoofden van „Duitschland," [1]) Dr. Pierson, durft niet alleen beweren, dat „het gezag der Kerk vijandig aan de rede en geest„doodend is," waarop wij later antwoorden, maar stelt met rustige pen als Katholicisme of zoogenaamd Ultramontanisme voor: „de mensch heeft geen rede." [2]) Bij het lezen van dergelijke onwaarheid, dachten we aan het antwoord van Frederik II, koning van Pruissen, op de vraag: Wat moet men doen om de Katholieke Kerk omver te werpen? Dat antwoord was: „Men moet er een

---

1) *De Katholiek.* Dl. XXVIII, bl. 92.
2) *De Katholiek.* Dl. XXIX, bl. 119.

„nachtuil van maken." Voorzeker, het is slim gedacht; maar is het eerlijk? Goede hemel, de Katholieke Kerk zou de menschelijke rede verwerpen! Kent men dan niets van hare leer en van de werkzaamheid harer groote geniën? Wie meer dan de Katholieke Kerk onderscheidt de natuur van het bovennatuurlijke, de rede van het geloof? zij, die altoos het bovennatuurlijke als eene bijkomende gave heeft beschouwd, en wier uitdrukkelijke leer is, zoo als uit de veroordeelingen van het Bajanisme en Jansenisme blijkt, dat eene *geheele*, ongeschondene natuur had kunnen bestaan zonder iets bovennatuurlijks; dat de menschelijke natuur, om een voltooid geheel te zijn, geene bovennatuurlijke gave behoefde; dat, bij gevolg, de menschelijke rede geheel ongeschonden had kunnen zijn, zonder bovennatuurlijke openbaring, gelijk de groote Möhler in zijne beroemde Symboliek aantoont [1]).

Op die gronden maakt de Katholieke leer een scherp onderscheid tusschen „eene *natuurlijke* Godskennis, die als „zoodanig geene bovennatuurlijke gave is, en tusschen „eene *bovennatuurlijke* Godskennis, die eene door de „menschelijke natuur *oorspronkelijk* niet gevorderde en „alzoo wèl bovennatuurlijke gave moet geheeten worden. „De kennis bijv. van een oneindig God, Schepper van „hemel en aarde, belooner van het goed en straffer van „het kwaad enz., behoort tot de orde der natuur of der „rede; eene rede immers, welke niet tot de kennis van „God zou kunnen komen, zou eene rede zijn zonder „ideën van eenheid en noodzakelijkheid, d. i. geene rede „maar een onding; ook is zonder rede geen geweten en „geene vrijheid denkbaar; zonder rede zou het menschelijk

---

1) *De Katholiek.* Dl. XXIX, blzz. 108 en 109.

„wezen niet bestaan, want dat wezen is bijzonder in de „rede gelegen" [1]). Ja zelfs ook de Kerk, de openbaring, het geloof is zonder rede niet mogelijk. „'s Menschen „redelijkheid is voorwaarde der openbaring, dewijl deze „niet bestaat in een licht, hetwelk het licht der rede ver- „duistert of verdringt, maar zich aan de rede huwt, naar „het opperste voorbeeld der vereeniging van de Godheid „en menschheid in Christus." [2])

Daarbij, is „elke geloofsdaad ook geen daad der rede?" vraagt Lacordaire [3]), en wordt niet „juist door de rede „de waarheid van de openbaring zelve bewezen?" vraagt Dechamps. [4]) Men raadplege maar eens de geschiedenis der Kerk, en men zal vinden, dat in den tijd van haren hoogsten bloei, in de lichtende middeneeuwen, schier iedere theologant van eenig aanzien, vooral een Thomas van Aquino een *Summa* voortbragt, waarin de geheele Katholieke leer, let wel, beredeneerd werd, Wat wetenschappelijk gebouw heeft men toen opgetrokken, dat in zijne stoutheid en maat en juistheid, ons het ontzettend vermogen der menschelijke rede verkondigt! „De geheele „rigting der scholastiek, d. w. z. die bij uitstek Katho- „lieke eeuwen, was niet, om door *aanvoering van gezag* „de waarheid te verzekeren, maar haar door redenering „te begrijpen en te bevestigen; want men twijfelde niet „en betrouwde op de menschelijke rede." [5]) Die rigting is niet weg. Getuige moge zijn de reeks van geleerden, die de orde der Jesuïeten voortbragt. Hun Katholicisme zal

---

1) *De Katholiek.* Ald. blzz. 101 en 102.
2) Ald. bl. 102.
3) *Conférence sur la foi.* p. 137.
4) *Le libre examen.* p. 12.
5) *De Katholiek.* Ald. bl. 69.

wel niet betwijfeld worden en toch, zeer verklaarbaar om de door hen ingenomene stelling tegenover het Protestantisme en Jansenisme, zij waren de mannen en zijn het nog, die het met de eindige natuur en de rede zoo hoog op hebben, dat zij door hunne vijanden als Pelagianen zijn uitgekreten. Neen voorwaar, de Katholieke Kerk ontkent de menschelijke rede niet. Men schrijft in onverklaarbare verblindheid aan de Kerk toe, wat de Kerk veroordeelde. De geschiedenis van de Trentsche kerkvergadering en van het Jansenisme, ligt voor de hand, de veroordeeling der stellingen van Jansenius, Quesnel en Bajus zijn daar, om aan te toonen, hoe juist de Katholieke Kerk de verdedigster der eindige natuur en der menschelijke rede is. Ja, M. H., de moordende wind waait uit andere hoeken! De leer, die de rede veroordeelt, is die van het oud-Protestantisme en is door het Jansenisme opgerakeld; zij komt af van den meester, die, vergeeft mij de aanhaling, „de rede voor de grootste „concubine van den duivel verklaarde en haar een beest „noemde, dat men den hals moest omdraaijen." Dat verwondere ons niet. Even sterk als het onderscheid tusschen de natuur en het bovennatuurlijke in de Katholieke Kerk wordt gehandhaafd, even groot was de verwarring, die de hervorming tusschen die elementen en tusschen rede en geloof aanbragt. Immers, naar de Protestantsche leer „ werd „het bovennatuurlijke beschouwd, niet als iets bijkomends, „maar als eene volmaking, welke 's menschen natuur uit „haren aard noodzakelijk vorderde; derhalve was de mensch „na zijn val niet gewond maar verminkt; er blijft dus „eene verminkte rede; de mensch was tot niets goeds in „staat, had geen vrijen wil, en elke Godskennis kon niet „anders dan eene hoogere, bovennatuurlijke gave zijn.

„Eigenlijk bestond er volgens die leer na den val geen „natuurlijke orde meer, want eene verminkte natuur is „geen natuur, is geen orde," [1]) en bij gevolg bestond er geene rede.

„Rede en openbaring, wijl deze laatste slechts voltooijing „der rede was, werden met elkander verward, de onder- „scheiding tusschen geloofsleer en wetenschap ging ver- „loren. Slechts twee uitersten bleven over: òf het geloof, „dat absoluut positief moest worden en geen rede toeliet, „òf eene rede, die alles besliste en het geloof verwierp; „met andere woorden, twee uitersten: een onredelijk „fanatisme of een ongeloovig rationalisme," [2]) welke wij nog immer op het gebied der dwaling elkander zien aangrijpen.

Ik kan hier den wensch niet onderdrukken, dat vele zoogenaamde wetenschappelijke mannen, die, gelijk Broere ergens opmerkt, hunne geleerdheid op de Frankforter jaarmarkt koopen, en wier originaliteit hierin bestaat, dat zij de Duitsche wetenschap wat oppervlakkiger maken, gelijk de Fransche kleermakers een kneep weten te geven aan het Engelsche mode-fatsoen, om het te naturaliseren, dat die mannen van wetenschap, zeg ik, het oog meer in eigen huishouden sloegen, eer zij de Katholieke Kerk gaan smaden, die ontwijfelbaar den standaard van de regten der rede hemelhoog verhefte en haar verdedigt tegen elken aanval. Zeker, ééne zaak doet de Kerk, maar daarom loochent zij de kracht der rede niet: zij strijdt tegen de vergoding der rede even sterk als zij tegen hare vernietiging strijdt; zij herinnert de wereld: dat, heeft de

---

[1]) *De Katholiek.* Dl. XXIX. bl. 104.
[2]) Ald. en bl. 105.

rede hare regten, zij ook hare pligten heeft, den pligt van studie, gelijk de beroemde redenaar van de Kathedraal van Parijs, Ravignan, in een zijner *Conférences* optelt, den pligt van studie, den pligt van ontzag, den pligt des gebeds; studie, om niet onredelijk te handelen en te oordeelen of veroordeelen zonder grond; ontzag voor geschiedenis, voor het feit en het gezag, om de grenzen der rede niet te overschrijden; gebed, om den hemel te vragen, de door den val gewonde rede veilig te leiden binnen en door het rijk der onsterfelijke waarheid.

Die vermaning schijne niemand overbodig toe, vooral niet in onze dagen. De hoogmoed des geestes is niet de kwaal van een enkel individu, de presumptie, de overmoed der jeugd geen op zich zelf staand feit. Daarom zegt de Kerk: „Zijt nederig en rein en redeneer dan." Daarom greep de beroemde Lacordaire de jongelingschap in geest en hart aan, en sprak tot hen: „Ziet toe, mijne „vrienden, of gij, die alles en allen bedreigt met den „ban der menschelijke rede, juist door die rede niet „veroordeeld wordt. Gij hebt eenige talen geleerd, eenige „notiën van physica en mathesis opgedaan, wat fragmenten „van oude en nieuwe geschiedenis gelezen, wat pleidooijen „tegen het geloof doorbladerd; en meent gij met die kleine „bagage, gedragen door uwe 20 of 25 jaren, u ontkennend „te mogen stellen tegenover de monumenten van het Christelijk geloof en de Christelijke wetenschap van negentien „eeuwen?" [1]). Voorzeker, werd die gemoedelijke taal begrepen, de afdoling der geesten zou niet die schrikbarende hoogte bereiken, zoo als wij thans in het moderne rationalisme aanschouwen. Wij mogen hier een oogenblik toeven,

1) *Conférence sur la raison.* p. 132.

M. H.; hernieuwing van oplettendheid wordt gevraagd, om met goed gevolg de afdwalingen van de eigenlijke rationalisten te begrijpen. Het apologetiesch gedeelte onzer voorlezing is geëindigd, het polemiesche deel vangt aan.

Wij gaan thans spreken tegen de eigenlijke rationalisten, tegen hen, die de magt der rede bovenmate verheffen. Zij dus, die de menschelijke rede verlagen, of haar als middel van zekere waarheidskennis verwerpen, staan buiten onzen strijd. Niet het vlakke materialisme, dat geen spirituële ziel en bij gevolg in die ziel geen intellectuëel vermogen erkent; niet het zoogenaamd empirisme, hetwelk alleen de ondervinding of ervaring als kenbron van zekere waarheid houdt, van welk systeem ten onzent de meer genoemde Dr. Pierson een vrij oppervlakkige, nevelachtige en Duitsch gekleurde verdediging leverde; niet de meening van Lamennais, dat niet de rede, maar alleen *le sens commun*, niet de meening van den later zich retracterenden Bautain, dat niet de rede, maar alléén het bovennatuurlijk geloof een middel is, om zekere waarheid te bereiken, maar alleen het systeem van diegenen is op dit oogenblik in quaestie, die met ons het bestaan der rede erkennen, haar als middel van zekere waarheidskennis beschouwen, maar tegenover ons het gezag en de ondervinding als kenbron van waarheid loochenen, en het alvermogen en de onafhankelijkheid der rede proclameren. Gij moet hen wel kennen, M. H. Zij roepen luid, luid genoeg, om door gansch de wereld verstaan te worden; op de scholen, de academiën, in voorlezingen, in boeken, brochuren en dagbladen weerklinkt het in de meest karakteristieke volzinnen „geheel dat Katholiek systeem

„is de duisternis der middeneeuwen, de beuzelarij der „scholastiek, is de slavernij des geestes, is verlaging van „den mensch, is een dood conservatisme, is de reactie „onzer eeuw, is de achteruitgang, is de nacht, de dood „van het genie." Wie voor groote woorden deinst, nadere niet, maar anders opene men zonder vrees de ooren, om te vernemen, wat de mannen van licht en leven en vooruitgang zeggen, na zooveel aanklagt. Hernemen wij echter onze eigene taal.

Het moderne rationalisme, M. H., erkent de rede, maar ook alleen de rede als beginsel van zekere waarheidskennis, en dan nog alleen in zoover de rede eene waarheid, onmiddelijk of middelijk, door intuïtie of demonstratie, d. i. zonder of mèt redenering kent, welke waarheid *in zich* evident, in zich zelve duidelijk en begrijpelijk voor de rede wezen moet. Duidelijker: voor den rationalist bestaat er geene waarheid, tenzij zijne rede door eigen kracht, en onafhankelijk van elk hulpmiddel, eene waarheid vinde en begrijpe, welke niet *van elders*, maar *in zich* volkomen helder en begrijpelijk wezen moet.

Spreekt hem dus niet, dat men ook door gezag en ondervinding zekere waarheid kennen kan; dat noemt hij slavernij van den geest, tirannie over de rede; hij proclameert de emancipatie der rede. Zij is en moet zijn onafhankelijk van elk gezag, het gezag der openbaring, welke hij tòch loochent, het gezag der geschiedenis, het gezag der zinnen. Merkt gij hem op, dat, wat hij zoo verwerpt, gezag en rede, openbaring of geloof en rede met elkander niet strijden, maar in onderlinge harmonie kunnen bestaan, dan verklaart hij, dat gij het onmogelijke stelt en tegenspraak predikt. Rede en geloof zijn, vol-

gens hem, onverzoenbaar; hun antagonisme is radikaal. De rede volgen is, naar zijn begrip, *zien* alles wat men vezekert, het geloof volgen is *blind aannemen* alles wat men niet ziet. De rede is intuïtie, het geloof geheim; de rede de volstrekte onafhankelijkheid, het geloof het despotiesch gezag; wij moeten kiezen, er is geen midden: philosoof zijn of Christen.

Spreekt ge van geheim, van wonder, in 't algemeen van eene bovennatuurlijke orde, de rationalist kent slechts waarheid, die in zich evident is, en daarom noemt hij het geheim de negatie der wetenschap, het wonder zinbedrog, eene bovennatuurlijke orde volkomen nutteloos voor den natuurlijken mensch. Zietdaar scherp maar eerlijk de alles beheerschende beginselen van het rationalisme zamengevat, en wilt ge, dat we alles met één woord zeggen, de absolute onafhankelijkheid, de souvereiniteit der rede, zietdaar het rationalisme!

M. H. het is niet mogelijk, dat wij dezen avond nog de dwaling volgen in al hare kronkelingen, en de beperktheid der rede, de harmonie tusschen haar en het geloof, het licht des geheims, de orde van het wonder, de mogelijkheid en het feit van de bovennatuurlijke orde gaan betoogen. Slechts één aanval kunnen en willen wij doen, maar die ook het hart raakt der dwaling, en wij doen dit des te liever, omdat wij daarbij het veilig geleide kunnen volgen van den verheven prediker van de Notre-Dame, Felix, wiens welsprekendheid stroomen uitgiet van licht voor den geest, het gemoed doorvlamt, de verbeelding met ontzetting slaat, geheel de ziel door heldere overtuiging beheerscht en het rationalisme beschaamt.

De volkomene onafhankelijkheid der rede, dàt is de wortel, het leven, het wezen van het rationalisme; en

toch durven wij stellen, dat die absolute onafhankelijkheid der rede én theoretiesch én praktiesch hoogst onredelijk is: in theorie is zij eene tegenspraak, in de praktijk de hoogste inconsequentie. Verklaren wij ons. Wij drukken slechts in het voorbijgaan onze bevreemding uit, dat juist zij, die alles veroordeelen, wat naar absolutisme zweemt in de menschelijke geschiedenis, niet vreezen, voor zich, voor hunne individuële rede het absolute te vorderen.

De absolute onafhankelijkheid der rede, M. H., zou dus hare hoogste verheffing zijn! Dáárin het scheppend beginsel der wetenschap zijn gelegen! Leven wij in de negentiende eeuw, en durft men in naam der rede dergelijke solemnele dwaasheid verkondigen? en zijn er geesten, naïef genoeg om ze te gelooven? O geloovigheid der eeuwen van ongeloof! Neen, M. H. de beruchte formuul „de onafhankelijkheid „der rede" is geen bron van kennis, geen beginsel van wetenschap; zij is in merg en been een beginsel van ontkenning, dat niet baart of leven voedt.

Wat doet men? begrijpt het wel: vóór elk onderzoek, vóór éénige discussie verklaart men de rede tot onafhankelijke souvereine. Maar hoe zal men daardoor eenige kennis vergaderen of eenige wetenschap vestigen? Men zegt ons: „uwe rede moet geen gezag boven zich erkennen; uwe rede „is het gezag; gij zelf zijt regel en orde." Wat wil dat zeggen? dat wil zeggen: denk over alles, over het natuurlijke en bovennatuurlijke, over het menschelijke en goddelijke, over het geschapene en ongeschapene, over den oorsprong en het doel, over het begin en het einde, over den mensch en over God, denk over alles, wat gij wilt en zóóals gij wilt, zijt vrijdenker, *libre penseur*, dan zijt ge eerst op den weg, om de hoogste kennis, de hoogste

wetenschap, om *de* waarheid te bereiken. De *wijsheid* behoeft niet bemind, alleen de *onafhankelijkheid*; en de denker van zestien jaar, die den titel van *onafhankelijk* op zijne lei schrijft, is nog vóór elk examen meester in de wetenschap. Louter ontkennend is die formule: zij ontkent het gezag, maar zij lost geen enkel probleem op; ontkennend is die formule: zij ontkent de afhankelijkheid der eindige natuur, maar zij trekt geen doctrineel gebouw op; ontkennend is die formule: zij ontkent de beperktheid der menschelijke rede, maar zij vestigt geene waarheid en kennis. Treffende gelijkenis van moeder en kind! van 't ontkennend protestantisme en 't ontkennend rationalisme, beiden geboren door de verdeeling der geesten, en levend een leven van ontbinding en dood!

Maar er is meer. De onafhankelijkheid der rede is een beginsel van alle dwalingen, en in tegenspraak met geheel de eindige orde.

In de menschheid bestaat er niet en kan er niet bestaan eene magt, die volkomen onafhankelijk is. Zulk eene onafhankelijkheid is tegen de natuur der dingen, zou zijn een goddelijke eigenschap in den mensch, is de vergoding der menschheid. Afhankelijkheid behoort tot het wezen der gansche schepping. Immers absolute onafhankelijkheid is de ontkenning van allen regel, maar regel behoort zóózeer tot het wezen van al het geschapene, dat gansch de schepping te kiezen heeft tusschen „afhankelijk zijn of vergaan", regel of vernietiging.

Dat is de onmiskenbare orde in geheel de eindige natuur, en die door niemand kan worden weêrsproken. Wie klaagt over de tirannie van de lucht? Wie noemt het leven des ligchaams eene slavernij, omdat het zonder lucht niet bestaat? Wie noemt de ruimte en de atmosfeer des-

potiek, omdat men niet op kan gaan tot de starren, en op straf des doods de grenspalen van het leven niet overschrijden mag? En toch het ligchaam volgt zijn regel of vindt den dood. Wat is onze Maasstroom schoon, en een bron van leven voor de stad, die wij liefhebben! Maar op welke voorwaarde? dat hij zijne oevers eerbiedigt! Slaat hij de dijken door, dan is de vloed geen weldaad, maar een geessel; zich bewegend in de hem gestelde perken, baart hij leven: daar buiten dringend, verspreidt hij den dood. Schouwt hooger op: wat is de starrenhemel anders dan een leven volgens regel, dan de harmonie in de afhankelijkheid? en welke astronoom zal de wet, den regel willen opheffen, die de werelden boven ons handhaaft in hare bepaalde kringen? Zeker, èn lucht èn stroom èn starrenhemel is stoffelijke natuur; de intellectuële mensch staat daar boven; maar de mensch deelt het geschapen-zijn en de eindigheid der geheele schepping, en zijne ziel is niet zóó ver boven de stof, dat zij oneindig is en oneindig volmaakte vermogens heeft; en omdat zij eindig is, heeft zij hare wetten, hare afhankelijkheid. Ook voor den geest is er een atmosfeer, die men niet verlaten kan zonder te sterven; ook de geest is een vloed, voortgekomen uit de diepte der Godheid, en die in de wereld der intelligentie de levende wateren der waarheid uitstort; doch, overschrijdt de geest zijne wetten, dan ook stroomt hij door de menschheid heen, maar niet meer als een vloed, die bevrucht: hij wordt eene stortzee, die vernietigt.

Het is evenwel een voorregt van den geest, dat hij zijne afhankelijkheid kent, en zich vrijwillig onderwerpen kan; maar de afhankelijkheid is de voorwaarde van zijn waarachtig leven.

Maar boven alles, hoe is het te rijmen, dat men aan

hetzelfde individu, aan den mensch, twee vermogens geeft, waarvan het één eene oneindige perfectie, de absolute onafhankelijkheid, heeft, welke men aan het andere vermogen weigert? Maakt men de rede absoluut, waarom den wil niet? Het is waar, zegt Broere, dan zou de wil niet meer gehoorzamen en geen gebod volgen; dan zou elke religieuse, sociële en politische maatschappij onmogelijk zijn, maar men vreeze de gevolgen niet, als het beginsel waar is, want de tegenspraak is de dood des geestes. Neen, evenmin als men den wil absolute onafhankelijkheid kan toekennen, evenmin aan de eindige rede, want beide zijn vermogens van den geschapenen, eindigen, d. i. volgens zijne diepste natuur afhankelijken mensch.

O! men zie wel toe: de volkomene onafhankelijkheid der rede uitroepen, is hare vernietiging proclameren.

De onafhankelijkheid der stoffelijke natuur is de ontkenning van die orde, is *de* wanorde.

De onafhankelijkheid in de godsdienst is de ontkenning der religie, het rijk der ongodisterij.

De onafhankelijkheid in de kunst is de ontkenning der kunst, de loochening van haar ideaal, het rijk van hetgeen leelijk is.

De onafhankelijkheid in de zedelijke orde is de ontkenning der deugd, het rijk der misdaad.

De onafhankelijkheid in de sociële orde, is de loochening der sociëteit, het rijk der anarchie, het rijk van socialisme en communisme.

Maar ook de absolute onafhankelijkheid der rede is de ontkenning der rede, het rijk van het absurde, van de dwaasheid; het rationalisme, goed begrepen, is een zelfmoord van den intellectuëlen mensch.

Geene eindige natuur, of, als zij de volstrekte onafhankelijkheid nastreeft, vindt zij de vernietiging.

Ik eindig M. H.; ik heb reeds te veel van uwe aandacht gevraagd. En nog helaas! hebben wij slechts van ééne zijde het rationalisme bestreden; wij hebben de dwaasheid aangetoond van die onafhankelijkheid der rede, die eerstens, als een negatief beginsel, geen bron van leven zijn kan, en tweedens, als in strijd met geheel de eindige orde een beginsel is van ontbinding en dood. Gelukkig voor de maatschappij, gelukkig voor de kerk, gelukkig voor den mensch, dat men dikwijls in praktijk zijne eigene beginselen verloochent! Ik zeg dit niet tot verdediging van het rationalisme; in tegendeel, hadde ik den tijd, ik zou die praktische inconsequentie aanvoeren als een motief van zijne veroordeeling, maar om u te waarschuwen, dat de praktische buigzaamheid der rationalisten den onzin van hunne beginselen niet verdedigt.

Niet minder trefbaar is de dwaling van andere zijden.

Het moge mij gegeven worden, u hier nog eenmaal te ontmoeten, om met u de redelijkheid van het geloof en de lichtende harmonie tusschen openbaring en rede, de uitstraling des geheims en den zang van het wonder na te gaan. In het begrip dier betrekkingen ligt de hoop voor de toekomst.

Ja, M. H., als de menschheid de harmonie tusschen geloof en rede zal aanschouwen, als de menschheid, het oog hemelwaarts gerigt, die star, dat symbool des geloofs, zal volgen, welke eenmaal haar glanzende baan langs den hemel beschreef, en de Wijzen, de mannen der rede, heen voerde naar Bethlehem; als de menschheid dáár het geheimzinnig huwelijk van natuur en bovennatuur, van

het menschelijke en het goddelijke zal gaan aanbidden, en den grond voor het verschil en voor de schoone harmonie van geloof en rede zal zien in den Godmensch Christus Jesus, des Vaders eeuwig Woord, dat vleesch geworden is, dan is de dag van den vrede der geesten en het uur van den triumf der waarheid spoedig aangebroken. Dat uur is door de geniën reeds voorzien, die dageraad is reeds begroet.

„Ja, mij dunkt, zoo sprak eens mijn meester, reeds „huivert de aarde, reeds juichen de morgenstarren en uit „de duisternis, die verdunnend heenzweeft, treedt de „waarheid voort, als de zon, die haren loop ook in den „nacht heeft voortgezet, en die, weder zegenend opgevaren, „deze aarde trekt en met zich omvoert in haar hemelsche „baan" [1]). M. H., huwen wij aan dien blik van het genie het verlangen, het gebed onzer harten! Ik heb gezegd.

---

[1]) *De Katholiek.* Dl. XXI, blz. 32.

KATHOLIEKE ADEL VAN HOLLAND EN UTRECHT

IN DE HELFT DER ZEVENTIENDE EEUW.

Voorlang reeds heeft Bilderdijk geschreven: „onder-„zoek in ieder familie, hoe groot het getal van de eenen „en anderen [Protestanten en Roomschgezinden] waren „nog in den aanvang der 17e eeuw, en men zal be-„vinden, dat de Roomschen toen nog doorgaands twee „derden in de aanzienlijkste geslachten maakten" [1]). We hebben dat nog niet wedergelegd gezien, maar zijn integendeel tot de overtuiging gekomen, dat de meeste uitwijking en geloofsverandering van den Nederlandschen Katholieken adel heeft plaats gegrepen omstreeks en vooral nà het sluiten van den Munsterschen vrede (1648). Toen namelijk verdween alle uitzigt, niet slechts op eene hereeniging met Spanje, maar ook op de vrije uitoefening der Katholieke godsdienst; vooral wanhoopte men aan het zien eindigen der hatelijke achterstelling harer belijders, waar het de voordeelen betrof van het staats-burgerlijke leven; geen wonder, dat sommigen zich voortaan in den vreemde grooter aanzien en invloed beloofden, dan zij, met behoud des ouden geloofs, in het vaderland meer konden verwachten, en anderen zich nu vaardiger betoonden tot eene geloofsverandering, die hun, gelijk weldra ook bleek, 's lands vergaderzalen, eereposten en verrijkende bedieningen vrij wat meer toegankelijk maakte.

1) *Geschiedenis des Vaderlands.* Dl. XIII. I• stuk, bl. 22.

Dat echter, eenige jaren na den Westfaalschen vrede, in de provinciën Holland en Utrecht (om van de overige niet eens te spreken), nog veel Katholieke adel, waaronder van de oudste en aanzienlijkste familiën woonachtig was, is ons gebleken uit een handschrift der Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Het is eene kopie van het verslag over den staat der Katholieke godsdienst in de Vereenigde Provinciën, hetwelk in 1656 door den Apostolischen Vikaris dier gewesten, Jacobus De la Torre, Aartsbisschop van Ephesus, aan Paus Alexander VII werd overhandigd [1]).

Bij dat geschrift heeft die kerkvoogd eene lijst of een register gevoegd in drie kolommen: de eerste wijst de geslachten aan der Katholieke Hollandsche en Utrechtsche Edelen, welke ten jare 1656, alzoo onder zijn bestuur, in het werkelijk bezit waren der baroniën, heerlijkheden, enz. wier naam zij voerden; de tweede vermeldt nadere bijzonderheden over hunne afstamming en verwantschap, de derde geeft de plaats op, waar zij toenmaals hun gewoon verblijf gevestigd hielden.

In de gegronde meening, dat de openbaarmaking van dit register, hetwelk even als het verslag tot nog toe niet in druk verscheen, den beoefenaars der Nederlandsche geschiedenis niet onwelkom zal wezen, zullen wij het, naar een zeer

---

1) *Relatio seu descriptio status religionis Catholicae in Hollandia, etc. quam Romae collegit et exhibuit Alexandro VII et Cardinalibus Congregationis de propaganda fide Jac. De la Torre, Kal. Septembris*, a° 1656, Deze kopie, geschreven nog in het laatste derde gedeelte der zeventiende eeuw, bevat ongeveer 200 blz. in 4°. Zij behoorde vroeger aan J. Meerman (Bibl. Meerm. IV, n°. 775), daarna aan C. van Hulthem (Bibl. Hulthemiana. Vol. VI, n°. 944), en is thans n°. 17912 der handschriften van de *Bibliothèque Royale* (weleer *des Ducs de Bourgogne*) te Brussel.

getrouw afschrift, dat in ons bezit is gekomen, hier voor de eerste maal uitgeven, na alvorens dank betuigd te hebben aan den geleerden Hoofd-Conservator der genoemde Bibliotheek, den WelEdelen Heere Alvin, wegens de welwillendheid, waarmede ZWelEd., op ons verzoek, daartoe de noodige vergunning heeft gelieven te verleenen.

„Haud abs re esse judico", zegt alzoo De la Torre, „recensere etiam hoc loco nomina Catholicorum nobilium, „DOMINIA POSSIDENTIUM ET AB HIS COGNOMINATORUM, „ad unum fere omnium, qui.... in sola Hollandia ac „dominio Ultrajectino Catholicam religionem et ejus ope- „rarios fovent et propagare zelose juvant. Primo autem „loco Dominiorum recensebo nomina; deinde adjungam „eorumdem Stemmatum cognomina, additis et uxorum „nominibus, ac matrum illorum qui nondum matrimonio „sunt juncti, ac tertio apponam loca in quibus commo- „rantur... Ordine autem alphabetico hi sunt

DOMINI SEU BARONES

HOLLANDIAE PROVINCIAE AC DITIONIS ULTRAJECTINAE

CATHOLICI

AC DE RE ECCLESIAE NOSTRAE QUAM OPTIME MERITI.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
De Aa.	E Baronibus de Renesse de Elderen, et Vice-Comitibus Zelandiae antiquis, et e Comitibus de Warfusé. Mater erat de Renesse van der Aa, quae eadem prosapia est cum priori.	In Castello suo Aa, intra Ultrajectum et Amstelaedamum.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Adrichem (Vidua).	De Dashorst. Ille [conjux [1]) defunctus] erat van Burch.	In Castello suo Adrichem, intra Harlemum et Alcmariam.
Alblasserdam.	Ille est Pijeck sed non Catholicus. Ille [conjux] est de Grand.	Hagae Comitis.
Alckemade.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus antiquissimis. Illa [conjux defuncta] erat de Bruyn a Butewech.	In Castello suo Merenburgh, intra Harlemum et Leydam.
Alckemade (Vidua).	De Alckemade erat ille. Illa est de Arckel.	In Castello suo de Alckemade, prope Leydam.
Amelrode.	De Arkel, e Ducibus Gheldriae. Illa est van den Kethulle de Rijhoven.	Ultrajecti.
Amelrode.	De Arkel. Nuper illa erat de Affetadi, Baronissa de Ghistelles, sed haec erat haeretica. [2])	Ultrajecti.
Appeltern.	Ex Baronibus de Ghent. Mater erat de Merten, e Baronibus d'Abcaude.	In Maersen prope Ultrajectum.

---

[1]) Het woord *conjux* aan te vullen achter het telkens voorkomende *ille*, *illa*, *prior*, *secunda*, en dergelijke.

[2]) Men zal zich, hopen we, aan dit hier meermalen gebezigde woord niet ergeren. Er is immers niet mede bedoeld, aan de vermelde *personen* eene hatelijke benaming te geven, maar slechts aan te duiden, dat zij eene godsdienstige *leer* aanhingen, welke door de Katholieke Kerk als *haeresis* was veroordeeld. Dit geschrift van De la Torre was ook niet voor openbaarmaking bestemd, en dagteekent uit de helft der zeventiende eeuw, een tijd, waarin men, om het verschil van godsdienst uit te drukken, aan geene zijde naar de zachtste bewoordingen plagt rond te zien.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Arlanderveen.	Nooms.	Hagae Comitis et Ultrajecti ac Amstelaedami.
	Illa est e Baronibus de Renesse de Baer.	
Assendelft.	De Renesse d'E[l]deren, uti supra, frater senior Dñi de Aa.	In Castello suo de Assom; intra Harlemum et Alcmariam.
Audaen.	Van der Burch.	Ultrajecti.
	Mater erat de Grijph de Valckesteijn.	
Baerdwijck.	De Jonghe de Baerdwijck, et illa de Bam.	Hagae Comitis.
Baerlant.	E Baronibus de Renesse de Moermont.	Ultrajecti.
	Mater erat de Baexen. *Sed illa haeretica* [1]).	
Baudrijs.	De Spanghen, etiam e Comitibus Leydensibus.	Ultrajecti.
	Mater est de Brakel.	
Bennenbrouck. (Vidua).	Ille erat Paeuw, haereticus. Illa, conversa, est de Lochorst.	Hagae Comitis.
Berghambacht.	De Magnus illa est.	Delphis.
Berckel (innupta).	E Baronibus de Naeldwijck.	Leerdami.
	Illa (mater) erat d'Oldenbarnevelt *conversa; parens est haereticus.*	
Berckenrode.	De Alekemade.	In Castello suo de Berckenrode, juxta Harlemum.
	Illa de Bam.	
Berendrecht (Vidua).	Illa erat van der Meer de Berendrecht.	
	Illa est Boot.	Hagae Comitis.

[1]) Met *cursiefletter* duiden we die opgaven aan, welke in het H. S. als *bijvoegsels* voorkomen; het is slechts eene kopie, en laat in het onzekere, of zij van De la Torre zelve afkomstig zijn.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Blijeckenburch (Vidua).	Ille erat de Brakel. Illa Mom.	Ultrajecti.
Blijeckenburch (Vidua).	Illa erat de Brakel. Illa e Barouibus de Renesse de Baer, ex Vice-Comitibus Zelandiae.	Ultrajecti.
Blijenburch.	E Baronibus de Renesse, ut praecedens. Illa erat Baronissa de Ghent.	In Castello suo de Rijnenburch, prope Ultrajectum.
Bossche.	E Baronibus de Wassenaer et e Vice-Comitibus Leydensibus, uti supra. Illa erat de Schagen, e Ducibus Bavariae et Comitibus Hollandiae.	In Castello suo de Ockenburgh, prope Hagam Comitis.
Bouquet (Vidua).	Ille erat Oem a Wijngarde. Ipsa est Bouquet.	Dordraci.
Brouckhuijsen.	Van der Borch. Illa erat e Baronibus de Renesse de Wulps, senioribus omnium Renessiorum. Illa vero nunc est Proeys de Hoghelande.	Ultrajecti.
Bruelis.	Illa est e Baronibus de Wassenaer et e Vice-Comitibus Leydensibus. Ille erat de Cats, sed haereticus.	Hagae Comitis.
Burchvelt.	E Baronibus de Birchvelt; et illa de Lanscroon.	Ultrajecti.
Cabau.	Noebelaer; et illa Theus de Cabau. Prior ille fuit de Teijlinghen, e Comitibus Hollandiae descendens.	Hagae Comitis.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Calslaghe.	De Cuijck a Mijcrop. Illa Tacy, Baronissa de Wemmel.	In suo castello de Sonnevelt, prope Leydam.
Clarenbach.	Ille erat Baro de Ludtsenradt de Clarenbach. Illa est de Poulgheest, e Vice-Comitibus Leydensibus.	In arce Poulgheestana, prope Leydam.
Clinckerlant.	Nobelaer. Mater est de Melissant.	In suo castello de Bloteghem, prope Hagam Comitis.
Crouwerve.	De Wissenkercke. Mater erat Tuijl de Bulkensteyn.	Hagae Comitis.
Craeynhem.	De Kieffelt seu Campi. Illa van der Burch.	Ultrajecti.
Cronenburch.	E Baronibus de Lienden et Comitibus de Reijchem. Mater erat de Steprade.	In castello Cronenburgico, intra Ultrajectum et Amstelaedamum.
Dalem.	De Hopper. Mater erat van Achelen.	In castello suo de Dalem, prope Gorcomium.
Devere.	De Wael de Vronesteyn. Mater est de Camont.	In castello de Vronesteyn, prope Ultrajectum.
Dorenburch.	De Amstel de Mijnden, e Dynastis de Amstel et fundatoribus Amstelaedamensibus. Mater erat e Baronibus de Lienden et Comitibus Reijchene.	Ultrajecti saepe, alioquin in Betavia, suo in cognomine castello.
Doreweert (Comes).	E Baronibus Schellart d'Obbendorf. Uxor prima, non Catholica, erat Comitissa de Hornes. Secunda Comitissa de	Hagae et Ultrajecti saepe, alioquin in Velavia, suo in cognomine castello.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Drunen.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus. Mater est de Haestrecht.	Hagae Comitis.
Dussen.	Jacot. Uxor erat parvae conditionis.	Alcmariae et Hagae.
Duvevoorden.	Illa est de Scherpenzeel d'Offem. Ipse, acatholicus, e Baronibus de Wassenaer, et e Vice-Comitibus Leydensibus.	Hagae Comitis.
Egghe.	De Raveswaey. Illa est van der Wielen van der Werve.	Prope Ultrajectum, in arce sua Eijckia, et Ultrajecti.
Emeloort.	Van der Werve. Illa est de Halmale.	Ghervlite.
Emmeclaer.	Foeijt. Illa est de Deuren.	In Castello suo de Emmeclaer prope Amersfordiam.
Endegheest.	Van der Duijn, e Baronibus de Brederode. Mater est de Berchem.	Hagae Comitis.
Gaudrijaen.	De Schaghen, e Ducibus Bavariae et Comitibus Hollandiae. Prima erat van der Noot. Secunda est Baronissa de Thiennes et de Heukelom, et e Comitibus de Rombeeck.	Hagae Comitis.
Gheffen.	De Cock d'Opijnen e Comitibus Blesensibus [Blois]. Illa est de Rijsenburch, e dynastis Culenburgicis.	Ultrajecti.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Ghent.	E Baronibus de Ghent. Mater erat de Merten, e Baronibus d'Abcaude.	Ultrajecti.
Gheijsteren.	E Baronibus Schellart d'Obbendorf. Illa est e Baronibus de Wittenhorst.	Ultrajecti.
Ghijessenburch.	Taets d'Ameronghe. Illa est e Baronibus Schellart d'Obbendorf et Gheijsteren.	Ibidem et in castello suo de Ghijessenburch, prope Gorcomium.
Ghijessendam.	De Bruxelles, e Baronibus de Aa et Grimberganis, Vice-Comes de Dormale. Mater est Oem de Wijngarde.	Dordraci.
Grijsenoorde.	Nobelaer. Uxor erat van der Graft.	Leydae.
Grijpskercke.	Nuper erat e Baronibus de Renesse de Baer, et Vice-Comitibus Zelandiae, et prima uxor erat de Parijs de Zudoort, et secunda de Jonghe de Baerdtwijck.	Hagae Comitis.
Grundesteijn.	De Ridder de Grundesteijn. Uxor est....	In Castello suo de Grundesteijn, prope Ultajectum.
Haeghoort.	Van der Schuren. Mater est Cuyl.	Gorcomii.
Haerslo.	Illa est de Schaghen, e Ducibus Bavariae et Comitibus Hollandiae. Ille erat de Zeventer de Kenenburch; hic est van Esch, sed uterque ille haereticus.	Hagae Comitis.
Hardenbrouck.	De Hardenbrouck. Illa erat Baronissa de Hansclaer.	Hagae et Ultrajecti.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Hardenbrouck.	Superioris filius.	
Hasersoude.	Illa est de Bongart.	In Castello suo de Lochorst prope Leydam.
	Ille erat de Mathenesse de Wybisma, e Vice-Comitibus etiam Leydensibus descendens. Nunc ille est e Baronibus de Raesvelt.	
Hasersoude.	E Baronibus de Wassenaer et e Vice-Comitibus Leydensibus.	Hagae Comitis.
	Illa de Haestrecht.	
Hekendorp.	Olij.	Ultrajecti.
	Illa erat de Bruyn.	
Hindersteyn.	Van der Marsche.	Ultrajecti.
	Mater ejus erat de Zulen de Nyevelt, e Columnensibus Romanis originem trahens.	
Hoenkoop et Hemstede.	Nuper erat de Wijnssen; et fuerat	Ultrajecti.
	mater de Schoordijck a Rhijnauwe.	
Hoghelande.	Proeys.	Ultrajecti.
	Uxor est de Westrenen.	
Homade.	Ille erat de Poelgheest, e Vice-Comitibus Leydensibus et e Comitibus de Grimberghe.	Ultrajecti.
	Illa est de Zuylen de Drakenburch, e Columnensibus Romanis.	
Hulteren.	De Heuter.	In Oudheusden,
	Mater est de Oudheusden.	prope Heusdam.
Jechtschot.	De la Torre, e Marchionibus de Floresta.	Hagae Comitis.
	Mater est de Boisot de Tassis, e Comitibus et Marchionibus de Tassis.	

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Incourt.	Ille erat de Bekesteyn de Hemskercke. Illa est van der Werve.	Ultrajecti.
Kijfhouck.	De Lanscroon. Illa erat van der Mijlen; et prior hujus erat de Witte, *haereticus*.	Hagae et Leydae.
Killesteyn.	Van der Noot. Mater erat de Brakel.	In arce sua de Killesteyn, prope Vianam.
Kempshofste.	De la Torre, e Marchionibus de Floresta. Mater erat de Poelgheest, e Vice-Comitibus Leydensibus.	Hagae Comitis.
Kerckwerve (Vidua).	Ille erat Nobelaer. Illa est de Melissant.	In arce sua de Blokghem, prope Hagam Comitis.
Lewenburch (Vidua).	Ille erat de Alckemade. Illa est van de Vecht; et prima erat Numan.	In arce de Lewenburch, prope Hagam.
Lewenburch.	De Alckemade, et illa est de Egmont van der Nieuburch, e Comitibus de Egmond.	In arce sua uti supra.
Loendersloot (Vidua).	Ille erat de Amstel de Mijnden, e dynastis d'Amstel et fundatoribus Amstelaedamensibus. Illa est e Baronibus de Wassenaar, e Vice-Comitibus Leydensibus.	In Castello suo de Loendersloot, intra Ultrajectum et Amstelaedamum.
Loendersloot.	*Praecedentis filius.*	*Loendersloot, intra Ultrajectum et Amstelaedamum.*

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Lounen.	E Baronibus de Lienden et Comitibus de Reijchem. Mater erat de Steprade.	In arce de Croonenburch, intra Ultrajectum et Amstelaedamum.
Lunenbnrgh.	De Ridder de Lunenburgh. Uxor est....	In Castello suo de Lunenburgh, prope Ultrajectum.
Maersenbrouck.	De Botter de Snellenberch. Mater fuit de Schoonhoven, e Comitibus de Arschot.	Ultrajecti.
Marquette.	Nuper erat illa de Hennin Lietard, Comitissa de Bossu. Ille fuerat de Hartain, et prima fuerat van der Mijlen; sed haec et ille haereticus.	In Castro suo de Marquette, intra Harlemum et Alcmariam, et Hagae.
Melisweert.	E Comitibus de Buren. Mater erat de Rouelaka.	In Castro suo de Melisweert, juxta Ultrajectum, et Ultrajecti.
Merenburch.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus. Mater erat de Bruijn de Butewech.	In Castro Merenburch, intra Harlemum et Leydam.
Mewen.	E Baronibus de Leefdael.	In Castro de Mewen, prope Heusdam.
Molenaersgrave.	Van der Nath. Mater est de Witte de Kijfhouck. Ille jam est Moijsel, sed non Catholicus.	Hagae Comitis.
Moersberghe.	D'Oostrum. Illa acatholica de Wael de Moersberghe.	In arce de Moersberghe, intra Amersfordiam et Batavodurum.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Muijskercke.	Helman. Illa van der Wielen van der Werve.	Hagae Comitis.
Muijswinckel.	Pijeck. Illa de Wijnssen.	Ultrajecti.
Niedersteijn.	Van der Hem. Illa Olij.	Ultrajecti.
Nieucoop.	De Bruijn de Butewech. Illa erat de Duvelant.	Hagae Comitis.
Nieukerke seu Gijessen-Nieukerke.	Taets de Ameronghe. Mater est e Baronibus Schellart d'Obbendorf et Geijsteren.	In arce de Gijessenburch, prope Gorcomium.
Nijenrode.	Illa de Bronchorst van der Stat. Ille e Baronibus de Wittenhorst, sed prior erat de Bongart.	Ultrajecti.
Nijesteijn.	De Camont. Unor erat van Iltersom.	In arce de Nijensteijn, prope Vianam.
Offem.	Ille erat de Scherpenseel. Illa est de Steenberghe.	Hagae Com. et in Castro d'Offem, juxta Nordvicum.
Onsenoort.	De Malsen. Illa est de Arckel, e Ducibus Gheldriae.	In arce sua de Onsenoort, prope Heusdam.
Ovesande.	De la Torre, e Marchionibus de Floresta. Mater erat e Comitibus de Culenburgh.	Hagae Comitis.
Outdorp.	De Bronchorst de Schoot. Illa est Siccama.	Ultrajecti.
Outheusden.	De Heuter. Illa est de Outheusden.	In Castro Outheusden, prope Heusdam.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Papendrecht.	De Muijlwyck. Mater erat Hoijnck.	In Castro Papendrecht, prope Dordracum.
Pendrecht.	De Rooden. Mater est de Voocht de Rynevelt.	In arce paterna de Roon, haud adeo longe a Roterodamo.
Persijn.	De Bekesteyn de Heemskercke. Illa erat van de Werve.	In Castello de Persyn, juxta Hagam.
Petten.	Ille erat van der Haer. Illa est a Baronibus de Renesse de Baer, et Vice-Comitibus Zelandiae.	In Castello suo Tenesse, prope Oudewatriam.
Portugal qui et de Trancoso.	Marchio de Portugal et de Traucoso. Ipsa est Capeae Galeota, Principissa de Monte Leone.	Hagae Comitis.
Poulgheest.	De Poulgheest, e Vice-Comitibus Leydensibus. Mater erat de Malsem a Tilburch.	In arce sua de Poulgheest, prope Leydam.
Quarebbe.	De Quarebbe. Illa est minoris conditionis: sed prior illa erat de Zuyleu de Nyevelt, e Columniensibus.	In arce sua Quarebbia, prope Ultrajectum.
Ravensberghe.	Den Otter.	Amstelaedami.
Rhijnauwe.	De Schoordyck de Rhynauwe. Illa de Goltsteijn.	In arce sua de Rhijnauwe, prope Ultrajectum.
Rhijnenburch.	E Baronibus de Renesse de Baer, et e Vice-Comitibus Zelandiae. Mater erat Baronissa de Ghent.	In arce paterna Rhijnenburgica, prope Ultrajectum.
Rhijnesteyn.	Ille erat de Utenhove. Ipsa est van Eeden.	Ultrajecti.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Rhijnsaterwoude.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus. Mater erat de Eijckel.	In paterna arce de Warmont, prope Leydam.
Rijsenburch.	De Rijzenburch, e dynastis de Culenburch. Illa est de Amstel de Mijnden, e fundatoribus Amstelaedamentibus.	In arce sua Rijsenburch, prope Ultrajectum.
Rijswijck.	Van der Duyn, e Baronibus de Brederode. Illa de Berchem.	Hagae Comitis.
Rooden seu Roon.	De Rooden. Illa de Voocht van Rijnevelt.	In arce sua de Roon, haud longe Roterodamo.
Rollant.	Ramp.	Harlemi.
Santhorst (Vidua).	Paets van Santhorst erat ille. Ipsa est van der Dorpe.	Leydae.
Santhorst.	Superioris filius.	Leydae.
Schaghen.	Nuper erat illa Catholica, et filias reliquit Catholicas de Mathenesse de Wybisma, e Vice-Comitibus Leydensibus. Ipse est de Schagha: e Ducibus Bavariae et Comitibus Hollandiae. Illa jam de Losecat, sed neuter Catholicus.	In arce et municipio de Schaghen, et Hagae.
Schalckwijck.	Ram de Schalckwijck. Illa de Ysendorn, e Comitibus Blesensibus.	Nuper prope Ultrajectum in Schalckwijck, suis arce et pago, nunc, exul ob Religionem, Culenburgi.
Schoot.	De Bronchorst de Schoot. Mater erat de Espelbach.	Harlemi.

DOMINIORUN NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Schuren (Vidua).	Ille erat van der Schuren, non Catholicus. Illa Catholica est Cuijl.	Gorcomii.
Schuren.	Praefatae filius.	Gorcomii.
Sevenhuysen (Vidua).	Erat ille Duyst de Voorhout. Illa est Bremans.	Hagae Comitis.
Sevenhuysen.	Duyst de Voorhout. Illa est Helman.	Hagae Comitis.
Sinsenburch.	De Arckel. Mater erat Nobelaer.	Hdhae Comitis.
Sint-Antonis Polder.	Breman. Mater erat	Hagae Comitis.
Sgravemoer.	Van der Duyn, e Baronibus de Brederode. Mater erat van der Bouchorst.	Hagae Comitis.
Sgravenambacht.	Ille erat van der Nath. Ipsa est de Witte de Kyfhoeck, nunc ille, haereticus, Moijsel.	Hagae Comitis.
Snaefburch.	De Zuylen de Nijevelt, e Columnensibus. Uxor erat de Botter, a Snellenberch.	In arce suo de Snaefburch, haud longe ab Ultrajecto.
Sombeeck (Vidua).	Ille erat de Valladolid. Illa Ram.	Ultrajecti.
Sonnevelt.	De Cuyck de Myerop. Mater erat Taeij, Baronissa de Wemmel.	In Sonneveldiae arce, prope Leydam.
Spalant.	De Brakel. Mater est e Baronibus de Renesse de Baer, et Vice-Comitibus Zelandiae.	Ultrajecti.
Spanghen.	De Spanghen, e Vice Comitibus Leydensibus, et Comitibus Grimberganis. Illa de Brakel.	Ultrajecti.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Sprangh.	Nuper de Jonghe de Valckevoort. Mater erat de Drencwaert.	Hagae Comitis.
Straten.	De Vilsteren. Illa van der Mije.	Leydae.
Styrom (Comes).	Comes de Bronchorst de Styrumb est ille. Illa vero, non Catholica, Comitissa est de Dhona.	Hagae Comitis.
Torenvliet.	Van Heussen. Illa erat de Torenvliet.	Leydae.
Trancoso.	Vide Portugal.	
Valckenisse.	De la Torre; e Marchionibus de Floresta. Prima erat de Poulgheest, e Vice-Comitibus Leydensibus. Secunda est de Boisot de Tassis, e Comitibus et Marchionibus de Tassis.	Hagae Comitis.
Valckesteijn.	De Grijph de Valckesteijn. Mater erat van der Burch.	In arce sua de Valckesteijn prope Roterodamum.
Villebon (Vidua).	Nuper erat Marchio de Bec, e Marchionibus de Vardes et du Bec, ac Baro de Bouwy et Villebon. Illa vero van Dorp d'Uterlier.	Hagae Comitis.
Vrijhouve.	Du Jardin. Illa Helman.	Hagae Comitis.
Vronesteijn.	De Wael de Vronesteijn. Illa de Camont.	In arce sua de Vronesteijn, prope Ultrajectum.
Vuijren (Vidua).	Erat de Camont. Illa est de Arckel, e Ducibus Gheldriae.	In arce de Niesteijn, prope Vianam.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Urck.	Van de Werve. Prima erat de Drenckwaert. Secunda de Cock de Delwijnen, e Comitibus Hollandiae.	Gheervliti.
Utenham.	Ille erat de Wanroy d'Utenham. Illa est Balthens.	In arce sua de Utenham, prope Ultrajectum.
Utenham.	Filius praefatae.	Ibidem, et Ultrajecti.
Uterbuert.	Van der Laen, et illa van der Laen.	In Wassenaer, intra Leydam et Hagam.
Utwijck.	Ille erat Nobelaer. Illa est de Ossewaert.	Hagae Comitis.
Wacke (Comes).	*De Burgundia.* *Mater erat de Bronchorst de Vliet.*	*In arce sua, dicta de Vrije Bouchorst, prope Nordvicum.*
Waddinxveen.	De Schagen, e Ducibus Bavariae et Hollandiae Comitibus. Mater est e Baronibus de Thiennes et Heuclom, et Comitibus de Rombeeck.	Hagae Comitis.
Waelwyck.	E Baronibus de Leefdael. Illa de Egmont van der Nieuburch, e Comitibus Egmondanis.	Hagae Comitis.
Warmont.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus. Illa est Malsen de Tilburch. Prima erat de Mathenesse de Wybisma, ex iisdem Vice-Comitibus. Secunda erat de Eyckel.	Warmondae, suis in arce et municipio, prope Leydam.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Weer.	De Sandlans. Uxor est Nobelaer.	Hagae Comitis.
Weerdesteyn.	Grawert. Mater erat	In arce sua de Weerdesteyn, propeUltrajectum.
Werve (Vidua).	Ille erat van der Wielen, van der Werve. Ipsa est Hanneman.	Hagae Comitis.
Werve.	Wutiers. Illa est van der Wiele, van der Werve.	Ibidem, et in arce sua de Werve, prope Hagam Comitis.
Westkercke.	Van der Werve. Illa de Bleeswyck.	Ultrajecti.
Wevelinchoven.	De Walenburch. Mater erat Kievit.	Roterodami.
Wydenesse.	Baens de Wydenesse. Mater erat	Enchusae et Hagae Comitis.
Wynesteyn.	Van der Burch. Illa est Nobel.	Ultrajecti et Alcmariae.
Wolfsweert.	Pyeck, et erat illa de Oostrum.	Ibidem.
Woude.	Warmondi filius.	Warmondae, uti supra.
Zanen.	E Baronibus de Wassenaer et Vice-Comitibus Leydensibus. Mater erat de Schaghen, e Ducibus Bavariae et Hollandiae Comitibus.	In arce paterna d'Ockenburg, prope Hagam.
Zegwaert.	De Meverden. Illa Baronissa de Ghent.	Ultrajecti.
Zouburch.	D'Overschie. Illa est de Pottere.	Hagae Comitis.
Zudoort.	E. Comitibus de Buren. Illa de Wael de Vronesteyn.	Ultrajecti.

DOMINIORUM NOMINA.	STEMMATUM COGNOMINA.	LOCA HABITATIONUM.
Zuylenburch.	D'Amstel de Mynden, e dynastis Amsteliis et fundatoribus Amstelaedamensibus. Illa erat de Brakel.	Ultrajecti.

Hier eindigt het register van De la Torre; het ware te wenschen, dat hij ook voor de andere provinciën een dergelijk had opgemaakt; of dat van elders de leemte kon worden aangevuld, welke zijn verslag in dit opzigt heeft laten overblijven [1]).

---

[1]) Ook de WelEd. Zeer Gel. Heer Nuijens, Med. Doctor te Westwoud, is in bezit van dit adel-register, en stelt zich voor, het als bijlage op te nemen in een zeer belangrijk geschiedkundig werk, hetwelk door ZEd. geschreven wordt, en hopen wij, spoedig voltooid zal wezen. ZEd. oordeelde echter met ons het document merkwaardig genoeg, om het reeds vóór de uitgaaf van bovengenoemd werk, in „*de Katholiek*" te plaatsen, waartoe wij dan ook, met voorkennis en goedvinden van ZEd. zijn overgegaan.

VERSCHEIDENHEDEN.

HET „MANNA DES NIEUWEN VERBONDS" [1].

Welkom was ons deze poging om een dogmatiesch onderwerp op eenigzins uitgebreider wijze te behandelen en wat dieper op te vatten, dan het in onderrigtingen en uitleggingen over den katechismus pleegt te geschieden, die, aan een beperkt bestek gebonden zijnde, toch van het geheele stelsel der kerkelijke leer een overzigt moeten leveren, en derhalve niets meer kunnen zeggen, dan hetgeen tot regt verstand van hare stof volstrekt onontbeerlijk is. Thans vooral schijnt er aan dieper gaande en, zoo veel het kan, veelzijdige verklaring der kerkelijke leerstukken in ons vaderland eene bepaalde behoefte te zijn. Een beschaafd man schaamt zich alligt — wij geven hier slechts het feit aan, zonder het te waarderen — om den katechismus ter hand te nemen en zoo de vroeger verkregen kennis over de godsdienstige waarheid in zijnen geest te verversehen, of haar thans met rijper verstand beter te verstaan; en al neemt hij het boek ter hand, zelfs al raadpleegt hij de gewone verklaringen, dan vindt hij daar welligt nog geen genoegzame opheldering zijner bezwaren, of oplossing zijner vragen. Wat zal men hem dan ter lezing aanbevelen? De buitenlandsche Katholieke literatuur telt veel, wat voor hem zeer geschikt zou zijn, maar behalve dat het wenschelijk is, onze eigene taal zoo veel mogelijk te gebruiken, zijn de voortbrengselen van 't buitenland toch ook voor velen niet, althans niet zonder inspanning verstaanbaar. Langzamerhand wordt door goede bewerkingen of oorspronkelijke geschriften deze leegte voor ons aangevuld; wij wijzen bijv. op de uitstekende *Bijbelsche Geschiedenis* van

[1]) Door W. F. N. van Rootselaar, R. K. P. en Kapellaan te Mijdrecht. Kerkelijk goedgekeurd. Te Utrecht, bij Dekker en van de Vegt. 1864.

prof. Muré, waarvan de groote aftrek niet slechts een bewijs is voor de deugdelijkheid van het geleverde, maar ook voor den juisten blik, dien de schrijver op onzen toestand geslagen heeft. Juist de gretigheid, waarmede dit werk en dergelijke hier gelezen worden, toont ons, dat de behoefte nog bestaat, en dat wij daarom iedere poging om haar te vervullen met vreugde moeten begroeten.

De Eerw. heer van Rootselaar streefde er naar, om de waarheid van dit Katholiek geloofstuk: de Heer Jesus Christus heeft waarlijk Zijn vleesch en bloed tot spijs en drank der zielen ingesteld, uit de Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds en de getuigenissen der Heilige Vaders, op voldoende wijze te staven. Daartoe bespreekt hij op de eerste plaats de voornaamste voorafbeeldingen van het geheim der wezenlijke tegenwoordigheid, in den tijd vóór de komst des Zaligmakers, als: de vrucht van den boom des levens, het voedsel dat, ware Adam niet gevallen, hem ten loon zijner gehoorzaamheid, de onsterfelijkheid zou hebben meêgedeeld; de offerhande van Melchisedech, in wien Abraham den toekomstigen éénigen Hoogepriester vereerde, en die den Aartsvader en de zijnen door het nuttigen van het brood en den wijn aan zijne offerhande deed deel nemen; het Manna, een van den hemel afregenend brood, dat aller behoeften vervulde; de offerhanden der Oude Wet, die op het éénige ware offer, op Christus, wezen, en waarmede bijna altijd het eten der offerspijze, hetzij door de priesters, hetzij ook door degenen, in wier naam zij opgedragen werden, te zamen ging; de offerhanden der heidenen, hieraan in de groote trekken over de geheele wereld gelijk; zoodat de mensch klaarblijkelijk in alle tijden een geheimzinnig voedsel genuttigd heeft, dat met zijne verhevenste godsdienstige handelingen in innige betrekking stond, en ten minste voor een deel van het Joodsche volk, voor diegenen die in de kennis der profetiën dieper waren doorgedrongen, van den eenen of anderen kant, op den toekomstigen Verlosser wijzend, hen eenigzins kon doen vermoeden, dat God in de te verwachten heilorde een soortgelijk middel zou gebruiken, om den mensch met zich in vereeniging te stellen.

Hierop volgt na eene korte uiteenzetting dezer twee regels: dat de woorden en daden des Heeren in 't H. Evangelie soms eenen

figuurlijken, soms eenen letterlijken zin hebben, en dat men die niet op zich zelf staande maar in haar geheele onderlinge verband moet trachten te verklaren, eene zeer goede tekst-uitlegging van Joan. VI, de belofte, en van Matth. XXVI, 26—28 met de paralelplaatsen, de instelling van het Allerheiligste Sakrament. Het bewijs uit de H. Schrift wordt geëindigd met den bekenden tekst van I Cor. XI, 27—29.

Na de overeenstemming dezer Schriftuurplaatsen te hebben doen uitkomen, leidt de schrijver met een woord over de Kerkelijke Overlevering opzigtens dit geloofspunt eenige welgekozene teksten in van Heilige Vaders, en besluit de aanhalingen met getuigenissen van Luther en Hugo de Groot over de vastheid en algemeenheid der overlevering van dit leerstuk onder de Christenen.

Onzes inziens heeft hij hiermede in zóóver het gewilde doel bereikt, dat er een voldoend bewijs voor de waarheid van dit leerstuk is geleverd; onberispelijk echter mag zijne behandeling der stof, naar onze bescheiden meening, geenszins genoemd worden. Het telkens terugkeerende en meestal zeer merkbare gebrek van dit boekje is, dat het te weinig op positiviteiten let, eene uitdrukking die men ons wel vergeven zal. De schrijver laat zich te veel door zijne neiging voor bespiegeling medeslepen; vandaar voorstellingen en beweringen, die wij als gezocht of te stout volstrekt moeten verwerpen. Wij nemen bijv, gaarne aan, dat Adam na den zondeval en de belofte van den toekomstigen Verlosser, zeer veel van dien beloofden Overwinnaar der slang zal geweten hebben, maar vinden het, zelfs in weerwil van de redenering des schrijvers, veel te sterk, als hij zegt: „het was Adam duidelijk „door het voedsel, in het Paradijs hem geschonken" door de vrucht van den boom des levens, die bestemd was om hem de onsterfelijkheid te geven — „dat door spijziging die naauwere vereeniging „met God" — welke de belofte des Verlossers deed hopen — „zou plaats hebben." (pag. 7) Buiten het, naar ons voorkomt, ongewone dezer bewering, is zij minstens onbewezen. Het is waar, Adam zag aan de spijze in het Paradijs door God eene geheel bijzondere, hooge godsdienstige beteekenis verbonden, maar wist hij daardoor, dat God, om den mensch met zich in innige gemeen-

schap te stellen, geen ander middel zou willen kiezen dan spijziging? kon hij uit de wijze van handelen, door God in dit éène feit gevolgd, met eenigen schijn van grond besluiten, dat zij de vaststaande regel van Gods handeling blijven zou? Zulk eene gevolgtrekking kon niet eens de Jood maken, zelfs nadat hij, niet alleen zoo lang de wereld stond, maar ook in eene door God onmiddelijk geregelde godsdienst, voortdurend aan de nuttiging van spijs eene zeer bijzondere plaats onder de godsdienstige handelingen had zien geven; hij kon niets meer besluiten dan dat er eene zekere overeenkomstigheid (congruentia) bestond, die verwachten liet, dat God in het ieuwe Verbond, eene dergelijke geheimzinnige spijze zou instellen. Maar zóó kon Adam niet eens redeneren, en het schijnt ons zelfs hoogst twijfelachtig toe, of hij, buiten eene bijzondere openbaring, er wel eenig duister vermoeden over gehad heeft. Hiermede hebben wij tegelijk laten zien, hoe weinig wij instemmen met de bewering des schrijvers, dat ten minste velen der Israëlieten door het nuttigen van de offerspijzen eene toekomstige H. Communie moesten vooruit zien.

Een ander gevolg derzelfde rigting is, dat de schrijver op de gezagsbewijzen te weinig gewigt legt; zoo gaat hij bij de behandeling der voorafbeeldingen, ofschoon er zeer veel gezegd wordt over de verwachting van een toekomstigen Messias, die de Ouden koesterden, de teksten der H. Schrift, die hier veel licht hadden kunnen geven, bijv. Heb. XI, stilzwijgend voorbij, en spreekt hij bij de verklaring van hetgeen de H. Paulus over het H. Sakrament schrijft in I Cor. XI, 27—29, geen woord van v. 30, hetwelk voorwaar de bewijskracht dier plaats aanmerkelijk versterkt.

Voorts hebben wij enkele zinnen ontmoet, die ons niet duidelijk genoeg voorkwamen; de verklaring des schrijvers bijv. op pag. XI, zal voor menigen lezer duister laten, wat het verschil is tusschen impanatie en consubstantatie. Ook hadden wij meer verscheidenheid in den vorm, meer afwisseling gewenscht en vooral minder herhalingen dan hier en daar onnoodig voorkomen. Indien het slot minder hevig ware, dan zou het ons beter bevallen.

Met dit alles blijven wij het boekje welkom heeten; de aangestipte gebreken nemen niet weg, dat het beknoptelijk en toch

voldoende, in geleidelijke volgorde, en over het geheel met helderheid aantoont, hoe eerst door altoos duidelijker wordende voorafbeeldingen de menschelijke geest en het menschelijk hart op zulk een wondervol geheim, gedurende vele eeuwen, is voorbereid, en hoe ontegenzeggelijk het is, dat de Heer daarna beloofd heeft, Zijn ligchaam en bloed tot onze spijs te geven, en dat Hij het eindelijk inderdaad gegeven heeft.

Zeker zal ieder, die dit boekje ter hand neemt, daardoor de overtuiging van zijn geloof bevestigd vinden.

EENE STEM UIT DE NEGENDE EEUW OVER HET ORIËNTEREN VAN KERKEN EN ALTAREN.

De vermaarde abt van Reichenau, Walafridus Strabo (geb. 806; gest. 849.) schrijft aldus in zijn werk *de exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum:*

CAP. III.

.... „Deinde magis magisque proficiente Christianae religionis miraculo, et per lucra Christi, damno succedente diaboli, non solum novae ad orandum domus constructae sunt, sed etiam templa deorum, adjectis [abjectis?] et exterminatis idolis cum spurcissimis cultibus suis, in Dei mutabantur Ecclesias.„

CAP. IV.

„Et quia diversitas idololatriae, diversis modis templa construxerat, non magnopere curabant illius temporis justi, quam in partem orationis loca converterent, dum tantum videretur, ubi eliminatae sunt daemonum sordes, ibi Deum creatorem omnium, qui ubique est, coli et adorari. Quamquam itaque sapiens dicat, nos ad Orientem lucis adorare Deum, et revera congruum est et salubri more institutum, ut Orientem versus, facies orando vertamus: quia sicut ab Oriente, lucis adventum suspicimus corporeae, sic in orationibus illuminari super nos vultum illius deposcimus, de quo scriptum

est: Ecce vir, Oriens nomen ejus: Et, Visitavit nos Oriens ex alto, tamen quia et templi [et] tabernaculi introitus ab Oriente fuit, ubi altare et labrum erat, et omnes victimarum et sacrificiorum ritus fiebant, certum est in utroque, ab Oriente multos orasse contra Occidentem. Siquidem et Salomon dedicans templum, stetit ante altare et extendit manus in coelum, et effudit orationem tam devotione, quam prolixitate mirabilem. Priora autem et anteriora templi vel altaris, Orientem respiciebant. Unde et apud veteres, Orientales templorum [partes], antica [templi]; Occidentales, postica; Aquilonares, sinistra; Meridianae, dextra dicebantur. Quod et de templi Domini latere meridiano sic scribitur: Ostium lateris medii, erat in parte domus dextrae. Quia ergo portae trium atriorum una contra alteram positae, recta linea ad Orientem patebant, ita sol aequinoctialis exoriens radios suos per illas aequaliter contra meridietatem templi dirigeret, eodemque modo per ostia porticus et ipsius templi, in ostia sancti sanctorum altrinsecus posita, pertenderet: sicut traditur a Majoribus, illi qui in exterioribus atriis positi, ab introitu interioris quibusdam quasi rationabilibus causis prohibebantur, per portarum contra se positarum patulum prospectum, oculos usque ad introitum templi dirigentes, quo pedibus non audebant, precibus et votis et salutationibus accedebant. Sed et ipse Salomon, in illa celebri oratione de populo in peregrinationem propter peccata sua venturo, dixit ad Deum: Si oraverit [populus] contra civitatem quam elegisti, et [viam] templi quod aedificavi nomini tuo, et rel.; quod Daniel quoque Propheta, et talis in quo suspicio nulla potuit reperiri, legitur fecisse. Apertis enim fenestris coenaculi sui contra Hierusalem, tribus vicibus oravit per singulos dies. His et aliis exemplis edocti cognoscimus, non errasse illos vel errare, qui templis vel noviter Deo constructis, vel ab idolorum squalore mundatis, propter aliquam locorum opportunitatem, in diversas plagas altaria statuerunt: quia non est locus, ubi non sit Deus. Verissima enim relatione didicimus, in Ecclesia quam apud Aeliam [i. e. Hierosolymam] Constantinus Imperator cum matre Helena, super sepulchrum Domini mirae magnitudinis in rotunditate constituit, idemque [itemque] Romae in templo, quod ab antiquis Pantheon dictum, a beato Bonifacio Papa, permittente Foca Imperatore, in honorem omnium Sanctorum conse-

cratum est, in Ecclesia quoque beati Petri principis Apostolorum, altaria non tantum ad Orientem, sed etiam in alias partes esse distributa. Haec cum secundum voluntatem vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audemus. Sed tamen usus frequentior (secundum quod et supra memoravimus) et rationi vicinior habet, in Orientem orantes convertit, et pluralitatem maximam Ecclesiarum eo tenore constituit.

Unusquisque in sensu suo abundet. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate, et longe a peccatoribns salus: Appropinquemus Domino, et appropinquabit nobis. Alioquin peccator, etiam si fugerit, eum, qui ubique est, evitare non poterit. Quia neque ab Oriente, nec ab Occidente, neque a desertis montibus, subaudi, patet locus fugiendi, quoniam Deus judex est; hunc humiliat et hunc exaltat." [1])

WONDERBARE BEKEERING.

In een brief, uit Loretto, 16 Augustus 1864 geschreven aan de *Correspondance de Rome*, lezen we;

„Een Hongaarsch jongeling, Sigismund Kuttner, in het jaar 1840 te Pesth geboren, was, tot groote droefheid van zijne moeder en van een oom, die Katholiek waren en hem hartelijk liefhadden, opgevoed in de godsdienst van zijn vader, een Calvinist.

Op vijftienjarigen leeftijd had hij zich naar Weenen begeven, om zich te bekwamen in de schilder- en bouwkunst, waarvan zijn vader, die nu reeds overleden was, hem de beginselen had geleerd. Van Weenen was hij vertrokken naar Venetië, vervolgens naar Milaan, en eindelijk naar Rome.

---

[1]) In Tom. X, pp. 663—664 van de *Bibliotheca Veterum Patrum*, editionis Parisiensis, 1654.

Hier had hij, enkel en alleen bezig met zijne kunst, acht maanden gewoond, toen hij, juist op het oogenblik, dat hij zich gereed maakte, om op reis te gaan naar Napels, van zijne moeder een brief ontving, dat hij naar Hongarije moest terugkomen. Hij verliet Rome, en ging op reis naar Ancona — maar God wachtte hem te Loretto.

De goede moeder had tijdens de afwezigheid van haren dierbaren Sigismund meer dan ooit gebeden en geweend, en even als aan de heilige Monica was aan haar gezegd, dat het kind van zooveel tranen haar nog eenmaal troosten zou door zijne bekeering.

Kuttner, die door zijn verblijf in Rome, misschien zonder het te weten, reeds een schok gekregen had, gevoelde zich bij zijne aankomst te Loretto door een onzigtbare hand voortgestuwd, om de Santa Casa te bezoeken. Niet zoozeer om dien geheimen drang te volgen als wel uit nieuwsgierigheid, begaf hij zich er heen.

Gedurende dit bezoek meende hij verscheidene malen eene innerlijke stem te hooren, die hem zeide: „bekeer u"; doch zonder daar acht op te slaan, verliet hij de kerk, en ging naar het spoorweg-station. De trein was juist vertrokken. Eene andere onzigtbare hand trok hem van Loretto af: te voet begaf hij zich naar Ancona, om vrij te komen van eene gejaagdheid, waarvan hij zich zelven geen rekenschap vroeg, maar die zijne geheele ziel vervulde.

Terwijl hij in zijn logement uitrustte, zeide hem de stem, die hij bij het bezoeken van de Santa Casa gehoord had: „Waarom „zijt gij vertrokken uit Loretto? Waarom hebt gij de Moedermaagd „verlaten? Keer tot Haar terug, en gij zult genezen zijn."

Kuttner was niet ziek, maar zóó verward en ontsteld, dat hij den ganschen nacht geen oog toesloot. Met het aanbreken van den dag, dit was de 30e Julij, stond hij op, en, nù eens voortgetrokken door de hand, die hem naar de Santa Casa had geleid, dàn weder teruggehouden door die andere hand, die den H. Augustinus bij zijn kleed vasthield, vertrok hij te voet naar Loretto.

Gelijk zich denken laat, begaf hij zich aanstonds naar de Santa Casa, waar God Zijn genadewerk voltooide. Bij zijn binnentreden gevoelde hij den storm, die zijne ziel beroerde, plotseling be-

daren; hij viel op zijne knieën, en bad eenige gebeden, die hij gehoord had in zijne kindschheid. De genade had gezegevierd: nog denzelfden dag 'savonds ging hij naar Pater Cerebotani, biechtvader voor de Duitschers; deze omhelsde hem hartelijk, en gaf hem een Katechismus. De voorbereiding van den bekeerling duurde niet lang; want hij leerde met den grootsten ijver; bovendien is Kuttner bedeeld met een buitengewoon helder ververstand, en hij heeft schitterende studiën gemaakt.

Eens toen hij aan de poort van Loretto geheel verdiept was in de studie van zijn Katechismus, werd hij, ofschoon voorzien van twee paspoorten, waarop volstrekt geen aanmerking te maken viel, het eene Hongaarsch, het andere Duitsch, door de Piëmontesche soldaten gegrepen en vastgezet. De politie van het magtige koningrijk was bang voor een jongeling van 24 jaar, die zijn Katechismus leerde. Overigens moeten we erkennen, dat de Procureur des konings te Ancona, zoodra hij door Pater Cerebotani was ingelicht, Kuttner op vrije voeten stellen liet, en den Commandant der politie-wacht zijne ontevredenheid betuigde.

De plegtigheid der afzwering was bepaald op den 15ª Augustus, het feest van Maria-ten-Hemel-opneming, en den sterfdag van den H. Stephanus, koning van Hongarije. Gisteren dan heeft Kuttner zich naar de Santa Casa begeven, en het H. Doopsel gevraagd, dat hem, in tegenwoordigheid van eene ontelbare menigte, voorwaardelijk is toegediend door den Vicaris-Capitularis van Loretto. Pater Serra, Rector van de Apostolische Poenitentiarie en Pater Cerebotani zijn de peters van den doopeling geweest, en hebben hem de namen gegeven van Josef, Maria, Victor, Sigismund. Vervolgens heeft hij gebiecht, en onder de Hoog Mis gecommuniceerd met eene godsvrucht, die ons allen tot weenens toe bewoog."

"Is dit", zóó mag de berigtgever uit Loretto wel vragen "is "dit een gewoon voorval — of een wonderwerk van Gods genade?"

VERDRAAGZAAMHEID.

Het woord *verdraagzaamheid* is zóó dikwijls en zóó schandelijk misbruikt, dat velen, zoowel geloovige Protestanten als Katholieken, niet slechts de valsche beteekenis, die er onder geschoven wordt, maar ook het woord zelf afkeuren.

Dr. Haffner, van wien wij in eene vroegere aflevering een scherp geteekend beeld van den *verlichte* hebben overgenomen, laat zich over de verdraagzaamheid, die hoog geprezen deugd van den *verlichte*, aldus hooren:

„Het is gevaarlijk, zich tegen de verdraagzaamheid te verklaren; onverdraagzaam zijn, is in de oogen der hedendaagsche wereld de afschuwelijkste misdaad; maar ik heb den moed die misdaad te begaan.

Ik houd het woord verdraagzaamheid voor een hollen en leêgen klank, door de ligtvaardigheid uitgevonden, en door de zwakheid opgenomen. Als men de aanhangers van verschillende geloofsbelijdenissen tot wederzijdsche verdraagzaamheid oproept, is dit *te weinig* en *te veel* gevraagd.

Zij, die in geloof verschillen, hebben *meer* van elkander te vorderen dan verdraagzaamheid: zij kunnen *regtvaardigheid* eischen; want regtvaardigheid ben ik aan alle menschen verschuldigd. Het is niet genoeg, hen te *dulden*, toegevendheid jegens hen te gebruiken, hen met liefdevol geduld te verdragen. Neen, ik moet hun alles laten en geven, waarop zij *regt* hebben. Maar ook dit is niet genoeg: ik ben hun liefde verschuldigd, en bovenal die openhartige uitoenzetting van mijn geloof, welke zij behoeven om de waarheid te erkennen.

De verdraagzaamheid vordert echter *te veel*, als zij mij verpligten wil, de dwaling te eeren, hoog te achten, haar niet te veroordeelen, haar niet bij de waarheid achter te stellen: dat is een pligt, dien ik niet kan vervullen.

De waarheid duldt geen waarheid aan hare zijde. Hij, die Katholiek is, moet elk geloof verwerpen, dat tegen het Katholieke is, voor zoover het namelijk daartegen is, en voor zoover het zich daarvan afscheidt.

Ik ben alzoo onverdraagzaam, *gelijk* de waarheid, en *wijl* de

waarheid onverdraagzaam is; omdat de rede, waaraan God geleerd heeft, dat ja en neen niet te gelijk waar wezen kan, onverdraagzaam is. Verdraagzaamheid, dat is: welwillende gezindheid jegens de dwaling te vorderen, dit is te veel gevorderd.

De zoogenaamde verdraagzaamheid is een flaauw mengsel, een laf en gedachteloos woord. Noch de regtvaardigheid noch de liefde wordt in de zoogenaamde verdraagzaamheid bevredigd. Het eenige, wat zij bewerkt, is onverschilligheid jegens de waarheid. Zij vertoont zich als edele gezindheid en grootmoedigheid; maar inderdaad komt zij voort uit gebrek aan karakter en uit geweteloosheid. Mannen van geweten hebben geen verdraagzaamheid, maar regtvaardigheid en liefde voor de *dwalende personen*, zij verafschuwen en veroordeelen de *dwaling*.

De verdraagzaamheid, welke ons door de verlichting gepredikt wordt, is echter niet slechts een valsch, zij is tevens een huichelachtig beginsel.

Juist de eeuw, die zooveel over de verdraagzaamheid spreekt, is vol van onregtvaardigheid, en het lied der verdraagzaamheid is een Sirenenlied, dat dient om de onnoozelen te lokken en uit te schudden.

Open slechts uw oog. De Encyclopedisten spreken ons van verdraagzaamheid; om hunne regtvaardigheid en liefde te meten, behoeft men slechts te zien, welke gruwelen zij en door hen opgehitste regeringen zich tegen de Jesuïeten veroorloofden.

De Fransche omwenteling begon met het schreeuwen om verdraagzaamheid, en de lijken van duizenden priesters, de puinhoopen van kerken en kloosters zijn een gedenkteeken van de regtvaardigheid en liefde, die zich onder deze verdraagzaamheid verborg.

Verdraagzaamheid werd door Protestantsche predikanten en vorsten aan de Duitschers der vorige eeuw gepredikt: de secularisatie van zoovele bisdommen toont ons de diepte dezer verdraagzaamheid. Verdraagzaamheid vordert men op de eerste plaats voor onze wetenschappelijke inrigtingen: deze verdraagzaamheid heeft ten gevolge, dat de Katholieken van Pruissen bijna geheel en al van de leerstoelen hunner hoogescholen uitgesloten zijn.

Geen verdraagzaamheid derhalve, maar regtvaardigheid en liefde."

Doctor Haffner heeft hier drie stellingen uitgesproken:

1. De verdraagzaamheid is een *valsch* beginsel; want zij verdert niet slechts voor de dwalende personen, maar ook voor de dwaling eerbied en liefde.

2. De verdraagzaamheid is een *huichelachtig* beginsel; want de Protestanten, die de verdraagzaamheid het sterkst aanpreken, begaan tegen de Katholieken de grootste onregtvaardigheden.

3. De verdraagzaamheid is een *verderfelijk* beginsel; want zij brengt de geloovigen tot onverschilligheid jegens de waarheid.

Alle drie deze stellingen worden beaamd door onzen Bilderdijk. Omtrent de *valschheid* van het beginsel zegt hij:

„Recht uit gezegd, geen Godsdienst is verdraagzaam of kan het „zijn, dan omtrent punten welke niet tot haar behooren. Alle „begrippen welke een Godsdienstleer voor geopenbaard houdt, of „voor noodzakelijk uit het geopenbaarde voortvloeiende, zijn van „dien aart dat zij er niet onverschillig voor zijn mag; en het be„twisten van die, is haar, een bestrijding van God, eene vijande„lijkheid tegen God, en een omkeeren van zijn dienst, die zijne „aanhangers gewetenshalve verbonden zijn te verdedigen, ja een „Godslastering, die zij niet dulden mag. Het is alleen het prakti„cale Christendom dat verdraagzaam maakt; en de deelneming „(die God in het hart stort) met den dwalende, waaruit tolerantie „ontspruit" [1]).

Hooren wij hem over de *huichelachtigheid* van het beginsel:

„In het voorbijgaan op te merken: dat men zeer te onrechte „degenen die deze verdraagzaamheid vorderden [van Filips II], „algemeen toe mag schrijven dat zij uit verdraagzaamheid, of zelfs „uit waarachtig gevoel van Godsdienst handelden. — Niet uit „verdraagzaamheid; want zij predikten die verdraagzaamheid, „omdat zij in hunnen kraam te pas kwam, dat zij ze juist behoef„den, of voor zich-zelven of voor hunne nabestaanden, of omdat „zij er den bloei van hun voordeelen in zagen" [2]).

Hoe liefdevol jegens de Katholieken was die verdraagzaamheid?

„De vrije uitoefening van de Hervormde Godsdienst bevatte

---

[1]) *Geschiedenis des Vaderlands.* Dl. VI, bl. 228.

[2]) Ald. blzz. 227—228.

„ VRIJ *prediken* in den Hervormden geest en gevoelens van dien „ tijd; dat is, dat de R. Kerk de H..r van Babylon is, en van „ God vervloekt; de Paus, de Antichrist die met al wie hem aan- „ hangen ten verderve gaat: dat de R. Kerkdienst een vervloekte „ afgoderij is, een verloochening van Jesus Christus, een gruwel „ voor God, en die zijn toorn ontbranden doet over het Land waar „ zij in gepleegd en geduld wordt. etc. etc. „ [1])

Over de regtvaardigheid der verdraagzame Protestanten behoeven wij niets te leeren van Bilderdijk: wij zien met eigen oogen, om van geene andere onregtvaardigheden te spreken, de kerken, door onze Katholieke voorouders gebouwd, nog in handen der Protestanten; zij hebben ze, meestal gewelddadig, in bezit genomen.

Hierbij blijft het niet. De Katholieken hebben van de verdraagzaamheid niet slechts liefdelooze en onregtvaardige behandeling te wachten; maar als zij zelven de kwalijk begrepen verdraagzaamheid oefenen, loopen zij, wat erger is, bovendien nog groot gevaar, van schade te lijden aan hun geloof; die verdraagzaamheid leidt tot onverschilligheid omtrent het geloof, of zij is er reeds het gevolg van.

Wat deze *verderfelijkheid* van het beginsel aangaat, zegt Bilderdijk, na het regte begrip uiteengezet te hebben, eenvoudig weg:

„ En alle overig tolerantie prediken is laauwheid en onverschilligheid. „ [2])

Zou men niet bijna vragen, of soms de Duitsche Dr. Haffner onzen Bilderdijk en diens *Geschiedenis des Vaderlands* gelezen heeft? Of liever, zou het niet natuurlijk wezen, dat al wie eene godsdienstige overtuiging heeft, hij moge Protestant of Katholiek wezen, hetzelfde denkt over de verdraagzaamheid, dat zij namelijk moet geoefend worden jegens de *personen*, die in dwaling verkeeren, en niet jegens de *dwaling*?

---

[1]) Ald. bl. 284.
[2]) Ald. bl. 228.

BRIEF VAN DEN APOSTOLISCHEN NUNTIUS TE MUNCHEN AAN DE BISSCHOPPEN VAN DUITSCHLAND, OVER DE GELEERDEN-CONGRESSEN.

Dit merkwaardig stuk kan men als eene authenticke verklaring beschouwen der Pauselijke Breve van 21 December 1853 [1]), over het gelecrden-Congres van Munchen. Voor wie hieraan nog twijfelen mogt, blijkt er ten duidelijkste uit, dat de H. Stoel volstrekt niet tegen deze soort van bijeenkomsten, op haar zelf beschouwd, gestemd is, en dat meer bepaaldelijk Z. H. het houden van verdere vergaderingen der Muncher-congresleden geenszins verboden of afgekeurd had.

Jussis mihi datis obsequens, Litteras, quas Germaniae Sacrorum Antistites ad me humanissime dederunt, ut suam de Theologorum aliorumque scientiarum cultorum conventibus, quales nuper haberi coeperunt, sententiam aperirent, ad S. Sedem incunctanter transmisi. Perspectum exinde Bmo. Patri fuit, Episcoporum mentem esse, hujusmodi conventus in praesentibus rerum adjunctis permitti quidem posse, nonnullas tamen servandas esse conditiones, ut ii non solum in scientiarum profectum et virorum doctorum concordiam, verum etiam in Ecclesiae bonum cedere possint. Quod Episcoporum consilium eo vel magis Sanctitati Suae acceptum fuit, quod jam omnia, quae ab Ipsa relate ad primum Monachi habitum conventum seu animadversa seu jussa fuerant, id luce clarius ostenderant, S. Apost. Sedem hujusmodi conventus per se nullimode improbare, maxime autem sollicitam esse, ne ullum ex iis catholicae doctrinae puritas et Episcoporum auctoritas detrimentum caperent. Hoc verum cum omnino caveatur, si eae serventur conditiones, quae a Germaniae Praesulibus propositae, a Beatissimo Patre probatae fuere, Sanctitas Sua mihi praecipere dignata est, ut praelaudatis Episcopis Suo Nomine significarem, sedulo ab Ipsis curandum esse, ut eaedem conditiones ab omnibus, ad quos spectat, cognoscantur et ubique adimpleantur, utque praesertim statuta, quae pro hisce conventibus proxime condi debent, praecipuam illarum rationem habeant.

---

[1]) Zie boven. bl. 56.

Eae autem sunt:

1) Ut sicuti omnium disquisitionum regula agnoscatur Epistola S. Pontificis, ad Archiepiscopum Monacensem et Frisingensem hac super re data; ut nempe principia ibidem exposita omnes amplectantur et profiteantur.
2) Ut requisita determinentur eorum, qui ad conventus invitandi sunt.
3) Ut exposcatur et obtineatur consensus Ordinarii, in cujus Dioecesi conventus haberi debet.
4) Ut ipsi Ordinario omnium invitatorum nomina nota fiant.
5) Ut Eidem manifestentur argumenta, quae pertractanda sunt: liberum autem ipsi erit, ea quae forte minus opportuna censebit, ex catalogo expungere.
6) Ut acta conventus non vulgentur, nisi prius ab eodem Episcopo fuerint probata.

Statuta hoc modo confecta ad S. Sedem mittentur, ut pateat, quae ab Ipsa had super re mandata sunt, a scientiarum cultoribus debita cum veneratione suscepta et adimpleta esse.

Insuper pro certo habet Sanctitas Sua, unumquemque Episcopum, quos in sua Dioecesi habet, pietate et sana doctrina praestantiores sive Sacerdotes sive Laicos ad hujusmodi conventus missurum esse, ut ibidem veris tuendis ac vindicandis principiis incumbant. Eisdem autem conventibus praeësse vel etiam assistere Episcopi pro eorum prudentia minime opportunum censebunt: libera enim et integra remanere debet ipsorum auctoritas in iis examinandis et dijudicandis, quae a Doctoribus privato tantum nomine disceptata et admissa fuere.

Haec habui, quae, S. Sedis jussu ac Nomine, Amplitudini Tuae Illmae ac Rmae patefacerem; et sinceris obsequii et observantiae studiis persevero; etc. Monachii 5. Julii 1864.

d. i.

In voldoening van hetgeen mij bevolen is, heb ik den brief, welken de bisschoppen van Duitschland aan mij hebben gelieven te rigten, om over de Vergaderingen, zoo als men die onlangs is gaan houden, van godgeleerden en andere beoefenaars der wetenschap, hun oordeel te uiten, zonder dralen bij den H. Stoel ingezonden. Daaruit heeft de H. Vader vernomen, dat, volgens de meening der bisschoppen, dergelijke bijeenkomsten wel kunnen veroorloofd worden; dat men echter, ten einde niet slechts de vooruitgang

der wetenschap en de overeenstemming tusschen de geleerden, maar ook het welzijn der Kerk daardoor worde bevorderd, eenige voorwaarden zal moeten in acht nemen. Dat oordeel der bisschoppen is aan Z. H. te welgevalliger geweest, dewijl uit alles wat Z. H. betreffende het eerste Muncher-congres hetzij aangemerkt, hetzij bevolen had, reeds ten klaarste was gebleken, dat de H. Apostolische Stoel dergelijke bijeenkomsten, in haar zelven beschouwd, geenszins afkeurt, doch met de grootste zorgvuldigheid toeziet, dat de zuiverheid der Katholieke leer en het gezag der bisschoppen daardoor volstrekt niet gekrenkt worden. Wijl dit nu geheel en al verhoedt wordt bij het onderhouden dier voorwaarden, welke door de bisschoppen van Duitschland voorgesteld, door den H. Vader goedgekeurd zijn, heeft Z. H. zich gewaardigd, mij te gelasten, Zijnentwege aan de bovengenoemde bisschoppen te verklaren, dat zij naauwlettend moeten zorgen voor de bekendwording dier voorwaarden aan allen, wie het aangaat, hare opvolging allerwege, en vooral hare bijzondere behartiging in de reglementen, welke voor die bijeenkomsten welhaast zullen gemaakt worden.

Die voorwaarden zijn als volgt:

1. Als regel bij al de gedachtenwisseling geldt de Pauselijke Breve, betreffende dat onderwerp, gerigt aan den aartsbisschop van Munchen-Freisingen; te weten: allen volgen en belijden de daarin uitgedrukte beginselen.

2. Men bepale hetgeen er vereischt wordt in de personen, ter vergadering uit te noodigen.

3. De toestemming van den Ordinaris, in wiens dioeces de bijeenkomst zal plaats hebben, moet aangevraagd en verkregen zijn.

4. Aan dien Ordinaris worden de namen van alle genoodigden bekend gemaakt.

5. Hij ontvangt ook de opgaaf der te behandelen onderwerpen, en het zal hem vrij staan, datgene, wat hij soms voor minder gepast zal houden, uit het programma te schrappen.

6. De handelingen van het congres worden niet openbaar gemaakt, dan na alvorens door denzelfden bisschop te zijn goedgekeurd.

De reglementen, naar dezen grondslag opgesteld, zullen naar den H. Stoel worden opgezonden, opdat blijken moge, dat diens voorschriften, daaromtrent gegeven, door de beoefenaars der wetenschappen met verschuldigden eerbied aangenomen en vervuld zijn geworden.

Bovendien houdt Z. H. zich verzekerd, dat ieder bisschop die priesters of leeken, welke in zijn diocees door godsvrucht en regtgeloovigheid uitmunten, naar die bijeenkomsten zenden zal, om aldaar de ware beginselen te verdedigen en te handhaven.

Maar vóór te zitten of zelfs tegenwoordig te zijn bij die vergaderingen, zullen de bisschoppen, volgens hunne voorzigtigheid, voor zeer onraadzaam oordeelen: want vrij en ongekrenkt moet hun gezag blijven in het onderzoeken en beoordeelen van hetgeen door de leeraren der wetenschap, slechts als bijzondere personen, verhandeld en besloten is.

Dit had ik, op bevel en uit naam van den H. Stoel, aan Uwe Doorl. Hoogwaardigheid mede te deelen; ik verblijf met opregte dienstvaardigheid en hoogachting, enz. Munchen 5 Julij 1864.

VREEMDSOORTIGE PROTESTANTSCHE RITUS BIJ HET LEGGEN VAN DEN EERSTEN STEEN VOOR EEN NIEUW KASTEEL TE INCH, IN ENGELAND.

Het Book of Common Prayer, dat, gelijk bekend is, de Liturgie der Engelsche Staatskerk regelt, verbiedt niet alle ceremoniën, maar schrijft er verscheidene voor, die of reeds in den Katholieken tijd gebruikelijk waren, of later zijn aangenomen en door het Staatsgezag als verpligtend opgelegd. Veel evenwel, waarvoor de Katholieke Kerk hare bepaalde plegtigheden heeft, scheen den zamenstellers zulk eene wijding en heiliging niet te behoeven, en de daarvoor gebruikelijke ceremoniën werden verworpen; het schijnt thans te blijken, dat de Engelsche Kerk, naar 't gevoelen zelfs harer eigene bedienaren, wat al te vaardig daarin geweest is; althans van tijd tot tijd ziet men hen godsdienstige plegtigheden verrigten, die hunne erkende Liturgie geheel mist en zelfs verbiedt.

Zoo werd onlangs (op den 15 September ll.) de eerste steen gelegd voor een nieuw kasteel van het edele geslacht van Stair; Lord

Dalrymple laat het bouwen, in een open veld, op de gronden van Inch Park. Niemand was tegenwoordig behalve Lord en Lady Dalrymple en hun huisgezin, de geestelijke der Anglikaansche parochie, een der beide bouwmeesters, en de werklieden van den bouw. Nadat de Reverend M'Calman een voor de plegtigheid geëigend gebed had gesproken, plaatste de bouwmeester in de holte van den steen eene doos, inhoudende kopiën van de *Wigtownshire Free Press*, de *Times*, en andere dagbladen; ook de munten van Engeland, met een plaatje, dat het volgende opschrift droeg: „Dit kasteel werd gesticht door North-Hamilton Dalrymple, „negenden graaf van Stair, zijnde de eerste steen gelegd door „den burggraaf John Dalrymple, zijn' zoon, op Donderdag den „15n September 1864." Hierop volgden de namen van den geestelijke, van de bouwmeesters, enz.

Lord Dalrymple maakte den inhoud der doos bekend. Daarop werd hem de troffel overhandigd, en hij spreidde de metselkalk uit. De Anglikaansche geestelijke, M'Calman, gaf het koren aan Lady Dalrymple, zeggende: „dit koren is een zinnebeeld van „Christus, het goddelijke Brood des levens, dat van den hemel af„daalde," en zij strooide het op den steen. De geestelijke overhandigde toen den wijn aan Lady Dalrymple, zeggende: „deze wijn is „een zinnebeeld van het verzoenende bloed van Christus," en evenzoo de olie, waarbij hij sprak: „deze olie is een zinnebeeld van genade en van heilige vreugde." De wijn en de olie werden evenzoo door Lady Dalrymple op den steen uitgestort. Toen werd de steen gestreken, en Lord Dalrymple gebruikte het waterpas, de loodlijn en den regthoek. Men gaf hem den houten hamer, hij sloeg er driemaal mede op den steen, en verklaarde, dat de grondslag van het huis naar behooren gelegd was. Toen verzocht hij drie hoerah's; waarna de bouwmeester er drie voor Lady Dalrymple vroeg. Lord Dalrymple vroeg er weder drie voor den bouwmeester, en voor den geestelijke nog drie andere, die alle met geestdrift werden aangeheven. Hiermede was de plegtigheid afgeloopen.

Zeer merkbaar speelde aan Rev. M'Calman of wien anders de eer der uitvinding en regeling dezer plegtigheden toekomt, Gen. XXVIII, 18. en XXV, 14. voor den geest; de uitvoering zijner gedachte kunnen wij evenwel niet anders dan erbarmelijk noe-

men; zeer ongepast is de vermenging van profaan en gewijd, die wij hier aantreffen, en vrij zonderling is het, dat deze Anglikaansche geestelijke zijne bediening wil deelen met eene vrouw, al heet ze ook Lady Dalrymple. Als men op den duur de stem van het godsdienstige gevoel, die voor iedere belangrijke handeling van het gewone leven eene godsdienstige en ook uiterlijk waarneembare wijding vraagt, niet kan doen zwijgen, dan is het geen wonder, dat men, al is het op dwaze manier, zijn toevlugt gaat nemen tot de Katholieke Kerk, die alleen plegtigheden bezit, voor alle omstandigheden passend, en die altoos treffen, niet alleen door hare betamelijkheid en waardigheid, maar vooral door haar diepen zin en door hare schoone harmonie met de eischen van 't menschelijke hart, en met de geheele leer der Kerk. De enkele vergelijking dier onwaardige ceremoniën, welke wij hier vermeld hebben, met de eenvoudige inzegening van een nieuw huis — *Benedictio domus novae* — volgens het Romeinsche Rituëel, is, dunkt ons, overvloedig genoeg, om ieder hiervan te overtuigen.

EINDE VAN HET VIJF EN VEERTIGSTE DEEL.